

ТОШКЕНТ ИСЛОМ УНИВЕРСИТЕТИ

АБДУҲАФИЗ АБДУЖАББОРОВ

اللغة العربية

АРАБ ТИЛИ

Олий ўқув юртлари талабалари учун *дарслик*

Тошкент-2005

АБДУҲАФИЗ АБДУЖАББОРОВ

(10.08.1940 – 25.10.2005)

- Устоз Абдуҳафиз Абдужабборов 1940 йил 10 августда Тошкент шаҳрида туғилганлар.

- 1966 йили Тошкент Давлат университетининг Шарқ факультетига кириб, 1970 йили имтиёзли диплом билан тугатганлар.

- Меҳнат фаолиятларини 1966 йил ўқишдан ажралмаган ҳолда мазкур факультет араб филологияси кафедрасида араб тилидан дарс беришдан бошлаганлар ва шу касбга бир умр содиқ қолганлар.

- 1970-чи йиллар ўрталарида “Прогресс” нашриётининг Тошкент бўлимида араб таҳририятига раҳбар ва Бош назоратчи муҳаррир сифатида ўзбек адабиётининг дурдона асарларини араб тилига таржима қилиб араб афкор оммасига етказишда фаол иштирок этганлар.

- 1980-чи йиллари Сурия, Яман, Ливия каби араб мамлакатларида юртимиз иштирокида бунёд этилган қатор муҳим объектларда таржимонлик қилганлар.

- 1993 – 1998 йиллар мобайнида Тошкент Шарқшунослик институти араб филологияси кафедрасини бошқарганлар.

- 2000 йилдан то умрларининг охиригача Тошкент ислом университети Шарқ тиллари кафедрасида араб тилидан устоз – домлалик қилганлар.

Устоз А.Абдужабборов “Араб филологиясига кириш”, “Араб наҳви”, “Классик тил хусусиятлари”, “Таржима назарияси ва амалиёти”, “Балоғат илми – стилистика”, “Араб назарий грамматикаси” каби махсус курсларини яратиб, ўқув жараёнига татбиқ этишга муваффақ бўлганлар. Шу тариқа республикамизда арабшунослик ривожига муносиб хисса кўшган эдилар.

Устоз А.Абдужабборов Мағрибдан Машриққача маълум ва машҳур юртдошимиз М. Замахшарийнинг “الأمّودج” асари асосидаги ўқув қўлланмани, “Қуръони карим оятлари ва ҳадисларда ота – она, кўшничилик муносабатлари”, “Билим – иймон чироғи”, “Инсон кўрки – одоб” рисоалари орқали шу мавзулардаги ояти карима ва

хадиси шарифларни ишлатиб, илмий истеъфодага киритган тадқиқотчи ҳам эдилар.

Устоз А. Абдужабборов йирик араб адибларининг асарларини, қолаверса кўплаб бадиий ва кўп қисмли араб фильмларини ўз ватандошларига она тилисида етказиб бера олган сермахсул таржимон эдилар.

Устоз ҳатто синхрон таржима бобида ҳам ўз иқтидорини кўрсатган, қанчадан – қанча халқаро анжуманлар ва ҳукуматлараро музокаралар юқори савияда ўтишини таъминлаган моҳир таржимон эдилар.

Қўлингиздаги “Араб тили” дарслиги Устознинг бой илмий ва услубий меросини кўп жихатдан ўзида жамлаган, лекин китоб шаклида кўриш Ўзларига насиб этмаган меҳнат самаралари бўлиб, энди у бамисоли Уларга шогирд ва ҳамкасблари томонидан қўйилган ҳайкал бўлиб қолади.

Сўз боши

Жаҳон тилларидан бири деб эътироф этилган араб тили инсоният тараққиёти тарихида ғоят муҳим ўрин эгаллаган. Милоддан кейинги дастлабки асрларда Арабистон яриморалининг жанубий минтақаларидаги қабилаларгагина хос бўлган бу тил Ислом дини шаклланиши ва тарқалиши билан Яқин ва Ўрта Шарқ, Шимолий Африка халқларининг она тили бўлиб қолди. Ҳатто Европа қитъасининг ғарбида ҳам, ҳозирги Испания худудида араб давлати-«Андалусия» ташкил топган эди.

Илоҳий мўъжиза бўлмиш Қуръони каримнинг араб тилида нозил бўлиши ва Пайғамбаримиз Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи васалламнинг ўз суннатларини шу тилда баён қилганлари араб тилининг «икки дунё саодатига элтувчи тил» деб эътироф этилишига асос бўлди.

Ислом дини шарофати-ла араб тили Атлантик океандан қарийб Тинч океангача чўзилган жуда катта минтақада яшайдиган халқлар учун она тилига айланмаса-да, халқаро муносабатлар ва сиёсат тили, илм-фан, маданият тили сифатида тарқалди. Яқин ўтмишгача мусулмон мамлакатларида араб тилини билмайдиган киши зиёли

саналмас эди. Ҳозирги кунда башариятнинг тараққиёт даражасини белгилаётган энг муҳим фанлар (кибернетика, астрономия, медицина ва ш.к.)нинг асослари ўрта асрларда араб тилида яратилган эди.

Бу тилда жаҳон маданиятининг дурдоналарига айланган кўплаб адабий-бадий, фалсафий, диний, тарихий, сиёсий мавзулардаги асарлар ҳам яратилди.

«Ислом маданияти» ёки «Араб тилидаги маданият» деб аталмиш бу маданиятнинг шаклланиб, ривожланишига имом Бухорий, Термизий, Хоразмий, Беруний, ибн Сино, Улуғбеклар каби кўплаб аждодларимиз ҳам салмоқли ҳисса қўшганлар. Ўзлигимизни англаш, келажакка интилган умумбашар карвонида ўзимизга муносиб ўрин эгаллаш ва уни қўлдан чиқармаслик учун, ўсиб келаётган авлодни маънавий-ахлоқий пок, илм-маърифатга чанқоқ, Ватанига, халқига садоқат руҳида тарбиялашимиз учун аждодларимиздан қолган ниҳоятда бой илмий-адабий меросни халқимизга етказишимиз, фарзандларимиз онгига сингдиришимиз лозим. Бу эса араб тилини ўрганиш ва ўргатишни тақозо қилади.

Араб давлатларининг, яъни араб тилини ўзининг расмий тили деб эълон қилган давлатларнинг ҳозирги кунда ҳам дунёнинг сиёсий, ижтимоий, иқтисодий хариталаридаги мавқеи муҳим аҳамиятга эга. Форс кўрфази, Ҳинд океани, Араб денгизи, Қизил денгиз, Ўрта Ер денгизи, Атлантик океан соҳилларига жойлашган, Осиё қитъасининг жануби-ғарбий, Африка қитъасининг шимолий минтақаларини эгаллаб турган, аҳолисининг умумий сони 190 миллиондан ортадиган 22 мустақил давлат дунёда кечаётган сиёсий, иқтисодий ва ижтимоий жараёнларга сезиларли таъсир кўрсатмоқда.

Дунё мамлакатлари билан тинч-тотув яшашни, улар билан ўзаро манфаатли иқтисодий ҳамкорликни ривожлантиришни ўзимизга мақсад қилиб қўйган эканмиз, араб давлатлари билан ҳам турли даражалардаги сиёсий ва иқтисодий-ижтимоий алоқаларни ривожлантириб боришимиз лозим. Араб тилини билиш бу мақсадга етишиш учун ҳам хизмат қиладиган муҳим омилдир.

Араб тили генеалогик таснифга кўра сомий-хомий тиллар оиласининг сомий тиллар гуруҳига киради. Бу гуруҳ яна иврит (яхудий), ойсор, амхар ва хорари тилларини ўз ичига олади.

Классик араб тили – Қуръони карим тили асосида замонавий араб адабий тили шаклланган. Барча араб давлатлари расмий муомалаларини шу тилда – замонавий адабий тилда олиб боради, оммавий ахборот воситалари – матбуот, радио, телевидение шу тилдан фойдаланади.

Аммо арабларнинг кундалик ҳаётларида ишлатадиган сўзлашув тиллари араб адабий тилидан ва турли минтақалардаги арабларнинг тиллари бир-биридан фарқ қилади. Бу фарқ айрим ҳудудларда шу қадар каттаки, халқнинг саводсиз қисми ўз давлатининг расмий тилини базўр тушуниши, ҳатто тушунолмайд қолиши ҳам мумкин.

Бу мураккаб ижтимоий муаммонинг келиб чиқишига сабаб бўлган омиллар асосан қуйидагилар:

1) адабий тилнинг асоси бўлган Қуръони карим Ҳижоз арабларининг Қурайш исмли қабиласи тилида нозил бўлган. Айни замонда бошқа араб қабилалари ҳам бўлганки, уларнинг тиллари қурайшийларникидан фарқ қилган. Қурайшийларнинг ўша пайтдаги тили Қуръони карим оятларида муҳрланиб, асрлар давомида ўзгаришсиз сақлаб келинмоқда. Бошқа тиллар эса тиллар ривожининг умумий қонуниятларига кўра ривожланиб, ўзгариб борапти. Оқибатда, ўртадаги фарқ муттасил ортиб бормоқда;

2) араблар келиб чиқиши жиҳатидан икки тоифага бўлинадилар: 1. العرب العاربة – **асл араблар** (масалан, Ҳижоз араблари) ва 2. العرب المستعربة – **араблашган араблар**, яъни Исломи киришидан аввал араб бўлмаган, мусулмон бўлганидан кейин вақт ўтиши билан асл миллатини унутиб, ўзини араб ҳисоблай бошлаган халқлар (масалан, Шимолий Африкада яшовчи араблар). «Араблашган араблар»нинг тилларига аввалги она тиллари таъсир кўрсатмай қолиши мумкин эмас эди, албатта. Тил ва шевалар ўртасидаги тафовутнинг анчагина қисми шу омил билан боғлиқ;

3) XV асрдан бошлаб араблар яшайдиган минтақаларнинг талайгина қисми Усманий турклар тасарруфида бўлди. XVIII асрдан XX асрнинг иккинчи яримларигача араб диёрларида Оврупонинг мустамлакачи давлатлари (Англия, Франция, Германия, Италия каби) ўз ҳукмларини ўтказдилар. Бу ҳам тилда ўз аксини топмай қолмайди.

Хулоса қилиб айтганда «араб тили» тушунчаси ҳозирги кунда бир-биридан фарқли бўлган камида учта тилни қамраб олади:

1) **классик араб тили** – Қуръони карим, Ҳадиси шарифлар, Исломгача бўлган «жоҳилия» ва илк Ислом даври адабиёти тили;

2) **ҳозирги замон араб адабий тили** – классик тил асосида ривожланган, замонавий тараққиётни ўзида акс эттирган, ҳамма араб давлатлари томонидан расмий тил сифатида эътироф этилган тил;

3) ҳар бир минтақанинг ўзига хос бўлган жонли **сўзлашув тили-лаҳжалар** ва **шевалар**.

* * *

Ислом динининг дунёга тарқалиши туфайли Қуръони карим тилини кўп эл-элатларга ўргатиш ижтимоий зарурат бўлиб қолган. Бу эса тилни чуқур ўрганиб, унинг қонун-қоидаларини ишлаб чиқишни талаб қиларди.

Ҳозирги кунда дунёда кенг тарқалган филологик (тил ва адабиётга тегишли) илмларнинг асосида қадимги юнон олими Арасту (Аристотель-милоддан аввалги IV асрда яшаган) тузган қадимги юнон тили ва адабиётига оид «Грамматика», «Риторика» ва «Поэтика» каби асарлар ётади. Мусулмон олимлар эса араб тилига оид илмларни мутлақо мустақил тарзда, бошқа тилларга боғламаган ҳолда яратганлар. Масалан, рус филологиясини ташкил қилувчи грамматика, стилистика, адабиётшунослик каби илмлар XVIII, XIX, ҳатто XX асрларда, Арасту яратган тизимлар асосида шакллана бошлаган бўлса, араб филологиясини ташкил қилувчи илмлар VIII,

IX асрларда шаклланган ва X асрдаёқ камолга етган эди. Бу тарихий воқеликни шу соҳанинг мутахассислари сўзсиз тан оладилар.

Тилшунос олимлар арабларнинг нахв тизимини XX асрнинг 60–70–йилларида шаклланган, тилшуносликда «энг янги оқим» ҳисобланган структурал лингвистикага ўхшатадилар.

Араб тилининг қонун–қоидалари тизими–нахв илмини яратган ва камолга етказган олимлар орасида бизнинг бобокалонимиз Маҳмуд аз–Замахшарий (1075–1144йй) «ал–Унмузаж» ва «ал–Муфассал» асарлари ҳануз араб тили бўйича муҳим қўлланмалар ҳисобланади.

ТОВУШЛАР ТИЗИМИ ВА ЁЗУВ

الأصوات والأحرف

1– §. Товушлар таснифи

Нутқ бўғиз бўшлиғидан оғиз ёки бурун бўшлиғи орқали чиқаётган ҳаво оқими ҳосил қилган товушлардан иборат бўлади. Товушларнинг талаффузида ун (товуш) пайчалари, тил, танглай, милк, тиш, лаб каби аъзолар – нутқ органлари иштирок этади.

Фақат ун пайчаларини титратиб, оғиз бўшлиғида тўсикқа учрамай ўтган ҳаво оқими ҳосил қилган товушлар «**унли товушлар**» деб аталади. Ҳаво оқимининг бирор тўсикқа учраши натижасида ҳосил бўлган товушлар «**ундош товушлар**» деб аталади.

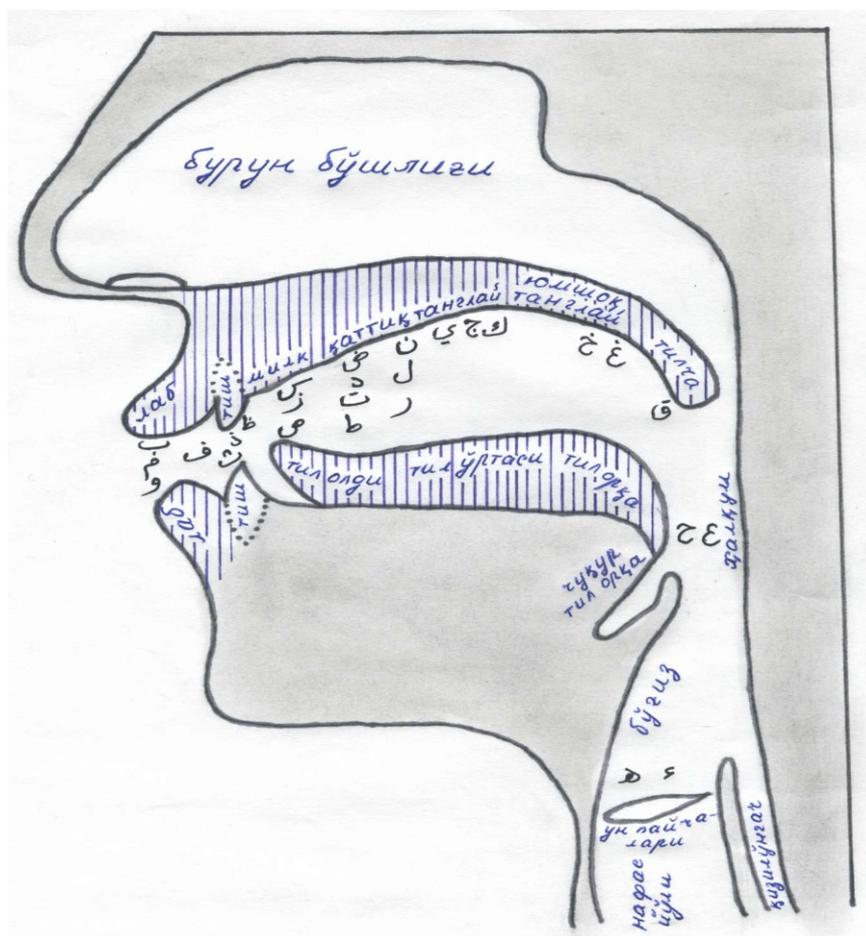
Унли товушлар талаффузида *оғизнинг очилиш* (тилнинг танглайдан узоклиги) *даражасига* кўра юқори (тор), ўрта ва қуйи (кенг) кўтарилиш, *тил учининг тишга яқинлик даражасига* кўра олд, ўрта ва орқа қатор унлиларига, *лабларнинг иштирок этиши – этмаслигига* кўра лабланган ва лабланмаган унлиларга ажратилади. Масалан, «и» – юқори (тор) кўтарилиш, олд қатор, лабланмаган унли, «у» – юқори (тор) кўтарилиш, орқа қатор, лабланган, «а» эса – қуйи (кенг) кўтарилиш, орқа қатор, лабланмаган унлидир. Бундан

ташқари унлилар талаффуз муддатига кўра «қиска» ёки «чўзик» бўлиши мумкин.

Ундош товушлар таснифида қуйидаги омиллар ҳисобга олинади:

1. Махраж – товуш ҳосил бўладиган жой, чиқаётган ҳаво оқимиغا тўсиқ бўладиган нутқ органи. Масалан, «б» товушининг махражи – лаб-лаб, «ф» товушининг махражи – лаб-тиш, «т» товушиники – тил олди-юқори олд тишлар ва ҳоказо.

Араб ундошларининг ҳосил бўлиш жойлари-махражлари

2. Талаффуз усули – ҳаво оқими йўлининг тўсилиш даражаси. Бутунлай ёпилиб, очилиши натижасида ҳосил бўлган товуш

«портловчи», қисман тўсилиши натижасида ҳосил бўлган товуш «сирғалувчи» деб аталади. Масалан, «б», «т» товушлари – портловчи, «з», «ш» товушлари эса – сирғалувчи товушлардир.

Портловчи ва сирғалувчи товуш бирикмасидан иборат қўш товушлар «қоришиқ» (аффриката) деб аталади. Масалан, «т» ва «ш» товушлари бирикмаси «ч», «т» ва «с» бирикмаси «ц» ва ш.к.

3. Ун (товуш) пайчаларининг иштироки. Ундошларнинг талаффузида ҳаво оқимининг тўсиққа учраши натижасида овоз чиқади, бу овоз «шовқин» деб аталади. Ҳаво оқими ун пайчаларини ҳам титратиб ўтган бўлса, «жаранг» ҳосил бўлади. Фақат шовқиндан иборат бўлган товушлар «жарангсиз», жаранг ҳам қўшилган бўлса, «жарангли» деб аталади. Масалан, «с», «т» – жарангсиз, «з», «д» – жарангли.

«м», «н», «л» каби талаффузида жаранг шовқиндан устун бўлган ундошлар «сонор» ёки «сонант» деб аталади.

Булардан ташқари, араб тилида махражи тил олдида бўлгани ҳолда тил орқаси тилча (юмшоқ танглай) томон кўтарилиб талаффуз қилинадиган «эмфатик» товушлар ҳам бор.

Ўзбек ва араб тилларидаги ундошларнинг қиёсий таснифи

Махражи талаффуз усули		лаб-лаб	лаб-тиш	тил олди				танглай олди	тил ўртаси-қатик	тил орти-юмшоқ	тил орти-тилча	халқум	бўғиз
				тиш ораси		юқори тиш							
				оддий	Эмфатик	оддий	эмфатик						
портловчи	жарангли	Б С			Д د	ذ		Г					

	жаранг - сиз	П			Т ت	ط		К ك	Қ	ق		ء
сирғалувчи	жаранг - ли	و	В	ذ	ظ	З ز		Й ي	Ғ	غ	ع	
	жаранг - сиз		Ф ف	ث		С س	ص	Ш ش	Х خ		ح	Х ه
коришик	жаранг - ли							Ж ج				
	жаранг - сиз					Ц		Ч				
сонорлар	бурун	М م				Н ن			НГ			
	тил ёнлари					Л ل						
	титроқ					Р ر						

2- §. Араб ёзуви хусусиятлари

Араб ёзуви ўнгдан чапга йўналган ёзувдир. Алифбода жами 28 харф бўлиб, уларнинг 25 таси ундошларни, 3 таси эса чўзиқ унли ва

ярим ундошларни ифодалайди. «Ҳамза» ундоши алифбога киритилмаган. Қисқа унлиларни англатувчи ҳарфлар ҳам йўқ.

Ҳарфларнинг 22 таси сўз таркибида ўзидан кейинги ва олдинги ҳарфларга уланиб ёзилади, 6 таси эса фақат ўзидан олдинги ҳарфга уланади. Ҳар бир ҳарф бошқа ҳарфга уланган-уланмаганлигига қараб турли шаклга эга бўлиши мумкин.

Араб алифбосида «бош ҳарф», «кичик ҳарф» деган тушунчалар йўқ. Бу жиҳатдан ҳамма ҳарфлар бир хил. Фақат ҳозирги кундаги босма ҳарфлар кўлөзма ҳарфлардан баъзи ҳолатларда бироз фарқ қилади.

Араб ҳарфлари рақамлар ўрнида ҳам ишлатилган. Ҳар бир ҳарф ўзининг рақамий-«абжадий» қийматига эга.

Араб ёзуви китобларни, турли иншоот ва қурилмалар, рўзғор буюмларини безаш учун ҳам хизмат қилган. Шу боис чиройли ёзув – хуснихат муттасил такомиллашиб бориб, санъат даражасига етган. Бу санъатни эгаллаган кишилар – хаттотлар эл орасида олимлар, шоиру адиблар қатори ҳурмат-эътибор қозонганлар.

Асрлар давомида араб ёзувининг ҳарфларнинг шакллари, бири-бирига уланиши, чизиқларнинг қалинлиги, узунлиги билан бири-биридан фарқ қиладиган турли кўринишлари шаклланган. Бу кўринишлар «хат» – «ёзув» деб аталади. **Куфий, мағрибий, девоний, таълиқ, сулс, риқъа, насх** номли «хат»лар мусулмон дунёсида маълум ва машҳурдир¹. Дарсликдаги арабча матнларни ёзишда нисбатан содда ва энг кўп тарқалган «**насх**» хати асос қилиб олинди.

Араб алифбоси

абжадий қиймати	ёзилиши	Номи	тартиб рақами	абжадий қиймати	ёзилиши	номи	тартиб рақами
800	ض	ضاد	15	1	أ	ألف	1

¹ 1-иловага қаранг.

	ضضض						
9	ط ططط	طاء	16	2	ب بيب	باء	2
900	ظ ظظظ	ظاء	17	400	ت تنت	تاء	3
70	ع ععع	عين	18	500	ث ثثث	ثاء	4
1000	غ غغغ	غين	19	3	ج ججج	جيم	5
80	ف ففف	فاء	20	8	ح ححح	حاء	6
100	ق ققق	قاف	21	600	خ خخخ	حاء	7
20	ك ككك	كا ف	22	4	د دد	دال	8
30	ل للل	لام	23	700	ذ ذذذ	ذال	9
40	م ممم	ميم	24	200	ر ررر	راء	10
50	ن ننن	نون	25	7	ز زز	زاء	11
5	ه ههه	هاء	26	60	س سسس	سين	12
6	و ووو	واو	27	300	ش ششش	شين	13
10	ي ييي	ياء	28	90	ص صصص	صاد	14

3- §. « ب », « ت », « ث » ҳарфлари

7– §. «Шадда» белгиси

Сўз таркибидаги ундошлардан бири «ҳамма», «карра» сўзларидаги «м» ва «р» товушлари каби «иккилантириб» талаффуз қилиниши лозим бўлса, ҳарфнинг устига « َ » – «шадда» ёки «ташдид» белгиси қўйилади: رَدٌّ، رُدٌّ

«Шадда»дан кейинги ҳаракат «фатҳа» ёки «дамма» бўлса, «шадда»нинг устига, «касра» бўлса, «шадда»нинг ёки ҳарфнинг остига қўйилади:

رُدِّي ك رُدِّي

15– машқ. *Ўқинг ва кўчириб ёзинг:*

رَدِّي، رُدِّي، رُدِّي، رُدِّي، رُدِّي

8– §. «س» ва «ش» ҳарфлари

«с» ҳарфи тил учи-юқори тиш, сирғалувчи, жарангсиз

ундошни ифодалайди. «з» ундошидан фақат жарангсизлиги билан

رَبِّي – Парвардигорим;	دُرُوسِي – дарсларим;
رَدَّ – қайтарди;	رَشَّ – сепмоқ;
سَرَّ – севинтирди;	يَرُشُّ – сепади;
يَسُرُّ – севинтиради;	شَرَيْتُ – ичдим;
دَرَسَ – ўқиди;	شُورِنَا – шўрва;
يَدْرُسُ – ўқийди;	شَاي – чой;
دَرَسَ – дарс;	شَرَّ – ёмон бўлди.

9– §. Сўзлар таснифи

Араб тилшунослари сўзларни уч асосий гуруҳга тақсимлайдилар:

1. **Исм**–**اسم** гуруҳи; бу гуруҳ от, сифат, сон ва олмошларни ўз ичига олади.

2. **Феъл**–**فعل** гуруҳи; ходиса, яъни иш–ҳаракат ёки ҳолатни англатадиган, замон ва шахс кўрсаткичига эга бўлган сўзлар шу гуруҳни ташкил қилади.

3. **Ёрдамчи сўзлар**–**حرف** гуруҳи; бу гуруҳга фақат бошқа сўзлар билан бириккандагина маънога эга бўладиган, мустақил ишлатилмайдиган боғловчи, юклама, предлог, кўмакчи туридаги сўзлар киради.

18– машқ. Қуйидаги матнни кўчиринг, исм гуруҳига кирувчи сўзларнинг тагига бир чизиқ, феълларнинг тагига икки чизиқ чизинг:

Маҳмуд аз-Замахшарий Хоразм воҳасидаги Замахшар қишлоғида 1075 йилда тугилди. У Хива ва Бухоро мадрасаларида таҳсил олди. Илм излаб кўп юртларни кезди. Илмининг кенглиги ва чуқурлиги туфайли «Араблар ва ғайри араблар устози», «Хоразм фахри», «Адиблар пешвоси» каби номлар билан аталишига сазовор бўлди.

10– §. Танвинлар

Исм гуруҳига кирувчи сўзларнинг кўпи араб тилида «-ун», «-ин», «-ан» кўшимчалари билан тугалланади. Бу кўшимчаларнинг ўз номлари ва белгилари бор. Улар қуйидагича:

	Аталиши	Белгиси	Ўқилиши
	Танвин дама	◌ [*]	-ун
	Танвин касра	◌̣	

29– машқ.

а) қуйидаги сўзларни ёзинг ва ёд олинг:

1) دَفْتَرِي - дафтарим, دَفْتَرِكْ - дафтаринг (ўғил болага), دَفْتَرِكْ - дафтаринг (қиз болага);

2) قَرَارٌ - қарор, قَرَارِي - қарорим, قَرَارِكْ - қароринг (ўғил болага),
قَرَارِكْ - қароринг (қиз болага).

б) нуқталар ўрнини тўлдиринг:

1) دُرُوسٌ - дарслар, دُرُوسِي - . . ., دُرُوسِكْ - дарсларинг (қиз болага);

2) بَدْرٌ - тўлин ой, بَدْرِي - тўлин ойим, بَدْرِكْ - тўлин ойинг (ўғил болага), . . . - тўлин ойинг (қиз болага);

3) وَزْدٌ - атиргул, وَزْدُنَا - атиргулимиз, . . . - атиргулинг (ўғил болага), وَزْدِكْ - . . .;

4) كَبَابٌ - кабоб, كَبَابِي - кабобим, كَبَابِكْ - . . ., . . . - кабобимиз.

30– машқ. Қуйидаги гапларни кўчириб ёзинг ва ёд олинг:

а) 1) بَيْتِكَ قَرِيبٌ - Уйинг (қиз болага) яқин;

2) شُبَّانَنَا كَثِيرٌ - Деразамиз катта;

3) دَفْتَرِي فِي بَيْتِكَ - Дафтарим-сенинг уйингда;

4) فِي دَارِكْ زَيْنَبٌ - Ҳовлингда (хонадонингда) Зайнаб бор;

5) شَاكْرُنَا كَثِيرٌ - Шакаримиз кўп;

6) يَا زَيْدُ، شُكْرًا، - Раҳмат, Зайд!

7) يَزِيدُ شَاكِرٌ - Язид миннатдор.

б) 1) شَكَرَ رَشِيدٌ زَيْدًا - Рашид Зайдга раҳмат айтди;

2) شَكَرْتُ زَيْدًا - Зайдга раҳмат айтдим;

3) فَكَّرْتُ يَزِيدًا كَثِيرًا - Язид кўп ўйлади;

4) فَكَّرْتُ كَثِيرًا - Кўп ўйладим;

5) كُنْتُ فِي بَيْتِي - Уйимда эдим;

6) كُنْتُ فِي بَيْتِكَ - Уйингда эдинг.

31– машқ. Қуйидаги сўзларни ёзинг ва ёд олинг:

كِتَابٌ – китоб, ёзув;	شَبَّكَ – тўр;
كَبِيرٌ – катта, улкан;	شُبَّانٌ – дераза;
كَثِيرٌ – кўп, мўл;	فَكَّرَ – ўйлади;
سُكَّرٌ – шакар;	كَذَّبَ – ёлгон;
شَكَرَ – раҳмат айтди;	كَّرَرَ – такрорлади;
شُكْرًا – раҳмат;	كَاتِبٌ – ёзувчи;
تَرَكَ – тарк этди;	دَكِيٌّ – ақлли.

32– машқ. Қуйидаги гапларни араб тилига таржима қилинг:

Уйим яқин. Шариф миннатдор. Рашид ақлли. Кўп ўйладик.
Чой ичдинг. Зайдга раҳмат айтдинг.

15– §. Бўгин

Араб тилида бўгин фақат ундош товушдан бошланади. «А-гар», «о-и-ла», «ра-ди-о» каби сўзлар араб тилида йўқ.

Бир бўгинда икки ундош ёнма-ён келиши мумкин эмас. «Ста-кан», «трам-вай», «дашт», «турт-ки» каби сўзлар ҳам араб тилида йўқ.

Унли билан тугаган бўгин «**очик бўгин**», ундош билан тугаган бўгин «**ёпик бўгин**» дейилади:

қа-ра-ма, де-ра-за – очик бўгинлар;

кет-дим, бор-май-сан – ёпик бўгинлар.

Очик бўгиннинг унлиси чўзиқ бўлса, ёки бўгин ёпик (ундош билан тугаган) бўлса, «**чўзиқ бўгин**» дейилади.

يَكْتُبُ → يَكْتُبُ ; كَانَا → كَانَا

Чўзиқ унли ёпик бўгинда қисқаради:

يَتُوبُ → يَتُوبُ ; بَنَى → بَنَى

34– машқ. Қуйидаги сўзларни лигатураларга эътибор бериб кўчириб ёзинг:

كَاتِبٌ، تُكَاتِبُ، تُدَكِّرُ، تَرْكَا
لَارِقٌ، كَسَانٌ، دَلَالٌ، شَكَا

35– машқ. Қуйидаги сўзларни ёзиб машқ қилинг ва ёд олинг:

كَاتِبٌ –ширин, лаззатли;	كَسَانٌ –дангасалик;
لَارِقٌ –сут, қатиқ;	كَسَانٌ –дангаса (қиз);
لَايِقٌ –юмишоқ, майин;	كَسَانٌ –дангаса (ўғил);
لَارِقٌ –ёпишқоқ;	تَكَاتَبَ –дангасалик қилди;
لَقِيَ –топди, учратди;	كَلْبٌ –кучук, ит;
قَلْبٌ –қалб, юрак;	شَكْلٌ –шакл, кўриниш;
شَبْلٌ –шер боласи;	تَيْلٌ –тун, кеча;
دَلِيلٌ –ҳужжат, далил;	سِرْوَالٌ –шим, иштон.

18– §. Урғу

Араб тилидаги урғу ўзбек тилидагидан қуйидаги жиҳатлари билан фарқ қилади:

1. Ўзбек тилидаги урғу–**миқдорий**, яъни урғули бўғин чўзиброқ талаффуз қилинади, араб тилида эса–**динамик**, яъни урғули бўғин овозни кўтариброқ талаффуз қилинади.

2. Ўзбек тилида урғу сўзнинг охири бўғинига тушади, араб тилида эса ҳеч қачон охири бўғинга тушмайди, охиридан аввалги чўзиқ бўғинга тушади. Сўз таркибида чўзиқ бўғин бўлмаса, урғу сўз охиридан учинчи бўғинга тушади.

36– машқ. Қуйидаги жумлаларни урғуларга эътибор бериб ўқинг ва ёд олинг:

3) سَمِعَ – эшитди;	رَكَعَ – рукуъ қилди (намозда);
دَافَعَ – ҳимоя қилди;	نَوْعٌ – нав, хил.

41– машқ. Қуйидаги гапларни кўчириб ёзинг ва ёдлаб олинг:

رَفِيقِي عَرَبِيٌّ – Ўртоғим-араб;

سَلِيمٌ عَامِلٌ – Салим-ишчи;

كَرِيمٌ عَالِمٌ – Карим-олим;

زَيْدٌ مُعَلِّمٌ – Зайд-муаллим;

يَزِيدٌ مُدَافِعٌ – Язид-ҳимоячи.

42– машқ. Қуйидаги гапларни араб тилига таржима қилинг:

1) Карим – муаллим;	3) Зайд – шоир;
2) Салим – араб;	4) Ўртоғим – ишчи;

5) Муаллимим – азиз.

43– машқ. Кўчириб ёзинг ва эслаб қолинг:

كَتَبَ مُعَلِّمُنَا شِعْرًا – Муаллимимиз шеър ёзди;

سَمِعْتُ كَلَامًا كَثِيرًا – Кўп гап эшитдим;

مَا لَعِينَا فِي مَلْعَبِنَا – Стадионимизда ўйнамадик;

مَا عَمِلْتُ فِي مَعْمَلِنَا – Фабрикамизда ишламагансан;

تَعَلَّمْتُ كَثِيرًا، يَا عَرَبِيٌّ – Кўп ўқидинг, азизим.

44– машқ. Қуйидаги гапларни араб тилига таржима қилинг:

1) Сен шеър ёзмадинг, азизим;

2) Кўп гап эшитмадик;

3) Стадионимизда ўйнадинг;

4) Фабрикангда ишладик;

5) Кўп ўқимадик, азизимиз.

53– машқ. Ёзинг ва ёдлаб олинг:

خُبْرٌ - нон;	مَحْبَرٌ - нонвойхона;
خَيْرٌ - эзгулик; яхши;	دَخَلَ - кирди;
خَلَقَ - яратди;	مَخْرَجٌ - чиқиш жойи;
خَرِيفٌ - куз фасли;	خَوْخٌ - шафтоли;
خَرُوفٌ - қўзичоқ, қўй;	فَخٌّ - тузоқ;
خَالِدٌ - Холид; абадий;	وَسِخٌ - ифлос, кир;
خَفِيفٌ - енгил;	شَامِخٌ - баланд;

مَحْرَنٌ - дўкон; омбор.

54– машқ. Бирикмаларни кўчиринг ва ёд олинг:

- خَيْرٌ عَمَلٌ - яхши (эзгу) иш;
حَسَنٌ خَرُوفٌ - яхши қўзичоқ;
لَدِيدٌ خُبْرٌ - ширин нон;
بَعِيدٌ مَحْرَنٌ - узоқ(даги) дўкон;
قَرِيبٌ مَحْبَرٌ - яқин(даги) нонвойхона;
وَزْنٌ خَفِيفٌ - енгил вазн.

55– машқ. Қуйидаги бирикларни араб тилига таржима қилиб, ёзинг:

Енгил қўзи, яхши нон, яқин(даги) дўкон, узоқ(даги) нонвойхона, ширин шафтоли.

56– машқ. Қуйидаги жумлаларни ўқинг ва ёдлаб олинг:

1. دَخَلَ خَالِدٌ - Холид кирди;
2. مَا دَخَلَ سَلِيمٌ - Салим кирмади;
3. يُحِبُّ خَالِدٌ عَمَلًا خَيْرًا - Холид эзгу ишни яхши кўради;
4. سِرْوَالُكَ وَسِخٌ - Шиминг кир (ифлос);
5. خُبْرُنَا خَالِدٌ - Нонимиз ҳалол;
6. عَمِلْتُ عَمَلًا خَيْرًا - Яхши иш қилдинг;
7. مُحَمَّدٌ مَخْبَرٌ - Муҳаммад-мухбир, хабар берувчи.

- تَلْمِيذٌ ذَكِيٌّ – ақлли ўқувчи, шогирд;
 مَثْنٌ مَّفْهُومٌ – тушунарли матн (текст);
 عَمَلٌ مَكْرُوهٌ – ёмон, макруҳ иш;
 شَهْرٌ مُبَارَكٌ – муборак ой;
 دَرْسٌ سَهْلٌ – осон дарс.

60– машқ. Қуйидаги бирикмаларни араб тилига таржима қилинг ва ёзинг:

Ақлли инженер, катта дарё, осон иш, машҳур ўқитувчи, муҳим матн.

61– машқ. Қуйидаги гапларни ёзинг ва ёд олинг:

а) 1) مَا هَذَا؟ – Бу-нима?

هَذَا كِتَابٌ – Бу-китоб;

2) مَنْ هُوَ؟ – Ким у?

هُوَ مُهَنْدِسٌ – У-муҳандис;

3) هَلْ هَذَا خَالِدٌ؟ – Бу Халидми?

لا، هَذَا حَامِدٌ – Йўқ, бу-Ҳомид;

4) هَلْ هُوَ فَارِسِيٌّ؟ – У форсми?

لا، هُوَ عَرَبِيٌّ – Йўқ, у араб.

هَلْ هُوَ زَيْمِلُكُ؟ – У сенинг дўстингми?

نَعَمْ، هُوَ زَيْمِلِيٌّ – Ҳа, у менинг дўстим.

б) Ёдланг:

1) مَنْ هُنَاكَ؟ – У ерда ким бор?

هُنَاكَ مُحَمَّدٌ – У ерда Маҳмуд бор.

2) هَلْ هُنَا سَلِيمٌ؟ – Бу ерда Салим борми?

لا، هُنَاكَ كَرِيمٌ – Йўқ, бу ерда Карим бор.

3) هَلْ هَذَا دَرْسٌ سَهْلٌ؟ – Бу-осон дарсми?

نَعَمْ، هَذَا دَرْسٌ سَهْلٌ – Ҳа, бу осон дарс.

4) مَنْ فِيهِمْ كَلَامِيٌّ؟ – Гапимни ким тушунди?

نَحْنُ فِيهِمْ كَلَامِيٌّ – Гапингни биз тушундик.

- 5) هَلْ يُحِبُّ خَالِدٌ هِرًّا؟ – *Холид мушукни яхши кўрадимми?*
لا، خَالِدٌ يُحِبُّ خُرُوفًا – *Йўқ, Холид қўзичоқни яхши кўради.*

62– машқ. *Таржима қилинг:*

- 1) **Муҳандисимиз кетдимми?–Ҳа, муҳандисимиз кетди.**
- 2) *Гапимни тушундингми?–Йўқ, гапимни тушунмадим.*
- 3) *Шариф у ердами?–Ҳа, Шариф у ерда.*
- 4) *Уйингда ким бор?–Уйимда дўстим бор.*
- 5) *Нонвойхонанг шу ердами?–Ҳа, нонвойхонам шу ерда.*

25– §. «ة» (та марбута)

«ه» ҳарфининг устига икки нуқта қўйиб, исмларнинг охирига қўшиладиган «-атун» қўшимчаси ифодаланади:

مُرَبِّيَّةٌ – *мураббия*, عَالِمَةٌ – *аллома*, بُوَيْكُ أُولِيمٍ – *халифа*, كَتَبَةٌ – *котиблар*, يُقْوِصِئِلَارُ، كُرَّةٌ – *копток*, نَافِذَةٌ – *дераза*, دَارْچَا.

Бу қўшимчани «**та марбута–боғланган та**», «т»ни эса «**та мамдуда–чўзилган та**» дейилади.

«Та марбута»дан кейин исмга яна бирор қўшимча қўшилса, у оддий «т»га айланади: مُرَبِّيَّتِي – *мураббиям*, عَلَامَتُنَا – *алломамиз*, نَافِذَتُكَ – *деразанг*.

63– машқ. *Қуйидаги гапларни кўчириб ёзинг ва ёд олинг:*

خَالِدٌ شَابٌّ ذَكِيٌّ – *Холид–ақлли йигит;*

خَالِدَةٌ شَابَّةٌ ذَكِيَّةٌ – *Холида–ақлли қиз;*

حَدُّهُ عَالِمَةٌ – *Унинг бобоси–аллома (буюк олим);*

وَالِدِي رَحَالَةٌ – *Отам–жаҳонгашта (саёҳатчи);*

هَذِهِ نَافِذَةٌ. نَافِذَتُنَا مَفْتُوحَةٌ – *Бу–дераза. Деразамиз очик.*

- 2) جَامِعَاتُنَا جَدِيدَةٌ – Университетимиз янги;
- 3) جَلَسَ جَدُّنَا – Бобомиз ўтирдилар;
- 4) جَدَّتُنَا عَجُوزٌ – Бувимиз кексалар;
- 5) جَدُّهُ خَرَجَ – Бобоси чиқдилар;
- 6) تَاجِرَتُكَ جَارَتُكَ – Қўшининг – тижоратчи, савдогар (аёл);
- 7) جَارُهُ مُتَرْجِمٌ – Қўшниси – таржимон.

67– машқ. Таржима қилиб ёзинг:

- 1) Масжидимиз янги;
- 2) Бобом чиқдилар;
- 3) Қўшниси – муҳандис;
- 4) гулом – тижоратчи;
- 5) Тогимиз жуда чиройли.

68– машқ. Саволларга жавоб беринг:

- 1) هَلْ جَارُكَ مُهَنْدِسٌ؟
- 2) هَلْ جَدَّتُكَ هُنَاكَ؟
- 3) هَلْ سَافَرُ حَامِدٌ؟
- 4) مَنْ زَمِيلَتُكَ؟
- 5) مَا هُنَا؟

27– §. « و » БОҒЛОВЧИСИ

Араб тилидаги « و » – «ва», «эса» боғловчиси ўзбек тилидагидан фарқли ўлароқ, ҳар бир уюшиқ бўлак олдидан ишлатилади ва албатта ўзидан кейинги сўзга қўшилиб ёзилади:

ذَهَبَ مُحَمَّدٌ وَسَلِيمٌ وَمَرْيَمٌ – Маҳмуд, Салим ва Марям кетишди.

خَالِدٌ قَدِمَ وَدَخَلَ وَجَلَسَ وَكَتَبَ – Холид келди, кирди, ўтирди ва ёзди.

زَيْنَبُ مُدْرِسَةٌ وَسَلِيمَةُ مُهَنْدِسَةٌ – Зайнаб – ўқитувчи, Салима эса – муҳандис.

69– машқ. Таржима қилинг:

سَبَّ - сўкди ↔ صَبَّ - қуйди;
 مَسِيرٌ - юриши ↔ مَصِيرٌ - тақдир;
 مَسٌّ - тегди ↔ مَصٌّ - сўрди, шимди.

71- машқ. Қуйидаги сўзларни ёзиб машқ қилинг ва ёд олинг:

а) صَغِيرٌ - кичик;	صُلْبٌ - қаттиқ;
صَادِقٌ - Собир, сабр қилувчи;	صَبْعٌ - бўёқ, ранг; صَبَاحًا - эрталаб.

б) قَصِيرٌ - калта;	وَصَلَ - етиб келди;
مِصْرٌ - Миср;	فَصَلَ - ажратди.

в) رَخِيصٌ - арзон;	رَقَصَ - рақсга тушди;
شَخْصٌ - шахс, одам;	فَرَصَ - чимчилади.

72- машқ. Қуйидаги жумлаларни кўчириб ёзинг, нуқталар ўрнини тўлдилинг:

صَابِرٌ وَمَقْصُودٌ فِي بُسْتَانٍ جَمِيلٍ - Собир ва Мақсуд гўзал чаманзорда;
 قَالَ صَابِرٌ: صَدَقْتَ، يَا صَدِيقِي - Собир деди: «Рост айтдинг, дўстим»;
 ؟. - Мақсуд чаманзордами, дўстим?
 هَذَا قَمِيصٌ رَخِيصٌ؟ - نَعَمْ، يَا زَمِيلِي - Бу арзон кўйлакми? - Ҳа,
 биродарим.

لَيْسَ زَمِيلِي قَمِيصًا ثَمِينًا - Биродарим қиммат кўйлак кийди;
 لَيْسَتْ قَمِيصًا ثَمِينًا جَدًّا، يَا عَزِيزِي؟
 ؟. - Собир рост айтдимми?

29- §. « ض » ҳарфи

Бу ҳарф тил учи-юқори тиш, портловчи, жарангли эмфатик товушни ифодалайди. Тил орқасининг юмшоқ танглай томон кўтарилиб талаффуз қилиниши билан «>» товушидан фарқ қилади.

صَحْمٌ فِي فُنْدُقٍ ضَخْمٌ - Меҳмонимиз катта меҳмонхонада яшайди.

نَحْنُ شَعْبٌ مِصْيَافٌ - Биз меҳмондўст халқмиз.

30- §. Сўз охиридаги ундошлар талаффузи

Ўзбек тилида сўз охиридаги жарангли ундошлар кўпинча жарангсиз талаффуз қилинади: *мактаб* → *мактап*, *хуруж* → *хуруч*, *обод* → *обот*, *Шерзод* → *Шерзот*.

Араб тилида бундай ҳодиса - сўз охиридаги жарангли ундошнинг жарангсизланиши ҳодисаси - учрамайди.

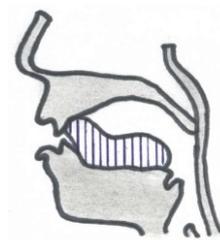
76- машқ. Ундошларнинг жарангли-жарангсизлигига эътибор бериб ўқинг:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
"قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ. اللَّهُ الصَّمَدُ. لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ. وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ." (القرآن الكريم)

31- §. « ط » ҳарфи

Бу ҳарф тил олди-юқори тиш, портловчи жарангсиз эмфатик товушни ифодалайди. «ت» товушидан фақат тил орқаси юмшоқ танглай томон кўтарилиб талаффуз қилиниши билан фарқ қилади.

Солиштиринг:

б) نَظِيرٌ - ўхиаши;	مَظْهَرٌ - кўриниш;
نَظِيفٌ - тоза, покиза;	مَظْلُومٌ - жабрланган.

в) غَلِيظٌ - йўгон, қўпол;	حَظٌّ - омад, толе;
فَيْظٌ - саратон иссиғи, жазирама;	مَحْظُوظٌ - омадли, толеи баланд, бахтли.

83– машқ. Қуйидаги бирикмаларни ёзиб, ёдлаб олинг:

1) صَيْفٌ حَارٌّ - иссиқ ёз, حَبْلٌ قَصِيرٌ - калта арқон, صَابِرٌ صَابِرٌ - сабрли одам, رَقِصٌ حَمِيْلٌ - чиройли рақс, قَمِيصٌ نَظِيفٌ - тоза кўйлак;

2) ضَيْفٌ مُحْتَرَمٌ - ҳурматли меҳмон, خَوْخَةٌ نَاضِحَةٌ - пишган шафтоли, فُنْدُقٌ ضَخْمٌ - улкан меҳмонхона, ضَرْبَةٌ شَدِيدَةٌ - қаттиқ зарба;

3) طَائِبٌ نَشِيْطٌ - фаол талаба, طَرِيْقٌ طَوِيْلٌ - узоқ йўл, طَبِيْبٌ بَطْلٌ - қаҳрамон врач, طَبَّاحٌ مَحْظُوظٌ - омадли ошпаз;

4) مَظْهَرٌ جَيِّدٌ - яхши кўриниш, حَبْلٌ غَلِيْظٌ - йўгон арқон, لَفْظٌ غَلِيْظٌ - қўпол сўз, مَنَظَّرٌ عَجِيْبٌ - ажойиб манзара.

Эслаб қолинг: «هَذَا», «هَذِهِ» - «бу», «шу»; «ذَلِكَ» - «у», «ўша», «لَكِنَّ» - «бирок», «лекин» каби баъзи сўзларнинг биринчи бўғинида «алиф» бор деб фараз қилинади.

84– машқ. Қуйидаги гапларни кўчириб ёзинг ва ёдлаб олинг:

1) وَصَلَ سَفِيرٌ مِصرَ صَبَاحًا - Миср элчиси эрталаб етиб келди;

2) هَذَا قَمِيصٌ رَخِيصٌ - Бу - арзон кўйлак;

3) صَابِرٌ رَجُلٌ مِصْرِيٌّ - Собир - меҳмондўст одам;

4) صَدِيقِي مَرِيضٌ - Дўстим - касал;

5) دَهَبٌ صَدِيقُكَ صَبَاحًا - Дўстинг эрталаб кетди;

6) جَارِي طَبِيْبٌ مُحْتَرَمٌ - Қўшим - обрўли табиб;

7) شَارِعُنَا نَظِيفٌ - Қўчамиз тоза;

8) ذَلِكَ حَجَرٌ ثَمِيْنٌ جَدًّا - У - жуда қимматбаҳо тош.

85– машқ. Таржима қилиб ёзинг:

- 1) Бу – қиммат кўйлак;
- 2) Миср элчиси – меҳмондўст киши;
- 3) Собир – сенинг дўстинг;
- 4) Кўшим эрталаб кетди;
- 5) Бу – жуда қаттиқ тош;
- 6) Бобом касаллар;
- 7) Дўстим – жуда обрўли тикувчи;
- 8) Йўлимиз узоқ.

33– §. Сўз охиридаги унлилар талаффузи

Замонавий араб тилида сўзларнинг охиридаги қисқа унлилар, «**---ун**» (танвин дамма) ва «**---ин**» (танвин касра) одатда талаффуз қилинмайди:

رَسَمٌ → رَسَمٌ – (расм) чизди; يَسْكُنُ → يَسْكُنُ – яшайди; بَرْدٌ → بَرْدٌ – совуқ;
جَازٌ → جَازٌ – қўшни; مِنْ بَيْتٍ جَدِيدٍ → مِنْ بَيْتٍ جَدِيدٍ – янги уйдан.

رَسْمًا – расмий равишда, قَلْبًا – қалбдан, تَقْرِيْبًا – тахминан каби сўзларнинг охиридаги «**ـ** – **-ан**» (танвин фатха) одатда талаффуз қилинади.

Исмларнинг охиридаги «**ة**» (та марбута) қўшимчаси одатда қисқариб, «**а**» унлиси тарзида талаффуз қилинади:

رَحَالَةٌ → رَحَالَةٌ; رَحَالَةٌ → رَحَالَةٌ;
مِنْ حَادِقَةٍ → مِنْ حَادِقَةٍ; خَلِيفَةٌ → خَلِيفَةٌ;
فِي بُحَيْرَةٍ جَمِيلَةٍ → فِي بُحَيْرَةٍ جَمِيلَةٍ.

34– §. «**ء**-ҳамза» белгиси

Ун (товуш) пайчалари бирлашиб, ҳаво йўлини тўсиши ва ажралиб, очиши натижасида бўғизда ҳосил бўладиган портловчи товуш «хамза» деб аталади. Бу товуш алифбо таркибига кирмаган. Ёзувда махсус белги – «ء» билан ифодаланади ва **кўпинча** «таглик» – «курси» билан ёзилади.

«ء-хамза»га «курси» танлашда қуйидаги қоидаларга риоя этилади:

1. Сўз бошидаги «ء-хамза»нинг курсиси доим «а» бўлади: *أُمٌّ* – она, *أَبٌ* – ота, *أَخْتٌ* – она ёки сингил, *أَخٌ* – ака ёки ука, *إِخْوَانٌ* ёки *أَخْوَانٌ* – ака-укалар.

2. Сўз ўртасида бўлган «ء-хамза»нинг курсиси икки унли-хамзадан олдинги ва кейинги унлига қараб, қуйидаги тартибда белгиланади:

а) хамзадан бевосита олдинги ва кейинги товушдан бири «и» унлиси бўлса, курси вазифасини (нуқтасиз) «ى» ҳарфи бажаради: *بَيْتٌ* – қудуқ, *سُئِلَ* – сўралди, *سَيِّمْتُ* – зерикдим, жонимга тегди, *رَيْسَةٌ* – раиса;

б) «ء-хамза»дан олдин ё кейин «и» унлиси йўқ бўлиб, «у» унлиси бўлса, курси қилиб «و» олинади: *رُؤْسَاءٌ* – раислар, *جُرُؤٌ* – журъат этди, *لُؤْلُؤٌ* – дур, *سُؤَالٌ* – савол;

в) хамзадан олдин ё кейин «и», «у» унлилари бўлмаса, курси қилиб «ا» ёзилади: *رَأْسٌ* – бош, *سَأَلَ* – сўради, *قَرَأْتُ* – ўқидим, *مَسْأَلَةٌ* – масала.

3. Сўз охиридаги хамзага курси танлашда фақат хамзадан олдинги унлига асосланилади, хамзадан кейинги унли инобатга олинмайди: *يَقْرَأُ* – ўқийди, *دَافِعٌ* – илиқ, *مَلْحَأٌ* – паноҳ.

Хамза қуйидаги ҳолатларда курсисиз ёзилади:

а) сўз охирида чўзиқ унли ёки сукундан кейин келса: *جَاءَ* – келди, *رَدِيءٌ* – ёмон, *مَقْرُوءٌ* – ўқилган, *حِزْبٌ* – қисм, бўлак, *شَيْءٌ* – нарса;

б) «фатҳа» билан ҳаракатланган хамза чўзиқ «а» ёки чўзиқ «у» унлиларидан кейин келса: *سَاءَلٌ* – савол берди, *مُرُوءَةٌ* – мурувват, мардлик; *مُلَاءَمَةٌ* – муносиблик, *مَبْدُوءَةٌ* – бошланган.

86– машқ. Қўйидаги сўзларни кўчириб ёзинг ва ёдлаб олинг. Ҳар бир сўздаги «ё-ҳамза»нинг қайси қоидага биноан ёзилганини тушунтириб беринг:

а) أُدْخِلُ – кираман, مِئَةٌ – юз (саноқ сон), مُؤَمَّرٌ – қурултой, анжуман, йигин, مَرْأَةٌ – хотин, аёл киши, مَرْءٌ – киши, эркак, ضَوْءٌ – нур, зиё;

б) إِنْسَانٌ – инсон, جِئْتُ – келдим, سُؤَالٌ – савол, فَأْسٌ – болта, بُطْءٌ – секинлик, مَمْلُوءٌ – тўла, тўлатилган, أَرْضٌ – ер;

в) رَدِيئَةٌ – ёмон, فُؤُوسٌ – болталар, فَأَزٌ – сичқон, سَمَاءٌ – осмон;

г) أُمَّةٌ – уммат, миллат, فُفْرَانٌ – сичқонлар, مَسْئُولٌ – масъул, жавобгар, بَدَأْتُ – бошладинг, دَفْعٌ – илиқлик, وَفَاءٌ – вафо.

«Мадда» (~) белгиси

«ё-ҳамза»нинг курсиси **ا** (алиф) бўлса, ундан кейинги харф ҳам **ا** (алиф) бўлса, ҳамза ўрнига «~»-«мадда» белгиси битта алиф билан ёзилади: أَخْرَجْتُ → أَخْرَجٌ – сўнги, охирги; أَخْرَجْتُ → أَخْرَجٌ – бошқа; فُرْأَانٌ → فُرْأَانٌ – Қуръон; مِرْأَاهُ → مِرْأَاهُ – кўзгу; أَدَمٌ → أَدَمٌ – Одам Ато, одам; أَكَلْتُ → أَكَلٌ – ейман; مَاأَجِدُ → مَاأَجِدُ – манбалар.

35– §. Ҳамза турлари

Сўз бошидаги ҳамза икки турли бўлади: هَمْزَةُ الْقَطْعِ – «қатъий ҳамза» ва هَمْزَةُ الْوَصْلِ – «васлали ҳамза».

هَمْزَةُ الْقَطْعِ – «қатъий ҳамза» ўзак таркибида бўлади ёки шахс, сон каби муҳим грамматик маъноларни англатиш учун қўшилган бўлади. Масалан: أَدَبٌ – адаб, адабиёт («ё»-ўзакнинг биринчи ундоши), أَخْرَجْتُ – чиқаман («ё»-биринчи шахс кўрсаткичи), أَشْهُرٌ – ойлар («ё»-кўплик сон кўрсаткичи).

Бундай ҳамза **кўпинча** «фатҳа» билан ҳаракатланади, **хар доим** ёзилади ва ўқилади.

هَمْزَةُ الْوَصْلِ – «васлали ҳамза» ўзак таркибида бўлмайди, бирон маъно англатмайди, фақат турли сабаблар билан сўз бошида бир

бўғинда ёнма-ён келиб қолган икки ундошни икки бўғинга ажратиш учун хизмат қилади.

Масалан:

مَرَأَةٌ → امْرَأَةٌ - *аёл*;

سَمٌّ → اسْمٌ - *исм*;

فَهُمْ → اِفْهَمْ - *тушун!*

اُخْرِجْ → اُخْرَجْ - *чиқ!*

Васлали ҳамза **кўпинча** «касра» билан ҳаракатланган бўлади. Одатда унинг курсиси фақат «ا» ёзилади ёки «**васла**» белгиси билан ифодаланади:

قَالَ اكْتُبْ - «Ёз!» *деди*.

اجْلِسْ - *Ўтир!*

هَذَا ابْنِي - *Бу-ўғлим*.

Нутқда васлали ҳамза **фақат** гап бошида ёки вақф (пауза)дан кейин талаффуз қилинади. Бошқа ҳолатларда талаффуз қилинмайди. Сўз бошидаги икки ундошнинг биринчиси эса олдинги сўзнинг охирига уланади:

مَا اسْمُكَ → مَا اسْمُكَ → مَا اسْمُكَ - *Исминг нима?*

فُلْتُ اِذْهَبْ → فُلْتُ اِذْهَبْ → فُلْتُ اِذْهَبْ - *«Бор-кет», -дедим.*

رَأَيْتُ امْرَأَةً → رَأَيْتُ امْرَأَةً → رَأَيْتُ امْرَأَةً - *Бир аёлни кўрдим.*

أَنْتُمْ (-كُمْ) - *сиз (сизнинг. . .)* ва هُمْ (-هُمْ) - *улар (уларнинг. . .)*

олмошлари васлали ҳамзадан олдин келса, уларнинг охиридаги сукун даммага айланади:

أَنْتُمْ الْمُدْرِسُونَ → أَنْتُمْ الْمُدْرِسُونَ - *Сизлар ўқитувчисиз.*

مَدِينَتُكُمْ الْجَمِيلَةُ → مَدِينَتُكُمْ الْجَمِيلَةُ - *гўзал шаҳрингиз.*

هُمْ الْمُؤْمِنُونَ → هُمْ الْمُؤْمِنُونَ - *Улар мўминлар.*

أَرْسَلْنَا إِلَيْهِمُ اثْنَيْنِ → أَرْسَلْنَا إِلَيْهِمُ اثْنَيْنِ - *Уларнинг олдига икки кишини*

юбордик.

Бошқа ҳолатларда васлали ҳамзадан олдинги сукун касрага айланади:

مَنْ ابْنُكَ؟ → مَنْ ابْنُكَ؟ - *Ўғлинг ким?*

قَالَتِ اُخْرِجْ → قَالَتْ اُخْرِجْ - *«Чиқ», -деди.*

رَأَيْتُمْ امْرَأَةً → رَأَيْتُمْ امْرَأَةً - *Бир аёлни кўрдинглар.*

87– машқ. Қуйидаги гапларни васлали ҳамзани ўқиш қоидаларига риоя қилиб ўқинг:

هَلْ اسْمُكَ مُحَمَّدٌ؟ – *Исминг Маҳмудми?*

قَالَتِ الْمُدْرِسَةُ: اُكْتُبْ اسْمَكَ – *Ўқитувчи: «Исмингни ёз!»*–дедилар.

هَلْ أَنْتُمْ الْمُتَرْجِمُونَ؟ – *Акам улардан: «Таржimonлар сизмисиз?»* деб сўради.

سَهَدْتُ أَنَّيْنِ مِنْ زَمَلَانِي – *Синглим огайниларимдан иккитасини кўрди.*

36– §. «Абжад» тартиби

Қадимги муаллифлар саналар ва бошқа турли рақамларни ҳарфлар билан ҳам ифодалаганлар. Ҳар бир ҳарф муайян бир сонни англатган. Бунда ҳарфлар тартиби қуйидагича бўлади:

1-ا	20-ك	300-ش
2-ب	30-ل	400-ت
3-ج	40-م	500-ث
4-د	50-ن	600-خ
5-هـ	60-س	
6-و	70-ع	700-ذ
7-ز	80-ف	800-ض
8-ح	90-ص	900-ظ
9-ط	100-ق	1000-غ
10-ي	200-ر	

Масалан: 1) 2002 қ غغب қ غرثث қ ظقرضب

2) 20 қ 400 қ 1 қ 2 қ 423

Ҳарфларнинг бу тартибини ёдда олиб қолишни осонлаштириш учун улар қуйидаги сунъий сўзларга бирлаштирилган:

أَجْدُ، هَوَّزٌ، حُطِّي، كَلَمَنْ، سَعْنَصْ، قَرَشَتْ، ثَخَذُ، ضَطَّعْ

Шунга кўра бу тартиб «**абжад тартиби**» деб аталади.

Манбаларда ҳарфларнинг «абжадий» қийматини ҳисобга олиш лозим бўлса, сўзнинг устига чизик тортиб қўйилган. Масалан:

— راح رشيد ; في القرنين .

Ҳозирги кунда «абжад» тартиби матнларни а). . . , б). . . , в). . . каби бандларга ажратишда ишлатилади.

88– машқ. Қуйидаги сонларни ҳарфлар билан ёзинг:

1983; 32 Қ 68.

89– машқ. Қуйидаги сўзларни рақамлар билан ёзинг:

طَشَعْنَدُ، سَمَرَقَنْدُ، بُخَارَى، أُنْدِيَجَانُ.

37– §. Ассимиляция–идғом

Махражи ёки талаффуз усули жиҳатидан бир–бирига яқин бўлган икки ундош нутқда кетма–кет келса, ўзаро таъсир натижасида бир товуш иккинчисига тўлиқ ё қисман ўхшаб қолиши мумкин. Бундай ҳодиса «**ассимиляция–идғом** (қўшилиб, сингиб кетиш)» деб аталади. Масалан, ўзбек тилида: *кетди–кетти; кўкга–кўкка, кўкдан–кўктан*.

Араб тилида: أَخَذْتُ → أَخْتُ – *олдим*, مَدَدْتُ → مَدْتُ – *чўздим*, مَنَبَّرُ → مَنَبْرٌ – *минбар*.

Идғом ҳодисаси сонор ва яримунлиларда кўпроқ кузатилади. Масалан, «م», «ر» сонорлари ва «و», «ي» яримунлилари олдин келган «ن» ва «ل» сонорларини «ўзларига ўхшатиб»–идғом қилиб оладилар:

مَنْ يَقُولُ – талаффузда مَيَّقُولُ – *Ким айтяпти?*

مِنْ وَارِثٍ – талаффузда مَوَّارِثٍ – *ворисдан*;
مِنْ رَفِيقٍ – талаффузда مَرْفِيقٍ – *ўртоқдан*;
هَلْ رَأَيْتَ – талаффузда هَرَأَيْتَ – *кўрдингми?*

Айрим ҳолларда идғом ёзувда ҳам акс этади:

مِنْ كُنْ → مَمْنٌ, مَا كُنْ → مَمَّا, لَا كُنْ → إِلاَّ.

90– машқ. Қуйидаги сўз ва бирикмаларни идғомга эътибор бериб ўқинг:

لَنْ يُخْرِجَ، مَنْ رَوَى، مِنْ وَارِثٍ، هَلْ رَمَيْتَ، عَمَّنْ، قَصَدْتَ، قَعَدْتُ.

38– §. Аниқлик ва ноаниқлик

Исм гуруҳига кирувчи сўзлар ноаниқ ёки аниқ ҳолатда бўлади. Ноаниқ ҳолатдаги исмлар предмет ёки тушунчанинг умумий номидан иборат бўлади. Масалан, «бу-китоб» жумласида «китоб» сўзи ноаниқ ҳолатда, чунки «бу дафтар эмас, журнал эмас, бошқа нарса эмас, балки китоб» эканлигини билдиради. Ноаниқ ҳолатдаги исмларга ўзбек тилида «бир», «қандайдир» сўзлари қўшилса, маънога путур етмайди.

Бу-китоб. □ Бу-бир китоб. □ Бу-қандайдир китоб.

Аниқ ҳолатдаги исмлар эса муайян предмет ёки тушунчани ифодалайди. Ўзбек тилида аниқ ҳолатдаги исмларга «бу», «шу», «ўша» кўрсатиш олмошларини қўшиш мумкин. Масалан: «Китоб қизиқ экан» жумласидаги «китоб» сўзи муайян предметни англатяпти, унга «шу», «ўша» сўзларини қўшиш мумкин:

Китоб қизиқ экан. □□ Шу китоб қизиқ экан. □ Ўша китоб қизиқ экан.

Атоқли отлар, олмошлар аниқ ҳолатда бўлади.

Ноаниқ ҳолатдаги исмни аниқ ҳолатга ўтказиш учун сўзга «ال» артикли – «шу» ёки «ўша» маъносидаги олдқўшимчани қўшиш

лозим. Бу олдқўшимчага эга бўлган сўзнинг охирида танвин бўлмайди:

بِنْتٌ – бир қиз → الْبِنْتُ (шу ёки ўша) қиз;

يَوْمًا – бир куни → الْيَوْمَ (шу ёки бу) кун;

لَيْلَةً – бир тун → اللَّيْلَةُ (шу ёки ўша) тун;

شَجَرَةً – (қандайдир бир) дарахт → الشَّجَرَةُ (шу ёки ўша) дарахт.

91– машқ. Қуйидаги жумлаларни кўчиринг ва ёдлаб олинг.
Аниқ ҳолатдаги исмларнинг тагига чизинг:

أَنَا مَرِيضٌ – Мен бетобман;

أَنْتِ رَسَامَةٌ – Сен (қиз бола) рассомсан;

هَذَا أَحْمَدُ – Бу-Аҳмад;

مُحَمَّدٌ فَلَاحٌ – Муҳаммад-деҳқон;

شَرِبَ زَيْدٌ قَهْوَةً – Зайд қаҳва ичди;

طَشَقَنْدُ مَدِينَةٌ جَمِيلَةٌ – Тошкент-гўзал шаҳар;

أَزْبِكِسْتَانُ دَوْلَةٌ مُسْتَقِيلَةٌ – Ўзбекистон-мустақил давлат;

تَرْمِذٌ مَدِينَةٌ قَدِيمَةٌ – Термиз-қадимий шаҳар;

خَالِدٌ مُمَثِّلٌ – Халид-актёр;

خَرَجَ رَاشِدٌ – Рашид чиқди;

الطَّالِبُ مُجْتَهِدٌ – (Бу) талаба ҳаракатчан, тиришқоқ;

دَخَلَ الْمُدْرِسُ – Ўқитувчи кирди;

ذَهَبَ مُدْرِسٌ – (Бир) ўқитувчи кетди;

الْجَامِعَةُ جَدِيدَةٌ – (Бу) университет янги.

39– §. «ال» артиклининг ҳамзаси

«ال» артиклининг ҳамзаси – васлани ҳамза. Уни ўқиш ва ёзишда васлани ҳамзага тегишли барча қоидаларга риоя қилишдан ташқари куйидагиларни эсда тутиш лозим:

1. «ال» артиклидан олдин келган «مِنْ» (чиқиш келишиги – «-дан») маъносини ифодалайдиган предлог «مِنْ» ўқилади:

مِنْ الْجَامِعَةِ → مِنْ الْجَامِعَةِ – университетдан;

مِنْ الْكُتُبِ → مِنْ الْكُتُبِ – ёзувчилардан.

2. «ال» артикли билан бошланган сўзларга «учун», «-га», «-ники» каби маъноларни англатувчи «-لِ» предлоги қўшилса, ҳамзанинг таглиги бўлган ا (алиф) ҳам тушиб қолади:

لِ الْمَجَلَّةِ كَ لِ الْمَجَلَّةِ (журналга);

لِ الْإِنْسَانِ كَ لِ الْإِنْسَانِ (инсон учун).

«-لِ» предлогидан кейинги сўз «لُغَةٌ» (тил), «لَحْمٌ» (гўшт) каби «ل» харфидан бошланадиган сўз бўлса, артиклининг «ل» харфи ҳам тушиб қолади:

لُغَةٌ → لُغَةٌ كَ لُغَةٌ لُ كَ لُغَةٌ لُ كَ لُغَةٌ لُ كَ لُغَةٌ لُ

لَحْمٌ → لَحْمٌ كَ لَحْمٌ لُ كَ لَحْمٌ لُ كَ لَحْمٌ لُ كَ لَحْمٌ لُ

لِلَّهِ → لِلَّهِ كَ لِلَّهِ لُ كَ لِلَّهِ لُ كَ لِلَّهِ لُ

92– машқ. Қуйидаги бирикмалардаги ноаниқ ҳолатдаги исмларни аниқ ҳолатга, аниқ ҳолатдагиларни эса ноаниқ ҳолатга ўтказиб ёзинг ва ўқинг:

فِي الْجَامِعَةِ الْجَدِيدَةِ – янги университетда;

مِنْ الْمَدِينَةِ الْجَمِيلَةِ – гўзал шаҳардан;

لِلْعَالِمِ الْمَشْهُورِ – машҳур олимга;

بَيْتٍ صَخْمٍ – катта уй;

يَحْسُنُ عَمَلًا — яхши иш;

مِنْ لُغَةٍ أُجْنَبِيَّةٍ — (бир) чет тилидан.

40- §. Шамсий ва қамарий ҳарфлар

«ال» артиклининг «ل» ҳарфи махражи тил олди бўлган товушлар билан ёнма-ён келганда ассимиляция – идғом ҳодисаси рўй беради, яъни «ل» товуши талаффузда ўзидан кейинги товушга ўхшаб кетади. Масалан:

أَلشَّمْسُ → أَلشَّمْسُ ;

أَلدَّرْسُ → أَلدَّرْسُ .

Бундай товушларни билдирадиган ҳарфлар 14 та: ت، ث، د، ذ، ر، ز، س، ش، ص، ض، ط، ظ، ل، ن

Бу ҳарфлар «шамсий», қолганлари эса «қамарий» деб аталади.

Ҳаракатларни қўйиш лозим бўлган ҳолатларда шамсий ҳарфлардан олдин келган «ال» артиклининг «ل» ҳарфидаги суқун ёзилмайди, ундан кейинги ҳарфга ташдид белгиси қўйилади:

الطَّالِبُ - الطَّالِبُ ; الدَّفْتَرُ - الدَّفْتَرُ

93- машқ. Қуйидаги «الفاتحة» сурасини «ال» артиклига алоҳида эътибор бериб ўқинг ва ёдланг:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ. الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ. مَلِكِ يَوْمِ الدِّينِ. إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ. إِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ. صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ.

1- §. Ўзак ва негиз

Сўзларнинг туб маъносини англатадиган энг кичик қисми «ўзак» деб аталади. Масалан, «*ёзди*», «*ёзаман*», «*ёзувчи*», «*ёзилган*» сўзларининг ўзаги-«ёз»; «*чиқиш*», «*чиқяпти*», «*чиқар*», «*чиқим*» сўзларининг ўзаги-«чик».

Араб тилида сўзларнинг ўзаги (أصلُ الكَلِمَةِ) фақат ундош товушлардан иборат. Ўзак ундошларининг олдига, орасига, орқасига турли унли ва ундошларни қўшиб, янги сўзлар-негиз ва сўзларнинг турли шакллари ясалади. Масалан, «*خَرَجَ - чиқди*», «*يَخْرُجُ - чиқади*», «*خَارِجٌ - чиқувчи*», «*خَارِجِيٌّ - хорижий, ташқи*», «*مُخْرَجٌ - чиқиш жойи*», «*كَشَفْتُ - очдим*», «*خَرَجَ - битириб чиққан*» сўзларининг ўзаги-*خ ر ج*. «*مَكْشُوفٌ - очилган*», «*كَشَّافٌ - кашфиётчи, очувчи*», «*اِكْتِشَافٌ - кашф қилиши, очииш*» сўзларининг ўзаги-*ك ش ف*.

Араб тилидаги ўзакларнинг асосий қисми уч ундошдан иборат. *زحلق* каби тўрт ундошли ўзаклар ҳам бор. *يد*, *فم* каби икки ундошдан ва *سفرجل*, *عندلب* каби беш ундошдан иборат ўзаклар ҳам араб тилига хос бўлмаса-да, учраб туради.

Ҳамма ундошлар ўзак таркибида бўлиши мумкин. Аммо ўзакдан турли негизлар ва уларнинг турли шаклларини яшаш учун ҳарфлардан фақат 10 таси ишлатилиши мумкин. Ўзакдан ташқарида бўлиши мумкин бўлган бундай товушлар «релятив» деб аталади. Уларни эслаб қолиш осон бўлиши учун араб тилшунослари бу ҳарфлардан «*اليَوْمَ تَنْسَاهُ - бугун уни эсдан чиқарасан*» ва «*سَأَلْتُمُونِيهَا - Уни мендан сўрадингиз*», деган ибораларни тузганлар. Шу икки ибора таркибида бўлган ҳарфларгина ўзак таркибида ҳам, ўзакдан ташқарида -негиз яшаш ёки сўз шаклини ўзгартириш учун ҳам ишлатилиши мумкин.

Қолган ундошлар фақат ўзак таркибида бўлади.

Сўзнинг ўзагини ажрата олиш араб тилини ўрганаётганлар учун жуда муҳим, чунки ўзакни билган кишигина сўзнинг шаклига қараб, унинг маъносини англаб олиши мумкин. Бундан ташқари, арабча

луғатларнинг аксариятида сўзларнинг тартиби ўзак ундошлари билан белгиланади. Масалан, «مُسْتَحْكَم» сўзи «حکم» бобида, «مَكْتُوب» сўзи эса «کتاب» бобида берилади.

1– машқ. Қуйидаги бандларнинг ҳар бирида бир ўзакдан ясалган сўзлар берилган. Ўзакларни аниқланг:

- 1) اسْتَلَمَ, تَسْلِيمٌ, سَلِيمٌ, السَّلَامُ, سَلَّمَ
- 2) اسْتَحْكَمَ, مَحْكُومٌ, حَاكِمٌ, حُكُومَةٌ, حَكِيمٌ
- 3) رَحِمَهُ, مَرْحُومٌ, مَرْحَمَةٌ, رَحِيمٌ, الرَّحْمَانُ
- 4) مَعْلُومٌ, عَالِمٌ, تَعْلِيمٌ, اسْتَعْلَمَ, مُعَلِّمٌ
- 5) تَقَطَّعَ, الْمَقَاطِعَ, اقْتَطَعَ, الْمَقْطُوعَةَ, قَاطِعٌ

2– машқ. Нуқталар ўрнини тўлдиринг:

- а) «کتاب – ёзиш» ўзагидан «کَاتِبٌ – ёзувчи»;
«عمل – ишлаш» ўзагидан «عَامِلٌ – ишловчи, ишчи»;
«درس – ўқиш, ўрганиш» ўзагидан «دَارِسٌ – ўқувчи, ўрганувчи»;
«دخل – кириш» ўзагидан «دَاخِلٌ – ...»;
«خرج – чиқиш» ўзагидан «خَارِجٌ – ...».
- б) «قطع – узиш» ўзагидан «مَقْطُوعٌ – узилган»;
«أكل – ейиш» ўзагидан «مَأْكُولٌ – ейилган»;
«شرب – ичиш» ўзагидан «... – ичилган»;
«أخذ – олиш» ўзагидан «... – олинган»;
«ترك – тарк этиш» ўзагидан «... – тарк этилган».

3– машқ. Қуйидаги сўзларни луғатдан топинг:

مُدْرَبٌ, مُدْرِسٌ, مُعَلِّمٌ;
مُخْتَوَمٌ, مَعْلُومٌ, مَشْهُورٌ;
تَجَمَّلَ, تَكَبَّرَ, تَكَسَّرَ.

4– машқ. Қуйидаги ибораларни ўқинг ва ёд олинг:

السَّلَامُ عَلَيْكُمْ يَا أَبْنَائِي وَبَنَاتِي!

–Ассалому алайкум, ўғилларим ва қизларим!

– وَعَلَيْكُمْ السَّلَامُ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ يَا أَسْتَاذًا! أَهْلًا وَسَهْلًا!

-Ваалайкум ассалом ва раҳматуллоҳи ва баракотуху, устоз.

Хуш келибсиз!

- كَيْفَ حَالِكُمْ يَا أَعْرَابِي؟

-Аҳволларингиз қандай, азизларим?

- الْحَمْدُ لِلَّهِ، بِخَيْرٍ. وَكَيْفَ أَنْتَ، يَا أَسْتَاذَ؟

-Худога шукур, яхши. Ўзингиз қандайсиз, устоз?

- وَأَنَا بِخَيْرٍ أَيْضًا وَالْحَمْدُ لِلَّهِ. نَبَدًا الدَّرْسَ.

-Мен ҳам, худога шукур, яхшиман. Дарсни бошлаймиз.

2- §. Сўз вазнлари

Янги сўз (негиз) ёки сўзнинг бирор шаклини яшаш учун ўзак ундошларига белгиланган тартибда, муайян қоидалар асосида унли ва ундошлар қўшилади. Ўша қоидаларни баён қилишни осонлаштириш учун араб тилшунослари шартли равишда ўзакнинг 1-ундошини «ف», 2-ундошини «ع» ва 3-ундошини «ل» ҳарфлари билан белгилайдилар ва шу уч ундошдан ясалган шакл-қолипни «**вазн**- وَزْنُ» деб атайдилар. Масалан, «Ўтган замон феъллари «فَعْلٌ» вазнида бўлади», - деган қоидадан тушунамизки, «**чиқиш**-خَرَجَ» ўзагидан «فَعْلٌ» вазнида ясалган «**чиқди**», «**кириш**-دَخَلَ»дан ясалган «دَخَلَ» сўзи «**кирди**» маъноларини англатади.

Ўзакнинг 4-, 5-ундошлари ҳам «ل» ҳарфи билан белгиланади. Масалан: «فَعْلَلٌ»нинг вазни-فَعْلَلٌ, «عَنْدَلِيْبٌ»нинг вазни-فَعْلَلِيْبٌ.

1- машқ. Қуйидаги сўзларнинг вазнини аниқланг:

حُكْمٌ, حُكْمَةٌ, حُكْمَةٌ, حُكْمَةٌ; 3) حَمِيدٌ, حَمْدٌ, حَمْدٌ, حَمِيدٌ;
كَامِلٌ, كَامِلَةٌ, كَامِلَةٌ, كَامِلَةٌ; 4) قَاعِدَةٌ, قَاعِدَةٌ, قَاعِدَةٌ, قَاعِدَةٌ.

2- машқ. Қуйидаги ўзаклардан берилган вазнлар бўйича сўзлар ясанг:

فَعِيلٌ: كَثْرٌ, كَبْرٌ, صَغْرٌ, جَمَلٌ;
مَفْعُولٌ: كَتَبَ, قَرَأَ, حَمَدَ, ضَرَبَ;
يَفْتَعِلُ: كَسَبَ, قَطَعَ, جَمَعَ, رَزَقَ;
مُسْتَفْعَلٌ: قَبِلَ, خَرَجَ, حَكَمَ, نَثَرَ;

يُفْعَلُ: وسوس، ترجم، دحرج، زلزل.

3– машқ. Қуйидаги ибораларни ўқинг ва ёд олинг:

– السلام عليكم يا أستاذ!

– وعليكم السلام يا نبيّلة!

– أَرْجُو مَعْدِرَةً، يا أستاذ، تَأَخَّرْتُ قَلِيلًا.

-Кечирасиз, устоз, бировз кеч қолдим.

– خَيْرًا؟

-Тинчликми?

– خَيْرًا، الْحَمْدُ لِلَّهِ. تَعَطَّلَتِ الْحَافِلَةُ فِي الطَّرِيقِ. أَسْمَحْ لِي بِالدُّخُولِ؟

-Тинчлик, худога шукур. Йўлда автобус бузилиб қолди.

Киришга рухсат берасизми?

– لَا بَأْسَ. تَفَضَّلِي، أَدْخُلِي.

-Ҳечқиси йўқ. Марҳамат, кир.

– شُكْرًا، يا أستاذ!

-Раҳмат, устоз!

– عَفْوًا، يا بُنَيَّ.

-Арзимаиди, қизгинам.

4– машқ. Қуйидаги ҳикматли сўзни эслаб қолинг:

الحركة بركة – Ҳаракатда баракат

3– §. Грамматик жинс

Араб тилида икки грамматик жинс бор: музаккар–المذكر– мужской род ва муаннас–المؤنث–женский род.

Эркак зотини билдирган отларнинг ҳаммаси сўзнинг шаклидан қатъий назар, музаккар жинсига киради. Масалан: *أَب*–*ота*; *أَخ*–*биродар*, ака ёки ука; *عَلَامَةٌ*–*буюк олим*; *دِيكٌ* – *хўроз*; *كَبِشٌ* – *қўчқор*.

Аёл (урғочи) зотини англатган отларнинг ҳаммаси муаннас жинсига киради. Масалан: *أُمٌ*–*она*; *أُخْتٌ*–*она ёки сингил*; *عُرْسٌ*–*келиндчак*; *بَعْرَةٌ* – *сигир*; *خَالَةٌ*–*Зайнаб*; *زَيْنَبٌ*–*хола*.

Яна муаннас жинсига қуйидагилар киради:

1) тананинг жуфт аъзолари, масалан: يَدٌ - қўл, رَجُلٌ - оёқ, عَيْنٌ - кўз, أُذُنٌ - қулоқ;

2) географик номлар, масалан: طَشَقَنْدٌ -Тошкент, مِصْرٌ -Миср, مَوْسِكُو -Москва, النَّيْلُ -Нил (дарёси);

3) эл-элатларнинг номлари, масалан: الْأُوْرْتِكُ -ўзбеклар, ўзбек халқи, الْعَرَبُ -араблар, араб халқи, الرُّوسُ -руслар, рус халқи;

4) охирида «ئە» (та марбута) қўшимчаси бўлиб, эркак зотини билдирмайдиган исмлар. Масалан: جَدَّةٌ -буви, خَالَةٌ -хола, مَدِينَةٌ -шаҳар, قَرْيَةٌ -қишлоқ.

Бу қўшимча сифат, сифатдош, тартиб сонларнинг муаннас жинси шаклини яшаш учун ҳам ишлатилади. Масалан:

яхши - حَسَنٌ (муз.) → حَسَنَةٌ (муан.)

чиройли - جَمِيلٌ (муз.) → جَمِيلَةٌ (муан.)

ўқитувчи - مُدْرِسٌ (муз.) → مُدْرِسَةٌ (муан.)

тўртинчи - رَابِعٌ (муз.) → رَابِعَةٌ (муан.);

5) «فُعْلَاءٌ», «فُعْلَى» ва «فُعْلَى» вазнларидаги сифатлар, масалан: حَمْرَاءٌ - қизил, عَوْجَاءٌ -қийишиқ, كَسَلَى -дангаса, كُبْرَى -улуг, عَظْمَى -буюк;

6) айрим сўзлар анъанага кўра муаннас жинсида ҳисобланади. Улар, жумладан, қуйидагилар: نَارٌ -ер, شَمْسٌ -қуёш, حَرْبٌ -уруш, نَارٌ - олов, رِيحٌ -шамол, فَأْسٌ -болта, بَشْرٌ -қудуқ, نَفْسٌ -жон, رُوْحٌ, جَحِيْمٌ - дўзах, عَصَاٌ -таёқ.

«فُعُولٌ» вазнидаги ва ўтимли феъллардан ясалган «فُعَيْلٌ» вазнидаги сифатлар ҳар иккала жинс учун бир хил бўлади. Масалан:

جَسُوْرٌ -жасур (эркак, аёл); عَجُوْرٌ -қари (чол, кампир); حَرِيْحٌ - яраланган (эркак, аёл); قَتِيْلٌ -ўлдирилган (эркак, аёл).

Бир туркум отлар музаккарда ҳам, муаннаста ҳам ҳисобланишлари мумкин. Масалан: طَرِيْقٌ -йўл, سَمَاءٌ -осмон, خَالٌ -ҳол, аҳвол, سُوْقٌ -бозор, حَمْرٌ -шароб.

1- машқ. Қуйидаги сўзлардан музаккар жинсига тегишлисини бир устунга, муаннас жинсига тегишлисини иккинчи устунга ёзиб чиқинг:

عَمَّةٌ -буюк, بَيْضَاءُ -оқ, سَوْدَاءُ -қора, تُوْرٌ -буқа, عَمَّةٌ -амма, تَوَا -тоға, خَالٌ -олим, عَامِلٌ -ишчи, عَادِلٌ -одил, حَامِلٌ -ҳомиладор, مَرْيَمُ -Марям, حَمْرَةٌ -Ҳамза, حَالٌ -бешинчи, صَحِيفَةٌ -газета, عَرَجَاءُ -чўлоқ, رَجُلٌ -оёқ, صُغْرَى -энг кичик, كَسُوْلٌ -дангаса, حُسْنَى -гўзал, سَفْفٌ -шифт, شَارِعٌ -кўча, -ҳол, аҳвол, -дангаса, -гўзал, -шифт, -кўча.

2- машқ. *Таржима қилинг:*

أخي علامة. خالتي رسامة. فاطمة عروس. زينب جريح. الوردة حمراء. عزيزة كسلى.

3- машқ.

а) маъносига кўра муаннас жинсига тегшли бўлган исмларга 5 та мисол ёзинг;

б) шаклига кўра муаннас жинсига мансуб бўлган исмларга 5 та мисол ёзинг;

в) ҳар иккала жинсда бир хил кўринишга эга бўлган исмларга 5 та мисол ёзинг.

4- машқ. *Куйидаги исмларнинг муаннас жинси шаклини ясанг:*

طالبٌ - толиб, студент;	مُجْتَهِدٌ - тиришқоқ;	مُؤْمِنٌ - мўмин;
فَلَّاحٌ - деҳқон;	جَمِيْلٌ - чиройли;	عَاشِرٌ - ўнинчи;
نَشِيْطٌ - фаол;	صَابِرٌ - сабрли;	بَصِيْرٌ - кўрувчи;
مُتَرْجِمٌ - таржимон.		

5- машқ. *Ёдлаб олинг:*

1) طلب العلم فريضة على كل مسلم.

Илм исташ ҳар бир мусулмон учун фарздир.

2) الحقُّ سيفٌ قاطعٌ.

Ҳақиқат ўтқир қиличдир.

صَحْرَاءُ (саҳро) → صَحْرَاوَانٍ; زَرْقَاءُ (мовий-муаннас) → زَرْقَاوَانٍ;
أَب (ота) ва أَخ (ака, ука) сўзларидан иккилик сон шакли
ясалганида ҳам «و» харфи қўшилади: أَبَوَانٍ , أَخَوَانٍ

1– машқ.

а) қуйидаги сўзларни лугатдан топиб, маъноларини ёзиб олинг:

- 1) مُتَرْجِمٌ, عَالِمٌ, فَلَّاحَةٌ, نَجَّارٌ
- 2) أَعْمَى, أَعْوَجُ, أَرْزَقُ, أَخْضَرُ
- 3) عَمِيَاءُ, عَوَجَاءُ, فِضَاءُ, بِنَاءُ
- 4) عَطَشِي, كَسَلِي, كُبْرِي, صُغْرِي.

б) юқоридаги сўзлардан иккилик сон шаклини ясанг;

в) юқоридаги сўзларни иккилик сон аниқ ҳолатда ёзиб чиқинг.

2– машқ. Ёдлаб олинг:

يَدٌ وَاحِدَةٌ لَا تَحْمِلُ بَطِيخَتَيْنِ.

Бир қўл иккита тарвуз қўтармайди.

إِذَا تَخَاصَمَ اللَّصَّانِ ظَهَرَ الْمَسْرُوقُ.

Икки ўғри жанжаллашиб қолса, ўғрилик ошқор бўлади.

5– §. Кишилик олмошлари (الضمائر)

Араб тилида кишилик олмошлари бирлик, иккилик, кўплик ва музаккар, муаннас шаклларига эга. Шунингдек, бошқа сўзлар билан бирикишига кўра «мустақил» ва «бирикма» кўринишлари бор.

Мустақил кишилик олмошлари алоҳида ёзилади. Гапда улар эга ё от-кесим вазифасини бажаради.

Мустақил кишилик олмошлари қуйидагилар:

كۆپلىك المَجْمُوعُ	Иккилик المُثَنَّى	Бирлик المُفْرَدُ	Жинс النوع	Шахс
نَحْنُ بиз	نَحْنُ биз	أَنَا мен	المُدَّكَّرُ وَالْمُؤَنَّثُ	I المُتَكَلِّمُ
أَنْتُمْ сизлар	أَنْتُمْ сиз (иккингииз)	أَنْتَ сен	المُدَّكَّرُ	II المُخَاطَبُ
أَنْتُمْ сизлар		أَنْتِ сен	المُؤَنَّثُ	
هُمْ улар	هُمَا у (иккови)	هُوَ у	المُدَّكَّرُ	III الغَائِبُ
هُنَّ улар		هِيَ у	المُؤَنَّثُ	

1– машқ. Кўчириб олинг, ҳаракатларини қўйинг ва таржима қилинг:

أنا طالب. هما ممثلتان. أنت عربي. أنت عربية. أنتما فارسيتان. أنتما مجتهدان. هو نجار. هي خياطة. سليم

ورشيد عاملان. هما قويان. فاطمة وزينب جميلتان. أنتما قويان. هما ظريفتان. أنا مترجمة. هي جصور. الجامعة

بعيدة. هي كبيرة. الجامع جديد. هو جميل. المخزن والمخبز قريان. هما صغيران. الشجرتان خضراوان. الصديقتان

طالبتان. هما كسليان.

2– машқ. Таржима қилинг:

-Сен кимсан?

-Мен талабаман.

-Сизлар арабмисизлар?

-Йўқ, биз ўзбекмиз.

-Фотима ҳам ўзбекми?

-Йўқ, у - турк.

-Зайнаб билан Ҳабиба қаерда?

-Улар университетда.

-Университет янгими?

-Ҳа, у янги.

-Талабалар қаерда?

-Улар шу ерда.

-Сиз (иккингиз) ўқитувчимисиз?

-Йўқ, биз муҳандисмиз.

3- машқ. Ёдлаб олинг:

يَدٌ وَاحِدَةٌ لَا تُصَفَّقُ.

Бир қўл қарсак чалмайди.

لَا يَجْتَمِعُ سَيْفَانِ فِي غَمْدٍ وَاحِدٍ.

Бир қинга икки қилич сиғмайди.

6- §. Гап турлари

Араб наҳвида феъл билан бошланган гап «الْجُمْلَةُ الْفِعْلِيَّةُ»-феълий жумла», исм (от, сифат, сон, олмош) билан бошланган гаплар эса «الْجُمْلَةُ الْإِسْمِيَّةُ» - исмий жумла», деб аталади. Масалан: «كَتَبَ رَشِيدٌ»-Рашид ёзди», «ذَهَبَ الْمُهَنْدِسُ»-Муҳандис кетди» гаплари феълий жумла, дейилади. «رَشِيدٌ طَالِبٌ»-Рашид-толиб», «الْمُهَنْدِسُ ذَهَبَ»-Муҳандис кетди» жумлалари «исмий жумла» бўлади.

Исмий жумланинг эгаси - الْمُبْتَدَأُ (гапнинг мавзусини билдирадиган бўлаги, гапнинг боши), одатда, аниқ ҳолатда бўлади.

Исмий жумланинг кесими-الْحَبْرُ феъл билан ифодаланган бўлса «феъл-кесим», феълдан бошқа сўз туркуми-от, сифат, олмош, сон - билан ифодаланган бўлса «от-кесим» дейилади. От-кесим, одатда, ноаниқ ҳолатда бўлади ва эга билан жинсда ва сонда мослашади.

Мисоллар:

سَمِيرٌ مُدَرِّسٌ، الْفَتَيَانِ مُهَنْدِسَانِ، الْفَتَاةُ حَيَّاطَةٌ، أَنْتُمْمَا فَلَا حَانَ.

1– машқ. Таржима қилинг:

أنا أوزبكي. فاطمة عربية. سميرة وسليمة تركيتان. أنتما عاملان. هما فلاحان. هي ممثلة. هو مهندس.
المدرس شاب. المدرسة شابة. الباب مفتوح. النافذة مفتوحة. الشارع عريض. المدينة جميلة. الكتابان جديان.
زينب ومريم حسنيان. سليم مدرس وسليمة طالبة. السيارتان زرقاوان. البابان أخضران والنافذتان صفراوان.
العصا قصيرة. اليدان طويلتان. العينان سوداوان. الأذنان كبيرتان.

2– машқ. Қуйидаги гапларни таржима қилинг:

У (музаккар) муҳандис. Сен актёрсан. У (муаннас)– деҳқон.

Сиз (иккинғиз–музаккар) фаолсиз. Улар (иккови, муаннас) дангаса.

Мен (муаннас) ишчиман.

(Бу икки) йигит кучли. Салима – ўқувчи. Салима ва Фотима тиришқоқ. Эшик ётиқ. Дераза (икки) очиқ. Шифт оқ. (Бу икки) жавон яшил. Зайнаб – актриса.

3– машқ. Ёдлаб олинг:

الْعُمُرُ وَاحِدٌ وَالرَّبُّ وَاحِدٌ.

Умр бир, Тангри ҳам бир.

السُّكُوتُ عَلَامَةُ الرِّضَا.

Сукут – ризолик аломати.

7– §. Сўроқ гаплар

Умумий савол, яъни «*نَعْم*–ҳа» ёки «*لَا*–йўқ» жавобини талаб қиладиган сўроқ гаплар араб тилида, айниқса, жонли сўзлашув тилида гап оҳанги билан ифодаланади. Масалан:

–*هِيَ فَرَّاشَةٌ؟* У фаррошми?
–*أَنْتَ عَالِمٌ؟* Сен олиммисан?

Адабий тилда сўроқ гаплар кўпинча «هَلْ» ёки «أ» юкламаси билан бошланади.

Масалан:

هَلْ أَنْتَ كَاتِبٌ؟ – Сен ёзувчимсан?

أَأَنْتُمْ طَالِبَانِ؟ – Сиз (иккинги) толибмисиз?

هَلْ الْبَابُ مَفْتُوحٌ؟ – Эшик очиқми?

أَكْتَبْتَ رِسَالَةً؟ – Хат ёздингми?

Савол бўлишсиз гап шаклида, яъни инкорни англатувчи воситалар билан бўлса, фақат «أ» юкламаси ишлатилади. Масалан:

أَمَا أَنْتَ فَلَاحٌ؟ – Сен деҳқон эмасмисан?

أَلَا أَنَا صَدِيقُكَ؟ – Мен сенинг дўстинг эмасманми?

Бундай саволга «نعم» жавоби берилса, гапнинг бўлишсизлик маъноси тасдиқланади; «بلى» жавоби эса бўлишлилик маъносини тасдиқлайди. Масалан:

أَلَا زَيْنٌ كَرِيمٌ؟ – Зайд олийжаноб эмасми?

نعم. – Ҳа (олийжаноб эмас).

بلى. – Ҳа (олийжаноб).

أَمَّا ذَهَبٌ نَبِيلٌ؟ – Набил кетмадимми?

نعم. – Ҳа (кетмади).

بلى. – Ҳа (кетди).

Альтернатив саволни англатган, яъни таркибида «ё», «ёки»-«أَمْ» юкламаси бўлган сўроқ гапларнинг ҳам бошида «أ» юкламаси ишлатилади. Мантиқий урғу тушаётган сўз, яъни саволнинг асосий мавзусини англатган сўз, гапда қандай вазифа бажараётганидан қатъи назар гап бошида, бевосита шу юкламадан кейин келади.

Масалан:

أَمْ عَامِلٌ أَنْتَ أَمْ عَالِمٌ؟ – Сен ишчимсан ё олиммисан?

أَمْ نَشِيطَةٌ هِيَ أَمْ كَسَلَى؟ – У фаолми ё дангасами?

أَمْ سَمِيرَةٌ جَاءَتْ أَمْ عَزِيزَةٌ؟ – Самира келдимми ё Азизами?

أَمْ مُسْلِمٌ هُوَ أَمْ مَسِيحِيٌّ؟ – У мусулмонми, масиҳийми?

أَمْ مَجَلَّةٌ قُرَأَتْ أَمْ كِتَابًا؟ – Журнал ўқидингми ё китобми?

«Ёки» маъносини ифодаловчи «أَوْ» ва «إِمَّا» боғловчилари сўроқ гапларда ишлатилмайди).

Махсус саволни англатувчи олмошлар сўроқ гапларнинг бошида бўлади. Улар асосан куйидагилар: مَنْ-ким, مَا (مَآذًا)-нима, أَيْنَ - қани, қаерда, مَتَى-қачон, كَيْفَ-қандай, كَمْ-қанча, أَيُّ (муаннаси-أية) - қайси? (Бу олмош билан бириккан исм қаратқич келишигида бўлади, олмошнинг эса танвини тушиб қолади.)

Масалан:

مَنْ هَذَا؟-Бу ким?

مَا هَذَا؟-Бу нима?

مَتَى الدَّرْسُ؟-Дарс қачон?

أَيْنَ خَالِدٌ؟-Холид қаерда?

أَيُّ دَفْتَرٍ؟ - Қайси дафтар?

أَيُّ مَجَلَّةٍ؟-Қайси журнал?

1- машқ. Ўқинг ва таржима қилинг:

أنت طالب؟ زيد مدرس؟ أهي مدرسة؟ هل هما فلاحتان؟ أما هو ذكي؟ ألا أنتما عاقلتان؟ أمثلتان هما أم مهندستان؟ أسمىر نشيط أم محمود؟ أ نبيل ذهب أم محمود؟ من هي؟ من أنتم؟ ما هذا؟ ما هذه؟ هل العنب حلو؟ هل المشمش حامض؟ أما التفاح لذيذ؟ هل هذه الفاكهة حامضة؟ أ حلو الكمشرى أم حامض؟ أين الرمان؟ أ أنت أكلت التوت؟ كم أكلت الجوز؟ متى أكل زيد لوزا؟ أي طالب ذكي؟ أية طالبة مجتهدة؟

2- машқ. Қуйидаги гапларни таржима қилинг:

Бу нима? Сен (муаннас) кимсан? Улар (иккиси, муаннас) тикувчими? Марям толиба эмасми? Набил сахий эмасми? Аҳмад ва Маҳмуд олийжанобми?

Гилос қани (қаерда)? Қовун ширинми ё тарвузми? Бодринг едингми, помидорми? Гармдори аччиқ эмасми? Рашид кўп шафтоли емадими? Қайси китоб янги? Қайси журнал арабча? Салим қачон кетди? Карима қани? Муҳаммад қаерда? Қачон ёздинг? Қанча ёздинг?

3– машқ. Қуйидаги матнни ўқиб таржима қилинг ва ёдлаб олинг:

- صباح الخير، يا باسم!
- صباح النور، يا محمود!
- عفواً، يا صديقي، أين أحمد؟
- أحمد انصرف. عدمُ المؤاخذه، أما دق الجرس؟
- نعم، ما دق. لا تُؤاخِذني، كم درسًا اليوم؟
- اليوم درسان فقط، يا باسم.
- أي درس الآن؟
- الآن درس اللغة العربية.
- أرجو معذرةً، يا محمود، أما أنت عربي؟
- بلى، أنا عربي. وأنت، يا باسم، عربي أيضاً؟
- لا، أنا فارسي. وزينب؟ من هي؟
- زينب وفاطمة تركيتان.
- اغدِرْني، متى يدُقُ الجرس، يا أخي؟
- الآن يدق. أنا أستاذن يا عزيزي. إلى اللقاء والسلام عليكم.
- وعليكم السلام ورحمة الله وبركاته وإلى اللقاء.

4– машқ. Ёдлаб олинг:

هَلْ شَمْسٌ تَكُونُ بِأَلَا شُعَاعٍ.
Нурсиз қуёш бўладими?
لَا تُؤَجِّلْ عَمَلَ الْيَوْمِ إِلَى الْغَدِ.
Бугунги ишни эртага қўйма.

8– §. Кўплик сон – الجَمْعُ

Исмларнинг кўплик шакли ясалишига кўра 2 турли: «тўғри кўплик – الجَمْعُ السَّالِمُ» ва «синиқ кўплик – المُكَسَّرُ» бўлади.

Тўғри кўплик музаккар жинсдаги исмларнинг охирига «ئُون» ва муаннас жинсдаги исмларнинг охирига «ئَات» қўшимчалари қўшиб ясалади. Масалан:

مدرساتٌ → مدرسةٌ ; مدرسُونَ → مدرسٌ

فلاحاتٌ → فلاحَةٌ ; فلاحونَ → فلاحٌ ;
مترجماتٌ → مترجمةٌ ; مترجمونَ → مترجمٌ

Тўғри музаккар кўплик-جمع المذكر السالم-фақат эркак жинсидаги одам («العاقِل-оқил, ақли»)ларни билдирган сўзлар учун ишлатилади.

Тўғри муаннас кўплик-جمع المؤنث السالم-эса аёл жинсидаги одамлар, жонзотлар ва жонзот эмаслар учун ишлатилиши мумкин. Масалан:

حمامةٌ - каптар → حماماتٌ - каптарлар;
حيوانٌ - ҳайвон → حيواناتٌ - ҳайвонлар;
إعلانٌ - эълон → إعلاناتٌ - эълонлар;
لغةٌ - тил → لغاتٌ - тиллар.

Охирида «ساءٌ» ёки «ساءٌ» кўшимчаси бўлган сўзларга тўғри муаннас кўплик кўшимчаси «ئاتٌ» кўшилганда «ء» товуши «و»га айланади.

Масалан:

سماواتٌ → سماءٌ ; حمراءٌ → حمراءٌ ;

«سى» кўшимчаси эса «يى»га айланади:

بشرىاتٌ → بشرىاتٌ ; صغرىاتٌ → صغرىاتٌ

«Синиқ кўплик-الجمع المكسر» сўз вазнини ўзгартириш орқали ясалади. Масалан:

كُتّابٌ - ёзувчи → كُتّابٌ - ёзувчилар;
كِتابٌ - китоб → كُتُبٌ - китоблар;
مَكْتُوبٌ - хат → مَكْتِيبٌ - хатлар.

Баъзи исмлардан кўплик икки, уч вазнда ясалиши мумкин. Масалан:

طالِبٌ → طالِبَةٌ ёки طالِبٌ (талабалар);
فَتىٌّ → فتىٌّ ёки فتىٌّ (йигитлар);
صَحِيفَةٌ → صحيفاتٌ , صحائفٌ ёки صحفٌ (газеталар).

Исмларнинг синиқ кўплик шакллари луғатларда берилади. Луғатда исмнинг синиқ кўплиги берилмаган бўлса, ундан фақат тўғри кўплик ясалади.

Шахсни билдирмайдиган исмларнинг кўплиги грамматик жиҳатдан бирлик муаннасга тенг бўлади. Масалан:

الكتب نافعَةٌ - Китоблар фойдали;
الحماماتٌ جميلةٌ - Каптарлар чиройли;

1– машқ. *Кўйидаги сўзларнинг кўплигини лугатдан топиб ёзинг:*

عالم، عامل، شاعر، مهندس، مترجمة، دفتر، عنب، تفاح، خيار، جوز، قلم، حجرة، رقاصة، نافذة، باب، مكتبة.

2– машқ. *Таржима қилинг:*

أنا مترجم. نحن مترجمون. هل أنتما فلاحان؟ نعم، نحن فلاحان. أنتم فلاحون. أنتن طالبات. هم شعراء.

هن شاعرات. هم كتاب. نحن كاتبات. أ أنتما كاتبتان أم هما؟ نحن مصورتان. وهما كاتبتان. من هن؟ هن عاملات.

هل هن صديقات؟ نعم، هن صديقات. وأنتم، أ ما أنتم أصدقاء؟ بلى، نحن أصدقاء. هم ملاحون. سليم ونيل

نجاران. النجارون ماهرون. الطلاب نشطاء. الطالبات كسليات. الدفاتر زرقاء. الأقلام سوداء. المجلتان صفراوان.

نحن سمراوات وهن بيضاوات. الحشرات ضارة. الديوك قوية. الثور كبير. الثيران كبيرة. الأوراق خضراء.

الدفتران نظيفان. الدفاتر نظيفة. العنب حُلُو. الأعناب حلوة. الرمان أحمر. الرمانات حمراء.

3– машқ. *Таржима қилинг:*

Мен муҳандисман. Биз муҳандисмиз. Сиз (кўплик, музаккар) студентмисизлар? Йўқ, биз ишчилармиз. Сиз (кўплик, муаннас) тикувчимисизлар? Ҳа, биз тикувчимиз. Улар (кўплик музаккар) денгизчи эмасми? Ҳа, улар денгизчи эмас. Улар (муаннас) шоиралар. Биз иккимиз рассоммиз. Сизлар (муаннас) чиройлисизлар. Сиз (музаккар) кучли эмасмисиз? Ҳа, биз кучлимиз.

Эшиклар очиқ. Деразалар ёпиқ. Кўчалар янги. Масжидлар яқин. Хоналар кенг. Уйлар янги. Толибалар ақлли. Таржимонлар моҳир.

4– машқ. *Ёдлаб олинг:*

الكَلَابُ تَنْبِجُ وَالْقَافِلَةُ تَسِيرُ—Итлар акиллайди-ю, карвон ўтаверади

الإِتْحَادُ قُوَّةٌ—Бирлик кучдир. (Куч бирликда.)

9- §. Келишиклар-الإِعْرَابُ

Араб тилида уч келишик бор:

Бош келишик-حالة الرفع –фақат эга ва от-кесимларни ифодалаш учун ишлатилади.

Қаратқич келишиги-حالة الجر –кўмакчилардан кейин ва мослашмаган аниқловчини ифодалаш учун ишлатилади.

Тушум келишиги-حالة النصب –тўлдирувчи ва ҳолларни ифодалаш учун, бош ва қаратқич келишиги ишлатилмайдиган ҳамма ҳолатларда ишлатилади.

Бирлик сондаги исмларнинг келишикларда турланиши

Келишиклар	Ноаниқ ҳолатда		Аниқ ҳолатда	
	музаккар	муаннас	музаккар	муаннас
бош келишик	طالب	طالبة	الطالب	الطالبة
қаратқич келишиги	طالب	طالبة	الطالب	الطالبة
тушум келишиги	طالبًا	طالبةً	الطالب	الطالبة

Синиқ кўпликдаги исмлар турланишда бирлик сондаги отлардан фарқ қилмайди.

Келишиклар	Ноаниқ ҳолатда		Аниқ ҳолатда	
бош келишик	كُتِبَ	طَلِبَتْ	الْكُتُبُ	الطَلِّبَةُ
қаратқич келишиги	كُتِبِ	طَلِبَتْ	الْكُتُبِ	الطَلِّبَةِ
тушум келишиги	كُتِبًا	طَلِبَتْ	الْكُتُبِ	الطَلِّبَةِ

Баъзи исмлар «ال» артикли бўлмаган ҳолда танвин даммага эмас, даммининг ўзи билан тугайди. Масалан: طشقندُ –Аҳмадُ –Аҳмад

Тошкент, علماء- олимлар, جرائد-газеталар. Уларнинг қаратқич келишиги шакли тушум келишигидаги билан бир хил бўлади:

бош келишик	أحمد	طشقند	علماء	مدارس
қаратқич ва тушум келишиги	أحمد	طشقند	علماء	مدارس

Бундай исмларни «икки келишикли» дейлади. Икки келишикли исмга «ال» ёки мослашмаган аниқловчи қўшилса, уч келишикли бўлиб қолади:

бош келишик	العلماء	المدارس
қаратқич келишиги	العلماء	المدارس
тушум келишиги	العلماء	المدارس

بغارا، موسكو، مصطفى каби чўзиқ «а» ёки «у» унлиси билан тугаган исмлар келишикларда ўзгармайди.

Иккилик ва тўғри кўпликдаги исмларнинг қаратқич ва тушум келишиги шакллари ўхшаш бўлади:

Иккилик сонда

Келишиклар	Ноаниқ ҳолатда		Аниқ ҳолатда	
	музаккар	муаннас	музаккар	муаннас
бош келишик	طالبان	طالبان	الطالبان	الطالبان
қаратқич ва тушум келишиги	طالبين	طالبين	الطالبين	الطالبين

Келишиклар	Ноаниқ ҳолатда		Аниқ ҳолатда	
	музаккар	муаннас	музаккар	муаннас
бош келишик	مَسْلُومُونَ	مَسَلَمَاتٌ	المَسْلُومُونَ	المَسَلَمَاتُ
қаратқич ва тушум келишиги	مَسْلِمِينَ	مَسَلِمَاتٍ	المَسْلِمِينَ	المَسَلِمَاتِ

1– машқ. Қуйидаги сўзларни ноаниқ ва аниқ ҳолатларда келишикларда турланг:

رسام، خياطة، مصوران، ممثلتان، فلاحون، مدرسات، لغات، مهرة، أخبار، كُتَّابٌ.

2– машқ. Ёдлаб олинг:

حُبُّ الْوَطَنِ مِنَ الْإِيمَانِ. – Ватанни севши имондандир.

النَّظَافَةُ مِنَ الْإِيمَانِ. – Тозалик имондандир.

الحياء من الإيمان. – Ҳаё имондандир.

10– §. Кўмакчилар – خُرُوفُ الْجُرِّ

Ўрин, пайт, мақсад, сабаб, восита, биргалик каби маъноларни ифодалашга хизмат қиладиган ёрдамчи сўз ва олдқўшимчалар «кўмакчи-الجُرِّ» деб аталади. Ўзбек тилида кўмакчилар ўзлари боғланиб келган сўздан кейин келса, араб тилида олдин келади ва шу жиҳатдан рус тилидаги предлогларга ўхшайди.

Араб тилида кўмакчилар ўзидан кейинги исмнинг қаратқич келишиги (حالة الجر) да бўлишини тақозо қилади.

Ҳар бир кўмакчининг бир қанча маънолари бор. Уларнинг асосийлари қуйидагилар:

في...да, ичида:

في الخزانة – жавонда, жавоннинг ичида

في الصباح – тонгда, эрталаб

1) على...да, устида, 2) бўйнида, зиммасида:

على الخزانة – жавон устида

زيد - *Зайднинг бўйнида, зиммасида*
 إلى - ...га, ...гача:
 إلى الخزانة - *жавонга*
 إلى الصباح - *тонгга қадар, эрталабгача*
 إلى اللقاء - *кўришигунча*
 من - ...дан:
 من الخزانة - *жавондан*
 من زيد - *Зайддан*
 من الصباح - *эрталабдан*
 من... (1) - дан, (2) каби маънода:
 بعيد من الجامعة ك بعيد عن الجامعة - *университетдан узоқ*
 تحدثت عن الجامعة - *университет ҳақида гапирдим*
 عند (1) - олдида, яқинида, (2) тасарруфида, ихтиёрида:
 عند العميد - *декан олдида*
 عند الصباح - *тонгга яқин*
 عند محمود سيارة - *Маҳмудда (тасарруфида, ихтиёрида) машина бор.*
 لدى - *ҳузурида, ихтиёрида, тасарруфида:*
 لدى الحكومة - *ҳукумат ҳузурида*
 لدى زيد - *Зайднинг ихтиёрида, тасарруфида*
 ضد - ...га қарши:
 ضد الحرب - *урушга қарши*
 مع - билан (бирга):
 مع زيد - *Зайд билан*
 بلا - ... сиз:
 بلا نُقُودٍ - *пулсиз*
 بلا تعب - *чарчашсиз, чарчамасдан.*
 Учта кўмакчи ўзидан кейинги сўзга қўшилиб ёзилади:
 بـ (1) - билан (восита), (2) ...да (في билан маънодош):
 بالقلم - *қалам билан*
 بالاجتماع (في الاجتماع) - *мажлисда*
 ك - *гўё, каби:*
 كالشمس - *қуёш каби, қуёшдек*

1)...нинг, 2)...ники; 3)...га, учун:

زيد - *Зайднинг биродари*

كتاب زيد - *Китоб Зайдники;*

زيد - *Зайдга дедим*

زيد - *Зайд учун (Зайдга) сотиб олдим*

لماذا - *нима учун? Нима сабабли?*

Бу кўмакчи «ال» артикли олдидан келса, артиклнинг «ا» ҳарфи ёзилмайди:

المعلم للمعلم ل

Исмнинг биринчи ҳарфи «ل» бўлса, артиклнинг «ل» ҳарфи ҳам ёзилмайди:

اللغة للمعلم ل

الله للمعلم ل

أمام - олдида, قريب - яқинида, خلال - давомида каби равиш сўзлар ҳам кўмакчи вазифасида ишлатилиши мумкин.

1- машқ. *Ўқинг ва таржима қилинг:*

المائدة في المطعم. الخبز على المائدة. المصباح فوق الطاولة. الكراسي حول المائدة. المهر تحت المنضدة. نحن في القاعة. الخريطة على الحائط. خالد بين النافذتين. نبيل قرب السبورة. كتب سمير على السبورة بطبشورة. الحفظة لوداد. هي جميلة كالقمر. المسرح قرب المتحف. ذهبت إلى المسرح قبل الظهر. وبعد الظهر ذهبت مع مريم إلى المتحف. بعد الشهرين عطلة. خلال العطلة سافر محمد مع سليم إلى الجبال بالسيارة.

2- машқ. Ёдлаб олинг.

أطلبُ العلمَ مِنَ الْمَهْدِ إِلَى اللَّحْدِ.

Бешикдан қабргача илм иста.

لِكُلِّ دَاءٍ دَوَاءٌ.

Ҳар дарднинг давоси бор.

11- §. Кўмакчили сўзларнинг гаптаги вазифалари

Кўмакчи ўзидан кейинги исм билан битта гап бўлагини ташкил қилади. الْعِلْمُ فِي الصَّغَرِ كَالْتَفَشِ عَلَى الْحَجَرِ.

Ёшликдаги илм тоидаги нақш кабидир.

Кўмакчили исмлар гапда кесим, аниқловчи, тўлдирувчи ва ҳол вазифасида келиши мумкин. Масалан:

الدراجة لخمود – *Велосипед* – Маҳмудники (кесим).

هذا ثوب من حرير – *Бу-ипак* (аниқловчи) *кўйлак*.

ضرب بالحجر – *Тош билан* (тўлдирувчи) *урди*.

جلس في القاعة – *Залда* (ҳол) *ўтирди*.

Кўмакчили кесим эгадан олдин келиши мумкин. Бундай гаплар одатда мавжудликни англатади ва ўзбек тилига «бор» модал сўзи билан таржима қилинади. Масалан:

في الدار زيد – *Ҳовлида Зайд бор*.

Кўмакчили кесимдан кейин келган эга кўпинча ноаниқ ҳолатда бўлади. Масалан:

فوق الطاولة مصباح – *Стул тепасида чироқ бор*

محمد جدّ وجدّة – *Муҳаммаднинг бобоси ва бувиси бор*.

Кўмакчили кесим ўрнида «бу ерда, шу ерда» ва «у ерда, анови ерда, ўша ерда» равишлари ҳам ишлатилиши мумкин:

المكتبة هنا – *Кутубхона шу ерда;*

هنا مكتبة – *Бу ерда кутубхона бор;*

الطباخون هناك – *Ошпазлар ўша ерда;*

هناك طباخون – *У ерда ошпазлар бор.*

1– машқ. Таржима қилинг:

سمير في المطبخ. هو جالس على الكرسي. على المائدة خبز وشاي وسكر. أمام سمير لحم وبطاطس. السكين قرب الخبز. في الخزانة شوكلات وملاعق. الفناجين والصحون على الرف فوق المغسلة. الأطباق أيضا هناك. على الفرن طنجرة. القدر أيضا على الفرن. المملحة في الدولاب. في الدولاب أدوات للطبخ.

2– машқ. Таржима қилинг:

Бу ерда талабалар бор. Ўқитувчилар у ерда. Кутубхонада Зайд ва Фотима бор. Набил декан олдиди. Ректор олдиди хизматчилар бор. Самирнинг ихтиёрида машина бор.

Университетда иккита зал бор. Залда жавонлар бор. Жавонларда газеталар, журналлар ва китоблар бор. Талабалар стол атрофида. Стол тепасида қандил бор. Зайнаб Маҳмуд билан дераза яқинида ўтирибди. Муҳаммаднинг ёнида эса-Холид.

3- машқ. Ўқинг ва таржима қилинг:

- صباح الخير، يا فاطمة!		- صباح النور، يا نبيل!
- إلى أين، يا فاطمة؟		- إلى المكتبة. وأنت؟
- أنا أيضا إلى هناك.		- لماذا تأخرت عن الدرس؟
- والله، يا فاطمة، كنت عند الطبيب. لهذا تأخرت.		- خيرا، يا نبيل؟ لماذا ذهبت إلى الطبيب؟
- مرضت قليلا.		- شفاك الله، يا نبيل!
- شكرا، يا فاطمة. أين زملاؤنا؟		- زملاؤنا في الملعب. هناك مباراة بين الطلاب.
- أحقا؟ في أي ملعب؟		- في ملعب "ياشليك".
- إذن أنا ذاهب إلى هناك. مع السلامة، يا فاطمة!		- الله معك، يا نبيل.

4- машқ. Ёдлаб олинг:

الْعِلْمُ فِي الصَّدُورِ لَا فِي السُّطُورِ.

Илм дилда, сатрларда эмас.

عِلْمٌ بِأَلَا عَمَلٍ كَشَجَرٍ بِأَلَا ثَمَرٍ.

Амалсиз илм мевасиз дарахт кабидир.

12- §. Аниқловчи

Исм билан ифодаланган бирор гап бўлагининг белгиси, хусусиятини билдириб келган бўлак **«аниқловчи»** деб аталади.

Ўзбек тилида аниқловчи ўзи аниқлаб келаётган исм-**аниқланмиш**дан олдин келади, араб тилида эса кейин келади.

Солиштиринг:

барваста киши - رجل بدين

شارع واسع - кенг кўча

حب شديد - кучли муҳаббат

الصف الأول - биринчи синф

طقس الربيع - баҳор ҳавоси

أم محمود - Маҳмуднинг онаси

العمة خديجة - Ҳадича амма

مدينة أنديجان - Андижон шаҳри

مركز الولاية - вилоят маркази

Аниқланмиш билан бирикиш усулига кўра аниқловчилар мослашган ва мослашмаган бўлади.

Мослашган аниқловчилар صِفَةٌ، وَصْفٌ сифат, сифатдош, кўрсатиш олмоши, тартиб сон билан ифодаланади ва аниқланмиш-مَوْصُوفٌ билан жинсда, сонда, келишиқда ва ҳолатда мослашади.

Мисоллар:

رُجُلٌ قَوِيٌّ - кучли киши;

الرِّجَالُ الْأَقْوِيَاءُ - кучли кишилар;

إِمْرَأَةٌ دَاخِلَةٌ - кираётган аёл;

فِي الْعُرْفَةِ الثَّالِثَةِ - учинчи хонада.

Одамзоддан бошқа жонзот ва предметларни билдирувчи исмларнинг кўплиги грамматик жиҳатдан бирлик муаннасга тенг ҳисобланади. Шунга кўра, бундай исмлар билан мослашадиган сўзлар бирлик муаннасда бўлади. Мисоллар:

1) أَفْيَالٌ كَبِيرَةٌ → икки катта фил - فِيْلَانٌ كَبِيرَانٌ → катта фил - فِيْلٌ كَبِيْرٌ → катта филлар;

2) دِيوُكٌ → икки чиройли хўроз - دِيكَانٌ جَمِيْلَانٌ → чиройли хўроз - دِيْكٌ جَمِيْلٌ → чиройли хўрозлар - جَمِيْلَةٌ;

3) أَيَّامٌ سَعِيْدَةٌ → икки бахтли кун - يَوْمَانٌ سَعِيْدَانٌ → бахтли кун - يَوْمٌ سَعِيْدٌ → бахтли кунлар;

4) икки қийин имтиҳон - امْتِحَانَانٌ صَعْبَانٌ → қийин имтиҳон - امْتِحَانٌ صَعْبٌ → қийин имтиҳонлар - امْتِحَانَاتٌ صَعْبَةٌ.

Касб-кор, мартаба-лавозим, қариндошчилик каби маъноларни англатадиган отлар ҳам мослашган аниқловчи вазифасида

ишлатилиши мумкин. Улар одатда бирор кимса ёки нарсанинг бошқа номини билдиради. Мисоллар:

дурадгор *Аҳмад* – *أحمد النجار*

инженер *дўстим* – *صديقي المهندس*

Иброҳим амакинг – *عمك إبراهيم*

мудир жаноблари – *السيد المدير*

Зайнаб хоним – *السيدة زينب*

Бундай аниқловчилар «изоҳловчи» деб ҳам аталади.

1– машқ. *Таржима қилинг:*

العنب الناضج على المائدة الجديدة. في الدولاب الكبير شمش لذيذ. التفاح الأحمر في الحديقة الكبيرة. الكمشى الحلو في سلطانية جميلة. التين والزيتون فاكهتان مباركتان. الجوزتان لعمك خالد. اللوزات في الإناء الكبير. على الصينية الملونة رمان وخوخ وكرز.

الجامعة الجديدة في شارع عريض. في الجامعة القديمة كليتان جديدتان. الكليتان الجديدتان قريتان. في الطابق الرابع مكتبة كبيرة. الكتب العلمية والأدبية كثيرة في المكتبة الجديدة. الطلاب المجتهدون جالسون في المكتبة الكبيرة. الطالبات الذكيات أيضا هناك. العميد أنور عند المدير خالد. السيد عبد الكريم مدير جديد للمصنع.

الرجال مشغولون جداً. النساء مربيات مشهورات. المربيان المشهورتان مع الطالبتين الشيطيتين. الطالبات الضعيفات في القاعة الكبيرة.

2– машқ. *Таржима қилинг:*

Учинчи қаватда катта зал бор. Залда янги столлар ва стуллар кўп. Оқ деворларда турли расмлар бор. Мисрлик ўқитувчилар катта залда фаол талабалар билан ўтирибдилар.

Бу икки моҳир тикувчи аёл тикиш билан машғул. Машҳур артистлар ҳозир янги театрдалар. Янги театр ёнида чиройли фаввора бор.

Боғда турли гуллар, баланд дарахтлар кўп. Боғнинг яқинида бозор бор. Бозорда ширин қулупнай, мазали қовун ва тарвузлар бор.

Помидор, бодринг ўша ерда. Аччиқ гармдори фойдалими? Нордон апельсин емадингми?

3- машқ. Ёдлаб олинг:

عَدُوٌّ عَاقِلٌ خَيْرٌ مِنْ صَدِيقٍ جَاهِلٍ.

Нодон дўстдан ақлли душман яхши.

لَا تَهْرَفْ بِمَا لَا تَعْرِفُ.

Билмасдан гапираверма.

13- §. Кўрсатиш олмошлари-الإشارة

Яқиндаги предметларга ё яқинда зикр этилган тушунчаларга ишора қилиш учун («бу», «шу» маъносида) қуйидаги олмошлар ишлатилади:

	бирлик-الْمُفْرَدُ	иккилик-الْمُنَى	кўплик-الْمَجْمُوعُ
музаккар-الْمَذَكَّرُ	هَذَا	هَذَانِ	هَؤُلَاءِ
муаннас-الْمَوْثَّقُ	هَذِهِ	هَٰئَاتَانِ	

Узоқдаги ёки аввалроқ зикр қилинган предмет ва тушунчаларга ишора қилиш учун – «анови, ўша» маъносида қуйидаги олмошлар ишлатилади:

	бирлик-الْمُفْرَدُ	иккилик-الْمُنَى	кўплик-الْمَجْمُوعُ

– ما هذا؟	– هذا حصان.
– وما هذه؟	– هذه بقرة.
– أين العنز والكبش؟	– العنز هنا والكبش هناك.
– والحمار هنا؟	– لا، الحمار في ذلك الحقل.
– أ الأسد أقوى أم الدب؟	– الدب أقوى من الأسد.
– أهنا الذئب أم هناك؟	– الذئب هناك.

3– машқ. Ёдлаб олинг:

كُلُّ كَلْبٍ بَيَّابِهِ يَنْبَحُ.

Ҳар ит ўз эшиги олдида ҳуради.

السرج المذهب لا يجعل الحمار حصانا.

Зарҳалланган эгар эшакни от қилиб қўймайди.

14– §. Ажратувчи олмош

От-кесимли гапларнинг асосий белгиси эганинг аниқ ҳолатда, кесимнинг ноаниқ ҳолатда бўлишидир. Масалан:

الأمهات مربيات – *Оналар – тарбиячилар;*

العلماء أبطال – *Олимлар – қаҳрамонлар.*

Бироқ от-кесим аниқ ҳолатда ҳам бўлиши мумкин. Бундай гапларда баъзан от-кесимни аниқловчидан фарқлаш қийин бўлиб қолади. «خالد المعلم» жумласини «Ўқитувчи Холид...» деб ҳам, «Холид – ўқитувчи» деб ҳам тушуниш мумкин.

Жумланинг «аниқланмиш Қ аниқловчи»дан иборат бирикма эмас, «эга Қ кесим»дан иборат гап эканлигини билдириш учун эга билан от-кесим орасига эга билан жинсда ва сонда мослашадиган III шахс кишилик олмоши қўшилади:

خالد هو المعلم؛ الأمهات هن المربيات

Бундай олмошлар «ажратувчи-ضمير الفصل» деб аталади.

Баъзан бундай олмош эгани кесимдан ажратиш учун эмас, кесимни таъкидлаш учун ишлатилади. Масалан:

Яратувчи Аллоҳдир. - الخالق هو الله.

Бундай олмош «ضمير التأكيد – таъкидловчи олмош» деб аталади.

1- машқ . Ўқинг ва таржима қилинг

- 1) تلك قرية صغيرة. تلك القرية الكبيرة بعيدة. هذه هي القرية البعيدة.
- 2) هذه مدارس جديدة. هذه المدارس جديدة. هذه المدارس الجديدة جميلة. هذه هي المدارس الجديدة الجميلة.
- 3) محمد عالم مشهور في البلاد. محمد العالم مشهور في البلاد. محمد هو العالم المشهور في البلاد.
- 4) هاتان طالبتان مجتهدتان. هاتان الطالبتان مجتهدتان. هاتان الطالبتان هما المجتهدتان.
- 5) سليم مدرسي. سليم المدرس مصري. سليم هو المدرس السوري. المدرس السوري هو سليم.

2- машқ. Таржима қилинг:

1. Собит – ўқитувчи. Ўқитувчи – Собит. Собит ўқитувчи – ироқлик. Ироқлик Собит – ўқитувчимиз.
2. Бу қизлар – таржимонлар. Бу таржимон қизлар – толибалар. Бу таржимон қизлар (ўша) тиришқоқ толибалардир.
3. Бу университет. Бу – ислом университети. Бу – Тошкент ислом университети.
4. Бу – кутубхона. Бу – асосий кутубхона. Бу – (ўша) асосий кутубхона.
5. Ўша икки йигит – қаҳрамон. Ўша икки қаҳрамон йигит кучли. Ўша икки қаҳрамон (мана шу) кучли йигитлардир.

3- машқ. Таржима қилинг ва ёд олинг:

- 1) العقل السليم في الجسم السليم .
- 2) رضى الرب في رضى الوالد وسخط الرب في سخط الوالد.
- 3) أول الشجرة بذرة.

15– §. Феъл

Араб тилида феълларнинг «ўқимоқ», «бормоқ» каби ноаниқ (инфинитив) шакллари йўқ. Луғатларда ва ўқув қўлланмаларида ноаниқ шакл – инфинитив ўрнида феълнинг энг оддий шакли – ўтган замон аниқ нисбат III шахс бирлик музаккар шакли ишлатилади. Масалан: «كَبَّ»–аслида «у (музаккар) *ёзди*»ни англатади, фақат луғатлар ва ўқув қўлланмаларидагина «*ёзмоқ*» маъносида ишлатилиши мумкин.

Араб тилида феълларнинг ўзаги асосан уч ундош(فعل)дан иборат бўлади. Тўрт ундошдан иборат феъл ўзаклари (فعلل) ҳам бор. Феълнинг вазнини ўзгартириб, яъни ўзак ундошларига бошқа ундош, унлилар қўшиб, ўзлик, орттирма нисбатлар, ўтимлилик, ўтимсизлик ва бошқа маъноларни ифода этадиган янги вазн–негизлар ясалади. Масалан: «قطع–узмоқ» ўзагидан ясалган «أَفْطَع» негизи «уздирмоқ»ни, «انْقَطَع» негизи эса «узилмоқ»ни англатади. Бундай негизлар «феъл боблари» деб аталади.

Уч ундошли феълларнинг ўн беш боби маълум. Улардан асосан қуйидаги ўн боби ишлатилади:

Боб	Вазн	Мисоллар
I	فَعَلَ فَعِلَ فُعِلَ	فَطَعَ –узмоқ شَرِبَ –ичмоқ كَبُرَ –катта бўлмоқ, улгаймоқ
II	فَعَّلَ	فَطَّعَ –уздирмоқ
III	فَاعَلَ	فَاطَعَ –узишмоқ
IV	أَفْعَلَ	أَفْطَعَ –уздирмоқ
V	تَفَعَّلَ	تَفَطَّعَ –узилмоқ
VI	تَفَاعَلَ	تَفَاطَعَ –узишмоқ
VII	اِنْفَعَلَ	اِنْفَطَعَ –узилмоқ
VIII	اِنْفَعَلَ	اِنْفِطَعَ –узиб олмоқ
IX	اِفْعَلَّ	اِحْمَرَ –қизармоқ
X	اسْتَفْعَلَ	اسْتَفْطَعَ –узишни истамоқ

Биринчи боб феълларининг ўрта ўзак ундошининг харакати лугатларда кўрсатилади.

Тўрт ундошли феълларнинг эса тўрт боби бор. Ҳозирги кунда улардан асосан иккитаси ишлатилади. Улар қуйидагилар:

Боб	Вазн	Мисол
I	فَعَّلَلَ	رَخَّلَقَ –сирпантирмоқ
II	تَفَعَّلَلَ	تَرَخَّلَقَ –сирпанмоқ

1– машқ. Қуйидаги феълларнинг ўзагини ва бобини аниқланг, лугатдан маъноларини топинг:

أَدْخَلَ، تَخَرَّجَ، عَلَّمَ، دَافَعَ، تَسَاقَطَ، اِنْكَسَرَ، اِكْتَسَبَ، اِصْفَرَ، اِسْتَمْتَعَ، تَرَجَمَ، تَدَهَوَزَ.

2– машқ. Қўйидаги ўзаклардан турли боблар феълларини ясанг:

كبر, صغر, جرب, كسر, دحرج, زلزل.

3– машқ. Ёдлаб олинг:

غُصْفُورٌ فِي الْيَدِ خَيْرٌ مِنْ عَشْرَةِ عَلَى الشَّجَرَةِ.

Қўлдаги битта читтак дарахтдаги ўнтадан яхши.

لَا يَجْتَمِعُ الذَّبُّ وَالْحَمَلُ.

Бўри билан қўзичоқ бирлашмайди.

16– §. Феъл замонлари

Араб тилида феълларнинг фақат иккита замон шакли бор: *الْمَاضِي* – ўтган замон ва *الْمُضَارِعُ* – ҳозирги-келаси замон.

Ўтган замон шакли

Ўтган замон шаклидаги феъллар тугалланган иш-ҳаракатни билдиради.

Тусланишда фақат охирги қўшимчалар ўзгаради. Мисоллар:

كَتَبَ – ёзмоқ

Сон-العدد			жинс- النوع	шахс- الفاعل
кўплик- المجموع	Иккилик- المتنى	бирлик- المفرد		
كَتَبْنَا ёздик	كَتَبْنَا ёздик	كَتَبْتُ ёздим	المذكر والمؤنث	I шахс المتكلم
كَتَبْتُمْ ёздингиз	كَتَبْتُمَا ёздингиз (икков.)	كَتَبْتَ ёздинг	المذكر	II шахс المخاطب
كَتَبْتُمْ ёздингиз		كَتَبْتِ ёздинг	المؤنث	

كْتَبُوا ëздилар	كْتَبَا ëзишди (икков.)	كَتَبَ ëзди	المذكر	III шахс الغائب
كَتَبْنَ ëздилар	كَتَبَتَا ëзишди (икков.)	كَتَبَتْ ëзди	المؤنث	

تَسَمَّ – табассум қилмоқ, жилмаймоқ

العدد			النوع	الفاعل
المجموع	المتنى	المفرد		
تَسَمَّنَا	تَسَمَّنَا	تَسَمَّنْتُ	المذكر والمؤنث	المتكلم
تَسَمَّنْتُمْ	تَسَمَّنْتُمَا	تَسَمَّنْتُ	المذكر	المخاطب
تَسَمَّنْتُنَّ		تَسَمَّنْتُ	المؤنث	
تَسَمُّوا	تَسَمَّا	تَسَمَّ	المذكر	الغائب
تَسَمَّنَ	تَسَمَّنَا	تَسَمَّنْتُ	المؤنث	

Ўтган замон феълларининг IV бобидаги «ء» (хамза) олд кўшимчаси қатъий, бошқа (VII, VIII, IX, X) бобларда эса васлалидир.

Ўтган замон феълларининг бўлишсизлик маъноси феълнинг олдида «مَا» инкор юкламасини қўйиб ифодаланади. Масалан:

فعل – қилди → ما فعل – қилмади;

شربنا – ичдик → ما شربنا – ичмадик;

استفهمتم – сўрадингиз → ما استفهمتم – сўрамадингиз.

Ўтган замон феъли олдида «قَدْ» юкламаси қўйилса, иш-ҳаракат яқинда тугалланиб бўлгани таъкидланади. Мисоллар:

ذهب – кетди → قد ذهب – кетиб бўлди;

تعلمت – ўргандим → قد تعلمت – ўрганиб бўлдим;

اجتمعنا – йиғилдик → قد اجتمعنا – йиғилиб бўлдик.

Ўтган замон феъллари доимий бўладиган иш-ҳаракат, дуо, тилакни ифодалашда ҳам ишлатилади. Масалан:

مِنْ كَثْرَةِ الْمَلَّاحِينَ غَرَقَتِ السِّفِينَةُ

Денгизчиларнинг кўплигидан кема чўкиб кетди. – Денгизчилар кўп бўлса, кема чўкади.

انكسر، ناضل، علم، أكل، شرب، استعلم، اكتسب، تجاهل. – Аллоҳ унга раҳмат қилди. – Худо раҳмат қилсин.

كثُرَ اللهُ خَيْرَكَ. – Аллоҳ яхшилигингни кўпайтирди. – Аллоҳ яхшилигингни кўпайтирсин.

1– машқ. Қуйидаги феълларнинг маъноларини лугатдан топинг ва ўтган замонда тусланг:

انكسر، ناضل، علم، أكل، شرب، استعلم، اكتسب، تجاهل.

2– машқ. Ўқинг ва таржима қилинг.

ما ذهبت أمس إلى الجامعة. قد كتبت واجب البيت. أشاهدتم المباراة؟ استقبلنا الضيوف في المطار. قد تعلمنا الكتابة والقراءة باللغة العربية. لماذا ما قرأتما هذا النص؟ والله، قرأنا مرتين. هل كتبتم رسالة إلى محمود؟ نعم، قد كتبنا.

3– машқ. Таржима қилинг:

Университетга бормадингми? Уй вазифасини бажариб бўлдик. Талабалар мусобақани кўрдиларми? У (қиз) арабча ўқишни ўрганди, аммо ёзишни ўрганмади. Эрталаб чой ичдингизми? Нега тарелка синди? Ўрикни еб бўлдик, шафтоли емадик.

4– машқ. Юқоридагиларга ўхшаш 5та гап тузинг ва араб тилига таржима қилинг:

5– машқ. Ёдлаб олинг:

مَنْ حَفَرَ حُفْرَةً لِأَخِيهِ وَقَعَ فِيهَا.

Биродарига чоҳ қазиган ўзи унга йиқилади.

مَنْ عَرَفَ نَفْسَهُ عَرَفَ رَبَّهُ.

Ўзини билган Тангрини билади.

مَنْ دَقَّ الْبَابَ سَمِعَ الْجَوَابَ.

Эшик қоққан жавоб эшитади.

17- §. Феъл-кесимли гаплар

Араб тилида феъл билан ифодаланган кесим кўпинча эгадан олдин келади. Масалан:

Маҳмуд хонадан чиқди - خرج محمود من الغرفة

Холид Қоҳирага кетди - سافر خالد إلى القاهرة

Эгадан олдин келган феъл-кесим доим бирлик сон шаклида бўлади. Эга билан фақат жинсда мослашади:

المزرعة - ذهب الفلاحون إلى المزرعة - Дехқонлар далага кетишиди;

الممثلتان في القاعة - جلست الممثلتان في القاعة - (Икки) актриса залда ўтиришиди;

رسالة - كتبت الطالبات رسالة - Толибалар хат ёзишиди.

Эгадан кейин келган феъл-кесим эга билан сонда ҳам мослашади:

الممثلتان جلستا في القاعة؛ الفلاحون ذهبوا إلى المزرعة؛ الطالبات كتبن رسالة. خرجت الطالبات من المكتبة وذهبن إلى بيوتهن

Кишилик олмоши билан ифодаланган эга феъл-кесимли гапта, одатда, тушиб қолади. Унинг маъносини феълнинг шахс-сон кўшимчаси ифодалайди:

(أنا) - (Мен) ёздим;

(أنتم) - (Сиз) кетдингиз;

(هم) - (Улар) кирдилар.

Бундай эгалар фақат таъкидлаш учун ишлатилиши мумкин:

أنتم ضربتم عكى ضربتم أنتم - Сиз урдингиз.

نحن استقبلنا نحن استقبلنا نحن - Биз кутиб олдик.

Уюшиб келган эгаларнинг баъзилари музаккар, баъзилари муаннас жинсида бўлса, улардан аввал келган феъл-кесим биринчи турган эга билан жинсда мослашади:

الطالبة والطالب - دخلت - Толиб ва толиба кирди;

الطالبة والطالب - دخلت - Толиба ва толиб кирди.

Уюшиб келган турли жинсдаги эгалардан кейин келган феъл-кесим эса доим музаккар жинсида бўлади:

الطالبة والطالب دخلا

الطالب والطالبة دخلا

الطلاب والطالبات ذهبوا

الطالبات والطلاب ذهبوا

المدرسات والمدرس ذهبوا

1- машқ. Ўқинг ва таржима қилинг:

يوم أمس

نهضت وداد يوم أمس باكراً فتغسلت ودخلت غرفة الأكل. كان في غرفة الأكل محمود وزينب. قالت

وداد:

– صباح الخير يا زينب ويا محمود! كيف أصبحتما؟

فقال محمود: صباح النور يا وداد! أصبحنا بالخير والحمد لله. وكيف أنت؟

فقالت زينب: أسعد الله أوقاتك، يا أختي. تفضلي إلى المائدة.

كان على المائدة شاي ساخن ولبن طازج وزبدة وجبنة وسكر وعسل ورغيفتان. فجلست وداد إلى

المائدة فبسملا جميعاً وتناولوا الفطور.

شربت وداد اللبن أولاً ثم أكلت قليلاً من الزبدة مع قطعة من الرغيف. أما محمود فأكل الجبنة وشرب

الشاي مع السكر. وأكلت زينب كسرة رغيف مع العسل وشربت شايًا مع السكر. هي تحب الحلويات.

بعد الفطور أخذت وداد حقيبتها وخرجت من البيت واتجهت إلى الجامعة. هي طالبة في جامعة طشقند

الإسلامية. ركبت حافلة ثم تراما فوصلت إلى الجامعة.

اجتمع الطلاب في قاعة الدرس. سلم بعضهم على بعض وتصافحوا. في تمام الساعة الثامنة دق

الجرس فبدأ الدرس الأول. فدخل المعلم وسلم على الطلاب، فردوا عليه التحية.

انتهت الدروس بعد الظهر. دخلت وداد مع صويجاتها المطعم بجوار الجامعة فتغدين. فرجعت وداد إلى

بيتها. أما صويجاتها فذهبن إلى مكتبة الجامعة.

في البيت استراحت وداد ساعة ثم ساعدت أمها في الأعمال المنزلية. بعد العشاء دخلت حجرتها وأدّت

واجباتها المنزلية.

رقدت وداد للنوم في الساعة العاشرة ليلاً. تصبحين على الخير، يا وداد!

2- машқ. Таржима қилинг:

Кеча эрталаб соат олтида турдим. Ҳаммомга кириб, ювиндим. Кейин овқатланиш хонасига кирдим. У ерда отам, онам

ва синглим бор эди. Уларга салом бердим. Отам саломимга алик олдилар. Онам: «Дастурхонга марҳамат», – дедилар.

Қовурилган гўшт билан картошкадан озгина едим. Кейин нон билан пишлоқ едим. Асал билан иссиқ чой ичдим.

Ҳаммамиз нонушта қилиб бўлдик. Кейин синглим сумкасини олиб мактабга кетди. Отам билан онам бозорга кетишди.

Мен троллейбусга чиқиб (миниб), университетга етиб келдим. Ўртоқларимга «Хайрли тонг, азизларим», – дедим. Улар саломимга алик олдилар ва «Аҳволларинг қалай?» – деб сўрадилар.

Соат тўққизда биринчи дарс бошланди. Тушда пешин намозини ўқидик, кейин университет оиҳонасида овқатландик.

Салима, Зайнаб ва Фотима кутубхонага кетишди. Холида билан Шариф эса музейга йўл олишди. Холида мендан сўради: «Музейда бўлганмисан?» – «Ҳа, кеча бордим», – дедим.

Мен спорт клубига бориб, икки соат шахмат ўйнадим. Кейин уйимга қайтиб, уй вазифаларини бажардим. Телевизор орқали футбол ўйинини томоша қилдим. Соат ўнда уйқуга ётдим.

3– машқ. Таржима қилинг ва ёд олинг:

(1) أخوك من صدقك لا من صدقك.

(2) في الإعادة إفادة.

18– §. «لَيْسَ» кўмакчи феъли

Бу кўмакчи феъл бўлишли гапнинг кесими билан қўшма кесим ҳосил қилиб, гапга бўлишсизлик маъносини беради.

Қўшма кесимнинг от қисми тушум келишигида бўлади. Масалан:

سليم ليس طالبًا → سليم طالب

فاطمة ليست ذكية → فاطمة ذكية

Бўлишсизликни таъкидлаш учун қўшма кесимнинг от қисмига «ب» кўмакчиси қўшилиши мумкин:

خالد ليس بغيي → خالد ليس غيبياً - *Холид нодон эмас*;

زينب ليست بغيية → زينب ليست غيبيةً - *Зайнаб нодон эмас*.

«ليس» феъли кўмакчили кесим билан бирикканида унинг келишигини ўзгартрмайди:

1) اللحم ليس في الثلاجة - *Гўшит совутгичда* → اللحم ليس في الثلاجة - *Гўшит совутгичда эмас*;

2) الخبز ليس على المائدة - *Нон дастурхонда* → الخبز ليس على المائدة - *Нон дастурхонда эмас*;

3) ليس في الثلاجة لحم - *Совутгичда гўшит бор* → ليس في الثلاجة لحم - *Совутгичда гўшит йўқ*;

4) ليس على المائدة خبز - *Дастурхонда нон бор* → ليس على المائدة خبز - *Дастурхонда нон йўқ*.

«ليس» феълининг тусланиши:

العدد-Сон			жинс- النوع	шахс- الفاعل
кўплик- المجموع	иккилик- المتنى	бирлик- المفرد		
كُنَّا <i>эмасмиз</i>	كُنَّا <i>эмасмиз</i>	كُنْتُ <i>эмасман</i>	المذكر والمؤنث	I шахс المتكلم
كُنْتُمْ <i>эмассиз</i>	كُنْتُمَا <i>эмассиз</i>	كُنْتَ <i>эмассан</i>	المذكر	II шахс المخاطب
كُنْتُمْ <i>эмассиз</i>	(<i>икков.</i>)	كُنْتَ <i>эмассан</i>	المؤنث	
لَيْسُوا (<i>эмаслар</i>)	لَيْسَا <i>эмаслар</i> (<i>икков.</i>)	لَيْسَ <i>эмас</i>	المذكر	III шахс الغائب
لَيْسَ <i>эмаслар</i>	لَيْسَتَا <i>эмаслар</i> (<i>икков.</i>)	لَيْسَتْ <i>эмас</i>	المؤنث	

«ليس» феъли тусланишда ўтган замон феълларига ўхшаса-да, мазмунан фақат ҳозирги замонга тегишли бўлади.

Қўшма кесимли гапларда кўпинча кесимнинг биринчи қисми эгадан олдин, иккинчи қисми эгадан кейин келади. Мисоллар:

ليس هؤلاء فلاحين → هؤلاء ليسوا فلاحين

ليست الطالبات في القاعة → الطالبات لسن في القاعة

«ليس» феъли ўрнида ишлатилиши

мумкин:

ما أنت بطالب ك لست بطالب - *Сен талаба эмассан.*

ليس أحد أفضل منك ك - لا أحد أفضل منك

Ҳечким сендан афзал эмас.

1- машқ. Ўқинг ва таржима қилинг:

هذا الطالب ليس نشيطا. أولئك المدرسون ليسوا مصريين. هذان الملاحان القويان ليسا بكسلانين.
ألستما فلاحين؟ أنتن خياطات مشهورات؟ لا، لسننا بخياطات مشهورات. المعلمون ليسوا مشغولين.
المتحف ليس بعيدا. زيد ليس في المتحف. ليس في القرية مسرح. المسرح الجديد ليس هنا. الملعب
الكبير ليس قريبا. الطلاب ليسوا في الملعب القريب. المطعم الجديد ليس مفتوحا. الطالبات الأوزبكيات لسن في
المطعم الجديد.

2- машқ. Таржима қилинг:

Мен актриса эмасман. Сизлар (муаннас) рассом эмасмисизлар? Йўқ, биз рассом эмасмиз. Ҳа, биз рассоммиз. Декан бу ерда эмас. У ерда стадион (ўйингоҳ) йўқ. Уйда Фотима йўқ. Марям ҳам уйда эмас.

Бодринг нордон эмас. Бу лимон ширин эмас. Сабзи жавонда эмас. Картошка қозонда эмас. Оиҳонада пиёз йўқ. Бақлажон стол устида.

3-машқ. Ўқинг ва таржима қилинг:

– مساء الخير، يا أخي!		– مساء الخير، يا أخي!
– زملاؤنا في الملعب الجديد.		– أين زملاؤنا؟
– لا، المدرسون ليسوا هناك.		– المدرسون أيضا هناك؟
– في هذه القاعة طلاب.		– من في هذه القاعة؟
– لا، الطالبات لسن مع الطلاب. هن عند العميد.		– هل الطالبات مع الطلاب؟
– نعم، هو هنا.		– وهل السيد الرئيس هنا؟

- نعم , ليسا في الاجتماع. عدم المؤاخذة، أما أنت متأخراً؟		- أليس الرئيس والعميد في الاجتماع؟
- لا بأس. مع السلامة، يا أخي.		- والله، يا אחتي، أنا متأخر فعلاً. لذلك أنا مستعجل. فعن إذنك...

4- машқ. Таржима қилинг ва ёд олинг:

- 1) ليس الخبر كالمعاينة.
- 2) ما كل ما يلمع ذهباً.
- 3) قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: العلم أفضل من العبادة.
- 4) وقال رسول الله أيضا: طلب العلم أفضل عند الله من الصلاة والصيام والحج والجهاد في سبيل الله. (السيوطي: ج. 3)

19- §. «كان» кўмакчи феъли

От-кесимли гаплар фақат ҳозирги замонга тааллуқли бўлади. Уларнинг ўтган замонга ёки келаси замонга тааллуқли эканини ифодалаш учун «كان-эмоқ, бўлмоқ» кўмакчи феъли ишлатилади.

Бу кўмакчи феъл «ليس» феъли каби бош келишиқда бўлган от-кесимнинг тушум келишиғида бўлишини тақозо қилади. Масалан:

زيد طالبٌ – *Зайд – толиб (ҳозир);*

زيد كان طالبًا – *Зайд толиб эди (ўтган замонда);*

زيد يكون طالبًا – *Зайд толиб бўлади (келаси замонда)*

Аммо кўмакчили от-кесимларнинг келишиғи ўзгармайди:

نابيلٌ في المكتبة – *Набил кутубхонада;*

كان نابيل في المكتبة – *Набил кутубхонада эди;*

يكون نابيل في المكتبة – *Набил кутубхонада бўлади;*

في الدولار صينية – *Жавонда патнис бор;*

في الدولار كانت صينية – *Жавонда патнис бор эди;*

في الدولار تكون صينية – *Жавонда патнис бўлади.*

Эга билан мослашиш, ундан олдин, кейин келиш масалаларида бу кўмакчи феъл бошқа феъллардан фарқ қилмайди.

«كان» кўмакчи феълнинг тусланиши

ўтган замонда

кўплик المجموع	иккилик المثنى	бирлик المفرد	жинс التذكير والتأنيث	шахс
كُنَّا	كُنَّا	كُنْتَ	الْمُدَّكَّرُ وَالْمُؤَنَّثُ	I الْمُتَكَلِّمُ
كُنْتُمْ	كُنْتُمَا	كُنْتَ	الْمُدَّكَّرُ	II
كُنْتُمْ		كُنْتَ	الْمُؤَنَّثُ	الْمُخَاطَبُ
كَانُوا	كَانَا	كَانَ	الْمُدَّكَّرُ	III
كُنَّا	كَانَتَا	كَانَتْ	الْمُؤَنَّثُ	الْعَائِبُ

ҳозирги–келаси замонда

кўплик المجموع	иккилик المثنى	бирлик المفرد	жинс التذكير والتأنيث	шахс
نَكُونُ	نَكُونُ	أَكُونُ	الْمُدَّكَّرُ وَالْمُؤَنَّثُ	I الْمُتَكَلِّمُ
تَكُونُونَ	تَكُونَانِ	تَكُونُ	الْمُدَّكَّرُ	II
تَكُونُ		تَكُونِينَ	الْمُؤَنَّثُ	الْمُخَاطَبُ
يَكُونُونَ	يَكُونَانِ	يَكُونُ	الْمُدَّكَّرُ	III
يَكُونُ	تَكُونَانِ	تَكُونُ	الْمُؤَنَّثُ	الْعَائِبُ

1- машқ. Ўқинг ва таржима қилинг:

- 1) أنا طالب. كنت فلاحا. أكون مدرسا.
- 2) هو في الجامعة. كان قبل ساعتين في البيت. يكون بعد ساعة في المتحف.
- 3) كنا أمس في سمرقند. اليوم نحن في بخارى. غداً نكون في طشقند.
- 4) هل أنتم مدرسون؟ وهل كنتم طلابا في الجامعة؟ وهل تكونون علماء؟
- 5) هي الآن ليست بممتلة. هل كانت ممتلة في العام الماضي؟ بعد سنة تكون مترجمة.
- 6) أما كنتم في المستشفى. أليستم مرضى؟ تكونون أصحاء، إن شاء الله.

- 7) هؤلاء البنات كن حياطات مشهورات في فرغانة. اليوم هن طالبات مجتهدات في دورة قصيرة لتعليم التطريز. بعد شهرين يكن مطررات.
- 8) ما كانت فاطمة في المكتبة. هي ليست هناك. اليوم تكون في المدرسة الجديدة.

2- машқ. Таржима қилинг:

Мен кеча Дамашиқда эдим. Бугун Тошкентдаман. Эртага Бокуда бўламан. Сен (муан) Москвада бўлганмисан? Кеча Самарқандда эдингми? Бир ҳафтадан кейин Бухорода бўласанми?

Уйда меҳмонлар бор эди. Маҳмуд ҳам шу ерда эди. Лазокат бу ерда эмас эди.

Шарифда арабча газеталар бор эди. Инглизча журналлар эса Шарифда йўқ эди. Санобарда туркча китоблар бор эдимми? Йўқ, Каримада бор эди.

Бу боғ жуда катта эди. Мевали дарахтлар кўп эди. Аммо шафтоли дарахти йўқ эди. Абдуносир кеча шу боғда эди. У кўп ўрик еди, кейин сув ичди. Бугун у касал. Аммо касалхонада эмас. Худо хоҳласа, икки кундан кейин соғлом бўлади.

Иброҳим амаки ҳам шу боғда эдилар. Нури хола у ерда эмас эдилар. Абдулҳалим тога узум едилар. Салима амма қовун емадилар, олма едилар.

3- машқ. Таржима қилинг ва ёд олинг:

- 1) كلب جوال خير من أسد رابض.
- 2) من خشى الذئب أعد كلبا.
- 3) الدال على الخير كفاعله. (حديث شريف)
- 4) وعد بلا وفاء عداوة بلا سبب.

20- §. Мослашмаган аниқловчи

От, кишилиқ олмоши ё уларнинг ўрнига келган сўзлар билан ифодаланган аниқловчилар «мослашмаган» бўлади. Мослашмаган аниқловчилар икки турли – қўмакчили ва қўмакчисиз бўлади.

Кўмакчили аниқловчи ўзидан олдинги отнинг нимадан ясалганини, қаердан келиб чиққанини, кимга ё нимага қарашли эканини, вақти, ўрни ва шу каби белгиларини аниқлаб келади. Мисоллар:

لَبِسْتُ ثَوْبًا مِنَ الْحَرِيرِ – Ипак кийим кийди;
جَلَسْتُ مَعَ رَجُلٍ مِنْ دِمَشْقَ – Дамашқлик киши билан ўтирдим;
رَأَيْتُ صَدِيقَةً لِفَاطِمَةَ – Фотиманинг бир дугонасини кўрдим;

Кўмакчили аниқловчининг кўмакчисини тушириб қолдириш мумкин. У ҳолда кўмакчисиз аниқловчи ҳосил бўлади. Масалан:

ثوبٌ الحرير – ипак кўйлак; → ثوب من الحرير
مديرُ المدرسة – мактаб директори; → مدير للمدرسة
مؤتمر طشقند – Тошкент анжумани; → المؤتمر في طشقند
رحلة الشتاء – қишки сафар. → الرحلة بالشتاء

Бундай аниқловчиларни ўзбек тилшунослигида «қаратқичли аниқловчи» дейилади.

Қаратқичли аниқловчининг ўз аниқланмиши билан ҳосил қилган бирикмаси «изофа бирикмаси» деб аталади.

Изофа бирикмасида аниқланмиш – المضاف билан аниқловчи – المضاف إليه ажралмас бирикма ҳосил қилади, уларнинг орасига (аниқловчига тегишли кўрсатиш олмошидан бошқа) ҳеч қандай сўз қўшилиши мумкин эмас. Шунга кўра бундай бирикмани лотинча «*status constructus* – яхлит бирикма» атамаси билан ҳам атайдилар.

Изофа бирикмасида аниқловчи доим қаратқич келишигида бўлади. Аниқланмишининг «ال» артикли бўлмаса ҳам, охиридаги танвин, иккилик ва тўғри кўплик қўшимчаларидаги «ن» ҳарфи тушиб қолади. Мисоллар:

مُواطنُ الجُمهُورِيَّةِ – республика фуқароси
مواطنُ الجُمهُورِيَّةِ – республиканинг икки фуқароси
مواطنو الجُمهُورِيَّةِ – республика фуқаролари (музаккар)
مُواطناتُ الجُمهُورِيَّةِ – республика фуқаролари (муаннас)
طلابُ الجامعةِ – университет талабалари
كتبُ هذا الطالبِ – бу толибнинг китоблари

Келишикларда изофа бирикмасининг фақат биринчи бўлаги-аниқланмиш ўзгариши мумкин. Масалан:

Кўплик المجموع	Иккилик المثنى	Бирлик المفرد	Келишиклар الحالات
مدرسو الجامعة مدرسات الجامعة	مدرسا الجامعة مدرسات الجامعة	مدرس الجامعة مدرسة الجامعة	Бош الرّفْع
مدرسي الجامعة مدرسات الجامعة	مدرسي الجامعة مدرستي الجامعة	مدرس الجامعة مدرسة الجامعة	Қаратқич الجر
مدرسي الجامعة مدرسات الجامعة	مدرسي الجامعة مدرستي الجامعة	مدرس الجامعة مدرسة الجامعة	Тушум النصب

أب – ота, أخ – биродар, اكا ёки ука, حم – қайнота, هن – матоҳ, майда-чуйда нарса, лаш-луш сўзларига мослашмаган аниқловчи қўшилса, уларнинг охиридаги унли чўзилади: رأيت أبا زيدٍ, مع أبي زيدٍ, أبو زيدٍ.

«огиз – فم» сўзига мослашмаган аниқловчи қўшилса, унинг охиридаги «м» ҳарфи ўрнига чўзиқ унли бўлиши мумкин:

فأ زيدٍ, في زيدٍ, فو زيدٍ – فم زيدٍ

«эга – ذو» сўзи фақат изофа бирикмасида, мослашмаган аниқловчи билан ишлатилади. Келишикларда турланганда чўзиқ унли ўзгаради:

(ذا مال : t.к.: ذي مال : қ.к.: пул эгаси, пулдор – ذو مال

(ذا لحية : T.к.: ذي لحية : қ.к.: соқолли – ذو لحية

(ذا القرنين : T.к.: ذي القرنين : қ.к.: шохли, шохи бор – ذو القرنين

1– машқ. Ўқинг ва таржима қилинг:

جامعة طشقند قريبة من مركز المدينة. في مكتبة الجامعة كثير من كتب التعليم. كلية العلوم الإسلامية واقعة في هذه البناية. بنايتا الجامعة هاتان ضخمتان. مدرس القسم الاقتصادي عند رئيس الجامعة. عميد الكلية في اجتماع الطلبة. انتهت الدروس فذهب طلاب قسم الحقوق إلى مطعم الجامعة. الطالبات جلسن في القاعة الكبيرة مع مدرسات اللغة الإنجليزية. هذان مدرسا اللغة العربية. مدرسا اللغة العربية هذان مصريان. طالبات هذه الكلية انصرفن من الجامعة.

أبو محمود مؤرخ. رأيت أبا زيد في النادي الرياضي. أخو خالد ذو نظارات. عند أخي باسم أقلام الرصاص. أسمعت عن ذي القرنين، يا فاطمة؟ في ذي مال ماء. وهل ينطق من في فمه ماء.

أخت هذا العالم مترجمة اللغة العربية. أما أختنا ذلك المهندس فهما ممثلتان. ذهبت هند مع أختي هذا المدرس. رأيت مدرسي الجامعة المصريين في جنينة البلدة.

2- машқ. Таржима қилинг:

Салимнинг икки сингиси нонвойхонада. Каримнинг акаси ҳам ўша ерда. Маҳмуднинг отасини кўрмадингми? Салиманинг кайнотасини танийсанми?

Заводнинг фаол ишчилари Навоий театрига кетишди. Шу фабриканинг ишчилари (муан.) ўша тарих музейидалар.

Факультетнинг бу толибалари кеча шаҳар кутубхонасида эдилар. Ўша қишлоқнинг ғайратли деҳқонларини кўрдим. Бу хонанинг икки деразаси очиқ. Иккала хонанинг эшиклари ёпиқ.

3- машқ. Ўқинг ва таржима қилинг:

في حديقة الحيوانات

ذهبت سميرة وعبد الحميد في يوم الأحد إلى حديقة الحيوانات الجديدة. حديقة الحيوانات تلك واقعة في طرف من أطراف مدينة طشقند البعيدة من مركز المدينة. عبد الحميد وسميرة وصلا إلى الحديقة في حوالي الساعة التاسعة صباحا. وكان الطقس معتدلا لطيفا. قالت سميرة لعبد الحميد:

— ما رأيك، يا عبد الحميد، نبدأ التفرج من جناح الحيوانات الوحشية؟
قال عبد الحميد:

— حسنا، أنا أيضاً أحب التفرج على الحيوانات البرية.
في القفص الأول بجناح الحيوانات الوحشية كان أسد وليثة وشبل. وفي القفص بجنبه كانت نمور.

تفرج الشباب على الدببة والذئاب والثعالب. ثم انتقلا إلى جناح الحيوانات العاشبة. كانت هناك ثيران مختلفة وحيول متنوعة وحمير برية وحمير زرد.
فقال عبد الحميد:

— هيا نذهب إلى جناح الطيور. أنا أريد التفرج على النسور والصقور.

في جناح الطيور كان قسمان - قسم للطيور البرية وقسم للدواجن. في قسم الدواجن كان كثير من أنواع الدجاج والبطوط والإوز والديوك الرومية والطواويس. ثم تفرجت سميرة وعبد الحميد على القروذ والزحافات والحيوانات الأخرى الموجودة في حديقة الحيوانات بطشقند.

عند الظهر شعرت سميرة بالتعب فحسّ عبد الحميد ذلك وقال لسميرة:

- هيا بنا إلى البيت، قد تعبنا وعطشنا وجعنا.

ورجع الشابان إلى البيت وتناولوا الغداء واستراحا.

4- машқ. Таржима қилинг:

- Хайрли тонг, Азиза!		-Хайрли тонг, Абдукомил, Самарқанддан қачон қайтдинг?
-Кеча эрталаб қайтдим.		-Худога шукур, эсон-омон келибсан.
-Юр, ҳайвонот боғига борамиз.		-Бўпти. Мен ҳар хил қушларни томоша қилишни яхши кўраман.
-Мен эса ёввойи ҳайвонларни томоша қилишни яхши кўраман.		-Тошкент ҳайвонот боғида фил йуқми?
-Илгари йўқ эди. Яқинда Ҳиндистондан олиб келишди.		-Уй ҳайвонларининг ҳамма тури борми?
-Ҳа, қўй, эчки, қорамол, эшак, от, туяларнинг турли хиллари бор. Паррандалар ҳам кўп.		-Товусларни ҳам томоша қилишни яхши кўраман. Қачон қайтамиз?
-Пешингача. Тушликни уйда қиламиз.		-Кетдик.

5– машқ. Таржима қилинг ва ёд олинг:

- 1) آفة العلم النسيان.
- 2) طلب العلم فريضة على كل مسلم
- 3) إصلاح الموجود خير من انتظار المفقود.
- 4) جُرْحُ اللِّسَانِ كَجُرْحِ اليَدِ.
- 5) عثرة القدم أسلم من عثرة اللسان.
- 6) قال رسول الله: لكل شيء طريق وطريق الجنة العلم.

21– §. Изофа бирикмасининг икки тури

Аниқланмишнинг қандай сўз туркуми билан ифодаланганига кўра изофа бирикмаси икки хил бўлади:

1. Аниқланмиши кимса ё нарсани билдирадиган от ёки от ўрнида келган сўз билан ифодаланган изофа «ҳақиқий» (маънавий – المعنوية) деб аталади. Бундай изофада аниқланмишга «ال» артикли қўшилиши мумкин эмас. Унинг аниқ ё ноаниқ ҳолатда эканлиги аниқловчининг ҳолати билан белгиланади. Масалан:

بيت فلاح – *деҳқон уйи* («فلاح») сўзи ноаниқ ҳолатда бўлгани учун «بيت» сўзи ҳам ноаниқ ҳолатда);

بيت الفلاح – *деҳқоннинг уйи* («الفلاح») аниқ ҳолатда бўлгани учун «بيت» сўзи ҳам аниқ ҳолатда).

2. Аниқланмиши белги, хусусиятни билдирадиган сифат, сифатдош билан ифодаланган изофа бирикмаси «шаклий» (лафзий – اللفظية) деб аталади. Бундай бирикмадаги аниқланмишнинг «ال» артикли бўлса аниқ, бўлмаса ноаниқ ҳолатда бўлади.

الرجل الطويل القامة → رجل طويل القامة – *Бўйи баланд (баланд бўйли) киши*;
الامراة الكثيرة الأطفال → امراة كثيرة الأطفال – *Болалари кўп (кўп болали) аёл*.

1– машқ. Ўқинг ва таржима қилинг:

في جنينة البلدة

هذه الحديقة كثيفة الأشجار. في الحديقة الكثيفة الأشجار كثير من المقاعد للاستراحة. سليم وعبد الكريم جالسان على مقعد أبيض اللون. أما الفتيات فهن جالسات على المقاعد الصفراء اللون. في بستان البلدة هذا كانت الأشجار المثمرة قليلة. فغرنا قبل سنتين أشتالا مختلفة الأنواع فتمت وأصبح البستان جميل المنظر وكثير الأشجار المثمرة. أغلبية الأشجار تثمر فواكه حلوة الطعم مثل الخوخ والمشمش والتفاح والكمثرى. أما الحمضيات مثل الليمون والبرتقال واليوسفي فهي لا تنبت في بلادنا بالظروف الطبيعية. النخل كذلك.

زار مرة أخو صديقي من الكويت ذلك البستان وتعجب وقال:

— ما رأيت بعمرى جنينة جميلة المنظر وكثيرة النفع مثل هذه. بارك الله فيكم.

2- машқ. Таржима қилинг:

Дарахтлари қалин боғда яшил рангли ўриндиқлар кўп. Ёши улуғ бобом кеча шу боғда дам олдилар. Кўп болали кўшнимиз ҳам шу ерда эди. Самира – сочи узун, кўзлари қора, тишлари оқ қиз. Унинг укаси Темур–баланд бўйли, жисмонан бақувват, серҳаракат, камгап йигит.

3- машқ. Таржима қилинг ва ёд олинг:

من الأحاديث الشريفة

- 1) فضل العالم على العابد كفضل القمر على سائر الكواكب.
- 2) الصدقة على المسكين صدقة وهي على ذي القرابة اثنتان – صلة وصدقة.
- 3) المؤمن القوي خير وأفضل وأحب إلى الله عز وجل من المؤمن الضعيف.

22- §. Изофа занжири

От билан ифодаланган мослашмаган аниқловчининг ўз мослашмаган аниқловчиси бўлиши мумкин. Масалан:

Мақтаб ўқитувчисининг китоби – китаб مدرس المدرسة ;

Университет факультети деканининг хонаси – مكتب عميد كلية الجامعة –

Бундай бирикмалар «изофа занжири» деб аталади. Назарий жиҳатдан бундай «занжир»нинг узунлиги чексиз бўлиши мумкин

бўлса-да, тушуниш осон бўлиши учун уларни кўпинча кўмакчилар билан бўлиб юборилади.

Мисоллар:

Ўзбекистон пойтахти мактабларининг ўқитувчилари –

; مدرسُو المدارس في عاصمة أوزبكستان → مدرسُو مدارس عاصمة أوزبكستان

Тошкент университети факультети деканининг қизи –

. بنتُ العميد لكلية الجامعة بطشقند → بنتُ عميد كلية جامعة طشقند

Агар бир сўзнинг ҳам мослашган, ҳам мослашмаган аниқловчилари бўлса, аввал мослашмаган, кейин мослашган аниқловчилари келади.

Масалан:

Университетнинг фаол толиблари – طلاب الجامعة النشطاء ;

; غرفة سليم الواسعة – *Салимнинг кенг хонаси*

Аниқланмишнинг ҳам, мослашмаган аниқловчининг ҳам мослашган аниқловчилари бўлса, аввал аниқловчининг, кейин аниқланмишнинг аниқловчиси ёзилади:

гайратли студентнинг янги дафтари – دفتر الطالب المجتهد الجديد –

طالبتا الكلية الجديدة النشيطتان – *янги куллиётнинг икки фаол толибаси*

ممثلو المسرح الكبير المشهورون هؤلاء – *катта театрнинг бу машҳур актёрлари*

كتاب سليم هذا – *Салимнинг бу китоби*

1- машқ. *Ўқинг ва таржима қилинг:*

كتب طالب جامعة طشقند الإسلامية في الدولاب الكبير. مكتب عميد كلية العلاقات الاقتصادية في
طابق هذه البناية الكبيرة الثاني. موظفو سفارة جمهورية مصر العربية زاروا معرض المنتجات الصناعية والزراعية في
ناحية يونساباد لمدينة طشقند.

ذهبت فاطمة مع طالي جامعة طشقند ذينك إلى مسرح علي شير نوائي لمشاهدة تمثيلية الممثلين
المعروفين من جمهورية سوريا العربية.

في مكتب أخي هذا الطالب النشيط من جامعة طشقند الإسلامية آلات حاسبة حديثة كثيرة. محمود
رأى أخوا هذا الطالب ذا الآلات الحديثة.

2- машқ. *Таржима қилинг:*

Маҳмуднинг отасининг хонасида чет тиллардаги китоблар кўп. Фотима кеча Зайнабнинг акасини Ўзбекистон университетининг талабалари уйида кўрди. Янги шаҳарнинг кенг кўчаларида китоб дўконлари бор. Тошкент трактор заводининг бу ишчисининг қайнотаси – озиқ-овқат моллари дўконининг сотувчиси.

3– машқ. Ўқинг ва таржима қилинг:

عاصمة جمهورية أوزبكستان

طشقند عاصمة جمهورية أوزبكستان. هي أكبر مدينة لا في الجمهورية فحسب، بل في جمهوريات آسيا الوسطى. يزيد عدد سكان مدينة طشقند عن مليون ونصف مليون نسمة. يقطن بهذه المدينة العظيمة جنبا إلى جنب مع الأوزبك أبناء عديد من القوميات مثل الروس والقازاخ والطاجيك والأرمن والخ...
طشقند مدينة قديمة وعصرية في آن واحد. كانت طشقند معروفة في القرون الغابرة باسم "شاش" اشتهر الشاشيون في آسيا بثقافة وحضارة راقيتين. احتفظ الشعب الآثار التاريخية القديمة مثل ضريح الشيخ هاوند طاهور وضريح حضرة الإمام ومدرسة كوكالداش وجامع الشيخ زين الدين وغيرها الكثير.
المحدر من هذه المدينة في القرون الوسطى كثير من الفقهاء العلماء.
طشقند الحديثة اشتهرت بمنشآت معمارية عصرية. بنايات هذه المدينة العصرية شاهقة والشوارع هنا عريضة مستقيمة.
هنا مؤسسات علمية وتعليمية ومصانع ومعامل. كذلك في طشقند عديد من السفارات والمؤسسات الدبلوماسية الأخرى ووكالات المؤسسات الثقافية والاقتصادية والتجارية العالمية.

4– машқ. Таржима қилинг ва ёд олинг:

عالم واحد أشدّ على الشيطان من ألف عابد.
العلماء ورثة الأنبياء. (حديث شريف)
طلب العلم ساعة خير من قيام ليلة وطلب العلم يوماً خيراً من أن يصلى ألف ركعة. (حديث شريف)

23– §. Бирикма олмошлар

Мустақил олмошлар – الضمائر المنفصلة – (أنت، أنا) алоҳида ёзилади ва фақат бош келишиқда ишлатилади.

Бирикма олмошлар-الضمائر المتصلة ни мустақил олмошларнинг қаратқич ва тушум келишикларидаги кўринишлари дейиш мумкин. Улар ўзларидан олдинги сўз – от, феъл, кўмакчи, юкламага қўшилиб ёзилади ва одатда, гапнинг иккинчи даражали бўлаклари-аниқловчи, тўлдирувчи, ҳол вазифасида ишлатилади.

Улар қуйидагилар:

المخموغ	المبتئى	المفرد	النوع	الفاعل
-نا		-ي	المذكر المؤنث	المتكلم
-كُم -كُنَّ	كَمَا	-أَك -إِك	المذكر المؤنث	المخاطب
-هُم -هُنَّ	-هُمَا	-هُ -هَا	المذكر المؤنث	الغائب

От билан бириккан олмош ҳақиқий изофа бирикмасини ташкил қилади. Бунда бирикма олмош ўзбек тилидаги эгалик қўшимчиларига тенг келади: *أُمُّكَ* – *онанг*, *أَبُونَا* – *отамиз*, *جَدِّي* – *бобом* ва ҳоказо.

Феъл билан бириккан олмош тушум келишигидаги воситасиз тўлдирувчи вазифасини бажаради: *ضريرته* – *уни урдинг*, *قتلها* – *уни (муаннас) ўлдирди*, *رأيناك* – *сени кўрдик*.

Кўмакчилар билан бириккан олмошлар воситали тўлдирувчи, ҳол ёки кўмакчили кесим вазифасини бажаради. Масалан:

أخذت منه – Ундан олдим;

ذهبتا معه – У билан кетдик;

فيها كتب كثيرة – Унда кўп китоблар бор.

Мантқиқий урғу бирикма олмошга тушаётган бўлса, уни

таъкидлаш учун ўша бирикма олмошдан кейин унга тенг мустақил

олмош ишлатилади:

Ўзимнинг онам; -أنا-онам-أمي

уни кўрдик -رأيناها هو-رأيناها-уни кўрдик

сен билан кетди -سنت معك-ذهبت معك-сен билан кетди

Тушум келишигидаги бирикма олмошни таъкидлаш учун уни «إيّا» ёрдамчи сўзи билан ишлатиш мумкин:

сендан сўрайман -أرجوك-إياك-сендан сўрайман

бизни ҳайдадинг (Ўзимизни) -إيانا طردتنا-بизني (ؤزيميزني) ҳайдадинг

унга уйландим -تزوجتها-هياها تزوجتها-унга уйландим (унинг ўзига) уйландим.

Бунда бирикма олмош тушиб қолиши ҳам мумкин:

إيانا طردت ك إيانا طردتنا.

إياك نعبد ك إياك نعبدك.

1- машқ. Ўқинг ва таржима қилинг:

هذا أبي وذاك عمي. أين خالتك، يا سمير؟ أذهبت عمك إلى السوق، يا زينب؟ قال محمود لسليم وعزيرة: رأيت أخاكما في بيتكم الجديد. كانت أمه هو مهندسة أما أمنا نحن فهي رسامة. قالت سميرة لحميها: لماذا ما أكلت العنب، يا أبت (يا أبتاه، يا أباه)؟ فقال حموها: يا كنتي، أكلت وشربت فشبع والحمد لله. رأيتها أمس في مكتبتنا وهنأتها بالعيد. قالت: أهنئك أنت أيضا بهذا العيد المبارك. وفقك الله ووفقنا في خدمة عباده الصالحين. دخلت وداد بيتها وسألت أباه وأمها: هل رأيتما محموداً؟ أما هنأتماه بعيد الفطر؟ قال أبوها: والله، يا بني، هنأناه وهنأنا وقال: أعطاكم الله عمراً طويلاً. لسمرء أختان صغيرتان. ذهبت معهما إلى مكتب أبيهن وطلبن منه كتباً جديدة. أعطاهن أبوهن مجلات عربية جديدة وقال: فيها قصص كثيرة. إن شاء الله، تعجبكن.

2- машқ. Таржима қилинг:

Отамиз бугун эрталаб: «Болаларим, сизларни байрам билан табриклайман. Аллоҳ сизларга узоқ умр берсин», – дедилар.

Онамизни ҳам табрикладилар.

Унинг (муз.) аммаси қаерда ишлайди? Холаси-чи? Тоғангиз биз билан ўтирдилар. Амакинг акамиз билан кетдилар.

Эртага – ҳайит. Ундан кейин – таътил. Самира, кеча акангни кўрдим ва ундан китоб олдим. Уни табриклаган эдим, у ҳам мени табриклади.

Бу – менинг янги хонам. Унда катта жавон бор. Унда (жавонда) китобларим, дафтарларим бор. Бу – каравот. Унинг тагида мушук бор

3- машқ. Ўқинг ва таржима қилинг:

جمهورية العزيرة

جمهورية أوزبكستان أكبر جمهورية في آسيا المركزية. كذلك عاصمتها طشقند أكبر مدينة فيها. في شمال الجمهورية قازاخستان الشقيقة وعاصمتها آستنه. في شرق جمهوريتنا تقع جمهورية قيرغيزستان بعاصمتها بيشكك وطاجيكستان بعاصمتها دوشنبه. أما من الجنوب فتحدها أفغانستان بعاصمتها كابول. وفي غرب وطننا العزيز جمهورية تركمانستان وعاصمتها عشقآباد.

جمهورية أوزبكستان دولة مستقلة سياسيا واقتصاديا تسير نحو مستقبلها النير. يزيد عدد سكان جمهوريتنا عن خمسة وعشرين مليون نسمة. يشكل الأوزبك القسم الأساسي من أهالي الجمهورية. ويقطن بها إلى جانب الأوزبك مواطنون منحدرون من عديد من القوميات والشعوب، مثل الروس والقازاق والأوكرانيين والقيرغيز والطاجيك وغيرهم الكثير. أغلبية سكان الجمهورية معتقون بالدين الإسلامي الحنيف. وهنا من هو معتق بالمسيحية أو غيرها من الأديان الأخرى.

اشتهرت أوزبكستان بمدنها القديمة العريقة مثل سمرقند وبخارى وخبوه وشهرسابز وفرغانة وغيرها. انحدر من تلك المدن علماء عظماء وضعوا أقساطهم الكبيرة في تطوير شتى ميادين العلم والثقافة والحضارة.

а) чўзиқ унли ёки ۞ товушига тугаган исм ва кўмакчиларга ىي шаклида қўшилади:

مستشفى، كى يى كى عصى، مستشفى كى يى كى عصى
معلمائى، كى يى كى معلمان
معلمي، كى يى كى معلومي، معلمين كى يى كى معلمون
في، كى يى كى معلمي، في كى يى كى معلمين
إلى كى يى كى لذي، إلى كى يى كى على، لذي كى يى كى على

б) кўмакчиларига, шунингдек, феълларга ىي шаклида қўшилади:

عني، كى يى كى مني، عن كى يى كى من
رأيتي، كى يى كى ضربتي، رأيت كى يى كى ضرب
يسعدني، كى يى كى تجبني، يسعد كى يى كى تجب

3. Касра (ـ) ёки «ي» ҳарфидан кейин келган III шахс бирикма олмошларидаги дамма (ـ) касра (ـ)га айланади:

عليهم، كى يى كى فيهم، على كى يى كى في
مع جدتيما، كى يى كى هما مع جدة
رأيت معلمتيهن، كى يى كى هن رأيت معلمتين

4. а) бирикма олмош II шахс кўплик музаккар ўтган замон феъли билан бирикса, феъл билан олмош орасида ُو унлиси пайдо бўлади:

رَحِبْتُمُوهَا، كى يى كى ها رأيتُمُوهُ، رَحِبْتُمُوهَا كى يى كى هُ رأيتُم
أسعدتُموني، كى يى كى أسعدتُموني

б) III шахс кўплик музаккар ўтган замон феълига бирикма олмош қўшилса, феълнинг охиридаги «ا» ҳарфи тушиб қолади:

أسعدوني، كى يى كى كتبوه، أسعدوا كى يى كى كتبوا
علمونا، كى يى كى نا علموا

5. Араб тилида баъзи феълларнинг иккита воситасиз тўлдирувчиси бўлиши мумкин. Масалан:

ألبست زيدا معطفاً-Зайдга пальто кийгаздим

Тўлдирувчилар бирикма олмошлар билан ифодаланган бўлса, битта феълга иккита бирикма олмош қўшилиши мумкин. Бунда олмошларнинг тартиби аниқлик даражасига кўра, яъни

аввал I шахс, кейин II шахс ва ундан кейин III шахс олмошлари кўйилади. Масалан:

أعطانيك – У менга сени берди;
أعطيتك – Мен сенга уни бердим.
(أعطيتك ёки أعطيتك дейиш нотўғри).

1- машқ. Ўқинг ва таржима қилинг:

أجاء إليكم سليمان؟ نعم، جاء إلينا وقال: عليكم الحضور في الاجتماع. فقلنا له: ليس لدينا وقت. فقال: أمرني عميدنا بإبلاغكم الخبر. ليس عليّ إلا إبلاغكم. قلنا: بارك الله، يا سليمان، في انضباطك واجتهادك. فهل أخبرت إخواننا جميعاً؟ قال: لا، إخبارهم ليس علي بل على زملائي.
عندي حقيبتان. فيهما كتب عربية أخذتها من مدرستي. قال لي أبي: أين أخوك؟ أ ما رأيته في حديثنا؟ قلت: بلى، يا أبي رأيته وسلمت عليه ورد عليّ التحية. كذلك رأيت أخي دلارام وصوبجأها. كانت معهن مدرستان سألتني دلارام: أين مدرسوكم؟ أما رأيتموهم؟ فقلت: رأيتهم مع مدرستيكن.
غضب أخوها عليها وصاح: إليك عني! قد أزعلتني. طار مني عقلي. فارتبكت أختك وهولت إليه وقالت: أتوسل إليك يا أخي، سامحي، يا عزيزي، اعتذر إليك عن سهوتي هذه.

2- машқ. Ўқинг ва таржима қилинг:

Кеча отангни кўрдим. Аканг билан шу боғингизда эдилар. Уларга салом берган эдим, алик олишди. Улардан сен ҳақингда сўрадим. «Мақтабига кетган», – дедилар аканг.

«Қаерда эдинг, синглим?» – деди Фотиманинг акаси. «Кутубхонамизда эдим. У ерда мени кўрмадингизларми?» – деди.

Деканимизнинг хонасига кирдим. Ҳузурларида талабалар бор эди. «Мен бандман. Олдимда талабаларим бор», – дедилар. Кейин катта хонамизга кирдим. У ерда мисрлик ўқитувчиларим бор эдилар.

Бу – менинг сумкам. Унда менинг китобларим, сенинг дафтарларинг ва унинг қаламлари бор. Ундан иккита қалам олганман. Сенга «Акангга хат ёзмадингми?» – деди. «Унга иккита хат ёздим», – дедим.

3- машқ. Ўқинг ва таржима қилинг:

من نوادر جحا

قالوا لجحا يوماً: نرى الناس في الصباح، منهم من يسير هنا ومنهم من يسير هناك. فلماذا؟ فأجابهم: لو ذهبوا كلهم إلى جهة واحدة لاختلت موازنة الأرض ووقعت.

4- машқ. Таржима қилинг ва ёдлаб олинг:

- 1) لا يجبك من يجب عدوك.
- 2) خادم سيدين يكذب على أحدهما.
- 3) خيركم خيركم لأهله.
- 4) أكمل المؤمنين إيماناً أحسنهم خلقاً.

25- §. Исмларнинг келишикларда турланиши хақида

Бирлик ва синиқ кўпликдаги исмларнинг аксарияти танвин дамма (ـ)га тугайди ва учала келишикда турланади:

Бош келишик:	كتاب	محمود	مدرسة	عمال	طلبة
Қаратқич келишиги:	كتاب	محمود	مدرسة	عمال	طلبة
Тушум келишиги:	كتاباً	محموداً	مدرسةً	عمالاً	طلبة

Бундай исмлар «уч келишикли» деб аталади.

Баъзи исмлар олдида «ال» артикли ёки орқасида мослашмаган аниқловчиси бўлмагани ҳолда танвин даммага эмас, дамма (ـ)га тугайди. Масалан: مدارس، حمراء، أصغر، فاطمة، إبراهيم، أحمد.

Бундай исмларнинг қаратқич келишигидаги ва тушум келишигидаги шакллари бир хил бўлади:

Бош келишик:	أحمد	إبراهيم	فاطمة	أصغر	حمراء	مدارس
--------------	------	---------	-------	------	-------	-------

Қаратқич ва тушум келишиклари:	أحمد	إبراهيم	فاطمة	أصغر	حمراء	مدارس
--------------------------------	------	---------	-------	------	-------	-------

Шунга кўра бундай исмлар «икки келишикли» деб аталади.

Қуйидаги исмлар икки келишикли бўлади:

Шаклан ё мазмунан муаннас жинсида бўлган атоқли отлар:

فاطمة، سليمة، معاوية، شهره، زينب، بغداد.

1. Асли арабча бўлмаган атоқли отлар:

إبراهيم، يعقوب، اسكندر.

2. Охирида «-ان» қўшимчаси бўлган атоқли отлар:

سليمان، عثمان، عمران.

3. Феъл вазнида бўлган атоқли отлар:

يزيد، أحمد، يشكر.

4. Қўшма отлар:

بورسعيد، بعلبك، نيويورك.

6. فَعال، فَعْلانُ вазнидаги сифатлар:

عَضبانُ، سَكَرانُ، أكْبَرُ، أَفْضَلُ، سَمْرَاءُ، هَيْفَاءُ.

7. Синиқ кўпликнинг أَفْعالُ، مَفْعالُ، فَواعِلُ каби бир қанча вазнларидаги

исмлар:

أَفْضَلُ، مَدَارِسُ، شَوَارِعُ، رَسَائِلُ، أَصْدِقَاءُ، شَعْرَاءُ.

Икки келишикли исмларнинг олдига «ال» артикли ё орқасига

мослашмаган аниқловчи қўшилса, «уч келишикли» бўлиб қолади:

Бош келишик:	مدارسُ	المدارسُ	مدارسُنَا	مدارسُ الْمَدِينَةِ
Қаратқич келишиги:	مدارسٍ	المدارسِ	مدارسِنَا	مدارسِ الْمَدِينَةِ
Тушум келишиги:	مدارسٍ	المدارسِ	مدارسِنَا	مدارسِ الْمَدِينَةِ

Ноаниқ ҳолатда танвин касра (ـ)га, аниқ ҳолатда «ي»га тугайдиган исмларнинг бош ва қаратқич келишиклари бир хил бўлади:

Бош келишик:	قَاضٍ	مُتَّقٍ	القَاضِي	الْمُتَّقِي
Қаратқич келишиги:	قَاضٍ	مُتَّقٍ	القَاضِي	الْمُتَّقِي
Тушум келишиги:	قَاضِيًّا	مُتَّقِيًّا	القَاضِي	الْمُتَّقِي

Танвин фатҳага, чўзик «а» унлиси (ا, آ)га ёки чўзик «у» унлиси (و)га тугаган исмларнинг шакллари келишикларда ўзгармайди:

Бош келишик:	عَصَا	مَعْنَى	العَصَا	المَعْنَى	آسِيَا	مُوسِكُو
Қаратқич келишиги:	عَصَا	مَعْنَى	العَصَا	المَعْنَى	آسِيَا	مُوسِكُو
Тушум келишиги:	عَصَا	مَعْنَى	العَصَا	المَعْنَى	آسِيَا	مُوسِكُو

1- машқ. Ўқинг ва таржима қилинг:

سافر أحمد مع سليمان إلى سمرقند. أخذت من فاطمة لزينب مفاتيح منزلها. قالت لأخي الأكبر: كانت سليمة سليمة فسافرت إلى بيروت. زار حكمة في حلب الشهباء كثيرا من مساجد قديمة وجوامع تاريخية ومدارس جديدة.

في مدارس فرغانة كثير من أصدقائنا. أرسلوا رسائل ممتعة إلى إبراهيم الأكبر. رأيت يعقوب العربي وسألته عن عدنان الأسمر. قال: هو الآن في نيويورك. كان أمس في موسكو. فسألته: أ ما كان في طرابلس الغربية؟ قال: بلى، كان هناك مع زوجته كريمة.

في جرائد اليوم قصة طويلة عن شاب سكران. هو كان زعلان على أخيه الأكبر وأخته الصغرى. فتركهما وسافر إلى دمشق الحسنى ووجد هناك أصدقاء جددًا.

في جريدة عدنان هذه بعض أشعار لشعراء اليمن. قرأتها وأرسلتها لصديقتي حبيبة. هي أيضا قرأتها واستمتعت بها وتحدثت عنها لأختها عزيزة.

2- машқ. Таржима қилинг:

Сен Маккага борганмисан? Мадинага-чи? Маккада ва Мадинада катта, қадимий ва янги масжидлар кўп. Марказий Осиёда, Ўзбекистонда, Бухоро, Самарқанд, Термиз, Андижон, Фарғона каби кўп гўзал шаҳарлар бор.

Азиза Усмоннинг синглиси. У Аднон ва Сулаймон билан Тошкентнинг кенг кўчаларида сайр қилди. Аканг Аҳмад дўстим Муҳаммадга муҳандис Ашраф ҳақида гапириб берди. Мен Юсуфдан сўрадим: «Салима саломатми?» «Ҳа,-деди Юсуф.-Дугонаси Видод билан арабча газеталардаги ҳикояларни ўқиди». Дўстларимиз хатларида Ўзбекистон олимлари ҳақида ёзишибди.

3- машқ. Ўқинг ва таржима қилинг:

من نوادر جحا

كان جحا ماشيا في طريقه لزيارة أحد أصدقائه، وفي أثناء سيره رأى رجلا ذا هيبة ووقار فسلم عليه بجرارة وصافحه وشد على يديه فتعجب الرجل منه وقال: أنا آسف جداً لأنني لا أعرفك. هل تعرفني؟ هل تقابلنا قبل ذلك؟ فأجاب جحا وقال: وأنا أيضاً لا أعرفك ولكن رأيت عمامتك مثل عمامتي وقفطانك مثل قفطاني فظننت أنك أنا.

4- машқ. Таржима қилинг ва ёдлаб олинг:

- 1) شر البلاد بلاد لا صديق فيه.
- 2) قال علي رضي الله عنه: أنا عبد من علمني حرفًا واحدًا.
- 3) قال حكيم: العالم طيب هذه الأمة والدنيا داؤها. فإذا كان الطبيب يطلب الداء فمتى يرى غيره.

من الأحاديث الشريفة

- 1) من مات وميراثه الخابر والأقلام دخل الجنة.
- 2) العلماء ورثة الأنبياء فمن أكرمهم فقد أكرم الله ورسوله.
- 3) الساعي على الأرملة والمسكين كالمجاهد في سبيل الله.

26- §. Ундалма - المنادى

Мурожаат қилинаётган кимса ё тушунчани англатган сўз “ундалма” дейилади. Масалан: «*Устоз, гапингизни тушундим*», «*Бунчалар гўзалсан, баҳор!*»

Ундалма гап таркибига кирмайди, ўзбек тилида гап бўлақларидан вергул билан ажратилади.

Араб тилида ундалмалар, одатда, қуйидаги ундов юкламаларидан кейин келади:

1. " -энг кўп ишлатиладиган ундов юкламаси. Бу юкламадан кейинги ундалма атоқли от бўлса ё сўзловчига яқин, кўзига кўринадиган масофадаги муайян шахсга қаратилган ва бир сўздан иборат бўлса, артиклсиз, танвинсиз, бош келишиқда бўлади:

يا محمدُ، لماذا تأخرت؟ - *Муҳаммад, нега кеч қолдинг?*

يا أستاذُ. - *Сизни (гапингизни) тушундик, устоз.*

Атоқли от билан ифодаланган ундалманинг мослашган аниқловчиси бош келишиқда ҳам, тушум келишигида ҳам бўлиши мумкин .

يا محمدُ الظريفُ يا محمدُ الظريفَ

يا خالدُ المهندسُ يا خالدُ المهندسَ

Аниқловчили ундалма бу юкламадан кейин тушум келишигида бўлади. Мисоллар:

يا عبد الله - *Шу ерда ўтир, Абдулла!*

Биродаримиз, араб тили – қийин тил. يا أخانا، اللغة العربية لغة صعبة

Ўрнимга ўтирган киши, туриб, устозга салом бер! يا جالساً في مكانى، قم وسلم على الأستاذ.

Узоқдаги ёки мавҳум шахсга қаратилган ундалма тушум келишигида ноаниқ ҳолатда танвинли бўлади:

يا غافلاً! - *Эй, гофил!* يا رجلاً! - *Ҳой, одам!*

Бундай ундалманинг мослашган аниқловчиси ҳам бўлиши мумкин.

Масалан:

يا رجلاً حكيماً؟ - *Бунинг маъноси нима, доно одам?*

يا صديقاً حميماً، في هذه الأيام؟ *Шу кунларда қаерда эдинг, содиқ дўст?*

Умуман, " يا " юкласидан кейинги ундалмада " ال " артикли бўлиши мумкин эмас. Фақат " الله " сўзи " ال " артиклининг ҳамзасини катъий қилиб ўқиш шарти билан истисно қилинади:

«Аллоҳим», " اللهم " - *Кўпинча бунинг ўрнига " اللهم " «Аллоҳим», «Илоҳим», «Илоё» сўзи ишлатилади.* Эй Аллоҳ! - يا الله!

Бу юклама тушиб қолиши ҳам мумкин:

رَبَّنَا، لا تَوَاحِدْنَا إِنْ نَسِينَا أَوْ أَخْطَأْنَا (البقرة، 286)

Раббимиз, унутган ё янглишган бўлсак, биздан ранжима.

2. (" أيتها " - муаннаса) юкласи. Бу юкламадан кейин келган ундалма албатта " ال " артикли билан ва бош келишиқда бўлади.

أيها الناسُ، أنقذوني! - *Одамлар, мени қутқаринглар!*

أيها الطالبة، الحياء من الإيمان - *Ҳаё - имондандир, толиба!*

Бу юклама " يا " юкласи билан бирга ишлатилиши мумкин:

.... يا أيها الكافرون، لا أعبد ما تعبدون.... " (الكافرون)

.. Эй, кофирлар, мен сизлар ибодат қилаётганларингизга ибодат қилмасман.

يا أيها الضيوف الكرام، أهلا وسهلا بكم في جامعتنا!

Хурматли меҳмонлар, университетимизга хуш келибсиз!

3. أ ، آ ، إ ، هـ ، هيا – бу ундов юкламалари қадим шеърятда ишлатилган, замонавий адабий тилда деярли ишлатилмайди.

1- машқ. Ўқинг ва таржима қилинг:

يا خالد، لماذا ما سلمت على أستاذك؟ والله، يا رجل، أنا سلمت عليه، أما هو فما معنى. يا إخواننا الأعراء، تحية الأساتذة واجب علينا. العقل لسليم في الجسم السليم، أما علمت ذلك، يا جمال الدين؟ يا فتیان، لما ما درستما دروسكما؟ يا فلاحون، حلّ الربيع في بلادنا.

أنا معك، يا نبيلة، أينما كنت. أشكرك، يا أخي الكريم. أنت صديقي الحميم قالت لي أمي: الأحاديث النبوية الشريفة، يا بني، هي المصدر للسنة الإسلامية. دراستها أمر ضروري، يا فتيات.

أيها الحفل الكريم، أسعد الله أوقاتكم جميعا. أيتها الأستاذات وأيتها الأساتذة، بذلتم جهودكم لتعليمنا اللغة العربية، وها نحن نتكلم بها. كم قلتم لنا: يا أيها الطلبة، عليكم السعي والاجتهاد ومنا لكم المساعدة والدعم.

ربنا، اغفر لنا ذنوبنا. يا الله، أنت رؤوف رحيم. اللهم، اغفر لي ولوالدي لأستاذي وجميع المؤمنين والمؤمنات. إلهي، لك المرجع. نشكرك على نعمتك هذه، يا كريم، يا رزاق. وطني، يا وطني، أنت أعز ما عندي.

2- машқ. Таржима қилинг:

Бугун ўқишга бордингми, Маҳмуд? Дарсларингни тайёрладингми, синглим? Бу китобни ўқидингни, дўстим? Ака, бу журналлар арабчами? Отажон, Сизга катта раҳмат! Онажон, мени кечиринг, бироз кечикдим. Устоз, мендан ранжиманг, бу гапни тушунмадим.

Абдулкарим, бу шеърни ёд олдингми? Маҳмуд, дўстларимиз театрга кетишди. Университетимиз талабалари, эртага – араб тилидан имтиҳон. Устозимиз бугун мендан сени сўрадилар, Нуриддин.

Юртимизга баҳор келдими, дўстлар? Таржимонлар, бу ёкка келинг! Сингилларим, нега кутубхонага бормадингиз?

3- машқ. Ўқинг ва таржима қилинг:

مكالمة هاتفية

- ألو، صباح الخير. أريد الأخت سليمة.
- صباح النور. سليمة معك، ومن معي؟
- مرحبتين، يا سليمة. أنا يوسف، الأنديجاني.
- تحياتي، يا يوسف. كيف حالك؟
- الحمد لله، يا سليمة. أنا بخير. وأنت؟
- أحمد الله، وأشكره. نعم، يا يوسف؟
- أ تشاهدين التلفزيون، يا أختي؟
- لا، أدرس دروسي. وماذا بالتلفزيون؟
- بعد دقيقتين يبدأ برنامج "الضياء" أنا شاركت في إعداد هذا العدد للبرنامج.
- عظيم، يا يوسف. سوف أشاهد بالتأكيد. أنا متأكدة من نجاح البرنامج.
- شكرا لك. يا سليمة. أنت تشجعيني دائما.
- الشكر لله، يا يوسف. أنا أعرف اجتهادك ولذا متأكدة من نجاحك.
- أما تبالغين، يا سليمة؟
- أبدا. ما بالغت يا يوسف.
- عندي رجاء، يا سليمة ...
- تفضل، أي خدمة؟
- أ ترجمت التمرين إلى العربية؟

- لا، والله. سوف أترجمه في المساء إن شاء الله.

- لماذا؟ أتكاسلت؟

- انشغلت بأمور المنزل. ما تكاسلت. ولماذا تسأل هذا السؤال، يا يوسف؟

- والله، يا سليمة، وجدتني في وضع حرج بسبب ضيق الوقت. لذا...

- فهمت. تريد نقل التميرين عن دفتري؟! ولكني ما عرفتك غشاشا.

- خجلتني، يا سليمة. لا بأس، سأعتذر إلى الأستاذ، قد يعذرنني.

- لا تؤاخذني، يا يوسف. الحق سيف قاطع...

- ولو... يا سليمة. إلى اللقاء غدا في الجامعة.

- مع السلامة، يا يوسف.

4- машқ. Ўқинг ва таржима қилинг:

الحجاج والشيخ من بني عجل

خرج الحجاج والي العراق في بعض الأيام للتنزه. فصرف عنه أصحابه وانفرد بنفسه فلاقي شيخا من بني عجل وقال له: من أين أنت، يا شيخ؟ قال: من هذه القرية. قال: ما رأيك في الحجاج، يا أخي؟ قال: سؤد الله وجهه ووجه الخليفة الذي أولاه، يا رجل. قال: أتعرف من أنا، أيها الشيخ؟ قال: لا، والله، يا ابن السبيل. قال: أنا الحجاج، أيها الشيخ. قال: جعلت فداك، وأنت، أتعرف من أنا؟ قال: لا، يا شيخ. قال: أنا زيد بن عامر مجنون بني عجل. أصرع كل يوم مرة في مثل هذه الساعة. فضحك الحجاج وأجازه.

5- машқ. Таржима қилинг ва ёд олинг:

من الأحاديث الشريفة

(1) المؤمن القوي خير وأفضل وأحب إلى الله عز وجل من المؤمن الضعيف.

(2) ليس الغنى عن كثرة العرض ولكن الغنى غنى النفس.

3) قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: الدين النصيحة. قلنا: لمن؟ قال: لله ولكتابه ولرسوله ولأئمة

المؤمنين وعامتهم.

27– §. Феълларнинг ҳозирги–келаси замони

الأفعال المضارعة

Ҳозирги–келаси замон феъллари тугалланмаган иш–ҳаракатни билдиради.

Тугалланмаган иш–ҳаракат «*Ер ўз ўқи атрофида айланади*» каби доимий, «*Университетда ўқийман*» каби давомли, «*дарс тайёрлаяман*» каби ҳозирги замонга тегишли, «*Қоҳирага бораман*» каби келажак замонга тегишли, «*ўша пайтда ўқир эдим*» каби ўтган замонга тегишли бўлиши мумкин.

Уч ундошли феълларнинг ҳозирги–келаси замон вазнлари:

Боб	Вазн	Мисоллар
I	يَفْعَلُ يَفْعَلُ يَفْعَلُ	يَدْخُلُ يَكْتُبُ يَكْتُبُ يَذْهَبُ يَشْرَبُ يَشْرَبُ يَجْلِسُ يَنْزِلُ يَضْرِبُ
II	يُفْعَلُ	يُعَلِّمُ يَذْهَبُ يُكَبِّرُ
III	يُفَاعِلُ	يُدَافِعُ يُكَافِحُ يُحَاكِمُ
IV	يُفْعَلُ	يُحِبُّ يُحْسِنُ يُكْرِمُ
V	يَتَفَعَّلُ	يَتَنَبَّسُ يَتَجَمَّلُ يَتَفَضَّلُ
VI	يَتَفَاعَلُ	يَتَدَاخَلُ يَتَخَاصَمُ يَتَسَافَطُ
VII	يَنْفَعِلُ	يَنْقَطِعُ يَنْعَكِسُ يَنْكَسِرُ
VIII	يَفْتَعِلُ	يَكْتَسِبُ يَرْتَكِزُ يَرْتَرِّقُ
IX	يَفْعَلُ	يَحْمَرُ يَعْوِجُ يَصْفَرُ

X	يَسْتَفْعِلُ	يَسْتَفْعِلُ يَسْتَكْبِرُ يَسْتَخْرِجُ
---	--------------	--

Биринчи боб феълларининг ўрта ўзак ундошининг ҳаракати луғатларда кўрсатилади.

Тўрт ундошли феълларнинг ҳозирги–келаси замон вазнлари:

Боб	Вазн	Мисоллар
I	يُفَعِّلُ	يُسَيِّمُ يُهْرُؤُ
II	يَتَفَعَّلُ	يَتَذَهْوُ يَتَزَلُّ

1– машқ. Юқорида берилган феълларни луғатдан топиб, маъноларини ёзиб олинг.

2– машқ. Қуйидаги феълларнинг бобларини аниқланг ва ҳозирги–келаси замон шаклларини ёзиб олинг:

انضرب، تعلم، اقتطف، ابتسم، أكثر، حملد، استخرج، ازرق، وسوس.

3– машқ. Луғатдан қуйидаги ўзақлардан қайси боб феъллари ишлатилишини аниқланг, ўтган ва ҳозирги–келаси замонлардаги шакллари ва маъноларини ёзиб олинг:

درس، ركز، جمع، قطف، علم، صغر، قهقهه.

4– машқ. Таржима қилинг ва ёдлаб олинг:

1) الجاهل يطلب المال والعاقل يطلب الكمال.

2) يسلم الصغير على الكبير والمار على القاعد والقليل على الكثير (حديث نبوي شريف).

3) لعن رسول الله صلى الله عليه وسلم الراشي والمرثي.

4) لعن الرسول صلى الله عليه وسلم آكل الربا ومؤكله وكاتبه وشاهديه.

28– §. Феълларнинг ҳозирги–келаси замон шаклида тусланиши

Тусланишда феълларнинг шахс, сон ва жинсни билдирадиган олд ва орт қўшимчалари ўзгаради, негизда ўзгариш бўлмайди.

Биринчи боб феълларининг ўрта ўзак ундошининг харакати луғатларда кўрсатилади.

Мисоллар:

شَرِبَ (a) – ичмоқ

кўплик	иккилик	бирлик	жинс	шахс
المَجْمُوعُ	المَتَّيَّ	المَفْرَدُ	التَّذْكَيرُ وَالتَّأْنِيثُ	
نَشْرَبُ	نَشْرَبُ	أَشْرَبُ	المُدَّكَّرُ وَالمُؤَنَّثُ	I المُتَكَلِّمُ
تَشْرَبُونَ	تَشْرَبَانِ	تَشْرَبُ	المُدَّكَّرُ	II المُخَاطَبُ
تَشْرَبِينَ		تَشْرَبِينَ	المُؤَنَّثُ	
يَشْرَبُونَ	يَشْرَبَانِ	يَشْرَبُ	المُدَّكَّرُ	III الغَائِبُ
يَشْرَبِينَ		تَشْرَبَانِ	المُؤَنَّثُ	

أَعْلَمَ – билдирмоқ

кўплик	иккилик	бирлик	жинс	шахс
المَجْمُوعُ	المَتَّيَّ	المَفْرَدُ	التَّذْكَيرُ وَالتَّأْنِيثُ	
نُعَلِّمُ	نُعَلِّمُ	أَعْلَمُ	المُدَّكَّرُ وَالمُؤَنَّثُ	I المُتَكَلِّمُ
تُعَلِّمُونَ	تُعَلِّمَانِ	تُعَلِّمُ	المُدَّكَّرُ	II المُخَاطَبُ
تُعَلِّمِينَ		تُعَلِّمِينَ	المُؤَنَّثُ	
يُعَلِّمُونَ	يُعَلِّمَانِ	يُعَلِّمُ	المُدَّكَّرُ	III الغَائِبُ
يُعَلِّمِينَ		تُعَلِّمَانِ	المُؤَنَّثُ	

تَغَسَّلَ – ювинмоқ

кўплик	иккилик	бирлик	жинс	шахс
المَجْمُوعُ	المَتَّيَّ	المَفْرَدُ	التَّذْكَيرُ وَالتَّأْنِيثُ	

نَتَغَسَّلُ	تَتَغَسَّلُ	أَتَغَسَّلُ	الْمُدَّكِرُ وَالْمُؤَنَّثُ	I الْمُتَكَلِّمُ
تَتَغَسَّلُونَ	تَتَغَسَّلَانِ	تَتَغَسَّلُ	الْمُدَّكِرُ	II الْمُخَاطَبُ
تَتَغَسَّلْنَ		تَتَغَسَّلِينَ	الْمُؤَنَّثُ	
يَتَغَسَّلُونَ	يَتَغَسَّلَانِ	يَتَغَسَّلُ	الْمُدَّكِرُ	III الْغَائِبُ
يَتَغَسَّلْنَ	يَتَغَسَّلَانِ	يَتَغَسَّلُ	الْمُؤَنَّثُ	

استخرج - чиқармоқ

كۆپلىك المجموع	иккилик المثنى	бирлик المفرد	жинс التذكير والتأنيث	шахс
نَسْتَخْرِجُ	نَسْتَخْرِجُ	أَسْتَخْرِجُ	الْمُدَّكِرُ وَالْمُؤَنَّثُ	I الْمُتَكَلِّمُ
تَسْتَخْرِجُونَ	تَسْتَخْرِجَانِ	تَسْتَخْرِجُ	الْمُدَّكِرُ	II الْمُخَاطَبُ
تَسْتَخْرِجْنَ		تَسْتَخْرِجِينَ	الْمُؤَنَّثُ	
يَسْتَخْرِجُونَ	يَسْتَخْرِجَانِ	يَسْتَخْرِجُ	الْمُدَّكِرُ	III الْغَائِبُ
يَسْتَخْرِجْنَ	يَسْتَخْرِجَانِ	يَسْتَخْرِجُ	الْمُؤَنَّثُ	

ترجم - таржима қилмоқ

كۆپلىك المجموع	иккилик المثنى	бирлик المفرد	жинс التذكير والتأنيث	шахс
نُتْرَجِمُ	نُتْرَجِمُ	أُتْرَجِمُ	الْمُدَّكِرُ وَالْمُؤَنَّثُ	I الْمُتَكَلِّمُ
نُتْرَجِمُونَ	نُتْرَجِمَانِ	نُتْرَجِمُ	الْمُدَّكِرُ	II الْمُخَاطَبُ
نُتْرَجِمْنَ		نُتْرَجِمِينَ	الْمُؤَنَّثُ	
يُتْرَجِمُونَ	يُتْرَجِمَانِ	يُتْرَجِمُ	الْمُدَّكِرُ	III الْغَائِبُ
يُتْرَجِمْنَ	يُتْرَجِمَانِ	يُتْرَجِمُ	الْمُؤَنَّثُ	

1- машқ. Қуйидаги феълларни ҳозирги-келаси замонда

тусланг:

عَلَّمَ، ضَرَبَ، انْقَطَعَ، تَجَاهَلَ، تَبَسَّمَ، أَكْثَرَ، حَوْلَقَ، اسْتَخْرَجَ، اصْفَرَ، اِقْتَطَفَ، تَرَلَزَلَ.

2– машқ. Таржима қилинг ва ёдлаб олинг:

1) قال رسول الله صلى الله عليه وسلم الحسد يأكل الحسنات كما يأكل النار الحطب والصدقة تطفى الخطيئة

كما تطفى الماء النار.

2) زرعوا فأكلنا، نزرع فيأكلون.

3) الوحدة خير من جليس السوء.

29– §. Ҳозирги–келаси замон феълларининг хусусиятлари

Феълнинг ҳозирги ёки келаси замонга тегишли экани матннинг мазмунидан билинади. Масалан:

الآن يَدْرُسُ دروسه – *Ҳозир дарсларини тайёрляпти;*

يُسَافِرُ زيد إلى القاهرة غدًا – *Зайд Қоҳирага эртага сафар қилади.*

Агар матндан келаси замонни англаш мумкин бўлмаса, феълнинг олдига «سَ» (яқин келажак учун) ёки «سَوْفَ» (узоқ келажак учун) олд қўшимчалари қўшилади. Масалан:

سَأَذْهَبُ إلى المسرح – *Театрга бораман* ;

Университетни битираман (битиращакман) –

سوف أخرجُ من الجامعة

Гапнинг мазмунига кўра ҳозирги–келаси замон феъли келаси замонни англатаётгани маълум бўлса ҳам, таъкидлаш учун «سَ» ёки «سَوْفَ» юкламалари ишлатилиши мумкин. Масалан:

سيسافر أبوها إلى بغداد غدا – *Унинг отаси Бағдодга эртага кетади;*

سوف أكتب الرسالة اليوم – *Хатни бугун ёзаман;*

سيحضر مدرستا بعد ساعة – *Бир соатдан кейин ўқитувчимиз келади.*

Умумий сўроқ гапларда ҳозирги-келаси замон феълидан аввал «أ» юкламаси келса, ҳозирги замон, «هل» юкламаси бўлса, келажак замон англашилади. Масалан:

أتسافر إلى دمشق؟ - *Дамашққа кетяпсанми?*

هل تسافر إلى دمشق؟ - *Дамашққа борасанми?*

Бўлишсиз гапларда ҳозирги-келаси замон феълидан олдин «ما» юкламаси бўлса, ҳозирги замон, «لا» юкламаси бўлса, келаси замон англашилади. Масалан:

ما يدرس دروسه - *Дарсларини тайёрламаяпти;*

لا يدرس دروسه - *Дарсларини тайёрламайди.*

Бўлишсизликни таъкидлаш учун «لا» юкламаси билан «سوف» юкламаси ишлатилиши мумкин:

سوف لا أُكَلِّمُكَ - *Сен билан гаплашмайман!*

Ҳозирги-келаси замон феъли олдида «قَدْ» юкламаси ишлатилган бўлса, иш-ҳаракат яқин келажакда содир бўлиш эҳтимоли борлиги англашилади. Масалан:

قد يكتب - *ёзиб қолар;*

قد نسافر - *сафар қилишимиз мумкин, сафар қилсак керак, эҳтимол сафар қилармиз.*

1- машқ. Ўқинг ва таржима қилинг:

برنامجي للأسبوع

اليوم يوم الاثنين. أخذت من نومي باكراً وأفطر ثم أذهب إلى الجامعة. تبدأ الدروس فيها بالساعة الثامنة

تماماً. وتنتهي في الثانية بعد الظهر.

غدا الثلاثاء. يذهب الطلاب بعد الدروس إلى ملعب المدينة الرئيسي. سيرافقهم عميد الكلية.

يشاهدون في الملعب مباراة كرة القدم بين فريق أوزبكستان المنتخب وفريق سوريا. بعد المباراة يعودون إلى بيوتهم.

أما في الأربعاء فنستمع في الثالثة بعد الظهر إلى محاضرة الأستاذ أشرف المصري حول تطور الأحداث في الشرق الأوسط. قد تستمر المحاضرة ساعتين. يوم الخميس المقبل يكون اجتماع الطلبة العام. قد يحضره رئيس الجامعة. سنناقش فيه المسائل المرتبطة بالإمتحانات المقبلة. النائب الأول لرئيس الجامعة لا يحضر الاجتماع. سوف يسافر إلى القاهرة. عبد الصادق ومحمود في يوم الجمعة القادم يصلان صلاة الجمعة في الجامع الجديد القريب من الجامعة. بعد الصلاة يتغديان في مطعم الجامعة. ثم يزور كل منهما أقاربه الكبار السن والعواجز. يوم السبت يكون عندنا درسان فقط. بعد انتهائهما نذهب أنا وبعض زملائي وزميلاتي إلى مطعم "الشباب" ونتناول الغداء هناك. بعد ذلك أنا سأضيئُهُم بالندندمة (ايس كريم) وعدت لهم ذلك في بداية الأسبوع.

الأحد يوم العطلة الأسبوعية، يوم الراحة والاستجمام. تواعدنا أنا وأصحابي بالسفر إلى جبال تشميان. نلتحق في الساعة صباحا في محطة الحافلات الرئيسية ونسافر إلى الجبال. نستريح هناك حتى المساء فترجع.

كذا برحمت أسبوعي الحالي والتوفيق من الله عز وجل.

2- машқ. Таржима қилинг:

Азиза музейда ишлапти. Келгуси йили, Худо хоҳласа, университетга киради. Университетни битирганидан кейин ўқитувчи бўлади, болаларга араб тилини ўргатади. Шу мактабда ишлайди.

Фотима бугун университетга бормайди. Акаси Иброҳим билан касалхонага боради. Бемор отасини зиёрат қилади. Балки пешиндан кейин кутубхонага борар.

Сешанба куни устозимиз Бағдоддан қайтадилар. Биз уларни аэропортда кутиб оламиз. Мен уларга араб тилида «Эсон-омон келганингизга Худога шукур», дейман.

Умар, сен жума намозини қаерда ўқийсан? Янги масжидда ўқимайсанми? Мен Усмон билан «Хастимом (حضرة الإمام) масжидида ўқийман. Гапимни тушунмаяпсанми?

Келаётган чоршанба куни кўл бўйига борамиз. У ерда дам оламиз, чўмиламиз. Сен сузишни билмайсанми, дўстим? Ўргатиб кўяман, Худо хоҳласа, чўкмайсан.

Театрга бормаймизми, Юлдуз? Дарсларингни тайёрлайсанми? Унда (демак) мен ҳам театрға бормайман.

4– машқ. Таржима қилинг ва ёдлаб олинг:

1) الغريق بكل جبل يعلق.

2) حتى الجواد قد يعثر.

3) قد ينبت الشوك وسط الزهور.

من الأحاديث الشريفة

1) المسلم أخو المسلم، لا يخنونه ولا يكذبه ولا يخذله.

2) لا خير في من لا يضيف.

3) لا يدخل الجنة من كان في قلبه مثقال ذرة من كبر.

30– §. «كان» кўмакчи феълининг бошқа феъллар билан ишлатилиши

Ўтган замон феъллари иш-харакатнинг ҳозирги замонга қадар тугалланганини, ҳозирги-келаси замон феъллари эса тугалланмаганини билдиради.

Гап ҳозирги эмас, ўтган ё келаси замон ҳақида кетаётган бўлса, «كان» кўмакчи феъли қўшилади. Бу йўл билан қуйидаги маъноларни ифодалаш мумкин:

1. Ўтган замонда тугалланган иш-ҳаракат –«كان» ва асосий феълнинг ўтган замон шакллари. Мисоллар:

كان احمد قرأ النص – *Аҳмад матнни ўқиган эди.*

الطلاب كانوا ذهبوا – *Талабалар кетган эди.*

Бундай бирикмада кўпинча «قد» юкламаси ҳам ишлатилади:

كانت زينب قد أظرت – *Зайнаб нонушта қилиб бўлган эди.*

المترجمات كن قد ذهبن – *Таржимонлар (муаннас) кетиб бўлишган эди.*

2. Ўтган замонда тугалланмаган иш-ҳаракат –«كان»нинг ўтган замон ва асосий феълнинг ҳозирги–келаси замон шакллари.

Масалан:

كانت فاطمة تدرس في الجامعة – *Фотима университетда ўқиётган эди.*

كنا نتعلم العربية – *Араб тилини ўрганаётган эдик.*

أكنت تحبها؟ – *Уни севардингми?*

3. Ўтган замонда бажарилиши мўлжалланган иш-ҳаракат – «كان»нинг ўтган замон ва асосий феълнинг келаси замон шакллари. Масалан:

أحمد وسليمة كانا سيتزوجان – *Аҳмад билан Салима турмуш қурмоқчи эдилар. (қурадиган бўлиб тургандилар.)*

4. Келаси замонда тугалланадиган иш-ҳаракат – «كان»нинг ҳозирги–келаси замон ва асосий феълнинг ўтган замон шакллари.

Масалан:

في ذلك الوقت تكون أختي تخرجت من الجامعة – *У вақтда опам университетни битирган бўлади.*

بعد سنتين يكون أبوها رجع من بيروت – *Икки йилдан кейин унинг (муан) отаси Байрутдан қайтган бўлади.*

Бундай бирикмада кўпинча «قد» юкламаси қўшилади. Масалан:
بعد ساعة يكون القطار قد ذهب – *Бир соатдан кейин поезд кетган бўлади.*

Эртага Работ (шаҳри)га етиб борган
бўламиз. غدا نكون قد وصلنا إلى الرباط

5. Келаси замонда давом этадиган (тугалланмаган) иш-ҳаракат –
«кан» **ва асосий феълнинг ҳозирги–келаси замон шакллари.**

Масалан:

Аканг (ё уканг) Ар-Риёда ўқиётган бўлади. يكون أخوك يدرس في الرياض
Деҳқонлар бугдой экаётган бўлишади. الفلاحون يكونون يزرعون القمح

6. Келгусида бажарилиши мўлжалланадиган иш-ҳаракат – «кан»
нинг ҳозирги–келаси замон ва асосий феълнинг келаси замон
шакллари. Масалан:

Отамиз Жазоирга кетмоқчи бўлиб (кетай
деб) турган бўладилар. يكون أبونا سيسافر إلى الجزائر

Фотима уйидан чиқмоқчи бўлиб (чиқай деб)
турган бўлади. تكون فاطمة ستخرج من بيتها

1– машқ. Ўқинг ва таржима қилинг:

في الساعة والنصف صباحا دق جرس الهاتف في بيت زينب. وكانت زينب قد أظفرت وكانت تتجهز
للذهاب إلى الجامعة. كانت صديقتها سمراء تضرب لها الهاتف. بعد التبادل بالتحيات قالت سمراء: كنت مساء
أمس أدرس دروسي. فجأة شعرت بوجع شديد في رأسي. أخبرت والديّ فاستدعى والدي سيارة الإسعاف.
عندما وصل الطبيب كان الوجع اشتدت إلى حد كبير. فحصني الدكتور وضرب بعض الإبر وناولني بعض
الحبوب وقال: "عندك أنفلونزا. لا يمكن الخروج من البيت خلال خمسة أيام. بعد أسبوع تقريبا تكونين قد
تصحّحت إن شاء الله فستواصلين الدراسة". أرجوك إبلاغ خبر مرضي إلى عمادة الكلية.
عندما وصلت زينب إلى الجامعة كان الجرس يدق وكان الطلاب يأخذون أماكنهم في قاعات الدرس.
كان الأستاذ أحمد ينزل من الدور الثاني. إذن، بعد دقيقة يكون الدرس قد بدأ. أدركت زينب ذلك فهرولت إلى
قاعة الدرس.
الأستاذ أحمد قال لهم اليوم: "ستكونون بعد سنة قد تعلمتم العربية. وأنا أكون قد رجعت إلى وطني
مصر".

2– машқ. Таржима қилинг:

Ўша куни Ёқуб Триполига кетаётган эди. Бир ойдан кейин мен ҳам, Худо хоҳласа, ўша ерга сафар қиламан. Борганимда Ёқуб Триполи университетида ўқиётган бўлади.

Эрталаб хат ёзаётган эдим. Эшик тақиллаганида ёзиб бўлган эдим. Акам кириб: «Нега кеч келдинг? Университетга борганимда дарслар боиланиб бўлган бўлади», – дедилар.

Ҳалима турмушга чиқмаган эди. Ҳамдам уни севарди. Ҳалима ўтган йили турмушга чиқди. Ҳамдам Қоҳирада ўқиётган эди. Ҳамдам қайтганида Ҳалима университетга кирган бўлади, иккинчи курсда ўқиётган бўлади.

3– машқ. *Қуйидаги гапларда хатолар бор. Уларни топиб, тўғриланг ва таржима қилинг:*

هل تقرأ الكتاب الآن؟ لا، لا أقرأ الآن.

أ تقرأ غداً؟ لا، ما أقرأ غداً.

هل تحب الرمان؟ لا، لا أحب الرمان.

هل سوف كنت تشرب عصير البرتقال؟ لا، سوف ما أشرب.

لماذا سلا تشريه؟ العصير حامض. لذلك كنت سوف ما أشرب.

4- машқ. Ўқинг ва таржима қилинг:

الصديق عند الشدة

حامد وعثمان صديقان. حامد شابٌ طويل القامة، نحيل الجسم. وعثمان شابٌ بدين، بطيء الحركة. يحبّان المغامرات، ويكثران من الأسفار والرحلات. والسفر، كما تعرفون، له فوائد كثيرة. سافر الصديقان إلى بلدٍ فيه غابات كثيفة الأشجار، والأشجار ملتفة الأغصان. والطرق في الغابة ضيقة وملتبوية. والطيور جميلة مختلفة الأشكال والألوان. وبالغابة حيوانات كثيرة. وكان الصديقان يقيمان في فندق على ربوة عالية، والفندق قريبٌ من الغابة، فهما يشاهدان المناظر الجميلة. ويسمعان أصوات الطيور والحيوانات. فاتفقا على السير في هذه الغابة، وعلى صيد بعض الطيور. توغل الصديقان في الغابة وعندما أدركهما التعب جلسا يستريحان تحت ظلّ شجرة كبيرة. لمح حامد من بعيدٍ دباً كبيراً مقبلاً عليهما. همس حامد في خوف: "انظر يا عثمان، الدبُّ مقبل، والفندق بعيد". قال عثمان: "وماذا نعمل؟" قال حامد: "نجري بسرعة ونختفي". قال عثمان: "أنا لا أستطيع الجري مثلك". فكّر حامد في نفسه ولم يفكر في صديقه. فأسرع وتسلق الشجرة وجلس على أحد فروعها. ولما رأى عثمان الدب يقترب منه انبطح على الأرض خلف شجرة وكتّم أنفاسه، واختفى عن أنظار الدب فلم يره وسار في طريقه. وعندما اطمأنّ حامد أن الخطر قد زال نزل من فوق الشجرة ليطمئنّ على عثمان. وقام عثمان من مرقده وقال: إن أهمّ شيء استفدته من هذه الرحلة أنّ الصديق لا يتخلّى عن صديقه وقت الشدة.

5- машқ. Таржима қилинг ва ёдлаб олинг:

- (1) لا يثمر الشوك العنب.
- (2) السماء لا تمطر ذهباً ولا فضة.
- (3) لا يكون العالم عالماً حتى يكون فيه ثلاث خصال: لا يحتقر من دونه ولا يحسد من فوقه ولا يأخذ على العلم ثننا.

31- §. Фейлларнинг аниқ ва мажхул даражалари

Шаклидан иш-ҳаракатни бажарувчи-субъект-الفاعل маълум экани билиниб турадиган феъл «аниқ даража феъли-الفعل المعلوم فاعله» дейилади. Масалан:

دَرَسَ أَحْمَدُ دُرُوسَهُ - *Аҳмад дарсларини тайёрлади;*

ذَهَبْتُ إِلَى الْمَلْعَبِ - *Стадионга бордим;*

كَتَبْتُ رِسَالَةً - *У (муаннас) хат ёзди.*

Иш-ҳаракатни бажарувчи субъект-الفاعل номаълум, ё уни бирор сабаб билан тилга олиш маъқул кўрилмаса, феъл мажхул даража - المجهول فاعله шаклида ишлатилади. Масалан:

Нон ушатилди. Қовун ейилди. Ер ҳайдалди.

Ўтган замон феълларининг мажхул даража шакли уч ундошли феълларнинг иккинчи ўзак ундоши, тўрт ундошли феълларнинг эса учинчи ўзак ундоши касра ҳаракатини олиши, ундан олдинги унлилар «у»га айланиши билан аниқ даража шаклидан фарқ қилади.

Масалан:

Аниқ даражада	Мажхул даражада
كَتَبَ - ёзди	كُتِبَ - ёзилди
عَلَّمَ - ўргатди	عُلِّمَ - ўргатилди
أَعْلَنَ - эълон қилди	أُعْلِنَ - эълон қилинди
نَاضَلَ - курашди	نُوضِلَ - курашилди
اِكْتَسَبَ - (ишлаб) топди	اُكْتُسِبَ - (ишлаб) топилди
اِسْتَفْهَمَ - (савол) сўради	اُسْتُفْهِمَ - (савол) сўралди
تَرْجَمَ - таржима қилди	تُرْجِمَ - таржима қилинди
زَلَزَلَ - титратди, силкитди	زُلْزِلَ - титратилди, силкитилди

قَالَ-деди, زَادَ-ошди, صَادَ-ов қилди, тутди каби иккинчи ўзак ундоши ўрнида ا (алиф) бўлган феълларнинг мажхул даража шакли «та»ни «пи»га алмаштириш билан ясалади. Масалан:

قَالَ - деди → قِيلَ - дейилди;

خَافَ - қўрқди → خِيفَ - қўрқилди;

سَارَ - юрди → سِيرَ - юрилди.

Ҳозирги-келаси замон феълларининг мажхул даража шакли аниқ даража шаклидан олд қўшимча дамма билан ҳаракатланиши ва уч ундошли феълларнинг иккинчи ўзак ундоши, тўрт ундошли феълларнинг эса учинчи ундошининг ҳаракати фатҳа бўлиши билан фарқ қилади. Мисоллар:

Аниқ даража	Мажхул даража
يَكْتُبُ - ёзади	يُكْتُبُ - ёзилади
تَضْرِبُ - урасан	تُضْرَبُ - уриласан
تُعَلِّمِينَ - ўқитасан (муаннас)	تُعَلِّمِينَ - ўқитиласан
تُكْرِمُ - ҳурмат қиламиз	تُكْرِمُ - ҳурмат қилинамиз
تَسْتَقْبِلُونَ - кутиб оласиз	تُسْتَقْبَلُونَ - кутиб олинасиз
يُتْرَجَمُ - таржима қилади	يُتْرَجَمُ - таржима қилинади
يُزَلُّ - силкитади	يُزَلُّ - силкитилади

يَقُولُ - дейди, يَزِيدُ - ошади, يَخَافُ - қўрқади каби ҳозирги-келаси замон феълларининг иккинчи ўзак ундоши ўрнидаги унлиси мажхул даража шаклида «تا» бўлади:

يُخَافُ → يَخَافُ; يَزِيدُ → يَزِيدُ; يَقُولُ → يَقُولُ

Аниқ даража феъли ўтимли бўлиб, гапда унинг воситасиз тўлдирувчиси (المفعول به) бор бўлса, мажхул даражада ўша тўлдирувчи гапнинг грамматик эгаси (نائب الفاعل) вазифасини бажаради. Мисоллар:

Аниқ даража	Мажхул даража
كَتَبَ عَمْرُ الرِّسَالَةَ - Хатни Умар ёзди	كُتِبَتِ الرِّسَالَةُ - Хат ёзилди
سَمِعَتْ حَلِيمَةُ الْخَبَرَ - Ҳалима хабарни эшитди	سُمِعَ الْخَبَرُ - Хабар эшитилди
يُكْرِمُ الطَّلَابُ أَسْتَاذَهُمْ - Толиблар устозларини ҳурмат қиладилар	يُكْرِمُ أَسْتَاذَهُمْ - Устозлари ҳурмат қилинади

Аниқ даража феъли ўтимсиз бўлиб, унинг воситасиз тўлдирувчиси йўқ бўлса, мажхул даражада гапнинг эгаси бўлмайди. Бундай гапларни ўзбек тилшунослигида «шахссиз гап» ёки «шахси топилмайдиган гап» деб аталади.

Феъл-кесим бундай гапда III шахс бирлик музаккар шаклида бўлади.

Мисоллар:

Аниқ даража	Мажхул даража
Кеча шу ерда ўтирдик – جَلَسْنَا أَمْسَ هُنَا	<i>Кеча шу ерда ўтирилди –</i> جَلَسَ أَمْسَ هُنَا
<i>Дамашққа шу йўл билан келдилар –</i> وَصَلُّوا إِلَى دِمَشْقَ بِهَذَا الطَّرِيقِ	<i>Дамашққа шу йўл билан келинди –</i> وَصِيلَ إِلَى دِمَشْقَ بِهَذَا الطَّرِيقِ
<i>Байрутга эртага сафар қиласиз –</i> تُسَافِرُونَ إِلَى بَيْرُوتَ غَدَا	<i>Байрутга эртага сафар қилинади –</i> يُسَافِرُ إِلَى بَيْرُوتَ غَدَا
<i>Бир соатдан кейин ётадилар –</i> يَرْقُدُونَ بَعْدَ سَاعَةٍ	<i>Бир соатдан кейин ётилади –</i> يُرَقَدُ بَعْدَ سَاعَةٍ

«Бино ишчилар томонидан қурилди» каби бажарувчиси маълум, аммо эга эмас, воситали тўлдирувчи вазифасида келган гаплар араб тилида ишлатилмайди.

1– машқ. *Уч ундошли ва тўрт ундошли феълларнинг ўтган ва ҳозирги-келаси замондаги аниқ ва мажхул даража вазнларини боблар тартибида ёзиб чиқинг.*

2– машқ. *تساقط، أكثر، دافع، ضرب، феълларини ўтган замон мажхул даражада тусланг.*

3– машқ. *علم، انعطف، ارتكز، استقبال، феълларини ҳозирги-келаси замон мажхул даражада тусланг.*

4– машқ. *Таржима қилинг:*

هذه الرسالة كتبت أول أمس. ذكر فيها اسمك واسمي. أرسلت الرسالة بالبريد الجوي واستلمت صباح أمس. وسلمت إلى رئيس الجامعة ظهر أمس.
أنشئ هذا السد العالي قبل سنتين. وبنيت قربها مساكن لعمال محطة توليد الكهرباء. تنشأ الآن مدرسة لأطفالهم. ستدرس فيها اللغة الفارسية.

يستقبل الضيوف في المطار. ثم ينقلون بسيارات فخمة إلى دار الضيافة. يقال: لا خير في من لا يضيف.
وقيل أيضاً: من لا يرحم لا يرحم.

5- машқ. Таржима қилинг:

Бу бино икки йилда қурилди. Ҳозир бошқа бино қурилаяпти. Бино пештоқига «Хуш келибсиз, мархабо» сўзлари ёзилади.

Эртага вақтли турилади. Ювинилади, кейин нонушта қилинади. Соат саккизда автобусларга ўтирилади.

Қўллар ювилди, дастурхон ёзилди. Турли таомлар қўйилди. Чой ичилди, таомлар ейилди. Сўнгра ўқишга кетилди.

6- машқ. Ўқинг ва таржима қилинг:

أكلت يوم أكل الثور الأبيض

زعموا أن ثيراناً ثلاثة كانت في أجمّة، وأن واحداً منها كان أبيض، والآخر أسود والثالث أحمر، وكان في هذه الأجمّة أسد قويّ، ولكنه لم يقدر على الثيران لأنها كانت مجتمعةً متحدةً. وفكّر الأسد، وقال للثورين الأحمر والأسود: إن لَوْن الثورِ الأبيض خطر علينا، وفي وضوحه ما قد يهدي الصيادين إلينا، إن من الخير أن نأمن هذا الخطر، وكم وددتُ لو أخلص الغابة منه، قالوا: "دونك فافعل". فأكله الأسد. ومضت أيام، وجاء الأسد إلى الثور الأحمر، وإنّ الخداعَ في عينيه، وقال له:

– أنت ترى أن لوني مثل لونك، فدعني آكل الثورَ الأسودَ لكي تصفو لنا الغابة، فقال الثورُ الأحمرُ في سداجةٍ: "دونك فكله". فأكله الأسد، ثم استدار على الثورِ الأحمر ليأكله، فقال له: دعني حتى أنادي ثلاثاً، وأخذ يصيحُ: أَكَلْتُ يَوْمَ أَكَلِ الثورِ الأبيضُ.

7- машқ. Таржима қилинг ва ёдлаб олинг:

- 1) من لا يكرم نفسه لا يكرم.
- 2) إن الحديد بالحديد يفلح.
- 3) اجلس حيث يؤخذ بيدك وتبرّ ولا تجلس حيث يؤخذ برجلك وتجرّ.
- 4) قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: غفر لامرأة مومس مرت بكلب على رأس ركية كان الكلب يلهث يقتله العطش فنزعت خفها فأوثقته بخمارها فنزعت له من الماء فغفر لها.

32– §. Масдар

Иш–ҳаракат ё ҳолатни билдирадиган от – ҳаракат номи араб тилшунослигида «المصدر–масдар» деб аталади.

Масдар мазмунан феълга ўхшаса–да, замон (тугалланганлик–тугалланмаганлик), шахс, даража кўрсаткичларига эга эмаслиги билан фарқ қилади. Грамматик хусусиятлари–келишикларда турланиши, аниқлик–ноаниқликда ўзгариши, сон ва жинс кўрсаткичларига кўра исм гуруҳидаги от туркумига киради.

Мисоллар:

Феъл	Масдар
دَرَسَ–ўқиди	دِرَاسَةٌ–ўқиш, ўқув
يَدْخُلُ–киради	دُخُولٌ–кириш, кирув
تُعَلِّمُونَ – ўргатасиз, ўқитасиз	تَعْلِيمٌ–ўргатиш, ўқитиш
تُسْتَقْبَلُونَ–кутиб олинасиз	الِاسْتِقْبَالُ–кутиб олиш

Уч ундошли феълларнинг I боби масдарларининг 50га яқин вазни маълум. Аммо қайси феълга қайси вазндаги масдар тўғри келишини белгилайдиган аниқ қоидалар йўқ. Бундан ташқари, араб тилида бирдан ортиқ маънога эга феъллар кўп. Уларнинг ҳар бир маъносига хос масдарлари бўлиши мумкин.

Масалан:

Феъл	Маъноси	Масдари
دَرَسَ	1) едирилиб кетмоқ; йўқ бўлиб кетмоқ 2) ўқимоқ 3) янчмоқ	دُرُوسٌ دَرَسٌ دِرَاسٌ
حَسِبَ	1) ҳисобламоқ, санамоқ 2) ўйламоқ, ... деб ҳисобламоқ	حِسَابٌ, حِسَابٌ حِسْبَانٌ

	3) олийнасаб, олийзот бўлмоқ	حَسَبٌ
تَعَسَّ	1) бахтсиз бўлмоқ бахтсиз қилмоқ	تَعَسَّ تَعَسَّ
سَمَّرَ	1) буғдойранг бўлмоқ 2) кечқурун суҳбатлашиб ўтирмоқ	سَمَّرَ سَمَّرَ

Уч ундошли феълларнинг I бобидан яна مَفْعَلٌ, مَفْعِلٌ, مَفْعَلَةٌ вазнида «مصدر ميمي – мимли масдар»лар ясалиши мумкин. Масалан:
منظر، مخرَج، مغرب، مشرق، مغفرة، معرفة.

Шу сабабли луғатларда I боб феъли ёнида унинг масдари ҳам кўрсатилади.

Бошқа феълларнинг масдарлари қуйидаги вазнларда ясалади:

1. Уч ундошли феъллар

Боб	Вазн	Мисол
II	تَفْعِيلٌ تَفْعَلَةٌ	تَعْلِيمٌ – ўқитиш تَجْرِبَةٌ – синаш
III	فِعَالٌ مُفَاعَلَةٌ	كِفَاحٌ – курашиш مُحَاكَمَةٌ – муҳокама қилиш
IV	إِفْعَالٌ	إِكْرَامٌ – иззат-икром
V	تَفَعُّلٌ	تَبَسُّمٌ – жилмайиш
VI	تَفَاعُلٌ	تَجَاهُلٌ – ўзини билмаганга солиш
VII	إِنْفِعَالٌ	إِنْقِلَابٌ – тўнтарилиш, ағдарилиш
VIII	إِفْتِعَالٌ	إِعْتِبَارٌ – эътиборга олиш
IX	إِفْعَالٌ	إِسْوَادٌ – қорайиш

X	اِسْتَقْبَالَ	اِسْتَقْبَالَ – кутиб олиш

2. Тўрт ундошли феъллар

I	فَعَلَّلَهُ	تَرْجَمَهُ – таржима қилиш
II	تَفَعَّلَ	تَزَحَّلُ – сирпаниш

1– машқ. Қуйидаги феълларнинг масдарларини лугатдан топинг:

درج، بطل، بطن، بشر، وجد، وصل.

2– машқ. Қуйидаги феълларнинг масдарларини ясанг:

تَسَاقَطًا، تَكَبَّرَ، أَخْبِرَ، دَافِعَ، رَتَّبَ، اسْتَحْكَمَ، اِزْرَقَ، اجْتَمَعَ، اِنْعَكَسَ، تَزَلَزَلَ، دَهَوَرَ.

3– машқ. Қуйидаги масдарларнинг қайси феъллардан ясалганини аниқланг ва лугатдан маъноларини топинг:

صداقة، صناعة، معذرة، مرجع، تصديق، مراجعة، مقايسة، إجبار، إنعام، تفضل، تكرم، تجاهل، تكاسل، انعطاف، انكسار، اكتساب، احتمال، اعوجاج، اصفرار، استقبال، استفهام، حولقة، هولة، تزحلق، تدهور.

4– машқ. Қуйидаги матнни ўқиб, таржима қилинг:

آداب الطعام

جلس أفراد الأسرة للعشاء حسب عاداتهم ومعهم خالد الصغير. وعندما بدأ في تناول الطعام مد يده وغمسها في طبق الخضار المشترك، ثم رفعها إلى فمه، فضحك الإخوة، وصاح الأبوان:
 – ما هكذا نؤخذ اللقمة، يا خالد!
 خجل خالد من نفسه وأدرك خطأه.

بعد هذه الحادثة عرف خالد كثيراً من آداب الطعام. فصار يغسل يديه وأسنانه قبل الأكل وبعده، ويبدأ باسم الله ولا يسبق أبويه وإخوته بمد يده إلى الطعام. وصار يأكل من أمامه فلا يمد يده إلى منتصف الطبق أو طرفه البعيد عنه.

5- машқ, Қуйидаги жумлаларни ўқинг, таржима қилинг ва ёд олинг:

1. جرح اللسان كجرح اليد.
2. عثرة القدم أسلم من عثرة اللسان.
3. السخي قريب من الله، قريب من الجنة، قريب من الناس، بعيد من النار، والبخيل بعيد من الله، بعيد من الجنة، بعيد من الناس، قريب من النار. لجاهل سخي أحب إلى الله عز وجل من عالم بخيل.

33- §. Масдарларнинг ишлатилиши

Масдарлар ўзбек тилидаги ҳаракат номлари каби гапнинг хар қандай бўлаги вазифасида ишлатилиши мумкин. Масалан:

حب الوطن من الإيمان – Ватанни севши имондандир.

تعجبي تلاوة هذا القارئ – Менга бу қорининг ўқиши-тиловати ёқади.

Масдар-«нима қилиш?» сўроғига жавоб бўладиган ҳаракат номи одатда бирлик сонда ишлатилади:

تَعَلَّمُهُمُ اللُّغَةَ الْعَرَبِيَّةَ – Араб тилини ўрганишлари;

دِفَاعُنَا عَنْ وَطَنِنَا – Ватанимизни ҳимоя қилишимиз...

Масдарлар «нима?» сўроғига жавоб бўладиган **от** маъносида ишлатилиши, яъни **отлашган** бўлиши мумкин:

Масдар	Ҳаракат номи	От
كِتَابَةٌ	Ёзиши	Ёзув, битиқ
إِتِّسَامٌ	Жилмайши	Табассум
إِعْلَانٌ	Билдириши	Эълон

Отлашган масдар сонда ўзгариши мумкин:

ضربة - *бир зарба*, ضربتان - *икки зарба*, ضربات - *зарбалар*;

إعلان - *эълон*, إعلانات - *эълонлар*;

تعليم - *қўрсатма*, تعليمات - *қўрсатмалар*

Масдарлар иш-ҳаракатни бажарувчи субъект (الفاعل) ва объект (المفعول) билан изофа бирикмаси ҳосил қилади:

قرأ محمود - *Маҳмуд ўқиди* → قراءة محمود - *Маҳмуднинг ўқиши*;

قرأ الكتاب - *Китобни ўқиди* → قراءة الكتاب - *Китобнинг ўқиши*;

ضرب زيد - *Зайд урди* → ضرب زيد - *Зайднинг уриши*;

ضرب محمودا - *Маҳмудни урди* → ضرب محمود - *Маҳмудни уриши*

Битта бирикмада субъект-الفاعل ҳам, объект-المفعول ҳам бўлса, одатда объект-المفعول тушум келишигида бўлади:

قراءة محمود كتاباً - *Маҳмуднинг китоб ўқиши*

ضرب زيد محموداً - *Зайднинг Маҳмудни уриши*

أكلي الخبز - *Менинг нон ейишим*

كتابتها الرسالة - *Унинг хат ёзиши*

Воситали тўлдирувчилар ва ҳоллар билан масдарларнинг бирикиши феълларникидан фарқ қилмайди:

الكتابة بالقلم → كَتَبَ بالقلم

ذَهَبُوا إِلَى الْمَطْبَعَةِ → ذَهَبُوا إِلَى الْمَطْبَعَةِ

الخروج غداً → نَخْرُجُ غداً

اجتماعكم في المساء → تجتمعون في المساء

1- машқ. Ўқинг, таржима қилинг ва масдарларни белгиланг:

ميترو طشقند من أحدث وسائل النقل. تتميز بالانتظام والترتيب في الحركة والنظافة في المحطات. في كل محطة ممرّ عليه لوحة "الدخول" وممرّ عليه لوحة "الخروج". كذلك كثير من الكتابات التوضيحية. أعجبتني لوحة كتب عليها "يرجى الامتناع عن التدخين" في كل عربة تنبيه: "توقير كبار السن والعواجز من حسن الخلق". تعجبتني مطالعة الصحف اليومية، أقرأ فيها إعلانات مختلفة وأخبارا من شتى ميادين الحياة وتعليمات لاستخدام بعض الأجهزة العصرية. قال زميلي:

في متابعة وسائل الإعلام منفعلة. كان اليوم في كليتنا اجتماع الطلبة. خطب فيه عميد الكلية وقال: الانضباط والاجتهاد شرطان هاتمان لتعلم اللغة. لذا عليكم بذل كل طاقاتكم الجسمانية والعقلية في الدراسة. قلنا: سمعاً وطاعة. «لا يكلف الله نفساً إلا وسعها» (البقرة: 286)

2- машқ. Таржима қилинг:

Мен бадий китобларни мутолаа қилишни яхши кўраман. Усмон эса илмий китоблар ўқишни севади. Фотима Қуръон тиловатини яхши кўради. Бошқа китобларни ўқиш унга ёқмайди. У арабча ўқиш ва ёзишни ўрганиб олди.

Бу ерда қизлар бичиш, тикишни ўрганадилар. Кашта тикишни ўрганиш қийин. Зайнаб ва Фотима тўқувчиликни ўрганишяпти.

Кириш ман этилади. Чиқиш мумкин. Чекиш мумкин эмас. Катталарни хурмат қилиш – суннат. Тозаликни сақлаш – фарз.

3- машқ. Таржима қилинг:

من نوادر جحا

سئل جحا: "أيهما أنفع - الشمس أم القمر؟"
أجابهم بيقين: "القمر ولا شك". فسألوه: "ولما؟" قال: "لأن الشمس تطلع في النهار حين يستغني عنها الناس.
وأما القمر فلا يطلع إلا في الظلام على حين الحاجة إليه".

4- машқ. Таржима қилинг ва ёдлаб олинг:

- 1) الشاة المذبوحة لا تتألم من السلخ.
- 2) الصبر مفتاح الفرج.
- 3) أول العلم الصمت والثاني الاستماع والثالث الحفظ والرابع العمل به والخامس نشره.
- 4) قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: ندوة في طلب العلم أحب إلى الله من مائة غزوة.

34- §. Мафъул мутлақ

Араб тилида ҳар бир феъл билан унинг маъносини таъкидлаш, аниқлаш учун ўша феълнинг масдари ишлатилиши мумкин. Бунда масдар «мафъул мутлақ-المفعول المطلق» деб аталади.

Мафъул мутлақ, одатда, ноаниқ ҳолатда тушум келишигида бўлади.

Мафъул мутлақ куйидаги вазифаларни бажаради:

1. Феълнинг маъносини таъкидлайди:

جلس المجتمعون جلوسًا – *Йиғилганлар ўтирдилар;*

ضرب زيدًا محمودًا ضربًا – *Зайд Маҳмудни урди;*

2. Феълнинг қайси маънода ишлатилганини кўрсатади:

برأ الله الخلق برءًا ا) – *Аллоҳ мавжудотни яратди;*

برأ عمر من التهمة برءًا – *Умар тухматдан қутулди;*

برأ حكمة برؤًا – *Ҳикмат тузалди;*

درسنا درسًا б) – *Ўқидик;*

درسنا دراسًا – *Янчдик.*

3. Иш-ҳаракатнинг неча марта бажарилганини англатади.

Бу маънода ишлатилган I боб масдарлари кўпинча «فَعْلَةٌ» вазнида бўлади. Мисоллар:

ضربه ضربةً (ضربتين، ضربات) – *Уни бир (икки, кўп) марта урди;*

دخلنا دَخَلْتَيْنِ – *Икки марта кирдик.*

Бу маънода ишлатиладиган ҳосила бобларнинг масдарларига «ة» кўшимчаси кўшилади. Масалан:

انطلقنا انطلاقًا – *Бир марта чиқдик;* → انطلقنا انطلاقًا – *Чиқдик;*

التفتت التفاتين – *Икки марта ўгирилиб қаради;* → التفتت التفاتين – *Ўгирилиб қаради.*

4. Иш-ҳаракат қай тарзда бажарилишини билдиради. Бу маънодаги масдарларнинг аниқловчилари бўлади:

تطور بلادنا تطورًا سريعًا – *Ўлкамиз тез ривожланмоқда*

ضربه ضربًا خفيفًا – *Уни енгилгина уриб қўйдим*

ضربه ضرب جلدًا – *Уни жаллоддек урди*

Мафъул мутлақ феълдан ясалган исмлар билан ҳам бирикиши мумкин. Масалан:

نبذل كل طاقاتنا لتطور بلادنا تطورًا سريعًا –

Ўлкамиз тез ривожланиши учун барча имкониятларимизни ишлатаямиз.

أصبحت بلادنا جمهورية مستقلة استقلالاً حقيقياً-

Ўлкамиз ҳақиқий мустақил республика бўлди.

Баъзан мафъул мутлақ вазифасида гапдаги феълга маънодош бўлган бошқа феълнинг масдари ишлатилиши мумкин. Масалан:

Ўтирдим. جُلُوساً قَعَدْتُ-

1- машқ. **Ўқинг ва таржима қилинг:**

خلق الخالق جميع الموجودات خلقاً. قد خلق ثوبه خلوقاً. لا يخلق ذلك بك خلاقة. خلقت هذا الدواء خليقاً. تخلق قميصك إخلاقاً. تخلق أحمد عليّ تخلقاً. اختلق بعض الناس على الأمير اختلاقاً. قفز الثعلب قفزتين ولحق بالأرنب لحوقاً. فصاح الأرنب صياحة ورحل عن الدنيا رحيلاً. فأخذت البندقية أخذ الصيادين وأطلقت النار على الثعلب إطلاقتين. انقلب الثعلب انقلاباً فارتحل إلى رحمة ربه ارتحالاً. ركض أخي الصغير إليّ ركضاً سريعاً وأزعجني إزعاجاً شديداً. ففرسته رفساً خفيفاً. فزعل زعلاً شديداً ورفض الخضوع لي رفضاً قاطعاً فعاقبته على ذلك عقاب والدي أي منعه عن أكل الدندرمة منعاً باتاً.

2- машқ. **Таржима қилинг. Ҳар бир гапда мафъул мутлақ ишлатинг:**

Ҳароратим кўтарилиб (иситмам чиқиб), бошим қаттиқ оғриди. Акам мени судраб, табибга олиб бордилар. Табиб икки марта текширди ва «шамоллаган», – деб ташхис қўйди. «Уйингда ётишинг керак», – деди. «Кўчага чиқиш қатъиян ман қилинади», – деди.

Кеча Зайнаб оила аъзолари билан ҳайвонот боғида сайл қилди. Маймунларни узоқ тамоша қилишди. Маймун бир сакраб, дарахт шохига осилиб олди. Илон инига судралиб кирди. Қушлар чиройли сайрашаётган эди.

3- машқ. **Ўқинг ва таржима қилинг:**

الصياد والدب

صياد صاد دبا ورباه. فألفه الدب كثيرا وأحبه حبا شديدا. فكان يمشي معه من مكان إلى آخر ولا يفارقه ويبدل وسعه في طاعته ويحفظه إذا نام من الحشرات المؤذية.

مرة خرج الصياد إلى بعض الجهات ومعه الدب. فنزل في الطريق في ظل شجرة ليستريح. فلما نام الصياد أخذ الدب يجرسه على حسب عادته. فسقطت ذبابة على وجهه. فمنعها الدب مرارا وهي ترجع وتسقط على وجهه. وعند ذلك غضب الدب غضبا شديدا وأخذ قطعة حجر ليقتل بها الذبابة. فرماها بها وهي على وجهه. فمات الصياد في الحال.

عدو عاقل خير من صديق جاهل.

4- машқ. *Таржима қилинг ва ёдлаб олинг:*

- 1) من أكل على مائدتين اختنق.
- 2) قيل لحكيم: ما أصعب الأشياء؟ قال معرفة الإنسان عيب نفسه.
- 3) الشكوى سلاح الضعفاء.

من الأحاديث النبوية الشريفة

- 1) هلاك أمتي في شيئين: ترك العلم وجمع المال.
- 2) طالب العلم طالب الرحمة. طالب العلم ركن الإسلام يعطى أجره مع النبيين.
- 3) ليس الملق من أخلاق المؤمن إلا في طلب العلم.

35- §. Сифатдошлар

Сифатдошлар икки хил бўлади:

1. Иш-ҳаракатни бажарувчи – субъектни англатадиган «аниқ даража сифатдоши – اسم الفاعل».

Масалан: *ёзувчи*, *мелм* – *ўқитувчи*, *мўтэжм* – *таржима қилувчи*.

2. Иш-ҳаракат таъсирида бўлган кимса ё нарсани англатадиган «мажхул даража сифатдоши – اسم المفعول». Масалан: *ёзилган*, *мўтэжм* – *таржима қилинган*.

Ўзбек тилидан фарқли ўлароқ, араб тилидаги сифатдошлар замон кўрсаткичига эга эмас. Масалан: «كاتب» сифатдоши «*ёзган, ёзаётган, ёзадиган*» маъноларини, مَحْمُودٌ сифатдоши «*мақталган, мақталаётган, мақталувчи*» маъноларини англатиши мумкин.

Уч ундошли феълларнинг I бобидан аниқ даража сифатдоши فَاعِلٌ вазнида, мажхул даража сифатдоши مَفْعُولٌ вазнида ясалади.

Масалан:

داخل، خارج، مكتوب، معلوم.

Уч ундошли феълларнинг ҳосила (II–X) боблари ва тўрт ундошли феълларнинг ҳаммасидан сифатдошлар ҳозирги–келаси замон феълининг шахс–сон олд кўшимчаси ўрнига – «*у*» (дамма) олд кўшимчасини, охиридаги дамма ўрнига «*у*» (танвин дамма) кўшиш орқали ясалади. Аниқ даража сифатдошларида охиридан олдинги ўзак ундоши (уч ундошли ўзакларда иккинчи, тўрт ундошлиларда учинчи ўзак ундоши) касра билан, мажхул даража сифатдошларида эса фатҳа билан ҳаракатланади:

боб	аниқ даража	мажхул даража	боб	аниқ даража	мажхул даража
I	فَاعِلٌ	مَفْعُولٌ	V	مُتَّفَعِلٌ	مُتَّفَعَلٌ
II	مُفَعِّلٌ	مُفَعَّلٌ	VI	مُتَّفَاعِلٌ	مُتَّفَاعَلٌ
III	مُفَاعِلٌ	مُفَاعَلٌ	VII	مُتَّفَعِلٌ	مُتَّفَعَلٌ
IV	مُفَعِّلٌ	مُفَعَّلٌ	VIII	مُتَّفَعِلٌ	مُتَّفَعَلٌ
IX	مُفَعِّلٌ	مُفَعَّلٌ	I	مُفَعِّلٌ	مُفَعَّلٌ
X	مُسْتَفْعِلٌ	مُسْتَفْعَلٌ	II	مُتَّفَعِّلٌ	مُتَّفَعَّلٌ

I бобнинг «*جَمَلٌ – чиройли бўлмоқ, صَعِبٌ – қийинлик қилмоқ*» каби فَعْلٌ вазнидаги, шунингдек, «*عَطِشٌ – чанқамоқ, فَرِحَ – севинмоқ*» каби فَعِلٌ вазнидаги, иш–ҳаракатни эмас, ҳолатни англатадиган ўтимсиз феъллардан مَفْعُولٌ, فَاعِلٌ вазларидаги сифатдошлар ясалмайди. Уларнинг ўрнида جَمِيلٌ – *чиройли*, صَعِبٌ – *қийин*, عَطِشَانٌ – *чанқаган*, فَرِحَ – *суйинган* каби сифатлар ишлатилади.

1– машқ. Қуйидаги ўзаклардан турли бобларнинг аниқ даража сифатдошларини ясанг ва лугатдан маъноларини аниқлаб ёзинг:

حسن، قتل، قطع، حلق.

2– машқ. Қуйидаги ўзаклардан турли бобларнинг мажхул даража сифатдошларини ясанг ва лугатдан маъноларини аниқлаб ёзинг:

وسوس، سأل، كسر، قصد.

3– машқ. Қуйидаги сифатдошларнинг маъноларини аниқлаб ёзинг:

مُسَلِّمٌ، حَاكِمٌ، مُتَكَبِّرٌ، مُنْقَطِعٌ، مُكْتَسِبٌ، مُسْتَغْفِرٌ.

4– машқ. Қуйидаги жадвални тўлдиринг:

Уч ундошли ўзаклар

бо б	ўтган замон		Ҳоз.–кел. зам.		Сифатдошлар		масдар
	аниқ	мажхул	Аниқ	мажхул	аниқ	мажхул	
I					فَاعِلٌ		
II	فَعْلٌ						
III			يُفَاعِلُ				
IV							إِفْعَالٌ
V							
VI							
VI II							
IX							
X							

Тўрт ундошлилар

I	فُعْلَلٌ						
II							تَفْعُلَلٌ

5- машқ. Ўқинг ва таржима қилинг:

جُحَا يَقُولُ: إِنَّ شَاءَ اللَّهُ

قَالَ جُحَا لِزَوْجَتِهِ ذَاتَ لَيْلَةٍ: سَأَذْهَبُ صَبَاحَ غَدٍ إِلَى سُوقِ الْبَلَدَةِ الْمُجَاوِرَةِ، وَعَلَيْكَ بِاعْدَادِ الْحِمَارِ
لِلسَّفَرِ. ثُمَّ عَادَ قَائِلًا: وَإِذَا كَانَ الْجُمُوعَ رَائِعًا أَتْنَاءَ عَوْدَتِي فَسَأَذْهَبُ إِلَى الْمَرْزَعَةِ. قَالَتْ زَوْجَتُهُ: يَا جُحَا أَنْتَ هَكَذَا
دَائِمًا، لِمَاذَا لَا تَقُولُ: إِنَّ شَاءَ اللَّهُ؟!

إِتَّكَأَ جُحَا عَلَى سَرِيرِهِ ثُمَّ نَامَ، وَتَرَكَ زَوْجَتَهُ تُعِدُّ لَهُ لَوَازِمَ السَّفَرِ. وَفِي الصَّبَاحِ اسْتَيْقَظَ جُحَا مُبَكِّرًا، وَأَعَدَّ
نُفُودَهُ، وَأَخَذَ حِمَارَهُ وَخَرَجَ.

وَفِي الطَّرِيقِ صَادَفَتْهُ كَوْكَبَةٌ مِنَ الْفُرْسَانِ فَنَادَوْهُ مُتَسَائِلِينَ: يَا عَمُّ! مِنْ أَيْنَ الطَّرِيقِ إِلَى الْقَرْيَةِ؟! فَلَمْ يَرُدَّ
جُحَا.. فَكَرَّرَ الْفُرْسَانُ سُؤَالَهُمْ، فَأَجَابَهُمْ جُحَا بِلَا اكْتِرَاطٍ: لَا أَعْلَمُ.. فَتَضَايَقُوا مِنْهُ، وَهَجَمُوا عَلَيْهِ، وَلَوُوا ذِرَاعَهُ،
وَلَكَزُوهُ فِي جَنْبِهِ، وَقَالُوا لَهُ: سِرْ بِنَا إِلَى الْقَرْيَةِ، وَإِلَّا فَلَنْ نَتْرَكَكَ سَلِيمًا. سَارَ أَمَامَهُمْ جُحَا مُضْطَرًّا يَلُومُ حَظَّهُ
التَّعَسُّ الَّذِي سَاقَهُ إِلَى طَرِيقِهِمْ.

وَلَمَّا وَصَلَ هُوَ وَالْفُرْسَانُ هَطَلَّ عَلَيْهِمُ الْمَطَرُ بِغَرَارَةٍ، وَسَالَ الْمَاءُ مِنْ رُءُوسِهِمْ حَتَّى أَقْدَمَهُمْ.. وَفَجَاءَهُ
تَعَثَّرَ حِمَارُ جُحَا، فَوَقَعَ جُحَا مِنْ فَوْقِ ظَهْرِهِ عَلَى الْأَرْضِ. أَخَذَ جُحَا يَبْكِي وَهُوَ يُجَاهِلُ مُسَاعَدَةَ حِمَارِهِ عَلَى
النُّهُوضِ..

وَبَعْدَ ذَلِكَ.. تَحَسَّسَ جُحَا كَيْسَ نُفُودِهِ فَلَمْ يَجِدْهُ، فَأَخَذَ يَنْدُبُ حَظَّهُ السَّيِّئَ وَرَاحَ يَبْحَثُ عَنْهُ هُنَا
وَهُنَاكَ. لَمْ يَطْمَئِنَّ جُحَا عَلَى حَالِهِ إِلَّا عِنْدَمَا دَخَلَ قَرْيَتَهُ فَإِنَّ كُلَّ مَا جَرَى لَهُ لَمْ يَكُنْ فِي الْحُسْبَانِ.

وَصَلَ جُحَا إِلَى بَابِ دَارِهِ مَرِيضًا جَرِيحًا مُتَعَبًا وَطَرَقَ الْبَابَ.. قَالَتْ زَوْجَتُهُ: مِنَ الطَّارِقِ؟! فَأَجَابَهَا: أَنَا
جُحَا، افْتَحِي إِنَّ شَاءَ اللَّهُ.

6- машқ. Қуйидагиларни ўқинг, таржима қилинг ва ёд олинг:

1) كل نفس ذائقة الموت. (آل عمران , 185)

2) لعن رسول الله صلى الله عليه وسلم المتشبهات بالرجال من النساء والمتشبهين بالنساء من الرجال.

3) قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: إذا مات الإنسان انقطع عمله إلا من ثلاث: صدقة جارية وعلم يبتغى به وولد صالح يدعو له.

36- §. Сифатдошларнинг ишлатилиши ҳақида

Аниқ даража сифатдошлари иш-ҳаракат объектини англатувчи сўз билан, одатда, лафзий изофа бирикмасини ташкил қилади. Масалан:

الرسالة - хатни ёзган, ضارب زيد - Зайдни урган.

Сифатдош «ال» артиклига эга бўлса ёки ҳозирги-келаси замон феъли маъносида бўлса, объект номи - тўлдирувчи тушум келишигида бўлиши мумкин. Масалан:

الفلاحون الزراعون القمح حصدوا محصولا وافرا. - *Бугдой эккан деҳқонлар мўл ҳосил олдилар.*

أنت عاقتاك بهم؟ - *Улар билан алоқаларингни узасанми? (узаясанми?)*

Воситали (кўмакчили) тўлдирувчини талаб қиладиган феълнинг сифатдоши ҳам ўша кўмакчини талаб қилади.

Мисоллар:

سلمت على مدرستي - *Мударрисамга салом бердим.*

أنا مسلم على مدرستي - *Мен мударрисамга салом берганман (бергувчиман).*

ندافع عن وطننا - *Ватанимизни ҳимоя қиламиз.*

نحن المدافعون عن وطننا - *Биз Ватанимизни ҳимоя қилгувчилармиз.*

Бундай феъллардан ясалган мажҳул даража сифатдошлари доим бирлик сон, музаккар жинсда бўлади, ундан кейин келган кўмакчига аниқланмиш билан жинсда ва сонда мослашган бирикма олмош қўшилади. Мисоллар:

سلمت على مدرستي → *Мударрисамга салом бердим.*

جاءت مدرستي المسلم عليها → *Салом берилган мударрисам келдилар.*

غلبوا على أعدائهم → *Душманлари устидан галаба қозондилар.*

فر أعداؤهم المغلوب عليهم → *Устидан галаба қозонилган душманлари қочдилар.*

دافعنا عن وطننا → *Ватанимизни ҳимоя қилдик.*

وطننا المدافع عنه عزيز علينا → *Ҳимоя қилинган (қилинадиган) Ватанимиз бизга азиздир.*

Араб тилида сифатдош равишдош вазифасини бажариб, иш-ҳаракат вақтида субъект ё объект қай ҳолатда бўлганини англашиб келиши мумкин. Бунда сифатдош «الحال - ҳолат ҳоли» деб аталади.

الحال – ҳолат ҳоли доим тушум келишигида, ноаниқ ҳолатда бўлади, жинсда ва сонда эса ўзи ҳолатини аниқлаб келаётган исм (ذو الحال – ҳолат эгаси) билан мослашади.

Мисоллар:

Зайд кулиб кирди. – دخل زيد ضاحكاً

Шошилиб қайтдик. – رجعنا مسرعين

Уни йиғлаётган ҳолида кўрдим. – رأيتها باكية

Маърузани тинглаб ўтирдилар. – جلسن إلى المحاضرة مستمعات

1- машқ. Ўқинг, таржима қилинг ва сифатдошларни аниқланг:

والدتي ممرضة مشهورة. والدي مهندس معروف. أختي ممثلة بادرة. أخي مترجم بارز. أنا كاتب هذه القصة. فاطمة وأحمد طالبان. هما دارسان اللغة العربية. هما ليسا متزوجين.

من قائل هذا القول؟ أنت فاعل هذا الفعل؟ أين المستقبلون الضيف؟ الضيف المستقبل قدم من دمشق. هو

مراسل صحيفة صادرة يومياً وكاتب مقالات عديدة عن جمهوريتنا المتطورة تطوراً سريعاً.

رأيتها داخلاً القاعة. كانت تخرج ضاحكة. كانت فرحة. ذهبنا مستعجلين مسرعين إلى مدرستنا فقلنا له: نحن ناجحان في امتحان السنة. فقال: أنا مهنتكما بهذا الفوز الكبير. وأتمنى لكما التوفيق دائماً. أستمنا سامعين القول:

من جد وجد. تسرني النتائج الحصول عليها. الرسالة المسلمة إليكم مرسلة من القاهرة.

2- машқ. Таржима қилинг:

Зайнаб билан Фотима - ёзувчи. Мен уларнинг китобларини ўқиганман. Отам улар ҳақида кўп эшитганлар. Мана шу мухбир улар ҳақида кўп мақолалар ёзган. Мақолалари шу журналда чиққан.

Бу бино икки йил аввал қурилган. Биз яқинда қурилган бинода ўқиймиз. Араб тилини ўрганган Қуръон ўқишни билади. Мисрдан келаётган ўқитувчиларимизни кутиб оламиз. Эртага университетни битирганлар билан учрашув бўлади.

Аҳмад ўтириб журнал ўқиётган эди. Мен унга салом бериб кирдим. У жилмайиб турди. Қўлимни сика туриб деди: «Табриклайман. Имтиҳонда муваффақият қозонганингни билдим. Кел, ўтириб суҳбатлашамиз». Икки соат суҳбатлашиб ўтирдик. Кейин шошилиб уйга қайтдим.

3- машқ. Ўқинг ва таржима қилинг:

إعلان مبشر

في الفسحة بين الحصة الأولى والحصة الثانية أخبرنا نائب العميد بعقد اجتماع طارئ للطلبة والمدرسين بعد الحصة الثالثة. انتظرنا متلهفين متلهجين انتهاء الحصة الثالثة. وها دق الجرس معلنا نهاية الدروس فهرولنا مسرعين إلى قاعة الاجتماعات الكبيرة في الدور الثاني. هنا رأيت بعض الإخوان مرتبكين متخوفين. كانت شبابيك القاعة مغلقة وسرعان ما شعرنا بالانحباس في الهواء والضيق في النفس. فقال أحد أساتذتنا: يا شباب، ما لكم لا تفتحون النوافذ؟! اندفع عدد من الشباب إلى الشبابيك ففتحوها. وإذا بالهواء الربيعي النقي يملأ القاعة. بعد دقائق دخل العميد حاملاً بعض الأوراق. فتنفسنا الصعداء إذ رأيناه مبتسماً. صعد العميد إلى المنبر وقال:

- أساتذتي الكرام، طلبي الأعزاء، سلام الله عليكم جميعاً ورحمته وبركاته. عندي بشرى يسعدني إبلاغكم بها. ثم أعلن العميد قرار رئاسة الجامعة بإيفاد ثلاثة من زملائنا إلى القاهرة في بعثة طلابية للدراسة في معهد من معاهد جامعة الأزهر الشريف مدة سنة دراسية. وزملائنا الثلاثة هم عبد الصادق عبد السلام وكمال سالم وحبية همد. انفجرت القاعة في تصفيقات وتهنئات وتبريكات. قام الأستاذ أشرف وقال معبراً عن رأي الجميع: - قدرت رئاسة الجامعة حق التقدير مستوى معرفة الزملاء في اللغة العربية واجتهادهم وحرصهم على التعلم وحسن سلوكهم. فأهنتهم أحر التهاني وأتمني لهم أطيب التمنيات.

4- машқ. Таржима қилинг ва ёд олинг:

- 1) لا يلدغ العاقل من جحر مرتين.
- 2) من نظر في العواقب سلم من النوائب.
- 3) أدب المرء خير من ذهبه.

37 - §. Сифатларнинг хусусиятлари

Уч ундошли феъллардан сифатлар *فَاعِلٌ*, *فَعَلٌ*, *فَعِيلٌ* каби йигирмадан ортиқ вазнларда ясалади. Уларнинг қуйидаги энг муҳим хусусиятларини ёдда тутмоқ лозим:

1. *فَاعِلٌ* вазнидаги сифатлар *فَاعِلٌ* вазнидаги сифатдошларнинг маъноларини кучайтириб, бўрттириб ифодалайди ва шунга кўра « *صِيغَةُ الْمُبَالَغَةِ* – **бўрттирма сифат вазнлари**» деб аталади. Мисоллар:

شَاكِرٌ – раҳмат айтувчи, миннатдорлик билдирувчи → *شَكُورٌ* жуда ҳам миннатдор;

عَالِمٌ – билувчи, олим → *عَلِيمٌ* ҳамма нарсани билувчи;

صَادِقٌ – рост гапирган, рост гапирувчи → *صَدِيقٌ* ростгўй, ҳақгўй;

فَاهِمٌ – тушунган → *فَهِيمٌ* зукко, тез ва тўғри тушунадиган;

هَازِرٌ – кўп гапирган → *مُهَذِّبٌ* эзма, серган;

صَائِمٌ – рўзадор, рўза тутувчи → *صَوَامٌ* кўп рўза тутувчи, рўза талабларига қатъий риоя қилувчи.

فَعَالٌ вазнидаги сифатга *عَلَمٌ* кўшимчасини қўшиб, сифатнинг грамматик жинсини ўзгартирмаган ҳолда, маъносини янада бўрттириш мумкин:

عَالِمٌ – билувчи, олим, *عَلَامٌ* – кўп нарсани билувчи, *عَلَامَةٌ* – буюк олим.

فَعَالٌ – бўрттирма сифат вазни иш-ҳаракатни муттасил бажарувчини, ўша иш-ҳаракатни ўзига касб-кор қилиб олган кимсани ҳам англатиши мумкин:

بَجَرَ – йўнмоқ → *بَجْرٌ* – йўнган, йўнувчи → *بَجَّازٌ* – дурадгор.

خَبَرَ – нон ёпмоқ → *خَبْرٌ* – нон ёпган, ёпувчи → *خَبَّازٌ* – нонвой.

2. Музаккар жинсида *أَفْعُلٌ* (кўплиги *فُعْلٌ*), муаннасада *فُعْلَاءٌ* (кўплиги *فُعْلَاوَاتٌ*) вазнидаги сифатлар фақат ранг ёки жисмоний хусусиятни англатади:

أَحْمَرٌ (حمراء) – қизил, *أَشْهَلٌ* (شهداء) – кўккўз, *أَهْيَفٌ* (هينفاء) – адл қоматли, сарв қомат, *أَعْرَجٌ* (عرجاء) – чўлоқ.

3. *فَعُولٌ* вазнидаги сифатлар аниқ даража сифатдоши *فَاعِلٌ* маъносида бўлса ва *فَعِيلٌ* вазнидаги сифатлар мажхул даража сифатдоши *مَفْعُولٌ* маъносида бўлса, жинсида ўзгармайди.

Масалан:

- ёлгончи киши; رَجُلٌ كَاذِبٌ (қ) (رَجُلٌ كَاذِبٌ)

- ёлгончи аёл. (امرأة كاذبة) (қ) (امرأة كاذبة)

- сабр-тоқатли йигит; شَابٌ صَبُورٌ (شَابٌ صَابِرٌ) (қ) (شَابٌ صَابِرٌ)

- сабр-тоқатли қиз. (شابة صابرة) (қ) (شابة صابرة)

- яраланган киши; رَجُلٌ جَرِيحٌ (رَجُلٌ مَجْرُوحٌ) (қ) (رَجُلٌ مَجْرُوحٌ)

- яраланган аёл. (امرأة مجروحة) (қ) (امرأة مجروحة)

- севимли йигит; شاب حبيب (شاب محبوب) (қ) (شاب محبوب)

- севимли қиз. (شابة حبيب) (شابة محبوبة) (қ) (شابة محبوبة)

Бу вазнлардаги сифатлар бошқа маъноларда ишлатилганида жинсда ўзгараверади:

امرأة رَسُولَةٌ – юборилган аёл. بَقْرَةٌ نَاطِقَةٌ – сузонғич сизир.

4. Сифат фақат аёлларга хос белгиларни англатса музаккар жинси шаклида бўлаверади:

حَامِلَةٌ – ҳомиладор, مُرْضِعَةٌ – эмизувчи.

5. فُعْلَانٌ (муаннаси فَعْلَى) вазнидаги сифатлар асосан руҳий ё жисмоний ҳолатни билдиради. Масалан:

عَظْبَانٌ (عَظْبَى) – газабланган; عَطْشَانٌ (عَطْشَى) – чанқаган;

فَرْحَانٌ (فَرْحَى) – шод, қувонган; جَوْعَانٌ (جَوْعَى) – оч, очқаган.

1– машқ. Лузатдан фойдаланиб, қуйидаги ўзаклардан сифатдош, оддий ва бўрттирма сифат шаклларини ясанг, маъноларидаги фарқни тушунтириб беринг:

حسد، فرح، كسل، طحن، رجل، قلق.

2– машқ. Қуйидаги сифатларнинг муаннас жинси шаклини ясанг:

– قتييل، يىللىك – سَنَوِيٌّ، كۆپ – كَثِير، بуюك саёҳатчи، رَحَالَةٌ، узун – طويل
– талоқ – طالق، куёв – عروس، кар – أطرش، чол – عجوز، соқов – أبكم، ўлдирилган,
– аччиқланган – زَعْلَانٌ، очофат – أَكْأَلٌ، қилинган.

3– машқ. Ўқинг ва таржима қилинг:

أخو صديقي علامة معروف في بلادنا. أما أبوه فهو براد ماهر وخرائط مُتَقَنِّين. رأيت عمك الملاح وخالك
الفلاح.

هذه العجوز الشمطاء كانت فتاة هيفاء ذات عينين زرقاوين. تلك العروس الشهباء في الفستان الأصفر
أخت صديقي الصديق. صاحبتك حبيبة حبيب للجميع.

جدي العجوز زعلانٌ عليّ. جدي العجوز كانت امرأة صبوراً. هي لا تحب طرقات عوجاء بل تفضل الطرق
المستقيمة.

منذ شهرين كنا في حلب الشهباء. ثم سافرنا إلى الدار البيضاء. و في عودتنا منها زرنا بغداد – دار
السلام. يزور الحجاج بعد إتمام مناسك الحج دار الهجرة – المدينة المنورة.

4– машқ. Қуйидаги гапларни таржима қилинг:

Салима кўрқоқ эмас, у жуда жасур. У сарвқомат, кўккўз,
қорасоч, гўзал. Азиза бизнинг севимлимиз. У бугун чарчаган,
шунинг учун кар ва соқовдек ўтирибди. Отам аччиқланган эмаслар,
балки жуда шодлар.

Тунислик талабалар дангаса эмаслар. Уларнинг ораларида
карлар, соқовлар, жоҳиллар йўқ. Улар фаол, зукко йигитлар. Босим
Тунисдан хотинига хат ёзди: «Севикли хотиним, сен жуда сабр-
тоқатлисан, барча қийинчиликларга чидайсан. Худо хоҳласа, икки
ойдан кейин учрашамиз».

5– машқ. Ўқинг ва таржима қилинг:

لماذا كان الخمر حراما

سئل بعض الفقهاء عن الخمر حلال هو أم حرام؟ فقال: حرام. فقال الرجل: والعنب حلال أم حرام؟ فقال: حلال. فقال الرجل: ما تقول في الزبيب والسكر والقند والعسل، حلال أم حرام؟ فقال: حلال. قال: لأى شيء حلال هذا وحرم هذا؟ فقال الفقيه: أ رأيت لو أخذت كفاً تراب ولطمت به وجهك وصدرك أكان يؤملك؟ قال: لا. قال: لو أخذت كفاً من الماء ولطمت به وجهك أكان يؤملك؟ قال: لا. قال: لو أخذت كفاً من الماء وكفاً من التراب وصنعت منهما لبنا وتركتها في الشمس حتى يبست وضربت بها وجهك أكان يؤملك؟ قال: نعم. قال: كذلك ماء العنب وماء القند والسكر والعسل. إذا جمع وعتق صار حراماً بالاجماع.

6– машқ. Ўқинг, таржима қилинг ва ёд олинг:

- 1) العلم أفضل من العبادة.
- 2) طلب العلم أفضل عند الله من الصلاة والصيام والحج والجهاد في سبيل الله عز وجل.
- 3) طلب العلم ساعة خير من قيام ليلة وطلب العلم يوماً خير من صيام ثلاثة أشهر.

38– §. Нисбий сифатлар

Отларнинг охирига ـِى қўшиб нисбий сифат ясалади.

$\text{مصر كـِى} \rightarrow$ мисрлик, Мисрга тегишли, Мисрга хос;

$\text{كـِى} \rightarrow$ ёғочдан ясалган, ёғочга хос.

Нисбий сифатларни яшашда қуйидаги хусусиятларни ёдда тутмоқ зарур:

1. Отнинг охирида (ـِى та марбути) бўлса, тушиб қолади. Мисол:

حقيقي \rightarrow حقيقه

سياسي \rightarrow سياسة

2. Қуйидаги ҳолатларда нисбий сифат қўшимчаси

شаклида бўлади:

а) отнинг ўзаги икки ундошдан иборат бўлса:

أبوي \rightarrow أب

لعوي \rightarrow لغة

б) ўзакдаги учинчи ундош « ـِى » бўлса:

علوي \rightarrow علي

نبوي \rightarrow نبى

قروي \rightarrow قرية

تربوي \rightarrow تربية

Сўз охирида «а» унлиси (ى، ا) ёки бош келишиқда танвин фатҳа бўлса:

آسيويُّ → آسيا

دنيويُّ → دنيا

نَوويُّ → نَوَاهُ

فَتَوِيُّ → فِتْيٌ

معنويُّ → معنى

Сўз тўртдан ортиқ ҳарфдан иборат бўлса, охиридаги чўзиқ унли тушиб қолади:

بخاريُّ → بخارا

سوريُّ → سوريا

مستشفىُّ → مستشفى

3. Сўзнинг охиридаги «ء ҳамза» ўзак таркибида бўлмаса, тушиб қолади:

بَيْضَاوِيُّ → بَيْضَاءُ

سَمَاوِيُّ → سَمَاءُ

аммо:

إِنشائيُّ → إِنشَاءُ

مَائِيُّ → مَاءٌ

4. Баъзи отлардан нисбий сифат «-اينى» қўшимчаси қўшиб ясалади:

روحانيُّ → رُوحٌ

ربّانيُّ → رَبٌّ

فوقانيُّ → فَوْقٌ

5. Баъзи отларда нисбий сифат ясалганда негизда ўзгариш бўлиши мумкин. Масалан:

مَدِينِيُّ → مَدِينَةٌ

شَرعِيُّ → شَرعِيَّةٌ

Нисбий сифатларга «ة» қўшимчасини қўшиб, белги номини яшаш мумкин. Масалан:

عِلْمِيُّ - илмий → عِلْمِيَّةٌ - илмийлик;

وَطَنِيُّ - ватанпарвар → وَطَنِيَّةٌ - ватанпарварлик.

1- машқ. Қуйидаги отлардан нисбий сифатлар ясанг:

الجزائر، القاهرة، تحت، ابتداءً، مصطفى، أمريكا، سنة، يد، تجارة.

2 – машқ. Ўқинг ва таржима қилинг:

الكتب الفرنسية في هاتين الخزانتين السوداوين. المجلات الماليزية في الحقائق الحمراء. في البلدان الإفريقية كثير من الناس السود. الشابتان السودانيان السمران ذهبتا إلى الساحة المركزية ثم توجهتا إلى البحيرة الزرقاء. هل أنت ياباني؟ لا، أنا ألماني وصاحبي أمريكي. وزينب، هل هي تركية؟ لا، زينب وفاطمة فارسيتان. نحن بخاريون، أحفاد الإمام البخاري. الترمذي والسمرقندي والمرغاني وغيرهم الكثيرون علماء آسيويون مسلمون مشهورون في العالم. كلهم كانوا يؤمنون بالله البصير السميع الخبير القدير. في الدور التحتاني مكتبة، فيها كثير من الكتب في المواضيع الأدبية واللغوية والطبية والهندسية والفلسفية. هذه الكتب الخضراء مؤلفة باللغات الأجنبية في المسائل الدينية. أختي ليست جهولا بل هي صبور جدا ومطلعة على كافة القضايا العالمية. هذه قضية شرعية. لا شك في شرعية حكم القاضي. أنا معجب بعلمية مقالتك. أعلن المدير إلزامية تنفيذ القرار.

3- машқ. Таржима қилинг:

Ҳомид ва Сулаймон – мағриблик иқтисодчилар. Улар Тунис илмий анжуманида Африка давлатларининг иқтисодий муаммоларини муҳокама қилишда қатнашдилар. Француз олимлари ва сиёсатчилари Европа хавфсизлиги масалаларини тадқиқот қилдилар. Бу кундалик газета ва анави ҳафталик журналда Америка ёзувчиларининг адабий мавзулардаги мақолалари нашр этилган.

Масаланинг сиёсийлигини тушунасанми? Қарорни бажариш мажбурийлигини биламан. Бу ҳикоянинг воқеийлигига шубҳа йўқ.

4- машқ. Ўқинг ва таржима қилинг:

سائل وبخيل

وقف سائل على باب أحد البخلاء فقالوا: يفتح الله عليك. قال: كسرة. فقالوا: لا نقدر عليها. قال: قليلا من البرغل أو الفول أو الشعير. قالوا: لا نقدر عليها. قال: فقطعة شحم أو قليلا من الزيت أو اللبن.

قالوا: لا نجده عندنا. قال: فشربة ماء. قالوا: ليس عندنا ماء. قال: فما جلوسكم هنا؟! قوموا، فاسألوا، أنتم أحقّ منّي بالسؤال!

من نوادر جحا

رجاه أحد جيرانه أن يعيره حماره. فاعتذر له بذهابه إلى الغيط. نحق الحمار وهو يكلمه. فعاتبه جاره: "أليس هذا حمارك ينهق في الدار. وأنت تزعم أنه ذهب إلى الغيط؟!" قال: "سبحان الله تكذبني وتصدق الحمار؟"

5- машқ. Таржима қилинг ва ёдлаб олинг:

- 1) الغائب حجته معه.
- 2) أنا أمير وأنت أمير و من يسوق الحمير.
- 3) بينما كان رجل يمشي بطريق وجد غصن شوك على الطريق فأخره فشكر الله له فغفر له. (حديث شريف)

39- §. Сифат даражалари

Уч ундошли феъллардан ясалган сифатларнинг солиштирма даражаси «أَفْعَلُ» вазнида «مِنْ» кўмакчиси билан ишлатилади.

Мисоллар:

زيد أكبر من يزيد – *Зайд Язиддан катта (роқ)*
أَنْتُمْ أَجْمَلُ مِنْهُمْ – *Сизлар улардан чиройли (роқ) сизлар*

Агар бир шахс ёки предметнинг икки вақтдаги сифатлари солиштириладиётган бўлса, «مِنْ» кўмакчисига ўша сифатланувчига мос бирикма олмош ё «ما» нисбий олмоши билан бошланадиган эргаш гап кўшилади. Масалан:

أنت اليوم أحسن منك أمس. أنت اليوم أحسن من ما كنت أمس.
– *Бугун сен кечагидан яхшироқсан.*

Кўпинча «مِنْ» кўмакчиси «ما» юкламаси билан кўшилиб кетади:

مما كان من
– الطقس في الربيع أجمل منه في الشتاء. الطقس في الربيع أجمل مما كان في الشتاء.
Об-ҳаво баҳорда қишдагидан гўзал.

Уч ундошли феъллардан ясалган сифатларнинг орттирма даражаси музаккарда «أَفْعَلٌ» (кўпликда «أَفَاعِلٌ») ва муаннаса «فُعْلَى» (кўплиги «فُعْلِيَّاتٌ») вазнида бўлади.

Орттирма даражадаги сифатнинг «ال» артикли бўлса, сифатланмиш билан тўла мослашади. Масалан:

الابن الأكبر مهندس – *Энг катта ўғил – муҳандис.*

الطلاب في القاعة الكبرى – *Талабалар энг катта залда.*

الطالبات الفضليات سافرن إلى الكويت – *Энг яхши толибалар Кувайтга кетишди.*

ذهب محمود مع أختيه الصغرىين – *Маҳмуд икки энг кичик синглиси билан кетди.*

Орттирма даражадаги сифат лафзий изофада бўлиши, яъни сифатнинг мослашмаган аниқловчиси бор бўлиши мумкин.

Бунда мослашмаган аниқловчи ноаниқ ҳолатда бўлса, ортторма даражадаги сифат доим бирлик музаккарда бўлади, мослашмаган аниқловчи эса сифатланмиш билан сонда мослашади. Масалан:

الكتاب أفضل صديق – *Китоб – энг яхши дўст.*

الكتابان أفضل صديقين – *(Бу икки) китоб – энг яхши дўст.*

الكتب أفضل أصدقاء – *(Бу) китоблар – энг яхши дўст.*

Мослашмаган аниқловчи аниқ ҳолатда бўлса, ортторма даражадаги сифат сифатланмиш билан жинсда ва сонда мослашиши ҳам, мослашмаслиги ҳам мумкин. Мослашмаган аниқловчи эса кўпликда бўлади. Мисоллар:

Сизлар энг яхши одамларсиз –

أنتم أفضل الناس K أنتم أفاضل الناس

أنتم أفضل الناس K أنتم فضليات الناس

Ранг ё жисмоний хусусиятни билдирадиган «أفعل» (муаннаси – فَعْلَاءٌ) вазнидаги сифатлардан, нисбий сифатлардан, ҳосила бобларнинг ва тўрт ундошли феълларнинг сифатдошларидан солиштира ё ортторма даража яшаш учун «أَكْثَرُ – кўпроқ, энг кўп», «أَشَدُّ – кучлироқ, энг кучли», «أَقْلُ – камроқ, энг кам» маъноларидаги сўзларнинг белги номи ё масдар билан бирикмаси ишлатилади. Бунда белги номи ё масдар бирлик сон ноаниқ ҳолат тушум келишигида бўлади. Мисоллар:

Сен ундан ватанпарварроқсан. – أنت أكثرُ وطنياً منه.

Бугун осмон кечагидан мовийроқ. – اليوم السماء أشدّ زرقاً منها أمس.

Фотима Зайнабдан камроқ ўқиган. – فاطمة أقلّ تعلماً من زينب.

«*яхши* – *خير*», «*ёмон* – *شَرّ*» сўзлари ҳамма даражаларда бир хил шаклда бўлаверади, яъни «*خير*» сўзи матн мазмунига кўра «*яхши*» ёки «*яхшироқ*» ёки «*энг яхши*» маъноларини, «*شَرّ*» сўзи эса «*ёмон*» ёки «*ёмонроқ*» ва ёки «*энг ёмон*» маъноларини англатиши мумкин. Масалан:

Юртларнинг энг ёмони дўст йўқ бўлган юрт – شَرّ البلاد بلاد لا صديق فيه

Яхши ибрат панд-насиҳатдан афзал. – القدوة الحسنة خير من الوصية.

1– машқ. *Қуйидаги сифатларнинг орттирма даража шаклларини ясанг:*

1. *حكيم، صُلْبٌ، سَهْلٌ، بارد*
2. *أحمر، أصفر، أبكم، أهيف*
3. *عِلْمِيّ، مادِّيّ، شماليّ*
4. *متعلم، مكرم، محسن، مؤمن، مبعثر، مفلفل.*

2– машқ. *Таржима қилинг, қиёсий ва орттирма даража сифатларини аниқланг:*

الليمون أحض من البرتقال. الخوخ أكبر من المشمش. التفاح أشد حمرة من الكمثرى. الكرم أكثر اعوجاجاً من الرمان. الشمام أقل كروية من البطيخ. التين فاكهة أكثر جنوبية من الكرز. الجوز اليوم أكثر تصلباً منه قبل أسبوعين. السفرجل الآن ألدّ مما كان قبل أسبوع و يكون بعد أسبوع ألدّ منه اليوم. الشجرة الكبرى في بستاننا هذا هي شجرة الكرز.

لي أربع أخوات. اثنتان منهن أكبر مني واثنتان أصغر مني. أختاي الأكبر مني طالبتان في الجامعة. أما أختاي الأصغر مني فتدرسان في المدرسة الابتدائية.

3– машқ. *Таржима қилинг:*

Катта акам университетда ўқийди. У гуруҳдаги энг яхши талаба. Сингилларимнинг энг кичиги бошланғич мактабда. У энг ёмон ўқувчи эмас.

Холид энг машхур спортчи. У энг кучли курашчи. Синглиси Зайнаб каштачиларнинг энг мохири. Фотима Салимадан фаолроқ. Азиза энг тиришқоқ толиба эмас.

Бизнинг боғимиз сизникидан кичикроқ. Сизнинг боғингизда мевали дарахтлар кўпроқ. Ўрик дарахти энг катта дарахт. Анжир бугун кечагидан пишганроқ. Олма шафтолидан каттиқ. Анор шарбати нордон, аммо лимон шарбати ундан нордонроқ. Апельсин мандариндан сариқ. Сурияда банан Афғонистондагидан кўп. Хурмо энг иссиқ мамлакатларда ўсади.

Тошкент Марказий Осиёдаги энг катта шаҳар. Ўзбекистоннинг аҳолиси кўшни давлатларникидан кўпроқ. Марказий Осиёнинг энг қадимий шаҳарлари – Бухоро, Самарқанд, Хива ҳам Ўзбекистонда. Амударё ва Сирдарё – минтақадаги энг катта дарёлар.

4– машқ. Ўқинг ва таржима қилинг:

تشخيص مرض كمال

منذ ثلاثة أيام استيقظ كمال وشعر بوجع في صدغيه. لما جلس إلى المائدة لتناول الفطور حسّت أمه بأن صحّة ابنها ليست على ما يرام وسألته قلقة:

– ماذا بك، يا بُنيّ؟ أ بخير أنت؟

فأجاب كمال بصوت مبسوح:

– الحمد لله، يا أمّاه. لا داعي للقلق. توجّعني صدغاي قليلا. ولكن، لا بأس، يزول، إن شاء الله.

زاد قلق الأم فقالت:

– والحرارة؟ أ ما عندك حمّى؟ دعنا نقيس حرارتك. فأسرعت وجاءت بميزان الحرارة – الترمومتر وقاست

به درجة الحرارة وهتفت:

– يا سلام، ارتفعت حرارتك إلى تسع وثلاثين درجة! لا بد من استدعاء طبيب الإسعاف.

اتصلت أم كمال بالهاتف بمركز الإسعاف وطلبت حضور طبيب.

بعد ربع ساعة تقريبا وصلت سيارة الإسعاف ونزل منها طبيب مُسِنَّ أشيب ذو لحية قصيرة لابس مئزرة بيضاء ويده حقيبة كبيرة سوداء.

دخل البيت وبعد التبادل بالتحية مزح مبتسما:

- من هنا المتمارض؟ أ هذا الشاطر العفي؟

فحص الدكتور كمالا: قاس درجة الحرارة وضغط الدم واستمع بسماعته إلى نَبْضان قلبه وفحص أعضاء التنفس ثم أعلن تشخيصه:

- التهاب اللوزتين. هو سبب ارتفاع الحرارة والبُحَّة وخفقان القلب والصداع.

بادرت أم كمال تسأله:

- أليس شيء خطر؟ أمام سفر ابني إلى القاهرة.

- أ حَقًّا؟ متى يسافر؟

- في الأسبوع القادم بإذن الله.

- لا بأس. مرضه مرض بسيط. أكتب له وصفة، يأخذ أدوية ويرقد في البيت يومين أو ثلاثة فيطيب إن شاء الله.

ثم كتب الدكتور الوصفة وسلمها إلى أم كمال شارحا كل بند من بنوده:

- هذا الدواء يحقن به حقنة عضلية مرتين في يوم، صباحا ومساء. وهذه حبات يتناولها ثلاث مرات بعد الأكل، وهذا دواء سائل عبارة عن فيتامينات يشربه جرعتين قبل الأكل. وهذا مرهم يمسح به صدغيه إذا اشتد الوجع. أما هذا الدواء فهو ضد الزكمة ينشقه نشقا كل ساعتين. إذا استشفى بهذه الأدوية شفاه الله.

ذهب الطبيب وأحضرت الأم كل الأدوية المطلوبة وأصرت على التزام كمال الفراش وامتثاله لتعليمات الطبيب.

شفاك الله، يا كمال!

6- машқ. Таржима қилинг ва ёд олинг:

1. أقل الناس سرورا الحسود.
2. أعز من الولد ولد الولد.
3. خير الكلام ما قل ودل.
4. خير الأشياء جديدها وخير الإخوان أقدمهم.
5. عن علي بن أبي طالب (رضي الله عنه): العلم خير من المال - العلم يجرسك وأنت تحرس المال والمال تنقصه النفقة والعلم يزكو بالإنفاق.

40– §. Эгага таъсир қилувчи юкламалар

إن وأخواتها – الحروف الناسخة

Қуйидаги юкламалар гапнинг бошида келиб, ўзидан кейинги эганинг тушум келишигида келишини тақозо қилади :

1. إِنَّ – тингловчи ё ўқувчи гапга ишонмаслиги мумкин, деб ҳисобланганда ишлатиладиган таъкид юкламаси. Масалан:

إِنَّ محمودًا صديقى العزيز. – *Маҳмуд (чиндан ҳам) азиз дўстим.*

2. أَنَّ – эргаш гапни бош гапга боғловчи таъкид юкламаси.

Мисол:

علم أبى أنّ خالدًا سافر إلى فرغانة. – *Отам Холид Фарғонага кетганини билдилар.*

إن زيدًا فرحٌ من أن محمودًا زارة. – *Зайд Муҳаммад уни зиёрат қилганидан хурсанд.*

3. لَكِنَّ – аммо, лекин, бироқ зидлов боғловчилари маъносида ишлатилади. Мисол:

حضر الجميع و لكنَّ أحمدًا ما حضر. – *Ҳамма келди, аммо Аҳмад келмади.*

4. كَأَنَّ – худди, гўё, каби маъноларини англатади.

Масалан:

كأنَّ زيدًا أسدٌ. – *Зайд шерга ўхшайди; Зайд шер кабидир.*

5. لَعَلَّ – орзу, хоҳиш ва эҳтимолликни англатади.

Масалан:

لعلَّ إبراهيم ينجح في الامتحان – *Шояд (зора) Иброҳим имтиҳонда муваффақият қозонса.*

لعلَّ عبد الغفار يرجع غدًا. – *Абдулгаффор, эҳтимол, эртага қайтар.*

Бу юклама *علّ* – шаклида ҳам ишлатилади. Мисол:

علّ صديقك يستضيفنا – Балки дўстинг бизни меҳмон қилар.

6. *ليت* – армон (ушалмайдиган орзунни англатади. Мисол:

ليت الشابّ يعود – Кошки эди, ёшлик қайтса.

Бу юклама муболаға шаклида хоҳишнинг жуда кучлилигини ифодалаш учун ҳам ишлатилиши мумкин. Масалан:

ليت أحتك تدرک ذلك – Қани эди, опанг (синглинг) буни тушунса...

Бу юкламаларнинг қуйидаги хусусиятларини назарда тутмоқ лозим :

1. *إنّ* – юкламаси билан бошланган гапнинг кесимига *ل* таъкид юкламаси қўшилиши мумкин : *إنك لعافلّ – Сен (чиндан ҳам) ақллисан.*

إنّ عبد الله لمين فحول الشعراء – Абдуллоҳ атоқли шоирлардан.

2. Мазкур юкламалар билан эга орасида кўмакчили кесим бўлса ҳам, эга тушум келишигида бўлади.

إنّ في الدار كلبًا – Ҳовлида кучук бор.

3. Биринчи шахс бирикма сон бирикма олмоши *ي* – бу юкламалар билан “*ن*” – шаклида бирикади :

لعلني، إني، ليتني، لكنني، أتني

(*لعلني* шакли ҳам ишлатилади) .

4. Биринчи шахс бирикма олмошлари *إنّ* – *أنّ* – *لكنّ* юкламалари билан бирикканда битта “*ن*” тушиб қолиши мумкин:

لكنني لكنني ; أنني أنني ; إنني إنني ;

لكننا لكننا ; أنا أنا ; إننا إننا .

7. *أنّ* – юкламаси кўмакчилар билан ҳам ишлатилади :

ما حضر عمر الدروس لأنه مريض

Умар дарсга келмади, чунки у касал. (Умар касал бўлгани учун дарсга келмади.)

أهنتك بأنك أحرزت فوزا في المباراة

Мусобақада галаба қозонганинг билан табриклайман.

Айтмоқ, демоқ маъносини англатадиган “قول” – ўзагидан ясаладиган барча сўзлардан кейинги ўзлаштира гаплар бош гапга “أَنْ” эмас, “إِنْ” юкламаси воситасида боғланади.

– قال أبي إنك كنت في بغداد

Отам айтдиларки, сен Бағдодда бўлгансан. (Отам сен Бағдодда бўлганингни айтдилар.)

– صحَّ القول إنَّ الشَّرَّ قَلِيلُهُ كَثِيرٌ

Ёмонликнинг ози (ҳам) кўп, деган гап рост.

Бу юкламаларга *ما* олмоши (ضمير الشأن) ёки *ما* (الكافة) кўшилса, улар эгага таъсир кучини йўқотади :

– Ҳикоя қилишларича, Бағдодда бир ўғри бўлган экан.

– Талабалар шу мударрисаларини яхши кўрадилар.

1. машқ. *Ҳаракатларни қўйиб кўчиринг ва таржима қилинг :*

إن الدين الإسلامي أكمل الأديان. نعلم أن محمدًا (صلى الله عليه وسلم) خاتم الأنبياء. يجيد أحمد تلاوة القرآن الكريم ولكن خالدًا يتلو أحسن منه. لعل زينب تشرح لنا هذا الحديث الشريف. ليت عبد القادر فقيه في أمور الدين.

إننا نبذل كل جهدنا في تعلم اللغة العربية. ندرك أنها أصعب اللغات ولكننا لا نياً س. بعض زملائي سافروا إلى الكويت مع أنهم لا يتقنون العربية. لعلهم يدرسونها هناك. ليتنى كنت معهم. يا سليمان، إنك صديق وفي لي. مع أنك أكبر مني سناً، تلازمي وتسعد بأني أنجح في الدراسة. ذاك لأنك تحب الخير لي ولكنك تمنعني من ممارسة الألعاب الرياضية، كأنما هي أمور تافهة غير نافعة. علني أفتعك بأنك مخطئ في هذه المسألة. ليتنى كنت في مثل سنك.

إن في نادي الجامعة حفلة تكريم المتخرجين. سمعت أن في هذه المكتبة كثيرًا من الكتب القديمة والحديثة.

قال لي أخوك إنه أتم دراسته في كلية الطب.

إنه الحق سيف قاطع. إنما من جد وجد.

2. машқ. Таржима қилинг:

Азиза сенинг вафодор дугонанг. У сени жуда хурмат қилади. Отанг у кеча Байрутдан қайтганини айтдилар. Бирок мен уни кўрмадим. Балки бугун ўзи бизларни зиёрат қилар.

Акамни мамлакатимизда ҳамма танийди, чунки у машхур артист. Гўё у ёруғ юлдуздек. Балки келажакда бутун олам танир. Кошки эди, мен ҳам у каби машхур артист бўлсам.

Мени зиёрат қилганингдан хурсандман. Мени хурмат қилишингга ишонч ҳосил қилдим. Лекин онам уйда йўқликларидан афсусдаман. Шояд ярим соатдан кейин қайтсалар. Кошки эди, соғ-саломат бўлсам. Гўё бутун умр касалдекман.

3 . машқ. Ўқинг ва таржима қилинг:

السفر إلى القاهرة

اليوم يوم سفر كمال إلى القاهرة. في السادسة صباحا ركب كمال وجميع أفراد أسرته - أبوه وأمه وأخوه

الصغير - سيارة تاكسى وتوجهوا إلى مطار طشقند.

في الساحة أمام الجناح الدولي للمطار رأوا تجمعاً من الناس. عند الاقتراب منهم عرفوا أن هؤلاء

زملاء الطلاب الثلاث المسافرين اليوم وأقربائهم الذين قدموا لتوديعهم. كانت حبيبة وعبد الصادق قد وصلا.

تبادل الجميع بالتحيات - بعضهم بالمصافحة وبعضهم بالمعانقة والقبلات. بعد حوالي ربع ساعة أعلنت إذاعة

المطار بالأوزبكية والإنجليزية: ترجو إدارة المطار السادة المسافرين إلى القاهرة أن يتفضلوا إلى صالة السفر وإجراء

الرسميات اللازمة.

فدوت من كل أطراف هتافات التوديع :

مع السلامة! إلى اللقاء! صحبتكم السلامة! في رعاية الله! رحلة سعيدة! نستودعكم الله! في حفظ الله!
نلتقاكم على خير! دخل المسافرون صالة السفر واتجهوا إلى موظف شركة الطيران الذي سجل تذاكرهم ووزن
أمتعتهم. ملأ كل مسافر استمارة إقرار جمركي وعرض أمتعته للتفتيش الجمركي. بعدئذ مروا إلى مركز الأمن حيث
فحص ضابط الأمن جوازاتهم وتأكد من صلاحية تأشيرات الخروج والدخول ووجههم إلى قاعة الانتظار.
بعد ثلاث ساعة تقريبا حان حين ركوب الطائرة. عند باب الطائرة استقبلهم أفراد الطاقم مرحبين بهم
وساعدوهم على الصعود على متن الطائرة والجلوس في أماكنهم.
في داخل الطائرة رحبت مضيغة الطائرة الركاب باسم شركة " الخطوط الجوية الأذربيكية" وتمنت لهم رحلة
سعيدة ثم أعلنت: سيداتي وسادتي، بعد دقائق تقلع طائرتنا. لذا نرجو من جميع الركاب التزام أماكنهم وربط
أحزمة الأمان.

بعد قليل بدأت محركات الطائرة تهدر هديرا فأقلعت الطائرة واتخذت مسارها إلى مصر المنشودة.

على الطائر الميمون ، يا أعزاء نا!

4. машқ. Ўқинг ва таржима қилинг:

من نوادر جحا

اختصم رجلان إلى جحا. ولما عرض الأول قضيته قال له جحا: " إنك على حق ". ثم عرض الثاني
قضيته فقال له جحا: " وأنت على حق ". وكانت زوجة جحا في الغرفة المجاورة فسمعت الحوار فخرجت إلى جحا
وقالت له: " كيف يكون الخصمان على حق يا جحا؟ في رأيي أن أحدهما صادق والآخر كاذب ". فنظر جحا
إليها وقال: " إنك أيضًا على حق".

5. машқ. Таржима қилинг ва ёдлаб олинг:

قال سبحانه وتعالى: إنما المؤمنون إخوة... (الحجرات، 10).

قال رسول الله ، صلى الله عليه وسلم: إن المؤمن ليدرك بحسن خلقه درجة الصائم القائم.

قال ايضاً: إن طالب العلم يستغفر له من في السماء والأرض وحتى الحيتان في البحر.

عنه عليه الصلوات والسلام ايضاً: إن لكل دين خلقا وخلق الإسلام الحياء.

41- §. Эъроб – الإغراب

Араб тилида ҳозирги–келаси замон феълларининг орт қўшимчалари исмларники каби турли омиллар таъсирида ўзгаради. Шаклдаги ана шу ўхшашлик ва мазмундаги айрим хусусиятларнинг бир хиллигига кўра араб тилшунослари ҳозирги–келаси замон феълларини " الأفعال المضارعة للاسم – *исмга ўхшаш феъллар*" деб аташади. Сўзларнинг орт қўшимчалари ўзгариши, яъни исмларнинг келишикларда турланиши ва ҳозирги–келаси замон феълларининг "майл"ларда тусланиши араб тилшунослигида " الإغراب – эъроб" дейилади.

Эъробнинг тўрт ҳолати бор, улар қуйидагилар:

Ҳолат الحالة	Исмларда – في الأسماء			Феълларда – في الأفعال		
	Ўзб. арабшу- нослигида номи	Асосий қўшим ча	мисол	Ўзб. арабшунос лигида номи	Асоси й қўши мча	мисол
Рафъ – الرفع	Бош келишик	ـَ	الْكِتَابَةُ	Аниқлик майли	ـُ	يَكْتُبُ
Насб – النصب	Тушум келишиги	ـِ	الْكِتَابَةِ	Истак майли	ـِ	يَكْتُبُ
Жарр – الجر	Қаратқич келишиги	ـِ	الْكِتَابَةِ	Феълларда бу ҳолат йўқ		
Жазм – الجزم	Исмларда бу ҳолат йўқ			Шарт майли	ـِ	يَكْتُبُ

Эслатма: Эъробнинг турли ҳолатларини ўзбек арабшунослигида "келишик", "майл" атамалари билан тушунтириш

шартли равишда қабул қилинган. Аслида эъроб ҳолатлари "келишик", "майл" тушунчаларидан фарқ қилади.

Насб ҳолати (истак майли)

حالة النصب

Насб ҳолатида феъллар қуйидагича тусланади:

Кўплик المَجْمُوع	Иккили ك المثنى	Бирлик المفرد	Жинс التذكير والتانيث	Шахс
تَفَعَّلَ		أَفْعَلَ	المذكر والمؤنث	I المتكلم
تَفَعَّلُوا	تَفَعَّلَا	تَفَعَّلَ	المذكر	II المخاطب
تَفَعَّلْنَ		تَفَعَّلِي	المؤنث	
يَفَعَّلُوا	يَفَعَّلَا	يَفَعَّلَ	المذكر	III الغائب
يَفَعَّلْنَ	تَفَعَّلَا	تَفَعَّلَ	المؤنث	

Жадвалдан кўришиб турибди-ки, ҳозирги-келаси замон феълларининг ُ (дамма) орт қўшимчаси َ (фатҳа)га айланади, кўплик муаннасадаги (نون النسوة- ن) дан бошқа - ن лар тушиб қолади, II ва III шахс кўплик музаккардаги шаклларига - ن ўрнига ўқилмайдиган ا (алиф) қўшилади.

Феълларнинг насб ҳолати қуйидаги боғловчи – юкламалардан кейин ишлатилади:

1. " أن " юклама – боғловчиси. Бу юклама хоҳиш, истак, имконият, рухсат, илтимос каби муносабатларни билдирувчи модал сўзлардан кейин ишлатилади. Масалан:

أريد أن تكتب – *Ёзишингни хоҳлайман.*

يجب عليك أن تذهب – *Боришинг керак!*

حرى بنا أن نجلس – *Ўтирганимиз маъқул.*

" أن " юклама – боғловчиси феълни кўмакчи (предлог) билан боғлаш учун ҳам ишлатилади:

أذهب بعد أن أشرب الشاي – Чой ичганимдан кейин кетаман.

أنتظرک إلى أن تطلع الشمس – Сени қуёш чиққунга қадар кутаман.

Бу юкламадан кейинги феъл насб ҳолатида бўлса, ҳали содир бўлмаган иш-ҳаракатни, ўтган замон шаклида бўлса, содир бўлиб ўтган иш-ҳаракатни билдиради.

تزوجتها بعد أن تخرجت الجامعة – Унга университетни битирганидан кейин уйланганман.

أتزوجها بعد أن تتخرج الجامعة – Унга университетни битирганидан кейин уйланаман.

أن юкламаси لا инкор юкламаси билан бирикиб, ألا шаклини олиши мумкин:

ألا لا أن

أريد ألا تتعب – Чарчамаслигингни хоҳлайман.

2. ل ва كي юкламалари "учун" маъносини ифодалайди, мақсад эргаш гапни бош гапга боғлайди. Мисоллар:

أخذ قلماً ليكتب – Ёзиш учун қалам олди.

نذهب إلى الجامعة كي ندرس – Университетга ўқиш учун борамиз.

Бу юкламалар бириккан ҳолда ҳам ишлатилиши мумкин:

لأن أن لا أن ل

لكي كي ل لا كي ل

Масалан:

لكيلا أفضل في الامتحان أدرس دروسي – Имтиҳондан йиқилмаслик учун дарсларимни тайёрлаяпман.

3. حتى юкламаси. Бу юклама "учун" маъносида ишлатилган бўлса, ундан кейинги феъл насб ҳолатида бўлиши лозим. Масалан:

نقرأ الصحف حتى نعلم الأحداث في العالم – Дунёдаги ҳодисаларни билиш учун рўзномаларни ўқиймиз.

“حتى” “гача...”, “га қадар”, “токи” маъноларида ишлатилган бўлса, ундан кейинги феъл рафъ ҳолати (аниқлик майли)да ҳам, насб ҳолатида ҳам бўлиши мумкин. Масалан: *يَنَامُ حَتَّى تَطْلُعَ تَطْلُعَ الشَّمْسُ*

4. أو، ثم، ف، و، إذا، إذن – боғловчилари ҳам сабаб–оқибат муносабатларини ифода этиш учун ишлатилган бўлса, улардан кейинги феъл насб ҳолатида туради. Мисоллар:

إذن أكرمك – آتيك مساءً – Кечқурун олдинга келаман, унда сенга иззат–икром кўрсатаман.

لا تؤاخذن أهلك – Мендан ранжима, ҳалок бўламан.

أحترمني وأحترمك – Мени ҳурмат қил, (шунда) мен ҳам сени ҳурмат қиламан.

لا أتركك أو تُعطيني حقي – Сени тинч қўймайман ё ҳақимни берасан.

يَصطاد السمك ثم يأكل – Балиқни (кейин) ейиш учун тутади.

5. لن юкламаси иш–ҳаракатнинг келгусида бўлишини қатъий инкор этади.

لن أدخل بيتك – Уйинга ҳаргиз кирмасман.

سوف لا أدخل بيتك – Уйинга кирмайман.

1– машқ. Қуйидаги феълларнинг маъноларини лугатдан аниқланг ва истак майлида тусланг:

تكرم، انقطع، استمتع

2– машқ. Ўқинг ва таржима қилинг:

زملاءنا الأعزاء، علينا أن نحافظ على النظافة، لأن النظافة من الإيمان. أما لك أن تجلس معي فنتسامر؟ لمت أن أباك يجب أن يطالع الكتب القديمة. فلا يليق بك أن تهمل ذلك. لا يحق لنا ألا نوقر كبار السن. ينبغي لكم أن ترحموا لكي ترحموا. أسمح لي، يا أستاذ، أن أدخل وأجلس بين الطلاب كي أستمع إلى محاضرتك؟ تفضل، يمكنك أن تستمع إلى المحاضرة حتى تدرك أهمية القضية، لئلا تغلط في تقدير التطورات العالمية. ما كان لي علم به قبل أن أسمع النبأ. تبين كل شيء بعد أن علمت الخبر. سأستمع إلى إذاعة طشقند إلى

أن يرجع والدي من معمله ثم استوضح منه حتى يوضح لي ما حدث. أأست بقادرة، يا سليمة، على أن تواظبي على تعلم العربية لكيلا تتخلفي عن زميلاتك؟

3- машқ. Таржима қилинг:

Кечирасиз, киришга рухсат берасизми? Марҳамат, киришингиз ва талабалар билан ўтиришингиз мумкин.

Маърузаларингизни тинглашни жуда яхши кўраман, демоқчиман.

Сиз (иккингиз) эртага Дамашққа сафар қилишингиз керак. Мен сизларни кузатиб қўйгани аэропортга бораман. Фотима самолёт учгунга қадар аэропортда бўлади. Аҳмад ҳам сизлар билан сафар қилишни хоҳлаяпти, лекин у ўқишни давом эттириши керак.

Дўстларидан орқада қолмаслиги учун кунт билан инглиз тилини ўрганиши лозим.

Сенга хиёнат қилмасликлари учун ўзинг содиқ дўст бўлишинг лозим. Мен сенга асло хиёнат қилмайман. Биродарига хиёнат қилганни Аллоҳ ҳаргиз мағфират қилмас.

4- машқ. Ўқинг ва таржима қилинг:

الغراب والثعلب

يُحكى أن غرابا سرق قطعة لحم وطار بها حتى نزل على شجرة ليأكلها. كان تحت الشجرة ثعلب. فلما رأى الغراب أراد أن يأخذ قطعة اللحم منه بالحيلة. فقال: إنكم، معاشر الغربان، صوركم جميلة وأصواتكم حسنة، ولا أعرف من بين الطيور أحسن منكم صوتا وأجمل منظرا. وإني قد اشتقت لسماع أصواتكم. فأرجو منك أن تغرد قليلا وتطربني بصوتك الجميل. ولك مني جزيل الشكر. فاغتر الغراب بذلك وظن أنه كما وصف الثعلب ذو صوت جميل، ففرح فرحا شديدا ولم يملك نفسه حتى فتح فمه وصاح. فسقطت قطعة اللحم من فمه فأخذها الثعلب وأكلها.

5- машқ. Ўқинг, таржима қилинг ва ёд олинг:

نکته

طلبت الزوجة من زوجها أن يقلل مصروفاته حتى يتمكن من شراء بيت جديد. ولما عاد الزوج من عمله في اليوم الثاني سألته : ماذا فعلت اليوم لتوفر شيئا من المال ؟ قال: جريت خلف الاوتوبيس فوفرت أجرة الذهاب والإياب. فقالت ممتعضة : أما كان باستطاعتك أن تجري وراء التاكسي لتوفر مبلغا أكثر؟

من الأحاديث الشريفة.

قال رسول الله: تمام عيادة المريض أن يضع أحدكم يده على جبهته أو على يده فيقول له كيف هو.

(الترمذي)

قال رسول الله : أفضل الفضائل أن تصل من قطعك وتعطي من منعك وتصنع عمن شتمك. (أحمد)

قال رسول الله : لا يجتمع شح و إيمان في قلب رجل. (أحمد)

قال رسول الله : لا يدخل الجنة خب ولا منان ولا بخيل. (الترمذي)

من مات وميراثه المحابر والأقلام دخل الجنة .

42- §. Феълларнинг жазм ҳолати (шарт майли)

حالة الجزم

Феълларнинг жазм ҳолати насб ҳолатидан (фатҳа) ортиқ қўшимчаси ўрнида (суқун) бўлиши билан фарқ қилади:.

المجموع	المثنى	المفرد	النوع	الفاعل
---------	--------	--------	-------	--------

نَفَعَلْنَ	—	أَفْعَلْنَ	المذكر والمؤنث	المتكلم
تَفَعَلُوا	تفعلا	تَفَعَلْنَ	المذكر	المخاطب
تَفَعَلْنَ		تفعلي	المؤنث	
يَفَعَلُوا	يفعلا	يَفَعَلْنَ	المذكر	الغائب
يَفَعَلْنَ	تفعلا	تَفَعَلْنَ	المؤنث	

Феъллар жазм шаклида қуйидаги ҳолатларда ишлатилади:

1. لم юкласидан кейин. Бу юклама иш-ҳаракатнинг содир бўлмаганини таъкидлайди ва "қатъий инкор юкласи" деб аталади. Мисоллар:

Мутлақо емади – ما أكل – لم يأكل – емади

Ҳеч бормадим – ما ذهب – لم أذهب – бормадим

2. لَمَّا юкласидан кейин. Бу юклама иш-ҳаракатнинг ҳали содир бўлмаганини, аммо содир бўлиши кутилаётганини билдиради. Масалан:

Ламма тасбиҳ қилди – لَمَّا تَسَبَّحَتْ فَاطِمَةُ – Фотима ҳали уйғонмади.

Қуёш ҳали чиқмаган эди. – كَانَتِ الشَّمْسُ لَمَّا تَطَلَّعَ –

Шартни ифодалаб келган қуйидаги юкламалар, олмошлар ва равишлардан кейин:

إِنْ – агар, مَنْ – кимки, مَا – нимаики, مَتَى – қачонки, أَيْنَ – қаердаки, حَيْثُمَا – қаерда бўлса ҳам, كَيْفَمَا – қандай бўлса ҳам ва ш.к.

Мисоллар:

إِنْ تُكْرِمْنِي أُكْرِمَكَ – Мени ҳурмат қилсанг, сени ҳурмат қиламан.

مَنْ يَطْلُبْ يَجِدْ – *Ким истаса (қидирса) топади.*

وما تَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ يَعْلَمُهُ اللَّهُ – *Неки яхшилик қилсангиз, Аллоҳ билади.*

أَيْنَ تَنْزِلُ أَنْزِلْ – *Қаерда тушсанг, тушаман.*

كَيْفَ تَجْلِسُ اجْلِسْ – *Қандай ўтирсанг, (шундай) ўтираман.*

Шартни англатадиган бу сўзлардан кейин шарт эргаш гапнинг ва бош гапнинг кесимлари юқорида берилган мисоллардаги каби жазм ҳолатидаги феъллар билан ифодаланади. Кесимларнинг бири жазм ҳолатида, иккинчиси ўтган замон шаклида ё иккаласи ўтган замон шаклида бўлиши ҳам мумкин. Мисоллар:

إِنْ صَحَبْتَ الْأَشْرَارَ تَنْدَمْ – *Ёмонларга ошно бўлсанг, пушаймон қиласан.*

مَنْ أَحْتَرَمَ النَّاسَ أَحْتَرَمَهُ – *Ким одамларни ҳурмат қилса, уни ҳурмат қиладилар.*

3. إِذَا шарт юкламасидан кейинги феъллар ўтган замон шаклида бўлади:

إِذَا أَكَلْتَ كَثِيرًا تَحْمَتْ – *Кўп (овқат) есанг, бўкиб қоласан.*

4. لَوْ юкламаси нореал, яъни амалга ошиши мумкин бўлмаган шартни ифодалайди. Феъл бу юкламадан кейин ўтган замон шаклида бўлади, бош гапнинг кесимига одатда لَ таъкид юкламаси қўшилади:

لَوْ أَحْتَرَمْتَ النَّاسَ لَأَحْتَرَمُواكَ – *Одамларни ҳурмат қилганигда, улар (ҳам) сени ҳурмат қилган бўлишарди.*

لَوْ نَهَضْتَ بَاكِرًا لَمَا تَأَخَّرْتَ – *Эрта турганигда, кеч қолмаган бўлардинг.*

Қуйидаги ҳолатларда шарт эргаш гапдан кейин келган бош гап فَ боғловчиси билан бошланади:

а) бош гапнинг кесими исм билан ифодаланган бўлса:

إِذَا سَاعَدْتَنِي فَأَنْتَ أَخِي – *Менга ёрдам берсанг, биродаримсан.*

б) бош гапнинг кесими буйруқ майлидаги феъл бўлса:

إِذَا لَقَيْتَهُ فَخَذَ مِنْهُ كِتَابِي – *Уни учратиб қолсанг, ундан менинг китобимни олгин.*

в) бош гапнинг кесими таркибида *سَوْفَ* ، *سَ* ، *لَنْ* ، *قَدْ* ، *مَا* , *يُوكْلَمَالَارِي* бўлса:

مَنْ ظَلَمَ النَّاسَ فَسَوْفَ يَنْدَمُ – *Ким одамларга зулм қилса, пушаймон бўлади;*

إِنْ عَصَيْتَ أَمْرِي فَلَنْ تَنَالَ مَحَبَّتِي – *Буйруғимга итоат қилмасанг, муҳаббатимга эришолмайсан.*

1- машқ. *Қуйидаги феълларни жазм ҳолатида тусланг:*

ناضل، أكثر، اكتسب

2- машқ. *Ўқинг ва таржима қилинг:*

لم يذهب أخي إلى مدرسته لأنه لما يَسَلَمُ من مرضه. ألم تكتبي رسالة إلى الزميل أحمد؟ نعم، لم أكتب ولن أكتب، لأنه لم يودعني عند مغادرتي طشقند. ثم كتب لي يقول: عذرا يا سليمة، لم اعلم موعد سفرك بالتحديد...

ما لم يسأل زملاءه؟ ا لم يقدر على أن يستفسر مني أنا؟

من يأكل كثيرا يتخم. إن تأكل طعاما حارا وتشرب ماء باردا تفسد أسنانك. كيفما تعامل إخوانك يعاملوك. إن تسمع النصح تنجح. أين يكثر الظلم يضعف العمران. ما تقرأ ينفعك.

إن رفعت الوطن رفعتك. متى كثر كلامك كثر ملامك. من أفشى سر الصديق فليس بأمين. من ظلم الناس فسوف يندم. من يفعل الخير فلن يندم. لو احتفى المريض لسلم. لو ما المدارس لازدهمت السجون.

3- машқ. *Таржима қилинг:*

Одамларга яхшилик қилсанг, сенга (ҳам) яхшилик қилишади.

Ким яхшилик қилса, пушаймон бўлмайди. Биродарингга қандай муомала қилсанг, улар (ҳам шундай) муомала қилишади. Ким биродарига зулм қилса, пушаймон бўлади. Кулсанг, олам кулади, йиғласанг, ўзинг йиғлайсан. Сен қандай ўйин ўйнасанг, биродаринг

(хам ўшандай ўйин) ўйнайди. Қачон мени қидирсанг, топасан. Одамларни хурмат қилганингда, сени хафа қилишмасди. Табиб бўлмаганида, касалнинг ахволи ёмон бўларди. Кеча ёмғир ёлмаганида, тоққа кетардик. Эртароқ қилмадилар. Кеча мен дарсларимни (ҳеч) тайёрламадим. Сен менга (сира) ёрдам бермадинг, Салима! Энди сен билан (ҳеч) ўтирмайман.

4- машқ. *Ўқинг ва таржима қилинг:*

التعارف والتبادل بالتحيات

القاهرة. موقف الحافلات. شابان وشابة من أوزبكستان. سليمان يقترب من الموقف.

عبد الصادق: السلام عليكم!

سليمان: وعليكم السلام ورحمة الله وبركاته. أي خدمة، يا أخ؟

عبد الصادق: عدم المؤاخذة... مجرد استفسار...

سليمان: تفضل، أنا في الخدمة.

كمال: أما تعرف موقع متاجر عبد الرحمن عوف؟

سليمان: يبدو أنكم جدد في القاهرة؟

عبد الصادق: بالضبط. لنا في القاهرة عشرة أيام تقريبا.

سليمان: والله؟ من أين الجماعة؟

كمال: من أوزبكستان. قدمنا في بعثة طلابية.

سليمان: يا سلام! من أوزبكستان؟! أنا أعرف الكثير عن بلادكم – وطن الإمام البخاري.

كمال: ما شاء الله! أزرقتها؟

سليمان: لا، للأسف. ولكني آمل أن أزورها بإذن الله.

عبد الصادق: ومن أين معرفتك ببلادنا؟

سليمان: لي بعض زملاء زاروها، فحدثوني عنها. عفوا، اسمحوا لي أن أعرفكم بنفسي: أنا سليمان محمد

نبيل. طالب في جامعة الأزهر، كلية الحقوق.

عبد الصادق: تشرفنا. أنا عبد الصادق عبد الفتاح.

سليمان: تشرفت، أهلا وسهلا!

كمال: وأنا كمال عبد الكريم.

سليمان: يا مرحبا!

حبيبة: أنا حبيبة بنت عبد الواحد. ندرس في جامعة طشقند الإسلامية.

سليمان: إني سعيد جدا بالتعرف عليكم. أعرف أن طشقند عاصمة جمهوريةكم. وفيها مدن أخرى

اشتهرت في العالم مثل سمرقند وبخارى. وماذا تريدون من متجر عبد الرحمن عوف؟

كمال: لنا أستاذ يدرس اللغة العربية في جامعتنا قال إن أخاه يعمل في المتجر وطلب منا أن نسلم له

على أخيه.

سليمان: أما أعظاكم عنوانه؟

حبيبة: بلى، كتبه على ورقة صغيرة وأنا نسيت أين وضعتها.

سليمان: وا أسفاه! القاهرة مدينة كبيرة ومستحيل أن يعرف المرء كل المتاجر فيها. هذا زميلي سمير. قد

يكون هو يعرفه.

سمير: (مقتريا) صباح الخير، يا سليمان، صباح الخير، يا شباب.

سليمان: صباح النور والفل، يا سمير!

الجماعة: صباح النور والورد...

سليمان: الإخوة من أوزبكستان. قدموا في بعثة طلابية.

سمير: أهلا وسهلا! وتكلمون العربية؟

عبد الصادق: قليلا جدا... نتعلم...

سمير: ما شاء الله! وأين تتعلمونها؟

حبيبة: في بلادنا طشقند. لنا أساتذة يدرسون العربية، بينهم مصريون أيضا.

5- машқ. Таржима қилинг:

دق صديق على صديقه، فخرج إليه فسأله عن حاجته فقال: علي دين كذا وكذا. فدخل الدار وخرج إليه بما كان عليه. ثم دخل الدار باكيا. فقالت له زوجته: لما لم تتعلل إن شقت عليك الإجابة؟ فقال: إنما أبكي لأني لم أتفقده حتى احتاج لسؤالي.

6- машқ. Таржима қилинг ва ёд олинг:

قال رسول الله صلعم: ثلاث في المنافق وإن صلى وإن صام وزعم أنه مسلم – إذا حدث كذب وإذا وعد أخلف وإذا أؤتمن خان. (أحمد – 8793)

قال رسول الله صلعم : من لا يرحم لا يرحم. (البخارى 5538)

قال رسول الله صلعم : من لم يشكر القليل لم يشكر الكثير، ومن لم يشكر الناس لم يشكر الله. التحدث بنعمة الله شكر وتركها كفر. من لم يصبر على كلمة سمع كلمات. من أحب ولده يرحم الأيتام.

43- §. Буйруқ майли – صيغة الأمر

“Буйруқ майли” деб феълларнинг буйруқ, илтимос, насиҳат, руҳсат каби маъноларни англатадиган махсус шаклига айтилади. Бу мазмундаги феъллар асосан II шахсга қаратилган бўлади ва жазм

ҳолатидаги феълнинг олд қўшимчасини тушириб қолдириш орқали ясалади. Масалан:

كَافِعٌ → تُكَافِعُ → تُكَافِعُ
قَدَّرَ → تُقَدِّرُ → تُقَدِّرُ

Олд қўшимча тушиб қолганида сўз бошида бир бўғинда икки ундош ёнмаён келиб қолса, уларнинг олдига васлани ҳамза қўйиб, икки бўғинга ажратилади.

Бундай ҳамзанинг ҳаракати I бобда феъл ўрта ундошининг ҳозирги-келаси замон шаклидаги ҳаракати билан белгиланади. Агар ўрта ўзак ундошининг ҳаракати ˆ (дамма) бўлса, ҳамзанинг ҳам ҳаракати ˆ (дамма) бўлади. Масалан:

اُكْتُبُ → كُتِبَ → تَكْتُبُ → تَكْتُبُ
أَدْخُلِي → دَخِلِي → تَدْخُلِينَ → تَدْخُلِينَ

Агар ўрта ўзак ундошининг ҳаракати ˘ (фатҳа) ёки ˙ (касра) бўлса, ҳамзанинг ҳаракати ˘ (касра) бўлади.

Масалан:

إِذَهُ بَوَا → ذَهَبُوا → تَذْهَبُونَ → تَذْهَبُونَ
اجْلِسْنَ → جَلِسْنَ → تَجْلِسْنَ → تَجْلِسْنَ

Фақат IV бобга қўшилган ҳамза қатъий бўлади ва ˘ (фатҳа) билан ҳаракатланади. Масалан:

أَخْرِجَا → خَرِجَا → تُخْرِجَانِ → تُخْرِجَانِ
أَكْرِمَا → كَرِمَا → تُكْرِمَانِ → تُكْرِمَانِ

Бошқа бобларнинг буйруқ майли шаклига қўшилган ҳамза ˙ (касра) билан ҳаракатланади. Масалан:

انْقَلِبْ → نَقَلِبْ → تَنْقَلِبْ → تَنْقَلِبْ
اسْتَخْرِجْ → سَتَخْرِجْ → تَسْتَخْرِجْ → تَسْتَخْرِجْ

I ва III шахсга нисбатан истак, тилак маъносидаги буйруқ жазм ҳолатидаги феъл билан ифодалади. Бундай феъл олдига одатда ۞ юкламаси қўшилади:

لِنَكْتُبْ – ёзайлик; لِيَخْرُجُوا – чиқсинлар.

و ва ф боғловчиларидан кейин бу юкламанинг َ (касра)си ўқилмайди:

وَلَوْ نَسْتَفْتِيَنَّ – кутиб олайлик; فَلْيَقْرَأْ – ўқисин.

Инкорли буйруқ – النَّهْيُ (ман этиши, таъқиқлаш)ни ифодалаш учун жазм ҳолатидаги феълнинг олдига لا инкор юкламаси қўйилади:

لَا تَكْتُبْ – ёзма; لَا تَذْهَبْ – бормайлик; لَا يَتَكَبَّرْ – укибрланмасин.

Араб тилида мажхул даража феълларининг буйруқ майли бўлмайди.

1– машқ. Қуйидаги феълларни буйруқ майлида тусланг:

أَخْسَنَ – яхшилик қилмоқ, رَوَّحَ – уйлантирмоқ, жуфтламоқ, تَرْجَمَ – таржима қилмоқ, أَنْطَلَقَ – йўлга тушмоқ, طَالَعَ – ўқимоқ, اسْتَعْمَلَ – ишламоқ, фойдаланмоқ.

Намуна:

الفاعل	النوع	المفرد	المتنى	الجمع
الغائب	المذكر	لِيَجْلِسَ	لِيَجْلِسَا	لِيَجْلِسُوا
	المؤنث	لَتَجْلِسَ	لَتَجْلِسَا	لِيَجْلِسْنَ
المخاطب	المذكر	اجلس	اجلسا	اجلسوا
	المؤنث	اجلسي		اجلسن
المتكلم	المذكر والمؤنث	لَأَجْلِسَ	_____	لَتَجْلِسَ

2– машқ. ارتفع – қўтарилмоқ, بعثر – сочмоқ, رَقَصَ (y) – рақсга тушмоқ феълларини инкорли буйруқ – النهي шаклида тусланг.

3. машқ. Ўқинг ва таржима қилинг:

قال لي والدي: اسمع كلامي، يا بُنيَّ، لا تترقد كثيرا ولا تتكاسل. إذا تكاسلت فلن تنجح في الحياة. اجتهد وابدل كل طاقتك لتحصل على ما تريد. أيتها الشابات وأيتها الشباب، تعلموا اللغة العربية تعلمًا جيدًا. ركزوا اهتمامكم على حفظ الكلمات والعبارات ولا تهملوا قواعد النحو والصرف. لنترجم هذا النص ولنعرضه للأستاذ أحمد لينبسط ولنلا يزعم أننا كسالى. ليعلم الأستاذ أننا شباب جادون. قالت مدرستنا المشرفة علينا: اذهبن، أيتها الفتيات، إلى المكتبة وطالعين هناك الصحف العربية الجديدة، وأنتم، يا فتيان، اصلوا كتابة التمارين ثم تدربوا على لفظ العبارات الجديدة. ولا تتأخروا للاجتماع عند العميد.

4– машқ. Таржима қилинг:

Йигитлар, эшикни ёпинг, деразаларни ёпманг. Ҳамма машқни таржима қилсин. Қизлар, кўп гаплашманг. Салима, жим бўл. Карима ва Холида хонадан чиқсин.

Абдурашид, нонуштангни қилиб ол. Янги пальтонгни кий–да, университетга бор. Кеч қолма. Ўртоқларингга салом бер. Абдулҳамидга мендан салом айт.

Болалар, жим ўтиринглар, мана шу ашулани эшитайлик. Ким эшитишни хоҳламаса, чиқиб кетсин.

Хафа бўлма, Фотима. Шошилмагин, сабр қилгин. Эртага: "Мени кечир, янглишибман. Ярашайлик",– дейди.

5– машқ. Қўйидаги шеърни таржима қилинг ва ёд олинг:

بين تلميذ وفلاح

غرد العصفور فانهض أيها النائم واسمع

وخذ المحراث وافلح أيها الفلاح وازرع

إن زرعت اليوم تحصد في غد خيرا كثيرا

أنت إن كنت كسولا عشت في الدنيا فقيرا

اغتنم وقتا ثميننا إن تضعه اليوم تحرم

كل فلاح بليد في أوان الحصد يندم

6- машқ. Таржима қилинг ва ёд олинг:

بسم الله الرحمن الرحيم

ربّنا لا تُؤاخِذنا إن نَسِينا أو أخطأنا ربّنا ولا تحمل علينا إصرا كما حملته على الذين من قبلنا ربّنا و لا

تحمّلنا ما لا طاقة لنا به واعف عبّنا واغفر لنا

وارحمنا أنت مولانا فانصرنا على القوم الكافرين. (سورة البقرة، 286)

1) قال رسول الله صلعم: لا تكونوا إمعة تقولون إن أحسن الناس أحسنا وإن ظلموا ظلمنا ولكن وطنوا

أنفسكم إن أحسن الناس أن تحسنوا وإن أسأؤوا فلا تظلموا. (الترمذي: 1930)

2) قال رسول الله صلعم: من صلى بالناس فليخفف فإن فيهم المريض والضعيف وذا الحاجة.

(البخاري: 88)

3) السلام قبل الكلام. لا تدعوا أحدا إلى الطعام حتى يسلم.

4) اطلب الرفيق قبل الطريق والجار قبل الدار.

5) قدر ثم اقطع.

44- §. Саноқ сонлар

Асосий саноқ сонлар қуйидагилар:

№	сон	Музакард а	муанназд а	рақамларда ифодаланиши	
				босма нашрлард а	қўлёзмалард а
1	Нул	صِفْرٌ			
2	Бир	وَاحِدٌ	وَاحِدَةٌ	1	
3	Икки	إِثْنَانٍ	اِثْنَانٍ	2	
4	Уч	ثَلَاثٌ	ثَلَاثَةٌ	3	
5	Тўрт	أَرْبَعٌ	أَرْبَعَةٌ	4	
6	Беш	خَمْسٌ	خَمْسَةٌ	5	
7	Олти	سِتٌّ	سِتَّةٌ	6	
8	Етти	سَبْعٌ	سَبْعَةٌ	7	
9	Саккиз	ثَمَانٍ	ثَمَانِيَةٌ	8	
10	Тўққиз	تِسْعٌ	تِسْعَةٌ	9	
11	Ўн	عَشْرٌ	عَشْرَةٌ	10	
12	Йигирма	عِشْرُونَ		20	
13	Ўттиз	ثَلَاثُونَ		30	
14	Қирқ	أَرْبَعُونَ		40	

1 5	Элик	خَمْسُونَ	50	
1 6	Олтмиш	سِتُّونَ	60	
1 7	Етмиш	سَبْعُونَ	70	
1 8	Саксон	ثَمَانُونَ	80	
1 9	Тўқсон	تِسْعُونَ	90	
2 0	Юз	مِائَةٌ، مِئَةٌ	100	
2 1	Минг	أَلْفٌ	1000	
2 2	Миллион	أَلْفٌ أَلْفٌ . مِائُونَ	1 000 000	
2 3	Миллиард	أَلْفٌ مِائُونَ . مِليَارٌ	1 000 000 000	

Сонларнинг саналмиш билан бирикиш қоидалари:

1. *وَاحِدٌ*, *وَاحِدَةٌ* – *бир* ва *إِثْنَانٍ*, *إِثْنَان* – *икки* сонлари адабий тилда фақат таъкидлаш учун ишлатилади. Одатда саналмишнинг бирлик ёки иккилик сон шаклида бўлиши етарли ҳисобланади. Масалан:

– *Битта олма едим*; *أَكَلْتُ تَفَاحَةً*

– *Иккита латифа эшитдим*. *سَمِعْتُ نُكْتَتَيْنِ*

1 – *واحد* ва 2 – *أثنان* сонлари ишлатилганида саналмишнинг мослашган аниқловчиси вазифасида бўлади ва демак, саналмишдан кейин келиб, у билан жинсда, сонда, келишиқда ва ҳолатда мослашади:

– *Биттагина дафтар сотиб олдик*, *أَشْتَرِينَا دَفْتَرًا وَاحِدًا*

– *Унинг (бир эмас) икки дугонаси бор*. *لَهَا صَدِيقَتَانِ اِثْنَانٍ*

2. 3 дан 10 гача бўлган санок сонлар доим саналмишнинг бирлик сондаги жинсига акс жинсда бўлади, саналмишнинг ўзи кўплиқда бўлади. Сон билан саналмиш одатда изофа бирикмасини ҳосил қилади:

– *учта толиба*; *ثَلَاثُ طَالِبَاتٍ* – *учта талаба* – *ثَلَاثَةُ طُلَّابٍ*

– *олтита журнал*. *سِتُّ مَجَلَّاتٍ* – *олтита китоб* – *سِتُّ كُتُبٍ*

ثَمَانٍ – *саккиз* сони саналмиш билан бирикканида унинг охиридаги *ي* ҳарфи тикланади:

. – *саккиз дераза* *ثَمَانِي دَرَّازَاتٍ*; *саккиз толиба*; *ثَمَانِي طَالِبَاتٍ*

Саналмиш аниқ ҳолатда бўлиши мумкин:

– *(Ўша) тўрт толибани кўрдим*. *رَأَيْتُ أَرْبَعَ الطَّالِبَاتِ*

– *Маҳмуд (ўша) ўнта китобни ўқиди*. *قَرَأَ مُحَمَّدٌ عَشْرَةَ الْكُتُبِ*

3. 11 – *أَحَدُ عَشَرَ* (муан: *عَشْرَةَ*) ва 12 – *اِثْنَا عَشَرَ* (муан: *عَشْرَةَ*) сонларининг иккала қисми саналмиш билан жинсда мослашади. 13 дан 19 гача бўлган сонларда фақат *عَشْرَ* – ўн сони саналмиш билан жинсда мослашади, бирликлар эса ҳардоимгидек саналмишнинг жинсига акс жинсда бўлади.

11 дан 19 гача бўлган сонлар (12 сонидан ташқари) келишиқларда ўзгармайди.

Сон	Музаккар	Муаннас
11	أَحَدَ عَشَرَ	إِحْدَى عَشْرَةَ
12	اِثْنَا عَشَرَ қаратқич ва тушумда: اِثْنَى عَشَرَ	اِثْنَا عَشْرَةَ : қаратқич ва тушумда اِثْنَى عَشْرَةَ
13	ثَلَاثَةَ عَشَرَ	ثَلَاثَ عَشْرَةَ
14	أَرْبَعَةَ عَشَرَ	أَرْبَعِ عَشْرَةَ
15	خَمْسَةَ عَشَرَ	خَمْسَ عَشْرَةَ
16	سِتَّةَ عَشَرَ	سِتَّ عَشْرَةَ
17	سَبْعَةَ عَشَرَ	سَبْعَ عَشْرَةَ
18	ثَمَانِيَةَ عَشَرَ	ثَمَانِيَةَ عَشْرَةَ
19	تِسْعَةَ عَشَرَ	تِسْعَ عَشْرَةَ

4. 20 дан ортиқ қўшма сонлар уюшиқ бўлақлар каби у боғловчиси орқали бирикади ва мустақил сўзлар каби келишиқларда турланади:

Б.к: واحدٌ وعِشْرُونَ، ثَلَاثَةٌ وَأَرْبَعُونَ، تِسْعٌ وَتِسْعُونَ

Қ.к: تِسْعٌ وَتِسْعِينَ، ثَلَاثَةٌ وَأَرْبَعِينَ، واحدٌ وَعِشْرِينَ

Т.к: تِسْعًا وَتِسْعِينَ، ثَلَاثَةً وَأَرْبَعِينَ، واحدًا وَعِشْرِينَ

Эслатма: Қўшма сонлар таркибида ҳам 1 ва 2 сонлари саналмиш билан жинсда мослашади, 3 дан 9 гача бўлган сонлар эса саналмишнинг жинсига тескари жинсда бўлади.

5. 11 дан 99 гача бўлган сонлардан кейин келган саналмиш бирлик сон, ноаниқ ҳолат, тушум келишигида бўлади. Мисоллар:

– Фермада 15 та сигир бор. فِي الْمَرْعَةِ خَمْسَ عَشْرَةَ بَقَرَةً.

– 38 та дафтар олдим. أَخَذْتُ ثَمَانِيَةً وَثَلَاثِينَ دَفْتَرًا.

–*Салима Қоҳирадан 52 кундан кейин تَرْجِعُ سَلِيمَةً مِنَ الْقَاهِرَةِ بَعْدَ اثْنَيْنِ وَخَمْسِينَ يَوْمًا*
қайтади.

6. *كم* – неча, қанча сўроқ олмошидан кейин саналмиш доим бирлик сонда, тушум келишигида бўлади. Мисоллар:

–*نечта китоб ўқидинг?* *كم كتابًا قرأت؟*

–*Залда нечта толиба (бор)?* *كم طالبًا في القاعة؟*

كم сўроқ олмоши олдида кўмакчи ёки аниқланмиш бўлса, саналмиш қаратқич келишигида бўлиши ҳам мумкин. Масалан:

Уни нечта толибадан сўрадинг? *من كم طالبًا سألت ذلك؟* ёки *من كم طالبٍ سألت ذلك؟*

–*Нечта шоирнинг девонини ديوان كم شاعرًا قرأت؟* ёки *ديوان كم شاعرٍ قرأت؟*
ўқигансан?

كم олмоши сўроқни эмас, “қанчалар”, “нақадар кўп” каби маъноларда ҳам ишлатилиши мумкин. Бундай ҳолатда саналмиш қаратқич келишигида, бирлик ёки кўплик сонда бўлади. Мисоллар:

– *Қанча қасида ўқидим!* *كم قصيدة قرأت!*

– *Неча кишини учратдим.* *كم رجلا لقيت!*

Бу маънода ишлатилганда *كم* олмоши билан саналмиш орасида *من* кўмакчиси бўлиши мумкин:

– *Қанча дўстларни билдим.* *كم من صديق عرفت!*

!– *Қанча эзгу ишлар қилдингиз!* *كم من أعمال صالحة عملتم!*

1– машқ. *Қуйидаги рақамларни ҳарфлар билан ёзиб, таржима*

қилинг:

3 طالبات	32 سيارة	19 طابقا	43 رجلا
8 طلاب	64 صيبا	21 دارا	52 امرأة
12 غرفة	98 صيبية	26 بيتًا	86 شابًا

2– машқ. *Таржима қилинг:*

5 минут, 24 соат, 10 кун, 11 кеча, 19 ҳафта, 12 ой, 6 йил, 2 аср.

3- машқ. Ўқинг ва таржима қилинг:

لجامعتنا ثلاث بنايات. بناية منها عبارة عن ثلاثة طوابق. والبنايتان عن أربعة طوابق. في أكبر البنايات حوالي خمسين قاعة للدرس و ثلاثين حجرة للمكاتب والخدمات وقاعة للاجتماعات. في كل قاعة للدرس سبورة وعشر طاولات مستطيلة وعشرون مقعدا. أما قاعة الاجتماعات ففيها طاولة مستديرة وثلاثون طاولة مستطيلة وعديد من الكراسي.

يدرس في صفنا ما يزيد عن أربعين طالبا وطالبة. يبلغ عدد الطالبات في كليتنا ستا وسبعين طالبة. خمس وعشرون منهن يدرسن في الصف الأول.

عقدت مدرستنا المشرفة اجتماعا لطلبة الصف. قد حضره خمسة وثلاثون طالبا وطالبة. لم يحضره خالد ومعه طالبتان وتسع طلاب.

مساحة أصغر قاعة للدرس تبلغ ستة عشر متراً مربعاً (16م 2). عرض أكبر القاعات يساوي ستة أمتار (6 م). طولها يبلغ خمسة عشر متراً (15 م). نضرب 6 م في 15 م : 5 × 15 م 90 م 2. إذن مساحتها تساوي تسعين متراً مربعاً. سعة خزان الماء هذا تعادل عشرين متراً مكعباً (20 م 3). صرفنا منها ثمانية أمتاراً مكعباً (8 م 3) فبقي فيها ما لا يزيد عن اثني عشر متراً مكعباً (12 م 3). ستون بالمائة (60 %) من الكتب المحفوظة في مكتبة الجامعة باللغة الأوزبكية. خمسة وثمانون في المائة منها (85 %) مطبوعة في العقد الأخير من القرن الماضي.

قابلتني اليوم سليمة في المكتبة وسألني: كم سنة عمرك، يا جمال؟ قلت: ناهزت العشرين. فسألت كم مدينة من المدن العربية زرت؟ قلت: والله، يا سليمة، زرت أربعاً منها - القاهرة وبيروت ودمشق والكويت. فقالت: ذلك لحسن حظك. كم من الشباب ما زاروا ولا مدينة عربية!

4- машқ. Таржима қилинг:

Ҳовлимизда иккита ўрик дарахти, учта олма дарахти ва тўртта шафтоли дарахти бор. Дарахтларнинг орасидаги масофа 6 метрдан кам эмас. Ўрик дарахтларини 8 йил олдин, олмаларни 5 йил, шафтоли дарахтларини эса 2 йил олдин экканмиз.

Ҳовлимиз саҳнининг 60 фоизи дарахтлар билан банд. 25 фоизига ҳар хил гуллар экканмиз. 15 фоизига ҳеч нарса экмаганмиз.

Уйимиз 4 хона ва 1 айвондан иборат. Айвоннинг эни - 4 метр, узунлиги - 6 метр. Демак, юзаси: 4м. х 6м.қ 24м2.

Мехмонхонамизнинг ҳажми – 84м3. Менинг хонамнинг ҳажми эса – 48м3.

Кеча Холидни учратдим. У мендан: “Ҳовлингиз саҳни неча квадрат метр?” – деб сўради. “550 м3”, – дедим. “Уйингиз неча хонадан иборат?” – деди. “4 хонадан”, – дедим. “Уйингга неча марта бордим, бунга эътибор бермабман”, – деди.

5. машқ. Ўқинг ва таржима қилинг:

أسرتنا

أسرتنا عبارة عن 9 أشخاص. هم: جدي وجدتي ووالداي وأخي الأكبر مني وأخي الأصغر مني وأختي الأكبر مني وأختي الأصغر مني وأنا.

جدي شيخ مسن. لقد بلغ من العمر 85 عاما. إنه عمل في مصنع الطائرات أربعين سنة وتقاعد منذ 25 عاما. أما جدتي فعمرها 81 سنة. هي تحب مشاهدة أفلام مسلسلية فتقضي معظم أوقاتها قاعدة على الأريكة أمام التلفزيون – ساعتين صباحًا وثلاث ساعات بعد الظهر وأربع ساعات مساء كل يوم. بلغ والدي 45 عاما من عمره. تخرج الجامعة منذ 22 سنة وعمل مهندسًا في مصنع الجرات خلال 18 عاما وقبل 5 سنوات تحول إلى مصنع الطائرات. أما والدي فهي مدرسة اللغة الأوزبكية وآدابها في المدرسة الثانوية. تقع تلك المدرسة على مسافة كليومترين من بيتنا.

أخي الأكبر يكبرني بثماني سنين. يتخرج بعد سنتين ونصف جامعة طشقند الطبية. كبرى أخواتي تدرس منذ 3 سنين في المعهد العالي للمعلمين والمعلمات. قالت إنها درست 15 مادة دراسية تخصص تربية الصبيان والصبيات. وأنا أدرس في جامعة طشقند الإسلامية منذ 15 شهرًا. أختي الصغيرة وأخي الصغير يدرسان في المدرسة المتوسطة.

6- машқ. Таржима қилинг ва ёд олинг:

قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: الصدقة على المسكين صدقة وهي على ذى القرباة اثنتان – صلة وصدقة.

عنه صلى الله عليه وسلم: لا يحل للرجل أن يفرق بين اثنين إلا بإذنهما.
عن رسول الله صلى الله عليه وسلم: لا يحل لمسلم أن يهجر مسلماً فوق ثلاث ليالٍ.
وعنه صلى الله عليه وسلم أيضاً: إذا استأذن أحدكم ثلاثاً فلم يؤذن له فليرجع.
قال صلى الله عليه وسلم: أكمل المؤمنين إيماناً أحسنهم خلقاً.

45– §. Саноқ сонлар

(давоми)

1. Юз – مائة, минг – ألف, миллион – مليون каби яхлит сонлар саналмишнинг бирлик сондаги шакли билан изофа бирикмаси ҳосил қилади:

– 1000 бет; ألف صَفْحَةٍ – 100та китоб; مائة كتاب
– 2000 бет; ألفاً صَفْحَةٍ – 200 та китоб; مائتا كتاب

Бу яхлит сонларнинг ўзи саналмиш бўлиши мумкин. Бунда юз – مائة . Мисоллар:

– 400 أربع مائة أربع مائة ك أربع مائة ك
– 900 китоб تسع مائة (تسعمائة) كتاب
– 6000 ستة آلاف
– 7000 дафтар سبعة آلاف دفتر
– 14 000 тонна أربعة عشر ألف طن
– 200 000 километр مائتا ألف كيلومتر
– 5 000 000 ҳисса خمسة ملايين
– 25 000 000 киши وعشرون مليون نسمة

2. Уч ва ундан ортиқ хонали сонлар саналмишининг шакли сўнгги икки хонага кўра белгиланади. Масалан:

– 105 толиб مائة وخمسة طلاب
– 226 толиба مائتان وست وعشرون طالبة
– 3746 метр ثلاثة آلاف وسبع مائة وستة وأربعون مترا
– 4 745 806 тонна أربعة ملايين وسبع مائة وخمسة وأربعون ألفاً وثمان مائة وستة أطنان

3. Кўп хонали сонларнинг сўнгги хоналари 01 ёки 02 бўлса, саналмиш одатда яхлит соннинг охирида бирлик, иккилик шаклида қайтарилади:

– 101 китоб مائة كتاب وكتاب
– 302 дафтар ثلاثمئة دفتر ودفتران
– 1001 кеча ألف ليلة وليلة

4. Сон саналмиш билан изоҳловчи сифатида ҳам бирикиши мумкин. Бунда саналмиш кўплик сон шаклида бўлади. Мисоллар:

الطلابُ العشرة – 10 талаба; العواملُ المائة – 100 омил; الجنود المائتان 200

аскар;

Бундан ташқари, сон саналмиш билан *من* кўмакчиси воситасида бирикиши мумкин:

– *деҳқонларнинг тўққизтаси, тўққиз деҳқон*; تسعة من الفلاحين

– *китобларнинг элликтаси, элликта китоб*. خمسون من الكتب

5. Каср сонлардан 1F2 “*نصف – ярим*” сўзи билан ифодаланади.

Махражи 3дан ўнгача каср сонлар *فُعْلٌ* (баъзан *فُعْلٌ*, кўплиги – *أَفْعَالٌ*) вазнида ясалади: 1F3 – *ثُلُثٌ*, 1F4 – *رُبْعٌ*, 1F5 – *خُمْسٌ*, 1F6 – *سُدُسٌ* (ўзаги *سِتت*) фақат “6” санок сонини ифодалашда ишлатилади. Каср сон, тартиб сон каби бошқа ҳолатларда *سُدس* ўзагидан фойдаланилади), 1F7 – *سُبْعٌ*, 1F8 – *ثَمْنٌ*, 1F9 – *تُسْعٌ*, 1F10 – *عَشْرٌ*.

Бундай каср сонларнинг сурати 1 (бир)дан ортиқ бўлса, сурат санок сон, махраж кўрсаткичи эса саналмиш шаклида ифодаланади: 2F3 – *ثَلَاثان* (иккита учдан бир), 3F4 – *ثَلَاثَة أرباع* (учта тўртдан бир), 7F10 – *سبعة أعشار* (еттита ўндан бир) ва ш.к.

Махражи ўндан ортиқ бўлган каср сонларни ифодалашда “*جُزْءٌ – бўлак, қисм*” сўзидан фойдаланилади:

5F14 – *خَمْسَةٌ أجزاءٍ من إثني عشر جزءاً*

14F45 – *أربعة عشر جزءاً من خمس وأربعين جزءاً*

1– машқ. Ўқинг ва таржима қилинг:

100 طالب، 200 طالبة، 600 سيارة، 2000 حرارة، 9000 متر، 55000 دقيقة، 3000000

ثانية، 157 طالبًا، 269 طالبة، 203 سيارات، 2119 حرارة، 8796 مترًا، 55209 دقائق، 31059304 ثوان، 5F2، 10F9، 60F47، 90F83.

2– машқ. Таржима қилинг:

101 gazeta, 2002 қалам, 63 000 дафтар, 79 863 километр,
4 579 346 м², 35 000 000 м³, 1x6, 5x8, 4x15, 41x80.

3- машқ. Ўқинг ва таржима қилинг:

يزيد عدد سكان جمهورية اوزبكستان عن 26 مليون نسمة. في عاصمتها طشقند وحدها يقيم أكثر من مليوني نسمة.

أربعة أخماس من مجموع السكان هم الأوزبك، أما الروس فهم يشكلون حوالي 6 % منهم من أهالي الجمهورية. والمواطنون المنتمون إلى القوميات الأخرى يشكلون ما يزيد عن سدس عدد السكان الإجمالي. مساحة الجمهورية الإجمالية تساوي 447300 كيلومتر مربع (كم²). يبلغ طول الحدود بينها وبين الدول المجاورة 6221 كم. فمثلا، بينها وقازاخستان - 2202 كم. ، وبينها وتركمانستان - 1621 كم. أما حدودها بأفغانستان فيبلغ طولها 138 كم.

تضم الجمهورية 12 ولاية وجمهورية ذات الحكم الذاتي. في أوزبكستان شبكة متطورة لطرق المواصلات. فيزيد طول الطرق المعبدة عن 71000 كم. وطول السكك الحديدية يقارب 3700 كم. وذلك بالإضافة إلى خطوط المواصلات الجوية.

4- машқ. Таржима қилинг:

Миср Араб Республикаси араб давлатларининг энг йиригидир. Унинг майдони 1 001 400 км²ни ташкил қилади. Бу майдон 26 муҳофазага бўлинган.

Дунёдаги энг катта дарёлардан бири - Нил дарёсининг умумий узунлиги -1500 км, Миср ҳудудидаги узунлиги эса - 1200 км. Жанубда унинг эни 1 км. бўлса, шимолда 25 кмга етади.

Миср аҳолиси 75 миллионга етади. Аҳолининг 45 фоизи шаҳарларда яшайди. Уларнинг 93 фоизи - мусулмонлар, 6 фоизи - қибтий насронийлар, 1 фоизи бошқа динлар вакиллари.

Мисрнинг пойтахти Қоҳира дунёдаги энг катта шаҳарлардан. Унда 18 миллионга яқин аҳоли яшайди.

5- машқ. Таржима қилинг:

أربعون يوما في رمضان

(من نوادر جحا)

كان من عادة جحا إذا صام يوما في رمضان أن يلقي بحصاة في جرة. رآته ابنته فألقت في الجرة ملء كفيها من الحصيات و هي تظن أنها تساعد. سأله الجيران يوماً: كم بقي من رمضان؟ قال: أما ما بقي فلا أعرفه، ولكني عليم بما مضى من أيامه.

دخل داره وعد الحصيات فزاد على مائة وعشرين حصاة. قال بينه وبين نفسه: لو أنبأتم بهذا العدد لسخروا مني. ولكني أنزل به إلى الأربعين. ثم خرج لهم وقال: مضى من الشهر أربعون يوماً على التقريب.

فتضحكوا منه وتضحك هو منهم وهو يقول: إنه شهر طويل على الصائمين. فماذا تصنعون لو أنبأتم بالعدد الصحيح؟

ماشқ. Ўқинг ва таржима қилинг: 6-

في القاهرة

(تممة)

سمير: كم لكم في القاهرة؟
حبيبة: ما لا يزيد على عشرة أيام.
سليمان: الجماعة طلبوا مني خدمة وأنا وجدتني عاجزا عن أن أؤديها لهم.
سمير: غير معقول! أي خدمة؟
عبد الصادق: استفسرنا عن موقع متجر عبد الرحمن عوف.
سمير: متجر عبد الرحمن عوف..؟ والله، كأني سمعت عنه. وماذا تريدون منه؟
سليمان: يعمل فيه رجل على الإخوان أن يبلغوه تحية أخيه في طشقند.
سمير: الله يسلمه ويسلمكم! آسف، لم أقدم نفسي... (مادًا يده للمصافحة) أخوكم سمير محمود، طالب أزهري.

محمد الصادق: فرصة سعيدة. أنا عبد الصادق والأخ كمال والأخت حبيبة.
سمير: أهلا وسهلا! يسعدني التعرف عليكم. أما معكم عنوان المتجر؟
حبيبة: الذنب ذنبي. أستاذنا كتب العنوان على ورقة كانت معي فضاعت مني لا أجدها.
سمير: لا بأس. لا لوم عليك. لا شك، كنت مثقلة بمحوم السفر.
حبيبة: هو كذلك. أشكرك على هذا اللطف.
سليمان: الشكر لله! هذه زميلتنا وداد. ربما هي تعرف المحل. أسعد الله صباحك، يا وداد!
وداد: طابت أوقاتكم جميعا. أرجو المعذرة، كأني لم أر الجماعة من قبل؟
سمير: هؤلاء ضيوفنا من أوزبكستان، يا وداد...

عبد الصادق: الأخت حبيبة والأخ كمال وأنا عبد الصادق. كلنا طلاب في جامعة طشقند الإسلامية.
وداد: يا سلام! من جامعة طشقند الإسلامية؟ أنا ابن عمي يدرس العربية هناك. اسمه أشرف، الدكتور
أشرف دعدور.

حبيبة: ما شاء الله! الدكتور أشرف ابن عمك؟ هو أستاذنا ونحن نوقره أشد توقير.
وداد: يا لسعادة الصدفة! كان ابن عمي في عطلته الصيفية تحدث كثيرا عن بلادكم وعن عاصمتكم
وعن أهلها إلى حد أنني أحببت طشقند قبل أن أراها.
حبيبة: أطال الله عمرك، يا وداد. إن شاء الله تزورين طشقند وجمهوريةنا وتزدادين حبا لهما. ونحن
نتشرف باستضافتك.

وداد: إن شاء الله، إن شاء الله! ولكن، ما المشكلة يا شباب؟ أراكم مهمومين؟
سليمان: أظن المشكلة قد انحلت. الجماعة كانوا يسألون عن متجر عبد الرحمن عوف حيث يعمل أخو
أستاذهم. ما دام أستاذهم هو ابن عمك، تعلمين بالتأكيد الخل الذي يعمل فيه أخوه؟
وداد: طبعاً، وكيف لا؟! أخو الدكتور أشرف يعمل في محل وسائل التقنية لعبد الرحمن عوف وهو على
كورنيش النيل.

كمال: الحمد لله. الحمد لله على هذه الصدفة السعيدة. أيامكانك، يا وداد، أن تدلين على الطريق إلى
ذلك المتجر؟

وداد: أبدا! أيعقل أن أكتفي بأن أدلكم على الطريق؟! لا بد من أن أصحابكم إلى هناك.
حبيبة: وأنت مشكورة جزيل الشكر! ولكن، متى؟ أراك في عجلة من أمرك؟
وداد: في الحقيقة، عندي موعد مع زميلة. ولكن لا بأس. الآن نركب جميعا الحافلة رقم 30 ونصل بها
إلى شارع صلاح الدين. هناك موعدني مع زميلتي. نقابلها ثم ونواصل الطريق بالحافلة رقم 15 وهي توصلنا إلى
كورنيش النيل حيث المتجر المنشود. ما رأيكم؟

محمد الصادق: والله هذا اقتراح عظيم ولا يسعنا إلا أن نحبذه شاكرين لله على هذا الحظ.
سليمان: أنا عندي الآن ارتباط، فسامحوني ولكني ألحق بكم بعد نصف ساعة بإذنه تعالى.
سمير: أما أنا عندي مشاغل كثيرة اليوم. علي أن أستاذنكم مع أي تواق إلى مزيد من محادثتكم.
محمد الصادق: إننا نقيم في العمارة الجديدة بالمدينة الجامعية. فنتشرف باستقبالك هناك متى ما شئت.
سمير: ما رأيكم نلتقي بالسادسة مساء الغد؟
الجميع: موافقون، إن شاء الله، نتشرف...

سمير: في مقهى الفيشاوي بشارع الحسين؟ هل تعرفونه؟
عبد الصادق: كيف لا وهو من أشهر المقاهي في القاهرة! إذن، اتفقنا. غدا في تمام السادسة مساء في
مقهى الفيشاوي.

سمير: إذن إلى اللقاء، يا جماعة!

محمد الصادق: في أمان الله، يا صديق!

كمال: مع السلامة، يا عزيزي!

حبيبة: إلى اللقاء غدا، يا سمير!
 سليمان: الله معك، يا أخي.

6- машқ. Таржима қилинг ва ёдлаб олинг:

قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: إن المؤمن ليدرك بحسن خلقه درجة الصائم القائم.
 قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: ألا أخبركم بأفضل من درجة الصيام والصلاة والصدقة؟ قالوا: بلى. قال: صلاح ذات البين فإن فساد ذات البين هي الحالقة.
 قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: يا أبا ذر إذا طبخت مرقة فأكثر ماءها وتعاهد جيرانك.
 قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: يسلم الصغير على الكبير والمار على القاعد والقليل على الكثير.

46- §. Тартиб сонлар

Тартиб сонлар *нечанчи?* сўроғига жавоб бўлиб, предметнинг белгисини билдирувчи сифат, сифатдошлар каби кўпинча мослашган аниқловчи вазифасида ишлатилади. Масалан: *Кутубхона тўртинчи қаватда.*

Тартиб сонлар гапнинг бошқа бўлаклари-эга, кесим, тўлдирувчи, ҳол вазифаларида ҳам ишлатилиши мумкин: *Биринчи-менман. Сен иккинчисан. Кеча учинчини кўрдим. Тўртинчида учрашамиз.*

«Биринчи» тартиб сони музаккарда «أَوَّلُ» (кўплиги-أَوَائِلُ), муаннаста «أَوَّلَى» (кўплиги-أَوَّلِيَّاتٌ) шаклида, 2-чидан 10-гача тартиб сонлар эса музаккарда فاعل (кўплиги-فواعل), муаннаста فاعلة (кўплиги-فاعلات) вазнида ясалади.

Демак биринчи ўнлик тартиб сонлари қуйидаги кўринишга эга:

	музаккарда		муаннаста	
	бирлик	кўплик	бирлик	кўплик
Биринчи	أَوَّلٌ	أَوَائِلُ	أَوَّلَى	أَوَّلِيَّاتٌ
Иккинчи	ثَانِي (الثَّانِي)	ثَوَانٍ (الثَّوَانِي)	ثَانِيَةٌ	ثَانِيَّاتٌ
Учинчи	ثَالِثٌ	ثَوَالِثٌ	ثَالِثَةٌ	ثَالِثَاتٌ
Тўртинчи	رَابِعٌ	رَوَابِعٌ	رَابِعَةٌ	رَابِعَاتٌ
Бешинчи	خَامِسٌ	خَوَامِسٌ	خَامِسَةٌ	خَامِسَاتٌ

Олтинчи	سادس	سوادس	سادسة	سادسات
Еттинчи	سابع	سوابع	سابعة	سابعات
Саккизинчи	ثامن	ثوامن	ثامنة	ثامنات
Тўққизинчи	تاسع	تواسع	تاسعة	تاسعات
Ўнинчи	عاشر	عواشر	عاشرة	عاشرات

Кўшма сонлар таркибидаги «биринчи» сўзи (21нчи, 31нчи, 41нчи...) музаккарда حَادِي (الحادي), муаннасада حَادِيَّة (الحادية) шаклида, қолган бирликлар (2-9) эса биринчи ўнликдаги каби فاعل вазнида бўлади.

“11нчи”дан “19нчи”гача бўлган тартиб сонлар келишикларда ўзгармайди, ҳар икки бўлаги َ (фатҳа)га тугаган бўлади. Аниқлик артикли “ال” фақат биринчи сўзга қўшилади.

“20нчи”, “40нчи”, “100нчи” каби яхлит (охири “0” бўлган) тартиб сонлар шаклан санок сонлардан фарқ қилмайди.

Масалан: الثلاثون-ўттиз, ўттизинчи; أَلْفٌ-минг, мингинчи...

Демак 11нчидан юқори тартиб сонлар қуйидагича бўлади:

	музаккар		муаннас	
	Ноаниқ ҳолатда	Аниқ ҳолатда	Ноаниқ ҳолатда	Аниқ ҳолатда
11нчи	حَادِي عَشَرَ	الحَادِي عَشَرَ	حَادِيَّة عَشَرَ	الحَادِيَّة عَشَرَ
12нчи	ثَانِي عَشَرَ	الثَّانِي عَشَرَ	ثَانِيَّة عَشَرَ	الثَّانِيَّة عَشَرَ
13нчи	ثَالِثَ عَشَرَ	الثَّالِثَ عَشَرَ	ثَالِثَةٌ عَشَرَ	الثَّالِثَةُ عَشَرَ
14нчи	رَابِعَ عَشَرَ	الرَّابِعَ عَشَرَ	رَابِعَةٌ عَشَرَ	الرَّابِعَةُ عَشَرَ
15нчи	خَامِسَ عَشَرَ	الخَامِسَ عَشَرَ	خَامِسَةٌ عَشَرَ	الخَامِسَةُ عَشَرَ
16нчи	سَادِسَ عَشَرَ	السَّادِسَ عَشَرَ	سَادِسَةٌ عَشَرَ	السَّادِسَةُ عَشَرَ
17нчи	سَابِعَ عَشَرَ	السَّابِعَ عَشَرَ	سَابِعَةٌ عَشَرَ	السَّابِعَةُ عَشَرَ
18нчи	ثَمَانِي عَشَرَ	الثَّمَانِي عَشَرَ	ثَمَانِيَّة عَشَرَ	الثَّمَانِيَّة عَشَرَ
19нчи	تَاسِعَ عَشَرَ	التَّاسِعَ عَشَرَ	تَاسِعَةٌ عَشَرَ	التَّاسِعَةُ عَشَرَ
20нчи	عِشْرُونَ	العِشْرُونَ	عِشْرُونَ	العِشْرُونَ
30нчи	ثَلَاثُونَ	الثَّلَاثُونَ	ثَلَاثُونَ	الثَّلَاثُونَ
40нчи	أَرْبَعُونَ	الأَرْبَعُونَ	أَرْبَعُونَ	الأَرْبَعُونَ
100нчи	مِائَةٌ، مِئَةٌ	المِائَةُ، المِئَةُ	مِائَةٌ، مِئَةٌ	المِائَةُ، المِئَةُ
1000нчи	أَلْفٌ	الأَلْفُ	أَلْفٌ	الأَلْفُ

1- машқ. Ўқинг ва таржима қилинг:

الصفحة الأولى، المجلد الأول، دور ثان، طبقة ثالثة، الليلة السادسة، في الشهر الحادي عشر، في العقد الأول من القرن الحادي والعشرين، من العدد الحادي والخمسين، إلى الغرفة المائة، كل طالب متتین.

2- машқ. Таржима қилинг:

Биринчи синф, тўрттинчи уй, ўнинчи қават, тўққизинчи ҳафта, ўн иккинчи ой, тўқсон бешинчи йил, уч юз ўн тўрттинчи хонада, икки минг уч юз элик тўрттинчи бет.

3- машқ. Ўқинг ва таржима қилинг:

هذا هو الأسبوع الخامس لإقامتنا في القاهرة. أنا وزميلي كمال نسكن في الغرفة الثانية بالطابق الثامن في العمارة الخامسة. أما زميلتنا حبيبة فهي حلت في الحجرة الثامنة عشر بالدور الثاني للعمارة الثالثة. المسافة بين العمارتين الخامسة والثالثة لا تزيد عن مائتي متر. رأيتها أمس في الجنيحة بين العمارتين، كانت تنزه مع زميلتها شريفة من آذربيجان. سألت زميلتها: "كم يوما لك في القاهرة، يا شريفة؟" فأجابت: "اليوم اليوم السادس والثمانون". تعرفت بحبيبة في اليوم الحادي والخمسين بعد قدومي إلى القاهرة. سألت: "أين كنت تسكنين قبل تعرفك بحبيبة؟" أجابت: "كنت أسكن في الغرفة الثلاثئة والتاسعة والعشرين مع فتاتين من الجزائر. هما تسكنان الآن في الغرفة التاسعة عشرة المجاورة لغرفتنا. بيننا وبينهما ألفةٌ ولا نطوق الفراق".

4- машқ. Таржима қилинг:

Аммам Себзор даҳасидаги 124- уйда истиқомат қиладилар. Уларнинг 4 ўғил ва тўрт қизлари бор. Учунчи ўғиллари араб тилидан дарс берадилар. 3 йил аввал "ал-Азҳар" университетини битирганлар. Тўрттинчи ўғиллари ҳам араб тилини яхши билади. 2 йилдан бери таржимон бўлиб ишлайди. Кенжа қизлари Тошкент ислом университетиде ўқийди. Аммамнинг ёшлари 68да. Ҳар ойнинг 29- кунини у кишини зиёрат қиламиз.

Амаким Юнусобод тумани, 14-даҳа, 96-уйда яшайдилар. Уларнинг хонадонлари 12- қаватда. Хонадонларига лифт билан кўтариладилар. Ҳозир ёшлари 72да. 3 ўғиллари ва 3 қизлари бор. Иккинчи ўғиллари Дамашқда яшайди. Энг катта қизлари 4 йилдан

бери Москвада ўқийди. Ҳар ойнинг ўн бешинчи куни бизникида йиғиламиз.

5– машқ. Ўқинг, таржима қилинг ва ёдлаб олинг:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

حُرِّمَتْ عَلَيْكُمْ وما ذبح على النصب (المائدة، 3)

اليوم أحل لكم وطعامكم حل لكم. (المائدة، 5)

يا أيها الذين آمنوا لا تحرموا لا يحب المعتدين. (المائدة، 87)

قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: يغسل الإناء إذا ولغ فيه الكلب سبع مرات أو أواهن أو أخراهن بالتراب وإذا ولغت فيه الهرة غسل مرة.

قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: إذا استيقظ أحدكم من نومه فلا يغمس يده في الإناء حتى يغسلها ثلاثة فإنه لا يدري أين باتت يده.

47 – §. Вақтни ифодалаш

1. Йил тақвимлари

Дунё мамлакатларининг аксариятида йил ҳисоби Исо Масихнинг туғилган кунидан бошланади. Бу тақвим “милодий” (милод-туғилиш) деб аталади. Милодий тақвим бўйича бир йил 365 кун (ҳар тўрт йилда бир келадиган кабиса йили 366 кун)дан иборат.

Мусулмон мамлакатларининг асосий кўпчилигида Муҳаммад соллаллоху алайҳи васалламнинг 622 милодий йилда Маккадан Мадинага **ҳижрат** (кетиш, кўчиш) қилганларидан бошланадиган йил ҳисоби ҳам жорий этилган. Бу тақвим “ҳижрий тақвим” дейилади. Ҳижрий тақвим “қамарий” ёки “шамсий” бўлади.

Ҳижрий-қамарий тақвимда ҳисоб ойнинг самодаги ҳолатига кўра олиб борилади. Бир ой 29 кун бўлса, кейинги ой 30 кун, ундан кейингиси яна 29 кун бўлади ва ҳоказо. Шунда бир йил 354 кундан иборат бўлади. Милодий тақвимнинг 32 йили ҳижрий-қамарий

тақвимнинг 33 йилига тенгдир. Милодий йилнинг қайси ҳижрий-камарий йилига тўғри келишини қуйидагича ҳисоблаб чиқарилади:

$$m-622\text{Қм}-622\text{Ғ}32\text{қх}.$$

(Бунда м.-милодий йилни, х.-ҳижрий йилни англатади).

Масалан: 2005м.-622Қ2005м.-622Ғ32қ1426х.

Демак 2005 м. йил 1426 ҳижрий-камарий йилга тўғри келади.

Ҳижрий-камарий йилнинг қайси милодий йилга тўғри келиши қуйидагича аниқланади:

$$\text{Х.}-\text{х.Ғ}33\text{Қ}622\text{қм}.$$

Масалан: 1410х.-1410х.Ғ33Қ622қ1990м.

Демак 1410х. қамарий йил 1990 м. йилга тўғри келади.

Ҳижрий-шамсий тақвим Эронда жорий қилинган. Бу ҳисоб бўйича йилнинг узунлиги милодий тақвимдаги каби 365 кунга тенг. Милодий тақвим билан ҳижрий-шамсий тақвим ўртасидаги фарқ-622 йил. Масалан, 2005м. йил 1383х. шамсий йилга тўғри келади (2005-622қ1383).

Араб тилида йиллар тартиб сон билан ифодаланади:

2005м.йил-.2005-الميلادي ٥٢٥١ السنة الألفان والخامسة الميلادية-

1422х.йил-.1422-السنة الألف والأربعمئة والثانية والعشرون الهجرية-

العام الألف والأربعمئة والثاني والعشرون الهجري

Йил санок сонларда кўрсатилиб, عام, سنة сўзлари билан изофа бирикмасини ҳосил қилиши ҳам мумкин:

1999м. -.1999-عام ألف وتسعمئة وتسعة وتسعين الميلادي-

1412х. -.1412-سنة ألف وأربعمئة واثنى عشرة الهجرية-

2. Ой номлари

Араб мамлакатларида милодий тақвим билан ойларнинг икки хил-оврупоча ва сурёнийча номлари ишлатилади:

№	ой	оврупоча	сурёнийча
1	Январь	يَنَّايرُ	كانون الثاني
2	Февраль	فَبْرَايرُ	شَبَّاطُ
3	Март	مَارِسُ	أَذَّارُ
4	Апрель	أَبْرِيْلُ	نَيْسَانُ

5	Май	مَآيُو	أَيَّارُ
6	Июнь	يُونِيُو	حَزِيرَانُ
7	Июль	يُولِيُو	تَمُورُ
8	Август	أَعْسُطُسُ	أَبُ
9	Сентябрь	سَبْتَمْبَرُ	أَيْلُولُ
10	Октябрь	أَكْتُوبَرُ	تَيْشْرِينُ الْأَوَّلُ
11	Ноябрь	نُوفَمْبَرُ	تَيْشْرِينُ الثَّانِي
12	Декабрь	دِسْمَبَرُ	كَانُونُ الْأَوَّلُ

Ҳижрий-қамарий тақвим билан эса, Исломгача бўлган даврда ҳам ишлатилган асли арабча ой номлари қўлланилади. Улар қуйидагилар:

المُحَرَّمُ، صَفَرٌ، رَيْبَعُ الْأَوَّلِ، رَيْبَعُ الثَّانِي، جُمَادَى الْأَوَّلِ، جُمَادَى الْآخِرَةِ، رَجَبٌ، شَعْبَانُ، رَمَضَانُ، شَوَّالٌ، ذُو الْقَعْدَةِ، ذُو الْحِجَّةِ

Ой кунлари қуйидагича ифодаланади:

1 сентябрь – أول أيلول ёки اليوم الأول من شهر أيلول

8 декабрь – ثامن ديسمبر ёки اليوم الثامن من شهر كانون الأول (ديسمبر)

3. Ҳафта кунлари

Араб мамлакатларида ҳафтанинг биринчи куни шанба, охири куни жума ҳисобланади. Ҳафта кунларининг номлари қуйидагилар:

Шанба	السَّبْت	Сешанба	الثَّلَاثَاءُ
Якшанба	الأَحَد	Чоршанба	الأَرْبَعَاءُ
Душанба	الاثْنَيْنِ	Пайшанба	الْجُمَيْسُ
الْجُمُعَةُ-Жума			

4. Соатни ифодалаш

Араб тилида соат тартиб сон билан ифодаланади:

السَّاعَةُ التَّاسِعَةُ – Соат тўққиз

فِي السَّاعَةِ السَّابِعَةِ – Соат еттида

Вақтни белгилашда «Соат 17, 23» каби 12дан ортиқ сонлар ишлатилмайди. Шунинг учун одатда, вақтни белгилашда «صباحا—эрталаб», «قبل الظهر—пешиндан олдин», «بعد الظهر—пешиндан кейин», «مساءً—кечкурун», «ليلاً—тунги» сўзлари қўшиб айтилади.

Дақиқалар миқдори соатни билдирган рақамга «ўтди», «ошди» маъносидаги و боғловчиси ё «кам» маъносини англатадиган إلا юкламаси билан боғланади. Бу маънодаги إلا юкламасидан кейинги сўз тушум келишигида бўлади. Мисоллар:

Эрталабки соат саккиздан ўн минут ўтди— الساعة الثامنة وعشُر دقائق صباحا

Кечки чорак кам бешда— في الساعة الخامسة إلا ربعًا مساءً

1– машқ. Ўқинг ва таржима қилинг:

في الساعة الحادية عشرة صباح يوم الأحد القادم؛ من الساعة العاشرة والنصف مساء الثلاثاء؛ في تمام الرابعة والثلاث بعد ظهر يوم الاثنين الماضي؛ الساعة الثامنة إلا ربعًا، بالسادسة إلا 12 دقيقة من مساء اليوم؛ في تمام الرابعة والربع مساء السبت القادم.

العام الألف والتسعمئة والثامن والتسعون الميلادي؛ سنة ألفين والثلاث؛ اليوم الثاني والعشرون من شهر أيار عام ألفين أربعة؛ أول رمضان عام ألف وأربعمئة وسبعة وعشرين الهجري. ثلاثون نيسان عام ألف وتسعمئة وتسعة وتسعين الميلادي. 21 محرم عام ألف وأربعمئة وستة وعشرين الهجري.

اليوم العشرون من شهر أيلول (سبتمبر) عام ألفين وخمسة. تاسع شعبان عام ألف وثلاثمئة واثني عشر الهجري. الخامس والعشرون من ذي الحجة سنة 1421 هـ. 16 حزيران 1965م. 31-12-2005م. 14-9-1988م.

2– машқ. Таржима қилинг:

Эрталабки соат олти; соат кечки етти ярим; соат 17:15; 20 дақиқа кам 23; шанба куни 12:00да; жума куни эрталабки соат 9дан 3 дақиқа ўтганда; ўтган душанба куни 16:50да, келаси якшанба эрталаб 8:40да; 1966 м.йил 16 апрель; 1991 йил 1 сентябрь; 1426 ҳ.йил 21 рамазон; 1312ҳ.йил 14 шаъбон.

3– машқ. Ўқинг ва таржима қилинг:

أيقظني أمي يوم الأحد الماضي في تمام السادسة والنصف صباحا وقالت: "أما نسيت أن أخاك بلغ عامه العاشر من العمر؟ عليك أن تذهب إلى السوق وتتسوق بعض الحاجات لتهديها له احتفالاً بيوم ميلاده". حينئذ تذكرت أن أخي أكمل وُلد بتاريخ الثاني والعشرين من شهر تشرين الأول عام 1995م. فنهضت وقمت بالتمارين الرياضية الصباحية وتغسلت وحلقت ذقني وتناولت فطوري. استغرق كل ذلك ساعة واحدة. ففي الساعة والنصف خرجت من البيت واتجهت إلى موقف الباصات وإذا على صديقي الحميم بواقف في الموقف. فتصافحنا تصافحاً حاراً إذ أننا لم نتقابل منذ شهرين. قلت له: "طولت المكوث بدلهي. متى رجعت؟" قال: "رجعت في الأربعاء الماضي. كنت أنوي أن أزورك اليوم بعد الحادية عشرة صباحاً". قلت: "يا لحسن النية! وأنا يا عزيزي، كنت عقدت النية على أن أتصل هاتفياً ببيتك وأستفسر من أهل بيتك عن موعد عودتك من السفر. قصاري القول—إنك معزوم للغداء عندنا اليوم. يحضر بعض أقاربنا أيضاً". قال: "أتشرف. ولكن، ما المناسبة؟" فشرحت له أن أخي أكمل الصغير بلغ عامه العاشر. ففنتهز الفرصة لنجتمع وتكتحل أعيننا برؤية بعضنا بعضاً ونرددش قليلاً.

قال: "فرصة سعيدة! سأحضر، إن شاء الله". قلت: "إذن، إلى اللقاء في الثانية بعد الظهر".

4- машқ. Таржима қилинг:

Келаси сешанба куни Ўзбекистон мусулмонлари диний идорасининг мажлислар залида имом Бухорийнинг туғилганига хижрий ҳисобда 1235 йил тўлиши муносабати билан илмий анжуман ўтказилади. Анжуман кеч соат 5:00да бошланади.

Абу Абдуллоҳ Муҳаммад ибн Исмоил Бухорий милодий ҳисоб билан 810 йил 21 июлда, хижрий ҳисоб билан 194 йил 13 шавволда Бухорода туғилган. 16 ёшигача ўз юртида ҳадис илмини ўрганди. 825 милодий йилда (хижрий ...йилда) Маккага бориб, ҳаж фарзини адо этди.

Имом Бухорий 600 000га яқин ҳадис тўплаган. Шундан 100 000 “саҳиҳ” (тўғри, ишончли) ва 200 000 “ғайри саҳиҳ” (хато, заиф) ҳадисни ёддан билган. Аллома 20 дан ортиқ китоб тасниф этган. “Ал-Жомий ас-саҳиҳ” ҳадислар тўплами Ислон мамлакатларида Қуръондан кейинги энг мўътабар китоб ҳисобланади. Имом Бухорийнинг бу асари бир қанча тилларга таржима қилинган. 1991–1996–йилларда ўзбек тилида ҳам нашр этилди. Шу асари ва ҳадис илмига бағишланган бошқа

асарлари алломанинг “Ҳадис илмининг султони” унвони билан оламда машхур бўлишига сабаб бўлган.

Абу Абдуллоҳ Муҳаммад ибн Исмоил Бухорий милодий 870 йил 31 сентябрда (баъзи манбаларда 1 сентябрь), хижрий 256 йилда Самарқанд яқинидаги Хартанг қишлоғида вафот этди.

И Л О В А Л А Р

Араб мамлакатлари

الأقطار العربية

Тартиб рақами - رتبه	<i>Номи</i> تسميتها	<i>Еаствиһа -</i> <i>Поштаһи</i>	<i>Майдони (1000 км²) -</i> <i>Масاحتها (1000 км مربع)</i>	<i>Аҳолиси (1000 киши)</i> <i>(نسمة 1000)</i>
Осиё қитъасида				
1	Ироқ Республикаси الجمهورية العراقية	Бағдод بغداد	435	21 882
2	Саудия Арабистони Қироллиги المملكة العربية السعودية	АрРиёд الرياض	2 150	18 171
3	Сурия Араб Республикаси الجمهورية العربية السورية	Дамашқ دمشق	165,2	15 283
4	Ўрдун (Иордания) Ҳошимий Қироллиги	Аммон عمان	87,7	4 234

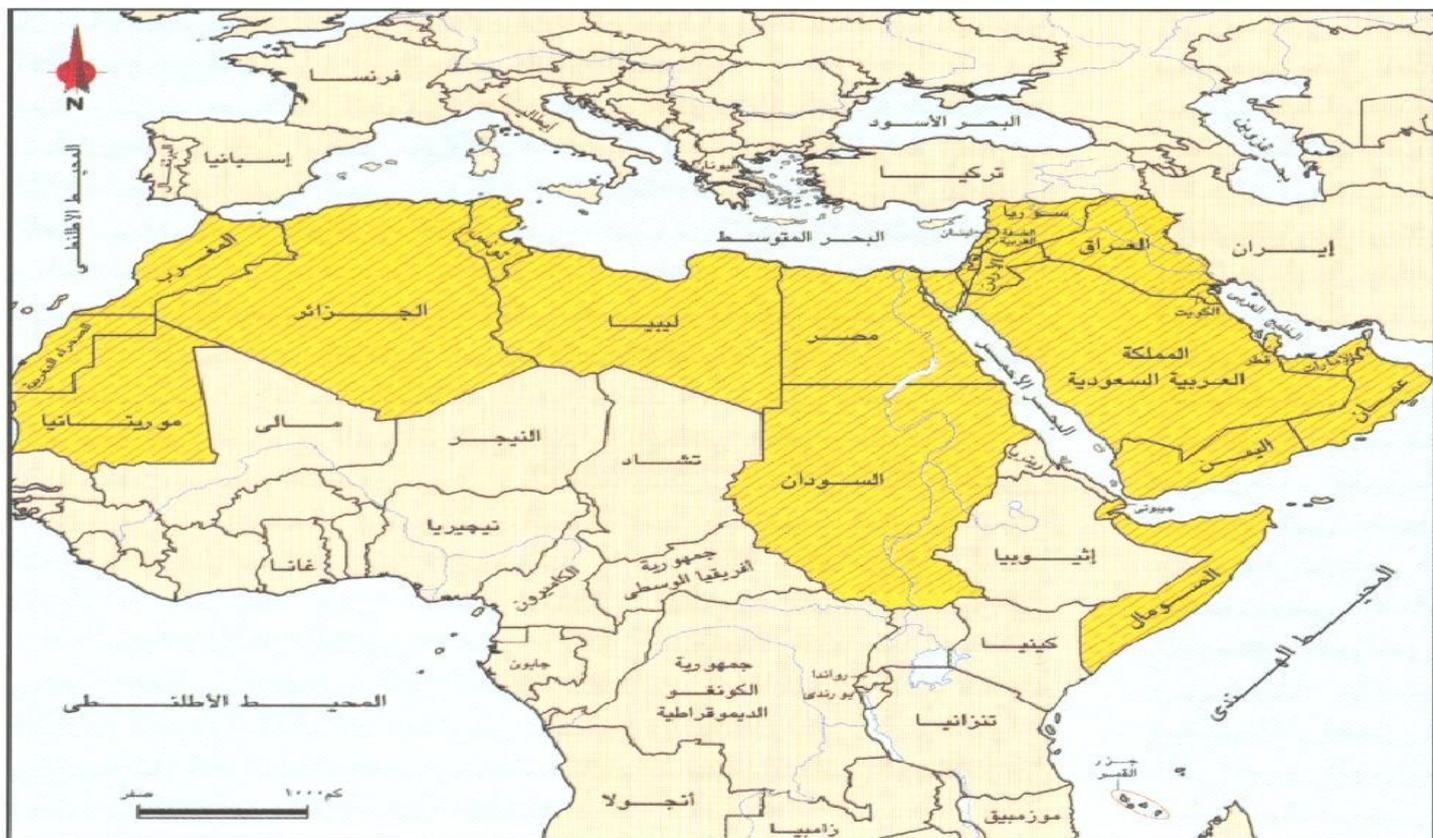
	المملكة الأردنية الهاشمية			
5	Ливан Республикаси الجمهورية اللبنانية	Байрут بيروت	10,4	3 082
6	Ўмон Салтанати سلطنة عمان	Масқат مسقط	212,5	2,239
7	Кувайт Давлати دولة الكويت	Кувайт الكويت	17,8	1 626
8	Яман Араб Республикаси الجمهورية العربية اليمنية	Сано صنعاء	529	
9	Бирлашган Араб Амирликлари دولة الإمارات العربية المتحدة	Абу Забий أبو ظبي	83,6	
10	Қатар Давлати دولة قطر	Ад-Дўха الدوحة	11	
11	Баҳрайн Давлати دولة البحرين	Ал- Манома المنامة	0,66	
12	Фаластин Давлати دولة فلسطين	Қуддус القدس		
Африка қитъасида				
1	Миср Араб Республикаси جمهورية مصر العربية	Қоҳира القاهرة	1001,4	61 000
2	Марокаш (Мағриб) Қироллиги المملكة المغربية	Ар-Работ الرباط	446,6	28 913
3	Судан Республикаси جمهورية السودان	Хартум الخرطوم	2 506	16 600
4	Тунис Республикаси الجمهورية التونسية	Тунис تونس	163,1	9100
5	Сомали Демократик Республикаси جمهورية الصومال الديمقراطية	Могадшо مقديشو	637,6	6872

6	Ливия Араб Социалистик Халқ Жамоҳирияси الجمهورية العربية الليبية الشعبية الإشتراكية	Триполи طرابلس	1760	5600
7	Жазоир Республикаси الجمهورية الجزائرية	Жазоир الجزائر	2 382	2 940
8	Мавритания Ислом Республикаси الجمهورية الإسلامية الموريتانية	Нуакшут نواكشوط	1 030,7	2 400
9	Жибути Республикаси جمهورية جيبوتي	Жибути جيبوتي	23,2	526
10	Қумур ороллари جزر القمر	Муриней موريناى	2,2	676

Эслатмалар: 1. Мамлакатларнинг рўйхатдаги тартиби аҳоли сонига кўра белгиланди;

2. Аҳоли сони ҳақидаги маълумотлар 2001 йилда Internet тармоғидан олинди.

خريطة الأقطار العربية – أراب ماملاكاتلاري خاريتاسي

Араб ёзувларидан намуналар

عِنْدَ الْإِمْتِحَانِ يُكْرَمُ الْمَرْءُ أَوْ يَهَانُ

«Насх» ёзуви

اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِرَبِّكَ وَسَيِّدِكَ وَالْكَرِيمِ

«Девоний» ёзуви

مَرَّةً تَأْتِي فِي نَالَ مَاتَنِي

«Риқъа» ёзуви

إِنَّمَا أَعْمَلُ بِالْإِنشَاءِ مَا لِكَلَامِي مِنْكَ

«Сулс» ёзуви

وَمَنْ تَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا

«Настаълик» ёзуви

بِأَمْرِ اللَّهِ لِيُؤْتِيَهُ مَخْرَجًا
وَمَنْ تَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا
وَمَنْ تَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا

«Насхи қадим» ёзуви

Намуналарни хаттот Ҳабибуллоҳ Солиҳ тақдим этган.

Арабча-ўзбекча луғат

i

эмасми?	ألا..؟ §-7
абдий, мангу, доимий, ҳамма вақт, узлуксиз	أَبَدٌ §-26, §-45
нина, хукқа (игла, инъекция)	إِبْرَةٌ (إِبْرٌ) §-30
ота	أَبٌ (أَبَاءٌ) §-20, §-23, §-24, §-37, §-41, §
Отажон!	يا أَبْتُ! (أَبْتَاهُ، أَبَاهُ) §-23
ота-она	أَبْوَانٌ §-32
ёдгорлик, осори-атика	أَثَرٌ (أَثَارٌ) §-22
1) тўлов, иш ҳақи 2) нарх, баҳо, қиймат	أُجْرَةٌ (أُجْرٌ) §-34, §-41
1) кейинга қолдирмоқ, бошқа муддатга олдирмоқ 2) муддатларини белгиламоқ	أَجَّلَ §-7
1) чакалакзор, ўрмон, чангалзор 2) қамишзор	أَجْمَةٌ (أَجْمَاتٌ، أَجْمٌ) §-31
1) бир 2) кимдир	أَخَذَ §-24, §-25, §-30, §-36, §-38, §-41, §-43, §-44, §-46
якшанба	يَوْمُ الْأَحَدِ §-29
олмоқ	أَخَذَ (y) أَخَذَ §-17, §-24, §-25, §-30, §-31, §-32, §-34, §-37, §-38, §-39, §-41, §-43
мени кечир, гуноҳимдан ўт, афв эт	لَا تُؤَاخِذْنِي §-7, §-26, §-43
таъна	مُؤَاخَذَةٌ §-18
айбга буюрманг, кечиринг, авф этинг	عَدِمِ الْمُوَاخَذَةَ §-42
ушланиб қолмоқ, кечикиб қолмоқ, орқага қолмоқ.	تَأَخَّرَ §-2, §-11, §-43
бошқа, ўзга, бўлак	آخَرَ (أَخْرَى) §-20, §-22, §-23, §-31

	34-§, 42-§, 45-§
охирги, яқин ўтмишдан, яқиндаги вақтга нисбатан охирги, сўнги	آخِرٌ (أَوَّخِرٌ) (وَقْتُ) 44-§
шу каби, ва ҳ.к.	وَالْح. 22-§, 23-§
1) кечикаётган, 2) орқада қолган, 3) кечки, жуда кечки	مُتَأَخِّرٌ 18-§
ака, ука, биродар	أَخٌ (إِخْوَانٌ، إِخْوَةٌ) 3-§, 7-§, 17-§, 18-§, 20-§, 21-§,
опа, сингил	أُخْتٌ (أَخَوَاتٌ) 13-§, 17-§, 18-§, 20-§, 23-§, 24-§,
1) нарса буюм 2) асбоб, ашё, жиҳоз, қисм, анжом	أَدَاةٌ (أَدَوَاتٌ) 11-§
1) адабиёт 2) тарбия, хуш муомала, хушхулқлик	أَدَبٌ (آدَابٌ) 32-§, 36-§, 44-§
1) адабий, адабиётга оид 2) адабли, хушмуомала 3) маданиятли 4) ахлоқий	أَدَبِيَّةٌ 12-§, 38-§
1) ҳақ (пул) тўламоқ, ҳисоб-китоб қолмоқ, 2) бажармоқ, амалга оширмоқ	أَدَّى 17-§
хуллас, демак, у ҳолда, ундай бўлса	إِذْنٌ 11-§, 30-§, 44-§, 45-§, 47-§
хабар қилмоқ, маълумот бермоқ	أَذَّنَ 44-§
(нима нечадир) қилмоққа розилик сўраш, рухсат сўраш	اسْتَأْذَنَ 7-§, 44-§, 45-§
изн, рухсат, розилик	إِذْنٌ (أُذْنٌ) 18-§, 44-§
Аллоҳ хоҳласа	بِإِذْنِ اللَّهِ 39-§, 42-§, 45-§
қулоқ	أُذُنٌ (آذَانٌ) 6-§
зарарли, зиён келтирувчи	مُؤْذِنَةٌ (مُؤْذِنٌ) 34-§
1) число, ой-кун 2) вақт, давр, эра 3) тарих	تَارِيحٌ (تَوَارِيحٌ) 25-§, 47-§

тарихчи, солномчи	مُؤَيِّحٌ § 13, § 20
Ер, қуруқлик	أَرْضٌ (أَرْضٍ) § 24, § 30
тахт, диван, супа	أَرِيكَةٌ § 44
арман	أَرْمَنٌ § 22
қуён	أَرَنْبٌ (أَرَانِبٌ) § 34
оқ халат	مِغْزَرٌ (مَازِرٌ) § 39
асосий, бош, муҳим	أَسَاسِيٌّ § 23
муассаса, ташкилот, корхона, идора, институт	مُؤَسَّسَةٌ (مُؤَسَّسَاتٌ) § 22, § 23
Остона (шаҳар)	أَسْتَنَةٌ § 23
ўқитувчи, муаллим, мураббий, тарбиячи, устоз	أُسْتَاذٌ (أَسَاتِيذَةٌ) § 1, § 2, § 26, § 30, § 36, § 42, § 45
арслон	أَسَدٌ (أُسُودٌ) § 13, § 19, § 20, § 31
1) оила, фамилия, сўроқ 2) қариндош, уруғлар	أُسْرَةٌ (أُسْرٌ) § 32, § 44
афсус чекувчи, қайғули, ҳасратли	أَسِيفٌ, أَسِيفٌ § 25, § 32
афсуски	لِلْأَسِيفِ § 42
Осиё	أَسِيَا § 22, § 23
осиёлик	أَسِيَاوِيٌّ § 38
1) оғир юк, вазифа, ташвиш, ғам 2) мажбурият, берилган вазифа	إِصْرٌ (أَصَارٌ) § 43
африкалик, Африка минтақасига оид	أَفْرِيْقِيٌّ § 38
Афғонистон	أَفْغَانِسْتَانٌ § 23
ишонтириш, тасдиқлаш	تَأْكِيْدٌ § 45
албатта, шубҳасиз, муқаррар	بِتَأْكِيْدٍ § 26
далил, қатъий, ишончли, ..	مُتَأَكِّدٌ § 26
ишонмоқ	مُتَأَكِّدَةٌ مِنْ .. § 26
емоқ	أَكَلَ (يُ) أَكَلٌ § 7, § 16, § 17, § 23, § 28, § 31,
ейилди	أُكِلَ § 31
еювчи (судхўр)	أَكَلَ الرِّبَا § 27

овқатланиш, овқат емоқ	أَكَلَ § 34, 39-§
едирувчи	مُوَكَّلٌ § 27
...-масин учун	لِعَلَّ (لِكُنْ) § 41
агар ...-маса	إِلَّا (إِنْ) § 24
агар ...-маса	إِلَّا أَنْ § 45
1) одат қилмоқ, одатланиб (ўрганиб) қолмоқ 2) дўст бўлмоқ, яхшилиқ қилмоқ, севмоқ	أَلِفٌ (ا) اِئْتِ § 34
минг	أَلْفٌ (آلِفٌ) § 22, 47-§
гуруҳ оқсоқоли, ўқитувчининг ёрдамчиси, ..	أَلْفَةٌ كَقُلْفَا § 46
тузилган, ёзилган, ижод этилган асар	مُؤَلَّفٌ (مُؤَلَّفَاتٌ) § 38
ялтирамоқ, ярқирамоқ, порламоқ	أَلَقَ (اِ) اَلَقُ § 45
оғритмоқ, азобламоқ, азоб бермоқ, қийнамоқ, азият чектирмоқ	أَمَّمَ § 37
1) оғриққа чидамоқ 2) азоб чекмоқ, азобланмоқ	تَأَمَّمَ § 33
немисларга оид, олмониялик	أَلْمَانِيٌّ § 38
худо, илоҳ	إِلَاهٌ § 26
Аллоҳ	الله § 11, 17-§, 18-§, 25-§, 26-§, 32-§, 33-§,
Худо ҳаққи	والله § 11, 16-§, 18-§, 23-§, 26-§, 42-§ 44-§,
Аллоҳга! Қандай яхши-я!	الله § 26, 45-§
Э, Худо!	اللَّهُمَّ § 26
Худо ёр бўлсин!	الله مَعَكَ § 11
нари тур, йўқол олдимдан (кўзимдан)	إِنِّيكَ عَيْتِي § 24
она	أُمٌّ (أُمَّهَاتٌ) § 17-§, 23-§, 26-§, 39-§, 47-§
эй она, ойи!	يَا أُمَّهُ § 39

1) миллат, халқ; 2) тариқат, дин, диёнат; 3) вақт	23-§, 25-§, 34-§ (أُمَّةٌ مُّؤْمِنَةٌ)
имом, раҳнамо, йўлбошчи	إِمَامٌ (أَيُّمَّةٌ) §-26
ёки	أُمٌّ §-7, 13-§, 33-§
буюрмоқ, амр этмоқ	أَمَرَ (و) أَمْرٌ §-24
1) буйрук, амр, фармон, фармойиш, кўрсатма, йўл-йўриқ 2) иш, шароит, ҳол-аҳвол, масала	1 أَمْرٌ (أَوْامِرٌ) §-26
иш, масала, шароит, ҳол-аҳвол	2 أَمْرٌ (أُمُورٌ) §-26, 40-§, 45-§
бошлиқ	أَمِيرٌ (أَمْرَاءٌ) §-34, 38-§
Америкага оид	أَمِيرِكِيٌّ §-38
кеча	أَمْسٌ §-16, 19-§, 23-§, 25-§
1) арзимас одам, шароитга мослашиб олувчи, текинхўр, харом-тавоқ 2) хизматкор, малай, текинхўр, харомхўр 3) малайлик, хизматкорлик, замонасозлик, шароитга мослашиш	إِمَاعٌ, إِمَاعَةٌ (إِمَاعَاتٌ) §-43
умид қилмоқ	أَمَلَ (و) أَمَلٌ §-42
имонли бўлмоқ, ишончли бўлмоқ, ростгўй, тўғри (халал бермоқ)	أَمِنَ (و) أَمَانَةٌ §-31
хавфсиз бўлмоқ, тинч бўлмоқ, имонли бўлмоқ, ишончли, суянчиқ	أَمِنَ (ا) أَمِنَ §-31
ишонмоқ, иймонлаштирмақ, хавфсизликни таъминламақ	أَمِنَ بِ §-38, 47-§
ишонмоқ, ишонч билдирмоқ, (على) – ишониб топширмақ, сазовор бўлмоқ	إِثْتَمَنَ §-42
рахм-шафқат, омонлик билан	فِي أَمَانٍ اللّٰهُ §-45
1) ишончли, ҳақгўй, ростгўй, имонли	أَمِينٌ §-42

2) хавфсиз, 3) ишонч қозонган	
имон	إِيمَانٌ 9-§, 24-§, 41-§, 44-§
мўъмин, Аллоҳга имон келтирган	مُؤْمِنٌ 21-§, 24-§, 26-§, 34-§, 44-§, 45-§
лаган, товоқ, идишлар, идиш-товоқ	إِنَاءٌ (أَوَانٍ) 12-§, 46-§
андижонлик	أَنْدِيجَانِيٌّ 26-§
1) инглизга оид; 2) англиялик	إِنْجِلِيزِيٌّ 20-§
одам, инсон	إِنْسَانٌ (نَاسٍ) 24-§, 32-§, 33-§, 34-§, 38-§, 39-§, 42-§, 43-§
грипп, тумов	إِنْفِلُوئِزًا 30-§
1) қариндошлар, туғишганлар, оила, хотин, 2) аҳоли, яшовчи 3) одамлар, кишилар	أَهْلٌ (أَهَالٍ) 23-§, 47-§
муносиб бўлган	لِأَهْلٍ 24-§
хуш келибсиз!	أَهْلًا وَسَهْلًا 1-§, 42-§, 45-§
қайтиш, қайтиб келиш	إِيَابٌ 41-§
автобус	أَوْتُوْبِيسٌ 41-§
офат, бало, фалокат, кушанда, жароҳат	آفَاتٌ (آفَاتٍ) 20-§
бошланиш, ҳар нарсанинг бошланиши	أَوَّلٌ (أَوَائِلٍ) 14-§, 17-§, 20-§, 29-§, 33-§, 44-§, 46-§
ўтган кун	أَوَّلُ أَمْسٍ 31-§
бошидан, биринчидан	أَوَّلًا 17-§, 46-§, 47-§
ҳозир, энди,	آنَ 19-§
ҳозирда, эндиликда	الآنَ 7-§, 19-§, 25-§, 30-§, 31-§, 39-§, 45-§,
вақт, мавсум	أَوَانٌ 43-§
супа, ўтирадиган жой, зал	إِيَّانٌ 43-§
шунингдек, яна, тағин	أَيْضًا- 1-§, 7-§, 11-§, 12-§, 13-§, 18-§, §, 23-§
қаерда?	أَيْنَ؟ 7-§, 11-§, 13-§, 18-§, 23-§,

	24-§, 36-§, 42-§, 46-§
каерда бўлмасин	أَيْنَمَا 26-§

ب

хечқиси йўқ! зарари йўқ	لَا يَأْسَ 2-§, 18-§, 26-§, 39-§, 45-§
нефть	بِنُورٍ 23-§
хириллаш	بُحَاخَ، بُحَاةٌ 39-§
хирилловчи, хириллайдиган (хирилдоқ, бўғиқ)	مَبْحُوحٌ 39-§
1) баҳс, муҳокама, ўрганиш, тадқиқлаш, текшириш	بَحَثٌ (أَبْحَاثٌ، مَبْحُوثٌ) 23-§
кўл	بُحَيْرَةٌ (بُحَيْرَاتٌ) 38-§
бахил, хасис, зикна, қурумсоқ	بَحِيلٌ (بُحَالَةٌ) 32-§, 38-§, 41-§
... учун зарур	لَا بُدَّ مِنْ (أَنْ، عَنْ) 39-§
1) бошлади, бошланди, кириб келди	فَبَدَأَ (بِ، ب) 1-§, 17-§, 20-§, 26-§, 29-§, 30-§,
1) ибтидоий, бошланғич; 2) кириш, дастлабки	إِبْتِدَائِيَّةٌ 39-§
бошловчи	بَادِئَةٌ 36-§
боши, бошланиш жойи, في ~ - бошда, бошида منذ ~ - аввал, аввл бошидан	بِدَايَةٌ 29-§
1) (н.гадир) шошилмоқ, ошиқмоқ (إِلَى), 2) эришмоқ, етишмоқ, бормоқ (إِلَى) 3) олдинроқ қилмоқ, олдиндан огоҳлантирмоқ (н.гадир, ҳақда)	بَادَرَ 39-§
ўзаро алмашиш	تَبَادَلَ بِ... 30-§, 39-§, 42-§
тўла, йўғон, семиз, الجِسْمِ ~ - жисми катта, басавлат, йўғон	بَدِينٌ (بُدْنٌ) 30-§
1) бўлмоқ, бўлиб кўринмоқ, кўринмоқ, (деб) танимоқ, маълум	بَدَا (y) 42-§

бўлмоқ, 2) .. бўлиб кўринмоқ, ..га ўхшамоқ	
дон, уруғ	بَدْرَةٌ (بَدْرَاتٌ) §-14
1) ҳаммасини бермоқ, кўп бермоқ, 2) исроф қилмоқ 3) аямаслик (кучни); сарф қилмоқ جَهْدُهُ ёки وَسَعَهُ	بَدَلٌ (u & y) §-26, §-33, §-34, §-40, §-43
1) иззат (хурмат) қиладиган бўлмоқ, одобли бўлмоқ, олийжаноб бўлмоқ,	بَرٌّ (u & a)
обрў-эътиборини тикламоқ	أَبْرَأَ
ёввойи, куруқликдаги	بَرِيَّةٌ §-20
апельсин	بُرْتُقَالٌ §-21, §-30, §-39
совуқ, салқин	بَارِدٌ §-42
чилангар, слесерь	بَرَّادٌ §-37
авиапочта орқали	بِالْبُرَيْدِ الْجَوِيِّ §-31
қобилиятли, моўир, билимдон	بَارِعٌ §-36
буғдой ёрмаси	بُرْعُلٌ §-38
Аллоҳ сизни ўз марҳаматига етказсин	بَارَكَ اللهُ فِيكَ §-21, §-24
барака, марҳамат	بَرَكَةٌ §-1
Худонинг марҳамати	بَرَكَاتُهُ §-36
табрик, қутлов	تَبْرِيكٌ (تَبْرِيكَاتٌ) §-36
муборак, баракотли, бахтли, қутлуғ	مُبَارَكٌ §-12, §-23
режалаштирмоқ, программалаштирмоқ	بَرَمَجٌ §-29
1) программа, режа; 2) иш тартиби	بَرْنَامِجٌ (بَرَامِجٌ) §-26
мусабақа, беллашув	مُبَارَاةٌ (مُبَارَاةَاتٌ) §-11, §-16, §-29
бўстон, боғ	بُسْتَانٌ (بُسْتَانِيْنٌ) §-21, §-39
1) ёзилмоқ (тўшалмоқ), чузилмоқ, ёйилмоқ, узатмоқ 2) кенгаймоқ, ўсмоқ 3) хурсанд бўлмоқ	اِنْبَسَطَ §-43

1) оддий, содда; 2) ёйилган, ёзилган, бўшалган	بَسِيطٌ (بُسُطٌ) §-39
кулувчи, кулаётган	مُبْتَسِمٌ §-39, §-36
Бисмиллоҳир раҳмонир раҳим – деб айтмоқ	بَسْمَلٌ §-17
1) чиқармоқ, кўчириб олмоқ, шилмоқ, артмоқ, арчилмоқ, қириб олмоқ	بَشَّرَ (بَشْرٌ) §-32 ¹
кувонмоқ	بَشَّرَ (بَشْرٌ) §-32 ²
Хурсанд бўлмоқ	بَشَّرَ (بَشْوَرٌ) §-32
1) хушхабар билан хурсанд эди 2)... ҳаммага эълон қилди, билдирди, дарагини берди - بَشَّرَ	بَشَّرَ §-32
хушхабар	بُشْرَى §-36
1) кўзи равшан, ҳаммадан яхши кўриб турувчи 2) фарқловчи, сезувчи, билувчи 3) сезгир, зийрак, ақлли, фаросатли, эс- хушли	بَصِيرٌ (بَصْرَاءٌ) §-38
ўрдак	بَطَّ (بَطُوطٌ) §-20
картошка	بَطَّاطِسٌ §-11
1) кам ҳаракат қиладиган 2) дангаса, ялқов	بَطِيءٌ ۙ الْحَرَكَةُ §-30
қорин билан ётмоқ, ўзало тушиб (чўзилиб) ётмоқ, чалқанча, юзтубан ётмоқ	اِنْبَطَحَ ۙ عَلَى §-30
тарвуз	بَطِيخٌ §-4, §-30
1) ёлғон бўлмоқ, аҳамиятсиз бўлмоқ, беҳуда кетмоқ 2) бекорчи булмоқ, суст бўлмоқ 3) ишсиз булмоқ	بَطَلٌ (بَطْلٌ) §-32
қахрамон булмоқ	بَطَلٌ (بَطُولَةٌ) §-32
1) ичида (орасида) булмоқ, яширмоқ	بَطْنٌ (بَطُونٌ) §-32

2) кирмоқ; 3) чуқур булмоқ; ўзида мужассамлаштирмоқ (ع)	
1) қорин, ошқозон 2) ич	بَطْنٌ (بَطْنُونَ) §-32
командировка	بَعَثَةٌ (بَعَثَاتٌ) §-36, §-42
1) узок, олис, йироқ, узокдаги; 2) ...-дан узокда бўлган	بَعِيدٌ مِنْ، عَنْ... §-5, §-14, §-18, §-20... §, §-30, §-32
узокдан	مِنْ بَعِيدٍ §-30
1) қисм, бўлак 2) баъзилар, айримлар	بَعْضٌ §-17, §-25, §-26, §-29, §-30, §-33, §-34,
бир-биримизни, бир-биримизга	بَعْضُنَا بَعْضًا §-47
шуни билиш зарурки ...	يُنْبَغِي لـ.. أَنْ §-41
сигир, буқа	بَقَرَةٌ §-13
полиз экини	بَقْلٌ (بُقُولٌ) §-23
1) қолди, сақланди, қолгани (ортгани) бўлмоқ; 2) бирор жойда ёки ҳолатда бўлмоқ	بَقِيَ فِي.. (a) §-44
қолиб кетмоқ	بَقِيَ مِنْ §-45
қолгани	مَا بَقِيَ §-45
эрта, барвақт	بَاكِرًا §-17, §-29
йиғламоқ,	بَكَى (u) بُكَاءٌ §-42
йиғлатмоқ	أَبَكَى §-42
йиғлаётган, кўз-ёш тўкаётган ҳолда	بَاكِيًا (بَاكِ) §-42
1) мамлакат; 2) шаҳар; 3) жой, макон	بَلَدٌ (بِلَادٌ، بِلْدَانٌ) §-14, §-21, §-25, §-26, §-30, §-37, §-38, §-42, §-45
1) шаҳар	بَلَدَةٌ (بِلَادٌ) §-20, §-21
1) ривожланмаган, ақли ноқис, эси паст, ахмоқ 2) тентак	بَلِيدٌ §-43
1) етмоқ, эришмоқ, етиб бормоқ, кўтарилмоқ 2) олиб бормоқ (بِ، إِلَى، بِي) 3) балоғат ёшига етмоқ, вояга етмоқ 4) олий даражага етди, эришди	بَلَغَ (y) بُلُغٌ §-44, §-45, §-47

муболаға қилмоқ, орттириб (бўрттириб) юбормоқ	بَالَعُ §-26
1) етказиш 2) хабар қилиш, билдириш, маълум қилиш	إِنْلَاغُ §-24, §-30, §-36
хабарчи	مُبْلَغُ §-41
ха, албатта	بَلَى §-7, §-24, §-25, §-42, §-45
банд, модда, параграф	بَنْدٌ (بُنُودٌ) §-39
қурол, милтиқ	بُنْدُقِيَّةٌ §-34
қиз	بِنْتٌ (بِنَاتٌ) §-13, §-19
ўғлим, болам	بُنِيَّ §-39, §-43
ўғил, фарзанд	إِبْنٌ (أَبْنَاءٌ) §-1, §-22
қизалоқ, қизгина	بُنْيَّةٌ §-1, §-23, §-26
1) қуриш, қурилиш 2) бино, иншоат, иморат 3) лойиха, таркиб	بِنَاءٌ (أَبْنِيَّةٌ) §-4
қурмоқ, барпо қилмоқ, عَالَى - қурилмоқ	بُنِيْتُ §-31
бино, иншоат, иморат	بِنَايَةٌ (بِنَايَاتٌ) §-20, §-22
1) эшик, кириш, дарвоза 2) боб, бўлим, модда, банд	بَابٌ (أَبْوَابٌ) §-6, §-8, §-13, §-38
уй, манзил, турар жой	بَيْتٌ (بَيْتُوتٌ) §-17, §-19, §-20, §-23, §-29, §-30, §-39, §-41, §-47
тунади	بَاتَ (u) §-46
оқ	أَبْيَضٌ (بَيْضٌ) §-21
1) аниқ равшан бўлмоқ, аниқлашмоқ 2) фарқламоқ, аниқлаб олмоқ	تَبَيَّنَ §-41
душманлик, адоват, хусумат	دَاثُ الْبَيْنِ §-45
ўрта, ора	بَيْنٌ §-11, §-23, §-38, §-42, §-43, §-44, §-45,

ت

такси	تَاكْسِيٌّ (تَاكْسِيَّاتٌ) §-41
1) эргашиш, изма-из бориш, риояғамал қилиш, 2) кузатиш	مُتَابَعَةٌ §-33

З)давом эттириш	
тижоратга оид	تِجَارِيَّةٌ §-22
дўкон, магазин	مَتْجَرٌ (مَتَاجِرٌ) §-42, §-45
тагида, остида	تَحْتِ §-10, §-40, §-41
пастки, ички	تَحْتَانِي §-38
музей	مُتَحَفٌ §-10, §-18, §-19
тупроқ	تُرَابٌ (أُتْرِيَّةٌ) §-37, §-46
таржима қилмоқ	تَرْجَمَ §-26, §-43
таржимон	مُتَرْجِمٌ §-4, §-5, §-8, §-13, §-19, §-20, §-36
тарк этди, ташлаб кетди	تَرَكَ (و) تَرَكَ §-25, §-34, §-37, §-42
трамвай	تِرَافٌ §-17
термометр	تِرْمُومِيْتُرٌ (لَاآت) §-39
Чимён	تَشِيْمِيَانٌ §-29
чарчамоқ, ҳормоқ, толмоқ, чарчаб қолмоқ	تَعَبٌ (ا) تَعَبٌ §-20
чарчаганлик, чарчаш, ҳориш	تَعَبٌ (أَتْعَابٌ) §-20, §-30
олма(лар) (жам. от)	تُفَاحٌ §-7, §-8, §-12, §-21, §-39
аъло даражада қилмоқ, мукаммал ўрганиб олмоқ, маҳорат кўрсатмоқ	أَتَقَنَّ §-40
телевидение	تِلْفِزْيُونٌ §-26, §-44
ўқувчи, тарбияланувчи, тингловчи, шогирд	تَلْمِيذٌ (تَلَامِيذٌ، تَلَامِيذَةٌ) §-43
тиловат қилмоқ, ўқимоқ	تَلَا (و) يَتَلَوُ §-40
ўқиш, тиловат қилиш	تِلَاوَةٌ §-40
туғаш, ниҳоя, охир	إِتْمَامٌ §-37
тўла, мукаммал	تَمَامٌ §-23, §-41, §-47
роппа-роса	فِي تَمَامٍ §-45
тамоман, буткул, тўлалигича	تَمَامًا §-29
тут	تُوتٌ §-7
анжир дарахти	تَيْنٌ §-12, §-39

ث

тулки	تَعَلَّبُ (تَعَالِبُ) § 20-§, 34-§, 41-§
маданият, таълим	تَعْلَمُ § 22-§, 23-§
маданий	تَعْلَمِيَّةٌ § 22-§
мисқол	مِثْقَالٌ (مِثْقَالِي) § 29-§
ташвишга солинган	مُتَعَلِّقٌ بِ § 45-§
сешанба	يَوْمُ الثَّلَاثَاءِ § 29-§, 47-§
I б. мева берди, ҳосил берди, самара берди IV б. фойда келтирди, ҳосил берди	تَمَرَ (Y) ثَمُورٌ § 21-§, 30-§
мевалар, маҳсулот, фойда, манфаат, натижа	تَمَرٌ (أَثْمَارٌ، بِنَاءٌ) § 11-§
мева берадиган, ҳосил берадиган, мевали, серҳосил	مُتَمَرِّدٌ § 21-§, 23-§
нарх, баҳо, қиймат	تَمَرٌّ (أَثْمَانٌ) § 30-§
қимматбаҳо	تَمَرِيْنٌ § 43-§
ўрта мактаб	ثَانَوِيَّةٌ (ثَانَوِيَّاتٌ) § 44-§
иккинчи	ثَانِيْنٌ § 29-§, 33-§, 36-§, 45-§, 46-§, 47-§
вақтида, давомида, асносида	فِي أَثْنَاءِ (نَيْيٌ) § 45-§
кийим, кўйлак	ثَوْبٌ (ثِيَابٌ) § 34-§
бука	ثَوْرٌ (ثِيْرَانٌ) § 8-§, 20-§, 31-§

ج

мажбурият, мажбурлик	إِجْبَارٌ
тоғ	جَبَلٌ (جِبَالٌ)
пишлоқ	جُبْنٌ (أَجْبَانٌ) جُبْنَةٌ
фронт, томон	جَبْهَةٌ (جِبَاهٌ، جَبْهَاتٌ)
Жуҳо	جُحَا
уя, ин	جُحْرٌ (جُحُورٌ، أَجْهَارٌ)
аҳамият касб этмоқ	جَدُّ ¹ (اجي) جَدُّ
жуда қаттиқ интилмоқ, жиддий тиришмоқ	جَدُّ ² (اجي) جَدُّ (فِي)
бува	جَدُّ

буви	جَدَّةٌ
жуда	جَدًّا
янги	جَدِيدٌ (جُدُدٌ)
тортмоқ, ўзига эргаштирмоқ	جَرَّ (aɁy) جَرًّا
трактор	جَرَّازَةٌ (جَرَّازَاتٌ)
кўза, идиш	جَرَّةٌ (جَرَّاتٌ، جَرَّانٌ)
яра	جُرْحٌ (جُرُوحٌ، جِرَاحٌ)
яраланган	جَرِحَ (جَرَحِي)
газета	جَرِيدَةٌ (جَرَائِدٌ)
оддий, шунчаки	جُرْدٌ
урмоқ, жирингламоқ	جَرَسَ (u) جَرَسٌ
дори қабул қилиш	جَزَعَةٌ، جُرْعَةٌ (جُرْعٌ)
оқмоқ, кетмоқ, ўтмоқ	جَرَى (u) جَرِيٌّ
қисм	جُزْءٌ (أَجْزَاءٌ)
Катта раҳмат!	جَزِيلُ الشُّكْرِ
жасур, жасоратли	جَسُورٌ (جُسْرٌ)
бадан, тана	جِسْمٌ (أَجْسَامٌ)
жисмоний	جِسْمَانِيَّةٌ
қилмоқ	جَعَلَ (a) جَعْلٌ
жилдланган	جُلِّدٌ
ўтирмоқ	جَلَسَ (u) جُلُوسٌ
ўтирган	جَالَسَ (جُلُوسٌ، جَالِسَاتٌ)
ўтириш	جُلُوسٌ
ўтирган	جَلِيسٌ (جُلُوسَاءٌ، جُلَّاسٌ)
хордиқ	إِسْتِجْمَامٌ
тўпламоқ	جَمَعَ (a) جَمْعٌ
тўпланмоқ	اجْتَمَعَ .. فِي
йиғилиш	اجْتِمَاعٌ
масжид	جَامِعٌ (جَوَامِعٌ)
университет	جَامِعَةٌ (جَامِعَاتٌ)
жума	يَوْمُ الْجُمُعَةِ
барча	جَمِيعٌ

биргаликда	جَمِيعاً
жамланма	مَجْمُوعٌ
чиройли	جَمِيلٌ
республика	جُمْهُورِيَّةٌ
жаннат, боғ	جَنَّةٌ (جَنَّاتٌ)
боғча, кичик боғ	جَنِينَةٌ (جَنِينَاتٌ)
томон, тараф	جَانِبٌ
ёнма-ён	جُنْبًا إِلَى جُنْبٍ مَعَ
қанот	جَنَاحٌ (جَنَاحَاتٌ، أَجْنِحَةٌ)
Фаол бўлиб интилоқ	اجْتَهَدَ
кураш	جِهَادٌ
интилиш	جَهْدٌ (جُهُودٌ)
тиришқоқлик қилиш	اجْتَهَادٌ
курашчи	مُجَاهِدٌ
ўзини билмаганга солмоқ	بِجَاهِلٍ
нодон, саводсиз	جَاهِلٌ (جُهَالٌ، جَهْلَةٌ، جُهْلَاءٌ)
қорни очмоқ	جَاعٌ (V)

ح

...-га маъқулроқ, афзалроқ, севимлироқ	أَحَبُّ إِلَى 26-§, 32-§, 33-§
севмоқ, яхши кўрмоқ	أَحَبَّ 17-§, 20-§, 21-§, 24-§, 30-§, 37-§, 41-§, 42-§, 44-§, 45-§, 46-§
уни жуда яхши кўради	أَحَبَّهُ حُبًّا 34-§
севиш	حُبٌّ 9-§
(бирор н.ни) севганидан, меҳр кўйганидан	حُبًّا لِ.. 45-§
севимли, азиз	حَبِيبٌ 37-§
Ҳабиба	حَبِيبَةٌ 25-§
севимли, севикли	مُحَبَّبَةٌ 13-§
хапдори	حَبٌّ (حُبُوبٌ) 30-§
хапдори	حَبَّةٌ (حَبَّاتٌ) 39-§

маъқулламоқ, маъқул кўрмоқ	حَبَدَ §-45
сиёҳдон	مَجْبُورَةٌ (مَجْبُورٌ) §-25, §-41
тўхтаб қолиш, ушланиб қолиш	إِنْجَبَسَ §-36
ҳавонинг димлиги, дамлиги	الْإِنْجَبَاسُ فِي الْهَوَاءِ §-36
арқон (ҳас)	حَبْلٌ §-29
ҳаттоки	حَتَّى §-29
ҳаж қилиш	حَجَّ §-18, §-37
Ҳажжож	الْحَجَّاجُ §-26, §-37
хужжат, далил	حُجَّةٌ §-38
хона	حُجْرَةٌ §-8, §-13, §-17, §-44, §-46
тош	حَجْرٌ §-34
чегараламоқ	حَدَّ (V) §-23
бир қадар озми-кўпми	إِلَى حَدِّ مَا §-45
анча, кўп даражада	إِلَى حَدِّ كَثِيرٍ §-30
чегара	حَدُّ (مَحْدُودٌ) §-45
темир	حَدِيدٌ §-31
аниқ	بِالتَّحْدِيدِ §-42
гапириб бермоқ	تَحَدَّثَ عَنْ §-45
суҳбат	مُحَادَاةٌ §-45
янги, энг янги, замонавий	حَدِيثٌ §-22
ҳадис	حَدِيثٌ (أَحَادِيثٌ) §-26
энг замонавий	أَخَذْتُ §-33
воқеа, ҳодиса	حَادِثَةٌ (حَوَادِثٌ) §-32
воқеалар, янгиликлар	حَدَثٌ (أَحْدَاثٌ) §-29
етишиб чиқмоқ, келиб чиқмоқ	إِنْحَدَرَ §-22, §-23
келиб чиқувчи (мансуб)	مُنْحَدِرٌ §-23
боғ	حَدِيقَةٌ §-12, §-21, §-24
хайвонот боғи	حَدِيقَةُ الْحَيَوَانَاتِ §-13, §-20
энг қайноқ	أَحْرٌ §-36
қайноқ, иссиқ	حَارٌّ §-42, §-47
харорат, температура	حَرَارَةٌ §-25, §-39
омоч	مُخْرَاتٌ §-43

қийин, мушкул	حَرْجٌ §-26
кўриқламоқ	حَرَسَ §(V), §-34
...га нисбатан иштиёқ, интилиш	حَرَصَ عَلَى §-36
харф	حَرْفٌ §-25
ҳаракат, ҳаракат қилиш	حَرَكَةٌ §-2, §-33
таъқиқланмоқ, ҳаром деб белгиланмоқ	حُرِّمَ §-37
таъқиқланмоқ, маън этилмоқ, муқаддас деб эълон қилинмоқ	حُرِّمَ §-43, §-46
таъқиқланган, ман этилган, ҳаром	حَرَامٌ §-37
...га кўра	عَلَى حَسَبِ ... §-34
...га кўра, ...га биноан	حَسَبَ §-32
...гина эмас, балки ...	فَحَسْبُ ... وَلَكِنْ §-22
сезмоқ, билмоқ	حَسَّ (حِصَا) §-39
ҳасад қилмоқ	حَسَدَ §(V), §-30
ҳасад	حَسَدٌ §-28
ҳасадчи	حَسُودٌ §-39
одоб, ахлоқ, яхши хулқ-атвор	حُسْنُ الْخُلُقِ §-45
яхшилиқ қилмоқ	أَحْسَنَ §-43
энг яхши	أَحْسَنُ §-24, §-40, §-44
чиройли, ёқимли	حَسَنٌ §-41
яхши иш, хайрли иш	حَسَنَةٌ (حَسَنَاتٌ) §-28
эзгу, пок ният	حُسْنُ النِّيَّةِ §-47
бахтинг бор экан	لِحُسْنِ حِظِّكَ §-44
яхши	حَسَنًا §-20
хушхулқ	حَسَنُ الْخُلُقِ §-33
чиройли, яхши	حُسْنَى §-6
ҳашорат	حَشْرَةٌ (حَاتٌ) §-8, §-34
пара (ўқув соати)	حِصَّةٌ §-36
майда тош	حَصِيَاةٌ (حَصِيَّاتٌ) §-45
ўрасан, ҳосилни йиғиштириб оласан	حَصَدَ §(V), §-43
йиғим-терим, ҳосилни йиғиб	حَصْدٌ §-43

олиш	
(га) эришиш, етишиш	حَصَلَ (v) عَلَى ... §-43
якун, эришилган	الْمَحْصُولُ عَلَى §-36
маҳсулот	مَحْصُولٌ (مَحَاصِيلُ) §-23
от	حِصَانٌ §-13
иштирок этмоқ, қатнашмоқ, ҳозир бўлмоқ	حَضَرَ §-29, §-44, §-47
олиб келмоқ	أَحْضَرَ §-39
...да ҳозир бўлиш	الْحَاضِرُ فِي ... §-24
маъруза	مُحَاضِرَةٌ §-29, §-41
маданият, цивилизация	حَضَارَةٌ §-22, §-23
ҳазрати имом, Хастимом	حَضْرَةُ الْإِمَامِ §-22
бекат	مَحَطَّةٌ §-29, §-33
электростанция	مَحَطَّةُ تَوْلِيدِ الْكِبْرِيَاءِ §-31
ўтин	حَطَبٌ §-28
бахт, омад	حَظٌّ §-44, §-45
набира, невара	حَفِيدٌ (أَخْفَادٌ) §-38
1) ёд олмоқ, ёдламоқ; 2) асрамоқ, сақламоқ, ҳимоя қилмоқ	حَفِظَ (a) حَفِظَ §-23, §-34, §-43
ёдлаш	حَفِظَ §-33
асрамоқ, сақламоқ	إِحْتَفَظَ ... ءا §-22
сақлашга ҳаракат қилмоқ, риоя этмоқ	تَحَافَظَ عَلَى §-41
сақланаётган	مَحْفُوظٌ §-44
портфель, сумка	مِحْفَظَةٌ §-10
автобус	حَافِلَةٌ §-2, §-17, §-29, §-42, §-45
дала	حَقْلٌ §-13, §-26
...ни байрам қила туриб, ...ни тантанали нишонлаган ҳолда	إِحْتِفَالًا بِ... §-47
унинг ...га ҳаққи йўқ	لَا يَحِقُّ لِب... §-41
ҳақиқат	حَقٌّ §-3, §-26, §-45
ҳақиқатда, аслида	فِي الْحَقِيقَةِ §-45

ростданми?	أَحَقًّا؟ § 11-§, 39-§
хуқуқ	حَقٌّ (حُقُوقٌ) § 20-§, 42-§
сумка, жомадон	حَقِيْبَةٌ (حَقَائِبٌ) § 17-§, 24-§, 38-§, 39-§
хақорат назари билан қарамоқ, хурматсизлик билан муносабатда бўлмоқ	اِحْتَقَرَ مِنْ § 30-
эмламоқ, укол қилмоқ	حَقَّنَ (ي) ... § 39-
(тери остига тори юбориш), инъекция, мушак ичига дори юбориш	حُقِنَتْ عَضَلِيَّةٌ § 39-
хикоя қилинишича	يُحْكِي § 41-
мустаҳкам бўлмоқ, истехкомли бўлмоқ, маҳкамланмоқ	اِسْتَحْكَمَ § 32-
ўз-ўзини бошқариш, автономия	اِحْتَكَمَ الدَّائِي § 45-
доно, донишманд, табиб	حَكِيْمٌ § 34-
(муддатнинг, йил фаслининг) вақти кирмоқ, пайти келмоқ	حَلَّ (اَضْر) § 26-
ижозат берилган	حَلَّ (مائدة 5F) § 46-
...даги ...га жойлашди, кўчиб келди	حَلَّ فِي ... فِي ... § 46-
мумкин эмас	لَا يَحِلُّ ل... § 44-
ҳалол бўлмоқ, руҳсат берилмоқ	حُلِّلَ § 37-
ҳалол деб ҳисобламоқ, ижозат бермоқ	أَحْلَلَ (مائدة 5F) § 47-
ечилмоқ	اِنْحَلَّ § 45-
ҳалол	حَلَالٌ § 37-
дўкон	مَحَلٌّ § 45-
Кулранг Ҳалаб	حَلَبُ الشَّهْبَاءِ § 25-§, 37-§
(соч-соқолни олмоқ), тарашламоқ	حَلَقَ § 47-
жорий, ҳозирги, ушбу	اِحْتَالِي § 29-
ширин	حُلُوٌّ § 7-§, 8-§, 12-§, 21-§
ширинликлар, қанд-курс	حَلَوِيَّاتٌ § 17-
қайнота	حَمٌّ (حمو) § 23-

жонажон дўст	حَمِيمٌ §-26, §-47
Худога шукур	أَحْمَدُ اللَّهِ §-26، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ §-17، الْحَمْدُ لِلَّهِ §-39، §-23، §-2، §-1، الْحَمْدُ لِلَّهِ عَلَى ... §-45
Маҳмуд	مَحْمُودٌ §-16
қизил	أَحْمَرٌ (حَمْرَاءُ §-38، §-31، §-12، §-8، §-3)
эшак	حِمَارٌ (حَمِيرٌ) §-38، §-13
қизиллик	حُمْرَةٌ §-39
ёввойи эшаклар	حُمُرٌ بَرِيَّةٌ §-20
зебралар	حَمِيرٌ زَرَدٌ §-20
нордон	حَامِضٌ §-30، §-7
цитрус мевалар	الْحَمَضِيَّاتُ §-21
кўтармоқ	حَمَلَ (u) عَلَى §-43، §-4
юкламоқ	حَمَلَ §-43
кўтариб	حَامِلًا §-36
кўзичоқ	حَمَلٌ §-15
иситма, ҳарорат	حُمَّى §-39
парҳез тутмоқ	إِحْتَمَى §-42
чин, ҳақиқий	حَنِيفٌ §-23
хожат, эҳтиёж	حَاجَةٌ §-47، §-43، §-42، §-33
девор	حَائِطٌ §-10
атрофида	حَوْلَ §-10
(бирон жойга) ўтмоқ, ўтиб кетмоқ	تَحَوَّلَ إِلَى §-44
“Аллоҳ таолодан бошқада унчалик на куч, на кудрат бор”, иборасини талаффуз қилиш	حَوْقَلَةٌ §-32
аҳвол	حَالٌ §-26، §-1
тахминан, деярли	حَوَالِي §-45، §-44، §-20
салом бериш	تَحِيَّةٌ §-42، §-30، §-26، §-24، §-17 §-45، §
сўрашиш, саломлашиш,	تَحِيَّاتٌ بَيْنَ §-23

саломлашув	
саломлашиб бўлгач	بَعْدَ التَّبَادُلِ بِالتَّحِيَّةِ §-39
хаё	حَيَاءٌ §-9
...диган жой(да)	حَيْثُ §-31, §-45
хийла	حِيلَةٌ §-41
мумкин бўлмаган, иложи йўқ	مُسْتَحِيلٌ §-42
вақтда, пайтда	حِينَ §-33
...ган пайтда	عَلَى حِينٍ §-33
ўша пайтда	حِينَئِذٍ §-47
хаёт	حَيَاةٌ §-33
хайвон	حَيَوَانٌ §-20, §-30

خ

хабар қилмоқ, билдирмоқ, ахборот бермоқ	أَخْبَرَ بِ... §-24, §-30, §-32, §-36, §-45
хабар, билдириш, маълумот, ахборот	إِخْبَارٌ §-24
хабар, дарак, маълумот	خَبْرٌ (أَخْبَارٌ), §-9, §-18, §-24, §-30, §-33, §-41
билимли, билимдон, мутахассис	خَبِيرٌ §-38
нон	خُبْزٌ §-10, §-11
новвойхона	مُخَبَّرٌ §-5
1) муҳр; 2) узук	خَاتَمٌ (خَوَاتِمٌ) §-40
уялмоқ, хижолат тортмоқ	خَجَلَ (a) §-32
уялтирмоқ	خَجَلٌ §-26
алдов, янглишиш	خِدَاعٌ §-31
алдовчи, алдайдиган, чалғитадиган	خِدَاعٌ
ишга жалб қилиш, хизматга қабул қилиш	اسْتِخْدَامٌ §-33
ходим, хизматчи	خَادِمٌ (خَدَمٌ, خِدَامٌ) §-24
1) хизмат, иш; 2) хизмат, ёрдам	خِدْمَةٌ (خِدْمَاتٌ), §-23, §-26, §-42, §-44, §-45

қаровсиз ташлаб қўймоқ (кетмоқ), ёрдамсиз қолдирмоқ	29-§ (y) خَدَل
чиқмоқ	17-§, 26-§, 34-§, 42-§, 45-(y) خَرَج §, 47-§
битирмоқ, тугатмоқ	36-§, 44-§ نَخَّرَج
чиқиш	30-§, 33-§ خُرُوج
токарь	37-§ خَرَّاطٌ
харита, карта	10-§ خَرِيْطَةٌ (خَرَائِطٌ)
сув омбори, цистерна	44-§ خَزَانٌ
шкаф, жавон	11-§, 38-§ خَزَائِنٌ (خَزَائِنَاتٌ)
омбор	5-§ مَخْرَنٌ
қўрқмоқ, хавфсирамоқ	19-§ (a) خَشِيَ
алоҳида ажратмоқ	44-§ (az) خَصَّ
хислат, хусусият	30-§ خِصَالٌ (خِصَلَةٌ)
тортишмоқ	4-§ تَخَاصَمَ
яшил	4-§, 5-§, 6-§, 8-§, 38-§ (خَضْرَاءُ) أَحْضَرُ §
кўкат, полиз экинлари	32-§ خُضَارٌ
итоаткорлик, бўйинсуниш	34-§ خُضُوعٌ
1) хат, чизик; 2) йўл, чизик, из, йўл; 3) қатор, саф; 4) хат, ёзув	45-§ خَطٌّ (خُطُوطٌ)
адашмоқ, хато қилмоқ, хатога йўл қўймоқ	43-§ أَخْطَأَ
хато, гуноҳ, янглишиш	32-§ خَطَأٌ
айб, гуноҳ	28-§ خَطِيئَةٌ (خَطِيئَةٌ, أَخْطَائِيَا)
нутқ сўзламоқ, хутба ўқимоқ	33-§ (y) خَطَبَ
хатар, хавф	30-§, 31-§, 39-§ خَطَرٌ (أَخْطَارٌ)
1) юкини енгиллатмоқ, озайтирмоқ; 2) кор қилмоқ, фойдаси тегмоқ; 3) юмшатмоқ;	43-§ خَفَّفَ

4) пасайтирмоқ, камайтирмоқ; 5) ўзгартирмоқ, алмаштирмоқ	
енгил, енгил вазнли бўлмоқ	3-§ (اغى) خَفَّ
енгил, енгил вазнли бўлмоқ	34-§ (أَخْفَاءُ، خِفَافٌ) خَفِيفٌ
юракнинг қаттиқ уриши, асл: қаттиқ ураётган юрак	39-§ خَفَقَانُ الْقَلْبِ
яширинмоқ, беркинмоқ	30-§ اِخْتَفَى
давомида	10-§, 44-§ جِلَالٌ
халос бўлмоқ, қутулмоқ, озод бўлмоқ	31-§ (و) خَلَصَ
орқа, орқа томон	41-§ خَلْفٌ
бажармаслик, оқламаслик	42-§ أَخْلَفَ
қолдирмоқ, келмай қолмоқ	41-§ تَخَلَّفَ
халифа	26-§ خَلِيفَةٌ
турли	20-§, 21-§, 23-§, 30-§, 33-§ مُخْتَلِفٌ
яратмоқ	34-§ (و) خَلَقَ
эскирмоқ, тўзимоқ	34-§ (و) خَلُوْقٌ
1) яроқли (мос, мувофиқ) бўлмоқ; 2) хос бўлмоқ; 3) керак, лозим бўлмоқ; 4) арзийдиган, муносиб, сазovor бўлмоқ	34-§ (و) جَلَاةٌ
киявериб эскиртирмоқ	34-§ إِخْلَاقًا
мос деб топмоқ	34-§ خَلِيفًا
عَلَى ~ – жаҳл қилмоқ; بِ ~ – таҳлид қилмоқ	34-§ تَخَلَّفًا
1) тайёрламоқ, ишлаб чиқармоқ; 2) бўлмаган айбни тўнкамоқ	34-§ اِخْتَلَقَ (عَلَى)
Яратувчи	33-§ الْحَالِقُ
хулқ, табиат, феъл-атвор	24-§, 34-§, 44-§ (خُلُقٌ، أَخْلَاقٌ)

қолдирмоқ, тарк этмоқ, ташламоқ	تَخَلَّى §-30
вино	خَمْرٌ §-37
белбоғ, ёпинчиқ	خِمَارٌ §-31
бешинчи	خَامِسٌ §-33, §-46
Пайшанба	يَوْمُ الْخَمِيسِ §-29
бешдан бир	أَحْمَاسٌ (خُمْسٌ) §-45
димикмоқ, бўғилган (сиқилган) бўлмоқ, сиқилмоқ, эзилмоқ, диққати ошмоқ	اِحْتَنَقَ §-34
шафтоли	خَوْخُ §-12, §-21, §-39
хавф, хатар	خَوْفٌ §-30
хавфсировчи, кўрқувчи	مُتَخَوِّفٌ §-36
тоға	خَالٌ §-37
хола	خَالَةٌ §-3, §-23
хиёнат қилмоқ	خَانَ (ي) §-29, §-42
бодринг	خِيَارٌ §-8
яхши	خَيْرٌ §-1, §-2, §-12, §-15, §-17, §-21, §-26, §-31, §-39, §-40, §-42, §-43,
Яхшиликка	عَلَى الْخَيْرِ §-17, §-19
Тинчликми?	خَيْرًا? §-2, §-11
тикиш, тикувчилик	خِيَاظَةٌ §-9
тикувчи	خِيَاظٌ §-5, §-18, §-19
от	خَيْلٌ (خَيْوَلٌ) §-20

د

айиқ	ذُبُّ (ذِبْيَةٌ) §-13, §-20, §-30, §-34
дипломатик	ذِبْلُوْمَاسِيٌّ §-22
уй паррандаси, товук	ذِجَاجٌ (ذَوَاجِئٌ) §-20
кирмоқ	ذَخَلَ (ي) §-2, §-17, §-23, §-25, §-29, §-36, §-39, §-41, §-42, §-45
киритмоқ	أَذَخَلَ §-41
кираётиб	ذَاجِلًا §-36

кириш	دُخُولٌ §-33
киришга, кириш учун	بِالدُّخُولِ
чекиш	تَدَجِيئٌ §-33
ўрганмоқ, машқ қилмоқ, кўникма ҳосил бўлмоқ	تَدَرَّبَ عَلَيَّ §-43
1) аста секинлик билан ортмоқ; 2) ўсмоқ, ривожланмоқ, муомалада бўлмоқ, босиб ўтмоқ, йўқолмоқ	دَرَجَ (V) §-32
даража	دَرَجَةٌ §-39, §-45
ўқитмоқ	دَرَّسَ §-31, §-42, §-45
ўрганмоқ, ўқимоқ	دَرَّسَ (V) §-30, §-39, §-40, §-42, §-44
тайёрламоқ	أَدَّرَسَ §-26
ўқиш	دِرَاسَةٌ §-26, §-30, §-33, §-36, §-40
дарсга оид	دِرَاسِيٌّ §-36, §-44
дарс	دَرْسٌ (دُرُوسٌ) §-7, §-11, §-17, §-20, §-26, §-29, §-36
араб тили дарси	دَرْسُ اللُّغَةِ الْعَرَبِيَّةِ §-1, §-7, §-17, §-44
мактаб	مَدْرَسَةٌ (مَدَارِسٌ) §-14, §-19, §-22, §-23, §-25, §-31, §-39, §-42, §-44
ўқитувчи	مُدَّرِّسٌ §-6, §-7, §-9, §-13, §-14, §-18, §-19, §-20, §-24, §-36
суҳбатлашмоқ, дардлашмоқ	دَرَّدَشَ §-47
билмоқ	أَدَّرَى §-46
тушуниб етмоқ, тушунмоқ	أَدَّرَكَ §-30, §-32, §-40, §-41
етмоқ	أَدَّرَكَ بِ... §-45
У чарчади	أَدَّرَكَهُ التَّعَبُ §-30
мустаҳкамлаш	دَعَمَ §-26
таклиф қилмоқ, чақирмоқ	دَعَا (V) §-43
чақирмоқ	اسْتَدْعَى §-30

чақириш	إِسْتِدْعَاءٌ §-39
дафтар	دَفْتَرٌ (دَفَائِرٌ) §-8, §-13, §-26
жуда тез ҳаракат қилмоқ, олдинга интилноқ	إِنْدَفَعَ إِلَى §-36
химоя қилмоқ	دَافَعَ §-32
жиригламоқ, чалинмоқ (қўнғироқ)	دَقَّ (دَقَّ) §-7, §-17, §-30, §-36
тақиллатмоқ (чақирмоқ)	دَقَّ عَلَى §-42
дақиқа	دَقِيْقَةٌ (دَقَائِقُ) §-26, §-30, §-36, §-45, §-47
доктор	دُكْتُورٌ §-30, §-39
...ни кўрсатувчи	دَالَ عَلَى §-19
...ни (...га) йўл кўрсатмоқ	دَلَّ (دَلَّ) عَلَى §-45
Дехли	دِهْلِي §-47
қон	دَمٌّ §-39
Дамашқ	دِمَشْقُ §-25
Музқаймоқ	دُنْدُرْمَةٌ §-29, §-34
Дунё	الدُّنْيَا §-25, §-34, §-43
Ташламоқ, ирғитмоқ	دَهْوَرَ §-31
Қулаш, йиқилиш, заифлашиш, инқироз	تَدَهْوَرٌ §-32
	إِسْتَدَارَ عَلَى §-31
Юмалоқ (овал) шаклдаги	مُسْتَدِيرٌ §-44
Ҳовли, уй	دَارٌ §-38, §-42, §-43, §-45
Касабланка	الدَّارُ الْبَيْضَاءُ §-37
Ҳижрат уйи (Мадина)	دَارُ الْهِجْرَةِ §-37
Доруссалом (Бағдод сифати)	دَارُ السَّلَامِ §-37
	دَارُ الضِّيَافَةِ
Қават	دَوْرٌ §-19, §-30, §-36, §-38, §-46
Директор, ректор, мудир	مُدِيرٌ §-12, §-38
Душанба (шаҳар)	دُوشَنبَهَ §-23
Давлат	دَوْلَةٌ (دَوْلٌ) §-23, §-45

Шкаф, жавон	دَوْلَابٌ § 11-§, 12-§
Доимо	دَائِمًا § 45-§, 36-§
Касаллик, дард	دَاءٌ § 10-§, 25-§
Дори, даво	دَوَاءٌ (أَدْوِيَّةٌ) § 10-§, 34-§, 39-§
Хўроз	دَبِيكٌ (دُبُوكٌ) § 8-§, 20-§
Қарз	دَيْنٌ § 42-§
Дин	دِينٌ (أَدْيَانٌ) § 23-§, 39-§, 40-§
Диний	دِينِي § 38-§
Ислом дини	الدِّينُ الْإِسْلَامِيُّ § 23-§

ذ

Бўри	ذئبٌ (ذئَابٌ), § 13-§, 15-§, 19-§, 20-§
Пашша	ذُبَابَةٌ § 24-§
Сўймоқ	ذَبَحَ § 46-§ وَمَا ذُهَبَ
Сўйилган	مَذْبُوحَةٌ § 33-§
Зарра	ذَرَّةٌ § 29-§
...да эслаб ўтилган, айтиб ўтилган	ذَكَرَ فِي § 31-§
	ذَكَرَ عَلَيَّ § 43-§
эсламоқ	تَذَكَّرَ § 47-§
Зийрак, ақлли, қобилиятли	ذَكِيٌّ (أَذْكِيَاءٌ) § 7-§, 12-§, 13-§
Шунинг учун	لِذَا § 26-§
Ўша, анави	ذَٰكَ § 23-§, 40-§
Ўша	ذَٰلِكَ § 13-§, 21-§, 26-§, 30-§, 41-§, 45-§ §
Шунингдек, шундай	كَذَٰلِكَ § 21-§, 22-§, 23-§, 24-§, 33-§, 37-§, 45-§
Ундан олдин, ўшандан олдин	قَبْلَ ذَٰلِكَ § 25-§
	عِنْدَ ذَٰلِكَ § 34-§
Шунинг учун	عَلَى ذَٰلِكَ § 34-§
	ذَٰلِكَ بِكَ § 34-§
Шунинг учун	لِذَٰلِكَ § 18-§
Анави иккови, ўша иккиси	ذَٰنِكَ § 13-§

Гуноҳ, айб	ذَنْبٌ (ذُنُوبٌ) § 26-§, 45-§
Бормок, кетмок	ذَهَبٌ § 7-§, 10-§, 11-§, 16-§, 17-§, 20-§, § 23-§, 24-§, 29-§, 36-§, 38-§, 42-§, 43-§, 47-§
Олтин	ذَهَبٌ § 18-§, 30-§, 36-§
Кетяпти, боряпти	ذَاهِبٌ § 11-§
Кетиш	ذِهَابٌ § 30-§, 38-§, 41-§
Олтиндан ишланган, олтин суви юритилган	مَذْهَبٌ § 13-§
Бу	ذَا § 43-§
Эгаси, соҳибаси	ذَاتٌ § 45-§
эгаси	ذُو § 41-§
Мол эгаси (бой)	ذُو مَالٍ § 20-§
Шахсий, хусусий	ذَاتِيٌّ § 45-§
автономия	الْحُكْمُ الذَّائِيٌّ § 45-§
ر	
Бошчилик қилиш, раислик қилиш	رئاسة 36
Бош	رَأْسٌ (رُؤُوسٌ) 31 30
Бошлик, раҳбар	رَيْشٌ (رُؤَسَاءٌ) 31 29 20 18
Асосий, бош	رئيسي 29
Меҳрибон, раҳмдил	رؤوف 26
Кўрди	رَأَى (a) 41 36 24 25 45 46 21 30 23 20 31 37
Фикр	رَأْيٌ (أراء) 45 26 20
Кўриш	رُؤْيَةٌ 47
Тангри, Худо, Парвардигор	رَبٌّ 43 34 26 14 6
Эҳтимол, баъзан	رُبَّمَا 45
Боғлоқ, чўзилиб ётган	رَابِضٌ 19
Боғлоқлик, алоқа	رَابِطٌ 45
Боғланган, бириктирилган	مُرْتَبِطَةٌ 29
Тўрт	أَرْبَعٌ 39 44 45

Қирк	أَرْبَعُونَ 44 45
Чоршанба	يَوْمُ الْأَرْبَعَاءِ 29 47
Тўртинчи	رَابِعٌ 12 33
Чорак	زَنْعٌ 47
Баҳор	رَبِيعٌ 26
Баҳорги, баҳорий	رَبِيعِيٌّ 36
квадрат	مُرَبَّعٌ 45 44
Эсанкирамоқ	ارْتَبَاكَ 24
Эсанкираган	مُرْتَبِكٌ 36
Тепалик, қир, адир	رَبْوَةٌ (رَبِي) 30
Боқди, қўлга ўргатди	رَبَّى 34
Тарбия	تَرْبِيَةٌ 44
Тарбиячи	مُرَبِّ 12
Тартибга солмоқ	رَتَّبَ 32
Тартиб, тартибга солиш	تَرْتِيبٌ
Қайтмоқ	رَجَعَ (и) 44 41 34 29 30 47 17 20
Муҳокама қилиш, кўриш, муурожаат қилиш	مُرَاجَعَةٌ 32
Паноҳ	مَرْجِعٌ 32 26
Эркак, киши	رَجُلٌ (رجالٌ) 12 44 37 38 41 26 25 45
Оёқ	رِجْلٌ 31
Илтимос қилмоқ, сўрамоқ	رَجَا (y) 38 33 41 2 30 45
Узр, кечирасиз	أَرْجُو مَعْدِرَةً 2
Умид, илтимос	رَجَاءٌ 26
Марҳабо, Хуш келибсиз	مَرْحَبًا 26 42
Жўнаб кетди	رَحَلَ عَنْ () 34
Жўнамоқ, вафот этди	ارْتَحَلَ إِلَى 34
Саёҳат, сафар	رِحْلَةٌ 30
Раҳм қилмоқ, шафқат қилмоқ, меҳр кўрсатмоқ	رَحِمَ (a) 41 42 31 43
Меҳрибонлик, меҳр, шафқат	رَحْمَةٌ 36 34
меҳрибон, раҳмли	رَحِيمٌ 26

Раҳмдилроқ	أَرْحَمُ مِنْ 23
Қайтармоқ	رَدَّ عَلَى (ағи) 17 24
Ризқ берувчи	رَزَّاقٌ 26
Юбормоқ, жўнатмоқ	أَرْسَلَ 25 31
Хат	رِسَالَةٌ (رِسَائِلٌ) 25 31 36 42 16
Элчи, расул	رَسُولٌ (رُسُلٌ) 25 26 27
Мухбир	مُرَاسِلٌ 36
Юборилган, жўнатилган	مُرْسَلٌ 36
Рассом	رَسَامٌ 9 23 13 3
Пора берувчи	رَاشٍ 27
Порахўр	مُرْتَشٍ 27
Розилик	رِضًا 6 14
Оби нон	رَغِيْفٌ 17
Токча	رَفٌّ 11
Тепмоқ	رَفَسٌ (ағу) 34
Рад этмоқ, қайтармоқ, инкор қилмоқ	رَفَضَ (иғу) 34
Кўтармоқ	رَفَعَ (а) 32 42
Кўтарилмоқ	ارْتَفَعَ 39
Кўтарилиш, тепалик, баландлик	ارْتِفَاعٌ 39
Ҳамроҳлик қилмоқ, ҳамроҳ бўлди	رَافَقَ 29
Ўртоқ, дўст	رَفِيْقٌ 43
Ухлади, ётди	رَقَدَ (у) 43 39 17
Ётиш ўрни	مَرَقَدٌ 30
Раққоса	رَقَاصَةٌ 8
Рақам, сон	رَقَمَ (АҲҚАМ) 45
Юксак, маданиятли	رَاقٍ 22
Минди, чиқди, ўтирди	رَكَبَ (а) 45 17
Марказ	مَرَكَزٌ (مَرَائِزُ) 20
Тез ёрдам пункти	مَرَكَزُ الإِسْعَافِ 39
Марказий	مَرَكَزِيَّةٌ 38

Югурмоқ, чопмоқ	رَكَضَ (y) 34
Руку қилиш, ракаат	رُكْعَةٌ 22
Устун, таянч	رُكْنٌ (أركان) 34
Қудук	رُكَيْتٌ (ركايا) 31
Тул аёл, бева	أرْمَلَةٌ 25
Анор	رُؤْيَانٌ 7 8 12 30 39
Отди	رَمَى (и) 34
Бальзам	مَرَاهِمٌ (مراهيم) 39
Дам олмоқ	اسْتَرَاخَ 20 17 30 29 34
Дам, хордик	اسْتِرَاخَةٌ 21
Хоҳламоқ, истамоқ	أَرَادَ 41 43 20 26 42 45
Кўнгилдагидек, яхши	على ما يُرَامُ 39
Спортга оид	رِياضِيّ 20
Спортчи	رِياضِيَّةٌ 47
ز	
Майиз	زَيْبٌ 37
Сариёғ	زُنْدَةٌ 17
Судралиб юрувчи	زَحَافَةٌ 20
Сирпанмоқ	تَزَحَّلَقَ
Тўлиб кетмоқ	ازْدَحَمَ 42
Экмоқ	زَرَغَ (a) 43 28 23
Дехқончилик	زِرَاعَةٌ 23
Дехқончиликка оид	زِرَاعِيَّةٌ 23
Кўкармоқ	ازْرَقَّ 32
Кўк, мовий	أَزْرَقُ (زرقاء) 4 38 6 8 37
Безовта қилмоқ, тинчини бузмоқ	أَزْعَجَ 34
Аччиқланмоқ	زَعَلَ (a) 34
азаблантирди	أَزَعَلَ 24
Ғазабланган, аччиқланган	زَعْلَانٌ على 25 37
.. деб ҳисобламоқ, айтмоқ	زَعَمَ (a) 43 38 42 31

Шамоллаш, тумов	زَكَمَةٌ 39
Кўпаймоқ	زَكَا ب (y) 39
Силкинмоқ	تَزَلَزَلَ 31
Дўст, биродар, ҳамкасб	زَمِيلٌ (زُمَلَاءُ) 36 42 36 29 41 29 45 33 46 11 18 24
Гул	زَهْرٌ (زُهُورٌ) 29
Эр, хотин	زَوْجٌ (زَوْجَةٌ) 25 41
Оилали, уйланган, турмушга чиққан	مُتَزَوِّجٌ 36
Зиёрат қилмоқ, кўргани бормоқ, келмоқ	زَارَ (y) 21 25 37 42 44 29 47 45
Бориш, кўриш, ташриф буюриш	زِيَارَةٌ 25
(хатар) ўтиб кетди, узоқлашди	زَالَ (y) 30 39
Мой, ёғ	زَيْتٌ 38
Зайтун	زَيْتُونٌ 12
Ортди	زَادَ عَن (и) 44 39 22 23 45 46
Ортди, ошди	ازدادَ 45
Ўсиш, ошиш, ортиш	مَزِيدٌ 45
س	
Бошқа	سَائِرٌ 21
Сўрамоқ	سَأَلَ (a) 23 45 46 38 39 42 41 33 24 25 44 26 37 33
Савол, сўраш, тиланчилик қилиш (38)	سُؤَالٌ (أَسْئَلَةٌ) 42 38 26
Масала, мавзу	مَسْأَلَةٌ (مَسَائِلٌ) 38 29
Гадой, тиланчи, девона	سَائِلٌ 39 38
Ёмонлик қилмоқ	أَسَاءَ 43
Сабаб	سَبَبٌ 19 26 39
Шанба	يَوْمُ السَّبْتِ 29 47
Аллоҳга ҳамду санолар бўлсин!	سُبْحَانَ اللَّهِ 38
Доска	سَبُّورَةٌ 10 44

Еттинчи	سَاعِيَّةٌ 47 29 30
Хафта	أُسْبُوعٌ 29 30 46 39
Хафталик	أُسْبُوعِيٌّ 29
Илгариламоқ	سَبَقٌ (и) 32
Йўл	سَبِيلٌ 18 23 25 37
Масжид	مَسْجِدٌ (مَسَاجِدُ) 25
Қамоқхона, турма	سِجْنٌ (سُجُونٌ) 42
Устидан кулмоқ, масхараламоқ	سَخَرَ مِنْ 45
Ғазаб, норозилик, қахр	سُخْطٌ 14
Иссиқ	سَاخِنٌ 17
Сахий	سَخِيٌّ 32
Тўғон	سَدٌّ 31
Олтидан бир	شُدُسٌ 45
Олтинчи	سَادِسٌ 46 47
Соддалик, гўллмк, бепарволик	سَدَاجَةٌ 31
Хурсанд қилмоқ	أَسَّرَ 36
Сир	سِرٌّ 42
Хурсандлик, шодлик	سُرُورٌ 39
Эгар	سَرَجٌ (سُرُوجٌ) 13
Театр	مَسْرُحٌ (مَسَارِحٌ) 10 18
Шошилмоқ	أَسْرَعٌ 39 30
Шошилиш, тез	سَرِيعٌ 36 34
Тезда, зудлик билан	بِسْرَعَةٍ 30
Шошилиб	مُسْرِعٌ 36
Тезда, бир зумда	سُرْعَانَ مَا 36
Ўғирламоқ	سَرَقَ (и) 41
Ўғриланган	مَسْرُوقٌ 4
Сатр	سَطْرٌ (سُطُورٌ) 11
Соат	سَاعَةٌ 44 37 29 26 22 30 45 47 17 19 20
Ёрдам бермоқ	سَاعَدَ 45 17
Бахтли қилмоқ, хурсанд қилмоқ	أَسْعَدَ 36 45 17
Сафар қилмоқ, кетмоқ	سَافَرَ 37 10 30 25 39 29

Афсус, эссизгина	42 واأسفاهُ
Интилиш, тиришиш, ҳаракат қилиш, сайъ	26 سَعِيَ
Ёрдам берувчи	25 سَاعِ
Бахтли қилмоқ	40 26 45 أُسْعِدُ
Ёрдам	26 مُسَاعِدَةٌ
Бахтли тасодиф	45 يَا لَسَعَادَةُ الصُّدُقَةِ
Хурсанд, бахтли	47 45 سَعِيدٌ
Сўрамоқ, суриштирмоқ	45 اسْتَفْسَرَ عَنْ
Сўраш, суриштириш, сўров	42 اسْتَفْسَارٌ
Сафар	42 29 30 45 47 39 سَفَرٌ (أَسْفَارٌ)
Элчихона	22 سِفَارَةٌ
Беҳи	39 سَفَرَجَلٌ
Тушмоқ, қўнмоқ	34 41 (y) سَقَطَ
Кўп миқдорда тушмоқ, бўлиниб кетмоқ	32 تَسَاقَطَ
Темир йўл	45 سِكَّةُ الْحَدِيدِ
Сукут	6 سُكُوتٌ
Шакар	37 17 11 سُكَّرٌ
Маст, сархуш	25 سَكْرَانٌ
Яшамоқ	46 (y) سَكَنَ
Пичоқ	11 سِكِّينٌ
Яшовчи, аҳоли	45 23 22 ساكِنٌ (سُكَّانٌ)
Бечора, фақир, мискин	44 25 21 مِسْكِينٌ
Турар жой, уй, маскан	31 مَسْكَنٌ (مَسَاكِينٌ)
Қурол	34 سِلَاحٌ
Шилиб олинган тери	33 سَلْحٌ
Сериал	44 مُسَلْسَلٌ
Тарелка	12 سُلْطَانِيَّةٌ
Чикмоқ, кўтарилмоқ	30 تَسَلَّقَ
Яхши	36 سُلُوكٌ
Соғлом бўлмоқ, халос бўлмоқ	42 36 (a) سَلِمَ

Салом бермоқ Узатмоқ, топширмоқ	42 31 27 24 25 43 17 26 45 سَلَّمَ عَلَى 39 سَلَّمَ
Олмоқ, қабул қилмоқ	31 اسْتَلَمَ
Ажабо????	45 39 يا سَلَامُ !
Соғ, соғлом	25 26 14 سَلِيمٌ
...дан енгилроқ	32 أَسَلَّمُ مِنْ
Хайр	26 11 18 مَعَ السَّلَامَةِ
Хато	24 سَهْوَةٌ
Ислом	34 إِسْلَامٌ
Исломий	26 40 20 45 إِنْ لَامِيَّ
Мусулмон	38 44 42 29 3 20 مُسْلِمٌ
...га топширилган	36 مَسَلَّمٌ إِلَى
Рухсат бермоқ	42 41 2 ب (a) سَمَحَ
Кечирмоқ, авф этмоқ	42 24 45 سَامَحَ
Сухбатлашмоқ	41 تَسَامَرَ
Буғдойранг	38 25 23 8 أَسْمَرُ (سَمْرَاءُ)
Эшитмоқ	20 45 30 26 42 43(a) سَمِعَ
Эшитмоқ	41 أَسْمَعُ
тингламоқ	41 39 اسْتَمَعَ إِلَى
Тинглаш	33 اسْتِمَاعٌ
Эшитиш, тинглаш	33 سَمِعَ
Тинглаш, кулоқ солиш	41 سَمَاعٌ
Стетоскоп	39 سَمَاعَةٌ
Эшитувчи, ҳамма нарсани эшитувчи	38 سَمِيعٌ
Эшитувчи	36 سَامِعٌ
Исм	32 22 45 31 اسْمٌ
Осмон	30 سَمَاءٌ
Ёш, тиш (42, 32)	42 32 41 29 40 سِنَّةٌ
Кексайган, ёши ўтган	39 44 مُسِنَّةٌ
Йил	36 31 26 44 21 19 47 سَنَةٌ (سِنُونَ)
Ёмонлик	28 سُوءٌ

Майдон, соха	38 سَاخَةٌ
Қорайтиромқ	26 سَوَدَاقٌ
Қора	38 8 6 13 31 39 أَسْوَدٌ (سَوْدَاءٌ) سُوْدٌ
Суданлик	38 سُودَانِيٌّ
Суриялик	14 سُورِيٌّ
Масофа	44 46 مَسَافَةٌ
Хайдамоқ, бошқармоқ	38 (y) سَاقٌ
Сотиб олмоқ, харид қилмоқ	47 تَسَوَّقٌ
Бозор	23 47 سُوقٌ (أَسْوَاقٌ)
Жаноб	24 18 12 سَيِّدٌ (سَادَةٌ)
Юрмоқ	8 24 30 (и) سَارٌ
Машина	10 6 23 31 سَيَّارَةٌ
Тез ёрдам машинаси	30 سَيَّارَةُ الْإِسْعَافِ
Сайр, юриш	25 30 سَيْرٌ
Сиёсий	23 سِيَّاسِيٌّ
Қилич	26 3 5 سَيْفٌ
Тенглаштирмоқ, тенглашмоқ	45 44 سَاوَى
Даража	36 مُسْتَوَى
ش	
Чой	11 17 شَائِيٌّ
Йигит	13 20 25 30 20 6 13 شَابٌ (شَبَابٌ , شَبَابٌ) 36
Қиз	38 6 شَابَةٌ
Тўймоқ	23 (a) شَبَعٌ
Тўр, тармоқ	45 شَبَكَةٌ
Дераза	36 شَبَّاكٌ (شَبَابِيكٌ)
Шер боласи	20 شَبَلٌ
Турли	33 شَيْءٌ
Кўчат, ниҳол	21 شَتْلٌ (أَشْتَالٌ)
Сўкмоқ, ҳақоратламоқ	41 (и, у) شَتَمٌ
Дарахт	14 39 41 34 5 30 21 23 شَجَرَةٌ (أَشْجَارٌ) 11 15

Рухлантирмоқ, рағбатлантирмоқ	شَجَّعَ 26
Хасислик, қашшоқлик	شُجَّعٌ 41
Ёғ, мой	شَحْمٌ 38
Ташхис	تَشْحِيصٌ 39
Шахс, киши	شَخْصٌ (أشخاص) 44
Қўлни қисмоқ	شَدَّ عَلَى يَدَيْنِ 25
Кучаймоқ	اشْتَدَّ إِلَى 30 39
Ғам, фалокат, кулфат	شِدَّةٌ 30
Кучли	شَدِيدٌ 41 34
Энг кучли	أَشَدَّ عَلَى 39 22
Ичмоқ	شَرِبَ (a) 16 17 23 30
Ичиш, ичимлик	شُرْبٌ 39
Қултум	شُرْبَةٌ 38
Изоҳламоқ, тушунтирмоқ	شَرَحَ 47 40(a)
Изоҳловчи, тушунтирувчи, шарҳловчи	شَارِحٌ 39
Шарт	شَرْطٌ (شُرُوطٌ) 33
Кўча	شَارِعٌ (شَوَارِعٌ) 22 45 6 12
Қонуний, шаръий	شَرْعِيٌّ 38
Шараф деб билмоқ, шарафига муяссар бўлмоқ	تَشَرَّفَ بِ 47 45 42
Олийжаноб, шариф	شَرِيفٌ 26
Раҳбар, бошлиқ	مُشْرِفٌ عَلَى 43
Шарқ	شَرْقٌ 23
Ўрта Шарқ	الشَّرْقُ الأَوْسَطُ 29
Иштирок этмоқ	شَارَكَ 26
Умумий, ўзаро,	مُشْتَرِكٌ 32
Сотиб олиш	شِراءٌ 41
Чаққон, айёр, ақлли	شَاطِرٌ 39
Нур	شُعَاعٌ 7
Халқ	شُعَبٌ (شُعُوبٌ) 23 22
Ҳис қилмоқ, сезмоқ	شَعَرَ بِ (y) 20 30 39

Шоир	شَاعِرٌ (شُعْرَاءُ) 8 25 13
Шеър	شِعْرٌ (أَشْعَارٌ) 25
Арпа	شَعِيرٌ 38
Шуғулланмоқ	انْتَشَلَ بِ 26
Иш, ишхона	مَشْغَلٌ (مَشَاغِلٌ) 45
Банд, машғул	مَشْغُولٌ 12 18
Тузатмоқ	شَفَى (ي) 39 11
Даволанмоқ	اسْتَشَفَى بِ 39
Шифохона	مُسْتَشْفَى 19
Қардош	شَقِيْقَةٌ 23
Шубҳасиз	لَا شَكَّ 33 38 45
Шукр қилмоқ, раҳмат айтмоқ	شَكَرَ عَلَيَّ (ي) 45 26 38 42
Шукр қилувчи, раҳмат айтувчи	شَاكِرٌ 45
Раҳмат, миннатдорчилик	شُكْرٌ 45 26
Раҳмат!	شُكْرًا 2 11 26
Мақталадиган, ташаккурга сазовор	مَشْكُورٌ 45
Ташкил қилади	شَكَّلَ 23 45
Шакл, тур	شَكْلٌ (أَشْكَالٌ) 30
Муаммо	مُشْكِلَةٌ 45
Шикоят	شَكْوَى (شَكَوَى) 34
Қовун	شَمَامٌ 39
Қуёш	شَمْسٌ 7 37 33
Ўрик	مِشْمِشٌ 7 12 21 39
Сочи оқарган, оқсоч	أَشْمَطُ (شَمَطَاءٌ) 37
Шимол	شِمَالٌ 23
Кўрмоқ, томоша қилмоқ	شَاهَدَ 16 26 29 30
Гувоҳ	شَاهِدٌ 27
Кўриш, томоша қилиш	مُشَاهَدَةٌ 44
Шухрат қозонмоқ, танилмоқ	اشْتَهَرَ بِ 42 22 23
Ой	شَهْرٌ (شُهُورٌ, أَشْهُرٌ) 46 47 10 44 19 45 37
Машхур	مَشْهُورٌ 13 14 19 38 36 12 18

Баланд, юксак, улкан	شاهق 22
Кўккўз	أشهل (شَهْلَاء) 37
Жуда ёқмоқ, хоҳиш уйғотмоқ	شاق () 42
Қаттиқ хоҳламоқ, соғинмоқ	اشتاق ل 41
Тикан	شوك 30 29 38
Вилка	شوكة 11
Қўй, кўчқор	شاة 33
Хоҳламоқ, истамоқ	شاء (a) 45
Худо хоҳласа	إن شاء الله 19 23 45 47 30 26
Қандай яхши я	ما شاء الله 42
Нарса, пердмет	شيء (أشياء) 34 41 20 30 37 39
Сочи оқарган, мўйсафид	أشيب (شيباء) 39
Қария, кекса, шайх	شيخ (شيوخ) 22 26 44
ص	
Бўлмоқ, тонг оттиромоқ (17)	أصبح 17 21
Тонг, эрталаб (20)	صباح 20 24 44 39 29 30 45 47
Хайрли тонг!	صباح الخير ، صباح النور 11 26 7 17
Эрталабки, тонгги	صباحي 47
Чироқ	مصباح (مصاييح) 10
Сабр қилмоқ, чидамоқ	صبر (y) 42
Сабр	صبر 33
Жуда сабрли, бардошли	صبور 37 38
Ўғил бола	صبي (صبيان) 44
Даволанмоқ, соғаймоқ, тузалмоқ	تصحح 30
Сихат, саломатлик	صحة 39
Ўртоқ, дўст	صاحب (أصحاب) 26 29 38
Дугона, дугонажон	صاحبة 37 صوحيبة 17 24
Бирга бормоқ, хамроҳ бўлмоқ	صاحب 45
Саҳифа, варақ, газета	صحيفة (صحائف) 36
Газета	صحيفة (صحف) 43 33
Ликопча, тақсимча	صحن (صحون) 11

Соғлом, тўғри	صَحِيحٌ (صِحَّاحٌ، أَصْحَاءُ) 19 45
Кўкрак, бағр	صَدْرٌ (صُدُورٌ) 11 37
Манба, асос	مَصْدَرٌ (مَصَادِرٌ) 26
Чиқувчи, чиқарилган	صَادِرٌ 36
Бош оғриғи	صُدَاعٌ 39
Чакка	صُدْعٌ 39
Тасодиф	صُدْفَةٌ 45
Рост гапирмоқ	صَدَقَ (y) 17
Рост деб ҳисобламоқ, ишонмоқ	صَدَّقَ 17 38
Тасдиқ	تَصَدَّقَ 32
Дўстлик	صَدَاقَةٌ 32
Садақа	صَدَقَةٌ 45 44 28 21
Дўст	صَدِيقٌ (أَصْدِقَاءُ) 26 25 30 47 21 5 7 13 12 8 42 40 37 34
Ростгўй	صَدِيقٌ 37
Қатъий бўлмоқ	أَصَرَ عَلَى 39
Тутқаноқ тутмоқ	صَرَغَ (a) 26
Сарфламоқ , қайтармоқ	صَرَغَ عَنْ (и) 44
Кетмоқ, ўтмоқ	انْصَرَغَ 20 7
Сарф, морфология	صَرَغٌ 43
Харажат	مَصْرُوفٌ 41
Энг қийин	أَصْعَبُ 34 40
Кўтарилмоқ	صَعِدَ (a) 36
Патнис	صَيْبَةٌ 12
Эркин нафас олмоқ	تَنَفَّسَ الصُّعْدَاءَ 36
Кичкина	صَغِيرٌ 32 27 23 45 5 14
Энг кичик	أَصْغَرُ (صُغْرَى) 4 39 44
Синф	صَفٌّ (صُفُوفٌ) 44
Кечирмоқ	صَفَحَ (a) 41
Қўл бериб кўришмоқ	صَفَحَ 25
Қўл сиқишмоқ	تَصَفَّحَ 47 17
Қўл сиқишиш	تَصَفَّحَ 47

Саҳифа, варақ	صَفْحَةٌ (صَفَحَاتٌ) 46
Кўришиш, қўл сиқишиш	مُصَافِحَةٌ 23 45
Сариқ	أَصْفَرٌ (صَفْرَاءُ) 21 6 8 37
Сарғайиш	اصْفَرَّ 32
Қарсақ чалмоқ	صَقَّقَ 5
Қарсақ	تَصَفَّقَ 36
Тоза бўлмоқ	صَفَا (y) 31
Лочин	صَفَّرَ (صَفُورٌ) 20
Қаттиқ бўлиш	تَصَلَّبَ 39
Тўғрилаш, тузатиш	إِصْلَاحٌ 20
Солиҳ, олийжаноб	صَالِحٌ 23
Эзгулик	صَلَاحٌ 45
Намоз ўқимоқ	صَلَّى 22 42 43
намоз Сукут	صَلَاةٌ 18 45 29 37 صَمْتٌ 33
Ясамоқ, ишлаб чиқмоқ, тайёрламоқ	صَنَعَ (a) 45 37
Саноат, ишлаб чиқариш	صِنَاعَةٌ 23 32
Завод	مَصْنَعٌ (مَصَانِعٌ) 23 22 12 44 23
Овоз, товуш	صَوْتٌ (أَصْوَاتٌ) 30 41 39
Қичқирмоқ	صَاحَ (и) 31 34 41 32 24
Овламоқ	صَادَ (и) 34
Овчи	صَيَّادٌ 31 34
Ов	صَيْدٌ 30
Кўриниш, расм	صُورَةٌ (صُورٌ) 41
Фатограф	مُصَوِّرٌ
Рўза тутмоқ	صَامَ (y) 45 42
Рўзадор	صَائِمٌ 45
Рўза	صِيَامٌ 18 37 45
Бўлмоқ, бошламоқ	صَارَ (и) 37 32
Ёзги	صَيْفِيٌّ 45
ض	

Тартиб, интизом	انضباطٌ 33 24
Аниқ	ضَبَطٌ 42
Кулмоқ	ضَجَّكَ (a) 32 26
Кулишмоқ, мазақ қилмоқ	تَضَاخَكَ مِنْ، على 45
Кулувчи, кулаётган	ضاحِكٌ 36
Катта, улкан	ضَخْمٌ 20
Қарши	ضِدٌّ 39
Зарарқунанда	ضارٌّ 8
Зарурий	ضُرُورِيٌّ 26
Урмоқ	ضَرَبَ (и) 30 37
Телефон қилмоқ	----- الهاتفِ
Укол қилмоқ	----- الإبرةَ
бўлмоқ	----- في 44
Мақбара	ضَرِيحٌ (ضَرَائِحُ) 21
Заифлашмоқ	ضَعْفَ (y) 42
Заиф, кучсиз, ожиз	ضَعِيفٌ (ضُعَفَاءُ) 12 34 43 26
Қон босим	ضَعَطُ الدَّمِ 39
Бирлаштирмоқ, қўшмоқ	ضَمَّ (y) 45
Зое кетмоқ, йўқолмоқ	ضاعَ مِنْ (и) 45
Меҳмон қилмоқ	ضَيَّفَ 29
Меҳмондўст бўлмоқ	أضَافَ 31 29
Меҳмон қилмоқ	اسْتَضَافَ 45
Меҳмон	ضَيَّفَ (ضُيُوفٌ) 36 31 45 16
Қўшимча қилиб	بالإضافةِ إلى 45
Вақт тиғизлик	ضَبِقُ الوَقْتِ 36
Тор	ضَبِقٌ 30
Зиё	ضِيَاءٌ 26
ط	
Янги	طازِحٌ 17
Тиббий	طَبِيٌّ 38
Табиб, врач	طَبِيبٌ (أَطِبَاءُ) 11 30 25 39
Фельдшер	طَبِيبُ الإسعافِ 39

Пиширмоқ, тайёрламоқ	45 (a, y) طَبَّحْ
Ошпаз	13 طَبَّاحْ
Пишириш, тайёрлаш	11 طَبَّحْ
Ошхона	13 11 مَطْبُخْ
Бўр	10 طَبَّشُورَةٌ
Албатта, табиий	45 طَبْعًا
Табиий	21 طَبِيعِيٌّ
Чоп этилган	44 مَطْبُوعٌ
Қават	44 12 46 طَابِقْ (طَوَائِقُ)
Товоқ	11 32 طَبَقْ (أَطْبَاقُ)
Қават	46 طَبَقَةٌ
Фавқулодда	36 طَارِيٌّ
Хурсанд қилди	41 أَطْرَبَ بَ
Кашта тикиш, кашта	19 تَطْرِيضٌ
Кашта тикувчи	19 مُطْرِزَةٌ
Тараф, томон	32 20 طَرْفٌ (أَطْرَافٌ)
Йўл, кўча	20 30 45 25 43 34 38 37 36 طَرِيقٌ (طُرُقٌ) 45 2
Таом, овқат	43 47 32 طَعَامٌ (أَطْعِمَةٌ)
Таъм, маза	21 طَعْمٌ
Ошхона (емакхона), кафе, ресторан	29 20 18 17 10 مَطْعَمٌ (مَطَاعِمٌ)
Ўчирмоқ	28 أَطْفَأَ
Бола	31 طِفْلٌ (أَطْفَالٌ)
Об ҳаво	20 طَقْسٌ
Изламоқ, қидирмоқ, талаб қилмоқ, сўрамоқ	42 41 27 43 25 45 23 10 3 طَلَبٌ (y)
Истовчи, изловчи, талаба	45 34 5 7 18 14 13 19 طَالِبٌ (طَالِبَةٌ، طَالِبَةٌ) 33 26 20 11 30 29 8 12 17 36 6 46
Талабалик	42 36 طَالِبِيٌّ
Излаш, қидириш, ишташ, ўқиш	37 33 20 22 3 18 طَلَبٌ
Талаб қилинган, изланган,	39 مَطْلُوبٌ

исталган	
Чикмок, кўтарилмок	طَلَعَ (a) 43 33
Ўқимок, ўрганмок	طَاعَ 41
Ўқиш	مُطَالَعَةٌ 33
Билувчи, хабардор	مُطَّلِعٌ 38
Отмок	أَطْلَقَ 34
Хотиржам бўлмок, тинчланмок	اطْمَأَنَّ 30
Кастрюлка	طَنَجْرَةٌ 11
Ривожлантириш	تَطْوِيرٌ 23
Ривожланиш	تَطَوَّرَ 41 36 29
Ривожланган	مُتَطَوِّرٌ 36 45 23
Товус	طاووسٌ (طاوويسٌ) 20
Қила олмок, эпламок	اسْتَطَاعَ 30
Имконият, қила олиш	اسْتِطَاعَةٌ 41
Куч, қувват	طَاعَةٌ 34 33
Чидамок, тоқат қилмок	طَاقَ (y) 46
Куч, қувват, тоқат, чидам	طَاقَةٌ 33 43
Чўзилмок, давом этмок	طَالَ (y) 47
Узайтирмак, чўзмок	أَطَالَ 45
Стол	طاوِلَةٌ 44 10
Узунлик	طَوَّلَ 44 45
Узун, узок	طَوِيلٌ 25 30 45 23
Узун	مُسْتَطِيلٌ 44
Яхши бўлмок, ёқмок, хурсанд бўлмок	طَابَ (и) 39 45
Энг яхши, ёқимли	أَطْيَبُ 36
Учди	طَارَ (и) 24 41
Самолёт	طَائِرَةٌ 23 44
Қуш	طَيْرٌ (طَيْورٌ) 41 20 30
Аэропорт, аэродром	مَطَارٌ 31
ظ	
Шароит	ظَرْفٌ (ظُرُوفٌ) 21

Зукко	طَرِيفٌ 5
Соя	ظِلٌّ 30 34
Зулм қилмоқ	ظَلَمَ (и) 43 42
Қоронғулик, тун	ظِلَامٌ 33
Зулм	ظَلَمَ 42
Ўйламоқ,	ظَنَّ أَنَّ (а, у)... 45 25 41
Кўринмоқ, учрамоқ	ظَهَرَ 4(а)
Кўриниш, туш пайти	ظُهُورٌ 17 10 31 44 20 29 47
ع	
Кул	عَبْدٌ 25
Обид, ибодат қилувчи	عَابِدٌ 21 22
Бандалар, одамлар	عِبَادٌ 23
Ибодат	عِبَادَةٌ 37 18
Шоссе, йўл	طَرِيقٌ مُعَبَّدٌ 45
Ибора, изох	عِبَارَةٌ 43
Иборат	عِبَارَةٌ عَنْ 39 44
Ифодалаб	مُعَبَّرًا عَنْ 36
Айбламоқ, таъна қилмоқ	عَاتَبَ 38
Қотирмоқ, сақлаб турмоқ	عَتَّقَ 37
Тоймоқ, қоқилиб йиқилмоқ	عَثَرَ (у, и) 29
Тойиш, тутилиш, адашиш	عَثْرَةٌ 20 32
Ҳайратлантирмоқ, ёқмоқ	أَعْجَبَ 23 33
Ҳайратланмоқ, таажжубга тушмоқ	تَعَجَّبَ مِنْ 21 25
Ҳайратга соладиган	مُعْجَبٌ بِ 38
Қари, кекса	عَجُوزٌ (عَجَائِرُ) 37
Ожиз, кучсиз	عَاجِزٌ عَنْ (عَوَاجِزُ) 29 33 45
Шошқалоқлик, шошилинич	عَجَلَةٌ 45
Шошиб	مُسْتَعْجِلٌ 36 18
Санамоқ, ҳисобламоқ, ўйламоқ	عَدَّ (у) 45
Тайёрламоқ, ҳозирламоқ	أَعَدَّ 19
Тайёрлаш	إِعْدَادٌ 26

Сон	46 26 36 44 45 22 23 (أَعْدَاءُ) عَدَدٌ
Кўп, қатор	22 44 36 23 عَدِيدٌ
Тенглаштирмақ	44 عَادَلٌ
Мўътадил	20 مُعْتَدِلٌ
Кечирасиз, узр	7 18 عَدَمُ الْمُوَاخَذَةِ
Душманлик, адоват	19 عَدَاوَةٌ
Душман	12 24 34 (أَعْدَاءُ) عَدُوٌّ
Кечирмоқ	7 26 (ي) عَذَرَ
Узр сўрамоқ	اعْتَذَرَ عَنْ 26 24 اعْتَذَرَ بِ 38
Узр, кечирим сўраш	42 عَذْرٌ
Узр сўраш, узр	45 32 مَعْذِرَةٌ
Узр, кечирасиз	أَرْجُو مَعْذِرَةً 7
Арава, вагон, автомобил	33 عَرَبَةٌ
Араб, арабча	36 13 20 6 24 26 30 45 23 25 7 5 عَرَبِيٌّ 42 41
Келикчак	37 3 عَرُوسٌ
Кўрсатмоқ	43(ي) عَرَضَ
Кенглик, эн	26 44 عَرَضٌ
Кенг	6 12 عَرِيضٌ
Билмоқ	32 42 41 26 25 12 30 45 46 (ي) عَرَفَ
Билдирмоқ, таништирмақ	42 عَرَفَ
Танишмоқ	46 بِ تَعَرَّفَ
Танишиш	45 42 تَعَرَّفَ عَلَى
Ўзаро танишиш	42 تَعَارَفَ
Билиш, таниш	34 36 42 مَعْرِفَةٌ
Маълум, машҳур	22 36 37 مَعْرُوفٌ
Қадимги, кўхна	23 عَرِيْقٌ
Азиз, кадрли	1 26 36 41 7 3 24 23 (أَعْرَاءُ) عَرِيْزٌ
Энг азиз	26 39 أَعَزُّ
Замонавий	22 33 عَصْرِيٌّ
Шарбат	30 عَصِيْرٌ

Читтак, қуш	عَصْفُورٌ (عَصَافِيرُ) 15 43
Пойтахт	عَاصِمَةٌ (عَوَاصِمُ) 22 23 45
Таёқ, хасса	عَصَاً 6
Таклиф этилган, меҳмон	مَعْرُومٌ لِ 47
Асал	عَسَلٌ 17 37
Кечки овқат	عِشَاءٌ 17 32
Ўтхўр	عَاشِبَةٌ 20
Жамоа, тўда	مَعَشَرٌ (مَعَاشِرُ) 41
Мушак	عَضَيْيَةٌ 39
Аъзо	عُضْوٌ (أَعْضَاءُ) 39
Чанқамоқ	عَطِشٌ (a) 20
Ташналик, чанқаш	عَطِشٌ 31
Чанқоқ, ташна	عَطْشَانٌ (عَطَشَى) 4
Четга чиқиш, эгилган жой, хайрихоҳлик, бурилиш	انْعِطَافٌ 32
Бузилмоқ	تَعَطَّلَ 2
Таътил	عُطْلَةٌ 10 45 29
Бермоқ, ато этмоқ, ҳадя қилмоқ	أَعْطَى 41 23 42 34
Улуғ, буюк, улкан, таниқли, машхур	عَظِيمٌ (عُظْمَاءُ) 23 22 26 45
Улуғ, донгдор	مُعَظَّمٌ 44
Авф этмоқ, кечирмоқ	عَفَا (y) عَنْ 43
Узр, кечирасиз	عَفْوًا 7 2 42
Соғлом, кучли	عَفِيٌّ 39
Жазоламоқ	عَاقَبَ عَلَى 34
Оқибат, натижа	عَاقِبَةٌ (عَوَاقِبُ) 36
Чақирмоқ, тўпламоқ	عَقَّدَ 47 44
чақириш	عَقَّدٌ 44 46 36
Англамоқ, тушунмоқ, ўргатмоқ, тушунтирмоқ	عَقَّلَ (и) 45 عَقَّلًا
Ақлли, оқил	عَاقِلٌ 36 34 27 7 12
Ақл	عَقْلٌ 26 14

Ақлий	عَقْلِيَّ 33 24
Маъкул, тушунарли	مَعْقُولٌ 45
	انْعَكَسَ 31
Рўкач қилмоқ	تَعَلَّلَ 42
Қайта ишлаш, даволаш	مُعَالَجَةٌ 23
Осилмоқ	عَلِقَ (a) 29
Билмоқ	عَلِمَ (a) 26 40 42 41 16
Ўргатмоқ	عَلَّمَ 45 43 25
Ўрганмоқ, ўқимоқ	تَعَلَّمَ 16 30 42 43
Сўрамоқ, суруштирмоқ	اسْتَعْلَمَ 16
Ўрганиш, ўқиш	تَعَلَّمُ 41 40 33 36
Ўқитиш, таълим	تَعْلِيمٌ 39 33 26 19 20
Таълимий	تَعْلِيمِيَّ 23 22
Илм, билим	عِلْمٌ (عُلُومٌ) 39 41 18 11 10 3 20 23 30 22 33 34 37
Илмий	عِلْمِيَّ 12 23 38 22
Олам, дунё	عَالَمٌ (عَوَالِمٌ) 42 38
Олим	عَالِمٌ (عُلَمَاءُ) 13 23 25 22 32 14 8 4 21 30 19 38
Дунёвий	عَالَمِيَّ 22 38 41
Аллома	عَالِمَةٌ 37 6 3
Ўқитувчи	مُعَلِّمٌ 44 18 13 17
Ҳар нарсадан хабардор, билимдон	عَلِيمٌ بِ 45
Эълон қилмоқ, билдирмоқ	أَعْلَنَ 38 36 39
Эълон	إِعْلَانٌ 33
Эълон қилиб	مُعَلِّناً 36
Юксак, баланд, юқори	عَالِيٌّ 31 44 30
Омма	عَامَّةٌ 26
Амаки, амма	عَمٌّ (عَمَّةٌ) 23 45 12 37
Салла	عِمَامَةٌ 25
Декан	عَمِيدٌ 43 36 24 18 12 20 29 33

Деканат	عِمَادَةٌ 30
Цивилизация, маданият	عُمُرَانٌ 42
Умр, ёш	عُمُرٌ 6 21 47 23 45 44
Бино, иморат	عِمَارَةٌ 45 46
Меъморий	مِعْمَارِيٌّ 22
Ишламоқ	عَمِلَ (a) 45 44
Муносабатда бўлмоқ, муомала қилмоқ	عَامَلَ 42
Ишчи	عَامِلٌ (عُمَّالٌ) 31 6 5 8 13
Иш, амал (11)	عَمَلٌ (أَعْمَالٌ) 33 17 41 7 11
Фабрика	مَعْمَلٌ (مَعَامِلٌ) 22 23 41
Кўр	عُمِّيٌّ (أَعْمَى، عَمِيَاءُ) 4 23
Узум	عِنَبٌ (أَعْنَابٌ) 8 30 23 37 7 8 12
Қачонки	عِنْدَمَا 30 32
Эчки	عَنْزٌ 13
Эътиқод қилувчи	مُعْتَبِقٌ بِ 23
Адресс	عُنْوَانٌ 45 42
Институт, ташкилот	مُعْهَدٌ (مَعَاهِدٌ) 23 44 36
Чиқармоқ	تَعَاهَدَ 45
Қийшиқ, эгри	أَعْوَجٌ (عَوْجَاءُ) 37 4
Қийшайиш	اعْوَجَّحَ 32 39
Қайтмоқ	عَادَ (y) 29 41
Қайтариш	إِعَادَةٌ 17
Қайтиш	عَوْدَةٌ 37 47
Одат	عَادَةٌ 32 34 45
Келиш, кўриш	عِيَادَةٌ 41
Яшамоқ	عَاشَ (и) 43
Йил	عَامٌ (أَعْوَامٌ) 19 29 44 47
Айб	عَيْبٌ 34
Байрам	عِيدٌ 23
Айланиб келмоқ, у ердан бу ерга олиб юрмоқ	أَعَارَ 38

Кўз	عَيْنٌ (أَعْيُنٌ) 6 31 37 47
غ	
Ўтган	غَابِرٌ 22
Эртага	عَدَاً 19 7 45 30 29 26 43
Тарк этиш, кетиш	مُغَادِرَةٌ 43?
Тушлик қилмоқ	تَعَدَّى 29 17
Тушлик	عَدَاءٌ 20 47 29
Ғарб	غَرْبٌ 23
Ғарбий	غَرْبِيٌّ 25
Қарға	غُرَابٌ (غُرَابَانٌ) 41
Сайрамоқ, куйламоқ	عَرَدَ 43 41
Кўчат ўтказмоқ	عَرَسَ (и) 21
Хона	عُرْفَةٌ (عُرُفٌ) 17 46
Вақтни олмоқ, банд қилмоқ, сарфламоқ	اسْتَعْرَقَ 47
Чўкаётган одам	عَرِيقٌ 29
Ғазаб, юриш, хужум	عَزَوَةٌ 33
Ювмоқ	عَسَلَ (и) 32 46
Ювинмоқ	تَعَسَّلَ 17 47
Умивальник	مَعَسَلَةٌ 11
Кўчирмачи	عَشَّاشٌ 26
Шох, навда	عُصْنٌ (أَغْصَانٌ) 30 38
Ғазабланмоқ, аччиқланмоқ	عَضِبَ (а) 24 34
Кечирмоқ, авф қилмоқ	عَفَرَ لِ 43 26 31 38
Дон, ғалла	غِلَالٌ 23
Кўпчилик, аксарият	أَعْلِيَّةٌ 21 23
Янглишмоқ, адашмоқ	عَلِطَ (а) 41
Ёпиқ	مُعَلَّقٌ 36
Қин	غَمْدٌ 5
Саргузашт	مُغَامَرَةٌ 30
Ботирмоқ, туширмоқ	عَمَسَ فِي (36) 46?
Фойдаланмоқ, ишлатмоқ	اعْتَنَمَ 43

Талтаймоқ	اَعْتَرَّ 41
Ҳожатсиз бўлмоқ	اسْتَعْنَى عَنْ 33
Бойлик, бадавлатлик	غِنَى 26
Йўқ одам	غَائِبٌ 38
Ўрмон, чакалакзор	غَابَةٌ 30 31
Бошқа, ўзга	غَيْرٌ 22 23 25 38
Дала	غَيْطٌ 38
Ғазаб, нафрат	غَيْظٌ 38

ف

Очмоқ	فَتَحَ (a) 36-§, 38-§, 41-§
Калит	مِفْتَاحٌ (مَفَاتِيحُ) 25-§, 33-§
Очиқ	مِفْتُوحٌ 6-§, 13-§, 18-§
Йигит	فَتَى (فَتَيَانٌ) 26-§, 37-§, 43-§
Қизча	فَتَاةٌ (فَتَيَاتٌ, فَتَوَاتٌ) 21-§, 26-§, 46-§
Тўсатдан, кутилмаганда	فَجْأَةً 30-§
портламоқ	انْفَجَرَ فِي 36-§
Текширмоқ (врач) 1) ҳис қилмоқ, сезмоқ; 2) ҳамдард бўлмоқ 3) йўқотмоқ	فَحَصَ (حَصَّ) 20-§, 30-§, 39-§
Безатилган, кўркам	فَحْمٌ 31-§
Сенинг фидойинг бўлай!	جُعِلْتُ فِدَاكَ! 26-§
Томоша қилмоқ	تَفَرَّجَ عَلَى 20-§
Шодлик	فَرَحٌ 33-§
Хурсанд бўлди	فَرِحَ (a) 41-§
Шодлик	فَرَحٌ 41-§
Шодлик, хурсандчилик	فَرَحَةٌ 36-§
Ёлғиз бўлмоқ, ёлғиз қолмоқ	انْفَرَدَ بِهِ 26-§
Аъзо, одам, шахс, киши	فَرْدٌ (أَفْرَادٌ) 32-§
Форсча, форс	فَارِسِيٌّ 7-§, 13-§, 31-§
Ётоқ, кўрпа-тўшак	فِرَاشٌ (فُرُشٌ) 39-§
Фурсат, вақт, байрам	فُرْصَةٌ (فُرُصٌ) 45-§, 47-§

Фарз	فَرِيضَةٌ عَلَى (فَرَائِضُ) §-3, §-20
Шох, новда	فَرْعٌ (فُرُوعٌ) §-30
Ажратиб юбормоқ	فَرَّقَ (ف) §-44
Ажралмоқ, айрилмоқ, қолдириб кетмоқ	فَارَقَ §-34
1) фироқ, ажралиш; 2) ташлаб кетиш, жўнаб кетмоқ	فَرَّقَ §-46
Команда	فَرِيْقٌ (أَفْرِقَةٌ) §-29
Газ, плита	فُرْنٌ (أَفْرَانٌ) §-11
Французча, француз	فَرَنْسِيٌّ §-38
Аёллар кўйлаги	فُسْتَانٌ (فَسَاتِيْنٌ) §-37
Танаффус	فُسْحَةٌ (فُسْحٌ) §-36
Яроқсиз бўлиб қолмоқ	فَسَدَ (u) §-42
Нифоқ солиш	فَسَادٌ §-45
Тушунтириб беришни сўрамоқ, аниқлаб олмоқ	اسْتَفْسَرَ §-47, §-42
Тарқатмоқ, ҳаммага эшиттирмоқ, овоза қилмоқ	أَفَشَى §-42
Кумуш	فِضَّةٌ §-30
Афзал кўрмоқ	فَضَّلَ §-37
Марҳамат!	تَفَضَّلَ! §-2, §-17, §-26, §-41
Энг юксак	أَفْضَلُ (فُضْلَى. муан. أَفْضَلُ, فَضْلِيَّاتٌ) §-18, §-21, §-26, §-41
Афзалроқ	أَفْضَلُ مِنْ §-18, §-37, §-45
Марҳаматлилиқ, яхшилиқ қилиш, юксаклилиқ, афзаллиқ	تَفَضَّلَ §-32
Фазилат, афзаллиқ	فَضْلٌ (أَفْضَالٌ, فَضُولٌ) §-21
Яхши иш	فَضِيلَةٌ (فَضَائِلٌ) §-41
Нонушта қилмоқ	فَطَرَ (F) §-29
	أَفْطَرَ §-30
Рўза ҳайити	عِيدُ الْفِطْرِ §-23
Нонушта	فُطُورٌ §-17, §-39, §-47

Қилмоқ, бажармоқ	18-§, 30-§, 31-§, 41-§, 42-(a) فَعَلَ §
Бажарувчи	19-§, 36-§ فَاعِلٌ §
Ҳаракат, иш, фаолият	36-§ فِعْلٌ §
Йўқлигини билиб қолмоқ	42-§ تَعَمَّدَ §
1) мавжуд бўлмаган, йўқ; 2) йўқотилган, йўқолган	20-§ مُتَّفُودٌ §
Камбағал	43-§ فَقِيرٌ (فُقَرَاءٌ) §
Фақат	7-§, 29-§ فَقَطٌ §
Фақиҳ, юрист, олим	22-§, 37-§ فَقِيهٌ (فُقَهَاءٌ) §
Ўйламоқ, фикрламоқ, ўйланмоқ, ўйлаб кўрмоқ	30-§, 31-§ فَكَّرَ فِي §
Мева	7-§, 12-§, 21-§, 39-§ فَاكِهَةٌ (فَوَاكِهُ) §
Араб жасмини (ёсмин)	42-§ فُلٌّ §
	31-§ يُفْلِحُ §
Ҳайдамоқ, ер чопмоқ	43-§ (a) فَلَحَ §
Дехқон	4-§, 6-§, 7-§, 8-§, 9-§, 13-§, 18-§, 19-§, 26-§, 37-§, 43-§ فَلَّاحٌ §
Фалсафий	38-§ فَلْسُفِيٌّ §
Фильм	44-§ فَلْمٌ (أَفْلَامٌ) §
Оғиз	32-§, 41-§ فَمٌّ (أَفْمَامٌ) §
Оғизда	20-§ فِي فِي ك فِي فَمِهِ §
Санъаткор	13-§ فَنَّانٌ §
Уста, маҳоратли	37-§ مُتَفَعِّلٌ §
Пиёла, чашка	11-§ فِنْجَانٌ (فَنَاجِرِيٌّ) §
Меҳмонхона	فُنْدُقٌ §
тушунмоқ	26-§ (a) فَهِمَ §
1) Сўров, маълумотнома; 2) сўроқ	32-§ اِسْتَفْهَامٌ §
Ғалаба, муваффақият	36-§ فَوْزٌ §
Устида	10-§, 11-§, 30-§, 44-§ فَوْقٌ §
Ловия	38-§ فُؤْلٌ §

Витамин	فِيْتَامِنَاتٌ §-39
Фишавий	الْفِيْشَاوِيُّ §-45
Фойда олмоқ, фойдаланмоқ	اِسْتَعَادَ §-30
Фойда	اِفَادَةٌ §-17
фойда	فَائِدَةٌ (فَوَائِدُ) §-30

ق

Кутиб олмоқ, учратмоқ	قَابَلَ §-44, §-45
Учрашмоқ, тўқнашмоқ	تَقَابَلَ §-25, §-47
Кутиб олмоқ	اِسْتَقْبَلَ §-31
Кутиб олиш	اِسْتَقْبَالَ §-32, §-45
Кутиб олинган	مُسْتَقْبَلٌ §-36
Кутиб олувчи	مُسْتَقْبِلٌ §-36
Келажак сари	اِخْوَالُ الْمُسْتَقْبَلِ §-23
Келаси, келгуси	مُقْبِلٌ §-29
Яқинлашиб келаётган	مُقْبِلًا §-30
Олдин	قَبْلَ §-43
...дан олдин	قَبْلَ اَنْ §-41
Олдин(дан)	مِنْ قَبْلِ §-43, §-45
Ўлдирмоқ	قَتَلَ (و) §-31, §-34
Баҳоламоқ, тақдирламоқ	قَدَّرَ §-36, §-43
Қўлидан келмоқ, кучи етмоқ	قَدَرَ عَلَيَّ §-31, §-38, §-42 (u)
Аниқлаш, баҳо бериш, баҳолаш (ҳолат)	تَقَدَّرَ §-36, §-41
Ҳамма нарсага қодир, қудратли, кучли	الْقَادِرُ §-38
Кучи етадиган, қўлидан келадиган, қобилиятли	قَادِرٌ §-41
Қозон	قَدْرٌ §-11
келмоқ	قَدِمَ (u) §-36, §-42
Таништирмоқ	قَدَّمَ §-45
Келиш, ташриф	قُدُومٌ §-46
Қадимий, эски	قَدِيمٌ §-22, §-23, §-25, §-41

Эски	أَقْدَمُ §-39
Келаси	قَادِمٌ §-39, §-47
1) Оёқ; 2) Қадам	قَدَمٌ §-20, §-32
Қарор	قَرَارٌ §-38
... ҳақидаги қарор	قَرَّرَ بِ §-36
Ўқимоқ	قَرَأَ §-16, §-25, §-30, §-33, §-42
Ўқиш	قِرَاءَةٌ §-16
Яқин бўлмоқ	قَارَبَ §-45
...га яқинлашмоқ	اِقْتَرَبَ مِنْ §-30, §-42
...га яқин	قَرِيبٌ مِنْ §-5, §-12, §-18, §-20, §-30, §-32
Қариндош, яқин	قَرِيبٌ (أَقَارِبُ) §-29, §-47
Қариндош	ذُو الْقَرَابَةِ §-21, §-44
Тахминан, тақрибан	تَقْرِيْبًا §-30, §-42
Тахминан, тақрибан	عَلَى التَّقْرِيْبِ §-45
Яқинида	قُرْبٌ §-11, §-31
Таклиф	اِقْتِرَاحٌ §-45
Маймун	قِرْدٌ (قُرُوْدٌ) §-20
Аср	قَرْنٌ (قُرُونٌ) §-22, §-44, §-46
Икки шохли	ذُو الْقَرْنَيْنِ §-20
Қишлоқ	قَرْيَةٌ §-14, §-18, §-26
Ҳисса, улуш	قِسْمٌ (أَقْسَاطٌ) §-23
Қисм, бўлим	قِسْمٌ §-20, §-23
Ҳикоя, қисса	قِصَّةٌ (قِصَصٌ) §-23, §-25, §-36
Иқтисодий	اِقْتِصَادِيٌّ §-20, §-22, §-23
Калта	قَصِيْرٌ §-6, §-39
Гапнинг қисқаси, гапнинг индаллоси	قُصَاْرَى الْقَوْلِ §-47
Масала, муаммо	قَضِيَّةٌ (قَضَايَا) §-38, §-41
Ўтказмоқ (вақт)	قَضَى (u) §-44
Судья, қози	قَاضٍ K الْقَاضِي (قُضَاةٌ) §-38

Узмоқ	41-§, 43-§ (a) قَطَع
Бўлак	17-§, 34-§, 38-§, 41-§ قِطْعَةٌ
Ўткир, кесувчи	3-§, 26-§, 34-§ قَاطِعٌ
Яшамоқ	22-§, 23-§ () قَطَنَ بِـ
Пахта	23-§ قُطْنٌ
Нафақага чиқмоқ	44-§ تَفَاعَدَ
Ўтириб	44-§ قَاعِدًا عَلَى
қоида	43-§ قَاعِدَةٌ (قَوَاعِدُ)
Ўтирувчи, ўтирган	27-§, 45-§ قَاعِدٌ
стул	21-§, 44-§ (مَقَاعِدُ) مَقْعَدٌ
Сакрамоқ	34-§ قَعَزَ () قَعَزَةٌ
Қафас	20-§ قَفَصٌ
Чакмон	25-§ قُفْطَانٌ
Карвон	8-§ قَافِلَةٌ
Камайтирмоқ	41-§ قَلَّلَ
Оз, кам	2-§, 11-§, 17-§, 21-§, 27-§, 38-§, 42-§, 45-§, 47-§ قَلِيلٌ
Энг кам	39-§ أَقَلُّ
Мустақил	مُسْتَقِلٌّ
Бир ағанамоқ, ағдарилмоқ	34-§ اِنْتَقَلَبَ اِنْتِقَالَةً
Қалб	29-§, 41-§ قَلْبٌ (قُلُوبٌ)
Юрак уриши	39-§ نَبْضَانُ الْقَلْبِ
Хавотирланиш, ташвиш кўрқинч	39-§ قَلِقٌ
Хавотирланувчи, ҳаяжонланган (киши)	39-§ قَلِقٌ
Қалам	8-§, 13-§, 20-§, 25-§, 41-§ (أَقْلَامٌ) قَلَمٌ
Авторучка	20-§ قَلَمُ الرَّصَاصِ
Ой	10-§, 21-§, 33-§ قَمَرٌ
Кўйлак	34-§ قَمِيصٌ
Новвот, шакар, қанд	37-§ قَنْدٌ (قُنُودٌ)
Техник	45-§ تَقْنِيَّةٌ بِـ

Фишавий кафеси	مَقَهَى الْفَيْشَاوِي §-45
Қаҳвахона	مَقَهَى (مَقَاهِ ك الْمَقَاهِي) §-45
Зал	قَاعَةٌ (فَاعَاتُ) §-10, §-12, §-13, §-18, §-20, §-36
Аудитория	قَاعَةُ الدَّرْسِ §-17, §-30
Демок, айтмоқ, гапирмоқ	قَالَ (ي) §-17, §-20, §-21, §-23, §-24, §-26, §-30, §-31, §-37, §-45
Дейилган, айтилган	قِيلَ §-23, §-31, §-34
Гапирувчи, деювчи	قَائِلٌ §-36
Сўз, гап, фикр	قَوْلٌ (أَقْوَالٌ) §-36, §-47
1) нутқ; 2) мақола	مَقَالَةٌ §-36, §-38
турмоқ	قَامَ (ي) §-30, §-36, §-38, §-47
Яшамоқ, истиқомат қилмоқ	أَقَامَ فِي §-30, §-45
Яшаш, истиқомат қилиш	إِقَامَةٌ §-46
Тик турувчи, кўтарилган, ўрнидан турган	قَائِمٌ §-45
Халқ, миллат, қавм	قَوْمٌ §-43
Халқ, миллат	قَوْمِيَّةٌ §-22, §-23, §-45
Тик туриш, ўрнидан туриш	قِيَامٌ §-22, §-37
Тўғри, текис, силлиқ	مُسْتَقِيمٌ §-22, §-36
Кучли, бақувват	قَوِيٌّ §-5, §-8, §-18, §-26, §-31
Энг кучли	أَقْوَى §-13
Куч, қувват	قُوَّةٌ §-8
Ўлчамоқ, қиёслаб кўрмоқ, солиштирмоқ	قَاسَ (ي) §-39
Қиёслаш, солиштириш	مُقَابَلَةٌ §-32
ك	
Катта бўлмоқ	كَبُرَ (ي) §-44
Такаббурлик қилмоқ	تَكَبَّرَ §-32
Кибр	كِبْرٌ §-29
катта Ёши улуғ 33	كَبِيرٌ (كِبَارٌ) §-36, §-27, §-30, §-45, §-8, §-12, §-29, §-41, §-18 كِبَارُ السِّنِّ §-33, §-6, §-13, §-23, §-8, §-20, §-5, §-36, §-14, §-39

Энг катта	أَكْبَرُ (كُبْرَى) 40 44 4 39
Қўй, қўчқор	كَبَشٌ 13
Ёзмоқ	كَتَبَ (y) 42 39 33 31 45 10 16
Ёзиш, ёзишма	كِتَابَةٌ 33 16 43
Ёзувчи	كَاتِبٌ (كُتَّابٌ) 9 8 27 36
Китоб	كِتَابٌ (كُتُبٌ) 13 12 23 41 38 24 20 30
Ёзув столи, офис	مَكْتَبٌ (مَكَاتِبٌ) 44 23
Кутубхона	مَكْتَبَةٌ 17 23 8 11 12 20 38 19
Нафасини ютмоқ	كَتَمَ (y) 30
Кўпаймоқ, ортмоқ	كَثُرَ (y) 42
Кўпайтирмоқ	أَكثَرَ 30
Кўп	كَثِيرٌ 22 25 20 27 32 34 33 38 42 43 21 23 45 30
Энг кўп	أَكْثَرُ 45 39 41
Сероблик, мўллик	كَثْرَةٌ 26
Қуюқ, калин, зич	كثيفٌ 21 30 19
Ёлғон гапирмоқ	كَذَبَ (и) 29 24 42
Ёлғон деб ҳисобламоқ	كَذَّبَ 38
Гилос	كَرْزٌ 12 39
Стул	كُرْسِيٌّ (كُرَاسِيٌّ) 44 10 11
Ҳурмат қилмоқ	أَكْرَمَ 31 25
Саҳий, олийжаноб	كَرِيمٌ (كِرَامٌ) 36 26
Ток	كَرَّمَ (كُرُومٌ) 39 23
Футбол	كُرَّةُ الْقَدَمِ 29
Шарсимон	كُرُوبِيٌّ 39
Эгалламоқ, қўлга киритмоқ	اِكْتَسَبَ 16
Эгаллаш, қўлга киритиш, ютуқ	اِكْتِسَابٌ 32
Синмоқ	اِنْكَسَرَ 16
Синиқ	اِنْكِسَارٌ 32
Бўлак, бурда, парча	كِسْرَةٌ 38 16 16
Дангасалик қилмоқ	تَكَاسَلَ 26 43 26
Дангаслик, ялқовлик	تَكَاسُلٌ 32

Дангаса	كَسَلَانُ (كَسَلَى) 13 43 8 18 3 4
Жуда дангаса	كَسُولُ 43
Кубметр	مُكَعَّبٌ 44
Кафт	كَفْتُ 45 37
Кофир	كَافِرٌ 43
Куфр	كُفْرٌ 42
Барчаси, ҳаммаси	كَافَّةٌ 38
Кифояланмоқ	اِكْتَفَى 45
Ҳамма, барча	كُلُّ 26 29 24 45 47 46 20 10 13 3 18 43 38 33
Факультет	كُلِّيَّةٌ 42 33 44 30 12 20
Ит	كَلْبٌ (كِلَابٌ) 8 13 31 46 19
Юкламоқ	كَلَّفَ 33
Гаплашмоқ	كَلَّمَ 38
Гаплашмоқ, гапирмоқ	تَكَلَّمَ 26 42
Гап, нутқ	كَلَامٌ 43 42
Сўз	كَلِمَةٌ 43 42
Нечта? Қанча? Қанча! Нечта!	كَمْ 26 44 45 46 7
..дек, каби	كَمَا 28 43
Нок	كُمُتْرَى 39 7 12
Энг етук	أَكْمَلُ 24 40 44
Комиллик	كَمَالٌ 27
Келин	كِنَّةٌ 23
Соҳил, бўйи	كُوْنِيْشٌ 45
Юлдуз	كُوْكَبٌ (كُوَاكِبٌ) 21
Эди, бўлди	كان (y) 26 20 29 43 41 42 36 38 19 11 16 17 7 22 21 47 45 30 25 24 23
Жой, ўрин	مَكَانٌ (أَمَاكِينٌ) 30 34
ل	
Кийган	لَابِسٌ 39
Сут	لَبَنٌ 17 38 37
Қабр, лаҳад	لَحْدٌ 10

Етиб олмоқ	لَحَقَ بِ () 34
Хузур қилмоқ, дийдорлашмоқ	اِسْتَحْلَلَ بِ 47
Гўшт	لَحْمٌ 11 41
Соқол	لِحْيَةٌ 39
Чақмоқ, тишламоқ	لَدَغَ (a) 36
Ширин, мазали	لَذِيذٌ 7 12
Энг ширин	أَلْدُّ 39
Доимо ёнида бўлмоқ	لَازِمٌ 40
Риоя қилиш, амал қилиш	الْتِزَامٌ 39
Мажбурийлик	الْإِجْبَائِيَّةُ 38
Тил	لِسَانٌ 20 32
Ўғри	لِصٌّ 4
Олийжаноблик, илтифот	لُطْفٌ 45
Ёқимли, майин	لَطِيفٌ 20
Урмоқ	لَطَمٌ بِ () 37
Стадион	مَلْعَبٌ 18 11 13 29
Қошиқ	مِلْعَقَةٌ (مَلَاعِقُ) 11
Лаънатламоқ	لَعَنَ () 27
Тил	لُعْنَةٌ 16 9 44 28 36 33 31 20
Луғавий	لُغَوِيٌّ 38
Қалин	مَلْتَقٌ 30
Луқма	لُقْمَةٌ 32
Учратмоқ??	لَقِيَ بِ (a) 45
Учратмоқ	لَاقَى 26
Учрашмоқ	الْتَقَى بِ 45
Учрашув, кўришиш	لِقَاءٌ 7 45
...ганда, қачонки	لَمَّا 30 41 39
Кўриб қолмоқ	لَمَحَ () 30
Ярақламоқ, ялтилламоқ	لَمَعَ (a) 18
Шамоллаш	الْإِهْبَابُ 39
Хансирамоқ, тилни осилтирмоқ	لَهَثَ (a) 31
Ҳаяжонланиб, ташвишланиб	مُنْتَهَفٌ 36

Лавҳа, тахтача	لَوْحَةٌ 33
Бодом, бодом бези(39)	لَوْزٌ 39 7 12
...дан гина қилишга ўрин йўқ	لا لَوْمَ عَلَيَّ ... 45
Таъна, гина	مَلَامٌ 42
Ранг	لَوْنٌ (ألوانٌ) 32 30 31 21
Рангли	مَلَوْنٌ 12
Қинғир қийшиқ, эгри	مُلْتَوِيٌّ 30
Она шер	أَيْتَةٌ 20
Ярашмоқ, мос бўлмоқ	لاق بِ (и) 41
Тун	لَيْلٌ (ليالٌ) 37 44 46 17 22
Лимон	لَيْمُونٌ 39 21
م	
Метр	مِثْرٌ (أمتارٌ) 44 46
Метро	مِثْرُو 33
Қизикарли	مُتَمِعٌ 25
Хафа бўлган, ғазабланган	مُتَعِضٌ 41
Қачон? Қачонки	مَتَى 39 25 42 7 47
Бўйсунуш, итоат қилиш	امْتِثَالٌ 39
Вакил, актёр	مُمْتَلٌ 20 19 13 9 7 6 5 36
...дек, каби, ўхшаш	مِثْلٌ 21 30 26
Масалан	مَثَلًا 45
Имтиҳон	امْتِحَانٌ 29 36
Чўзмоқ, узатмоқ	مَدَّ (a, y) 32
Модда	مَادَّةٌ 44
Муддат	مُدَّةٌ 36
Шаҳар	مَدِينَةٌ (مدنٌ) 6 42 23 44 29 45 20 22
Ёнидан ўтмоқ	مَرَّ بِ (y) 31
Давом этмоқ	استَمَرَ 29
Ўтиб кетаётган	مَارٌّ 45 27
марта, бир кун	مَرَّةٌ (مَرَّاتٌ ، مرارٌ) 36 39 16 34 26 21 46
Ўтиш жойи	مَمَرٌ 33
Эркак	مَرْءٌ 42 36

Аёл	امْرَأَةٌ (نساء) 12 31 37
Касал бұлмоқ	مَوْضَ (a) 11
Ўзини касалликка солувчи	مُتَمَارِضٌ 39
Касаллик	مَرَضٌ (أمراض) 19 30 41 39
Касал	مَرِيضٌ (مَرْضَى) 42 41 43
Хамшира	مُزِدَّةٌ 36
	مرقة 45
Хазиллашмоқ	مَرَحَ (a) 39
Артмоқ	مَسَحَ (a) 39
Майдон, масофа	مِسَاحَةٌ 44 45
Масийҳий	مَسِيحِيٌّ 23
Кечқурун	مَسَاءٌ 18 47 45 30 29 26 39 44
Юрмоқ, пиёда юрмоқ	مَشَى (и) 34 38
Пиёда бораётган	مَاشٍ 25
Мисрлик	مِصْرِيٌّ 20 18 42 20 14 29
Ўтмоқ	مَضَى (и) 45 31
Ўтган	مَاضٍ 44 19 47
Ёмғир ёғмоқ	أَمْطَرَ 30
Бир жойда бўлиш, туриш	مُكُوثٌ بِ 47
Мумкин бўлмоқ	أَمْكَنَ 30 41
Имкониятга эга бўлмоқ	تَمَكَّنَ مِنْ 41
Имкон	إِمْكَانٌ 45
Тўлдирмоқ	مَلَأَ (a) 36
Ховуч	مَلَأَ الْكُفَّ 45
Денгизчи	مَلَأَخَ 8 18 37
Туздон	بِمَلْحَةٍ 11
Лаганбардорлик, хушомад	مَلَقٌ 34
Ўзини тутиб олмоқ	مَلَكَ (и) 41
миннатчи	مَنَانٌ 41
Таъқиқламоқ, ман этмоқ	مَنَعَ (a) 34 41
Воз кечиш	اِمْتِنَاعٌ عَنْ 33
Тиламоқ	تَمَنَّى 36

Тилак, истак	تَمَرٍ 36
Бешик	مَهْدٌ 10
Моҳир, малакали	ماهِرٌ (مَهْرَةٌ) 13 9 8 37
Ўлмоқ, вафот этмоқ	ماتَ (y) 25 34 41
Мол, дунё	مالٌ 39 34 27 41
Сув	ماءٌ (مِياةٌ) 37 20 45 44 28 31 38
Овқатланадиган стол, дастурхон	مائدةٌ 12 11 17 10 34 39
Майдон, соҳа	مَيْدَانٌ (مِيايُنٌ) 23 33
Ажралиб турмоқ, фарқланмоқ	تَمَيَّزَ 33
ن	
Хабар қилмоқ	أَنْبَأَ 45
Маълумот, хабар, янгилик	نَبَأٌ (أَنْبَاءٌ) 41
Пайғамбар	نَبِيٌّ (أَنْبِيَاءٌ) 22 25 40 34 26
Ўсмоқ	نَبَتَ (y) 29 21 23
Акилламоқ	نَبَحَ (a) 13 8
Минбар, кафедра	مِنْبَرٌ 36
Юрак уриши	نَبْضَانُ الْقَلْبِ 39
Огоҳлантириш, уйғотиш	تَنْبِيْهُ 33
Натижа, хулоса	نَتِيْجَةٌ (نَتَائِجٌ) 36
Мувоффақият қозонмоқ	نَجَحَ (a) 42 40 43
Ютуқ, мувоффақият	نَجَّاحٌ 36 26
Дурадгор	نَجَّازٌ 8 13 5 4
Озгин, ориқ	نَجِيْلٌ 30
Грамматика	نَحْوٌ 43
Терма	مُنْتَحَبٌ 29
Хурмо дарахти, пальма	نَخْلٌ 21
Латифа	نَادِرَةٌ (نَوَادِرٌ) 33 38
Афсусланмоқ	نَدِمَ (a) 42 43
Қичқирмоқ	نَادَى 31
Клуб	نَادٍ 20
Анжуман	نَدْوَةٌ 33
Ечмоқ	نَزَعَ (и) 31

Тушмоқ, пастламоқ, (жойга) бориб тушмоқ	نَزَلَ (и) 39 34 41 30
Пастлатмоқ, туширмоқ, жойлаштирмоқ	أَنْزَلَ 30 45
Уй	مَنْزِلٌ (مَنْزِلٌ) 25 26
Уйга оид	مَنْزِلِيٌّ 17
Сайр қилмоқ	تَنَزَّهَ 46
Сайр	تَنَزَّهْتُ 26
Муносабат, алоқа, муносиблик, мослик	مُنَاسَبَةٌ 47
Бургут	نَسْرٌ (نُسُورٌ) 20
Маросим	مُنَاسِكٌ (مُنَاسِكٌ) 37
Одам, киши, жон	نَسَمَةٌ 23 22 45
Унутмоқ	نَسِيَ (a) 47 43 42
Унутиш	نَسِيَانٌ 47 20
Барпо қилмоқ, курмоқ	أَنْشَأَ 31
Иншоот	مُنْشَأَةٌ (مُنْشَأَاتٌ) 22
Изланган, қидирилган	مُنْشُودٌ 45
Тарқатиш	نَشَرٌ 33
Фаол, ғайратли	نَشِيطٌ (نَشِطَاءٌ) 8 12 13 7 18
хидламоқ	نَشَقٌ (a) 39
хидлаш	نَشَقٌ 39
Матн	نَصٌّ (نُصُوصٌ) 43 16
(Моида 3)	نَصَبٌ 46??
Насихат	نُصِحَ 42
Самиймийлик, ихлос	نَصِيحَةٌ 26
Ғалаба қилмоқ, халос қилмоқ, ҳимоя қилмоқ	نَصَرَ (y) 43
Ярим	نَصْفٌ 45 30 44 22
Ярим	مُنْتَصِفٌ 32
Пишган, етилган	نَاضِجٌ 11
Стол	مِنْضَدَةٌ 10
Курашмоқ	نَاضَلَ 16

Баён қилмоқ, гапирмоқ, талаффуз қилмоқ,	نَطَقَ (и) 20
Қарамоқ, кўрмоқ, кузатмоқ	نَظَرَ (у) 36 30
Кутмоқ	انتَظَرَ 36
Кутиш	انْتَظَرَ 20
Манзара, кўриниш	مُنَظَّرٌ (مَنَظِرٌ) 30 21 41
Кўриш, назар	نَظَرَ (أَنْظَرَ) 30
Кўзойнакли	دُو نَظَّارَاتٍ 20
Тозалик	نَظَافَةٌ 33 41 9
Тоза	نَظِيفٌ 8
Интизом, тартиб	انْتِظَامٌ 33
Инъом, мукофот	إِنْعَامٌ 32
Неъмат, фаровонлик	نِعْمَةٌ (نِعْمٌ) 26 42
Дераза	نَافِذَةٌ (نَوَافِذٌ) 36 6 8 10 13
Ижро этиш, амалга ошириш, татбиқ этиш	تَنْفِيزٌ 38
Нафас олмоқ, нафас ростламоқ	تَنَفَّسَ 36
Нафас олиш	تَنَفَّسَ 39
Нафас	نَفَسٌ (أَنْفَاسٌ) 30
Ўз, одам(33) Ўзига ўзи	نَفْسٌ (أَنْفُسٌ) 41 42 33 36 34 32 31 45 30 43 بَيْنَ وَبَيْنَ نَفْسِهِ 45
Фойдали бўлмоқ, фойда келтирмоқ	نَفَعَ (а) 42
Манфаат, фойда	مَنْفَعَةٌ (مَنَافِعٌ) 33
Наф, фойда, яхшилик	نَفْعٌ 21
Энг фойдали	أَنْفَعٌ 33
Сарф қилиш, кетказиш	إِنْفَاقٌ 39
Сарф, харажат	نَفَقَةٌ 39
Мунофиқ	مُنَافِقٌ 42
Муҳокама қилмоқ	نَاقَشَ 29
Камаймоқ	نَقَصَ (у) 39

Элтиб кўймоқ, кўчирмоқ,	نَقَلَ (y) 31
Кўчиб ўтмоқ	انْتَقَلَ 20
Кўчириш	نَقْلًا عَنْ 26
Тоза	نَفِيًّا 36
Йўлбарс	نَمْرٌ (مُورٌ) 20
Ўсмоқ, кўкармоқ	نَمًا (y) 21
...га мансуб	مُنْتَمٍ إِلَى .. 45
Кундуз	نَهَارٌ 33
Етмоқ	نَاهَرَ 44
Фойдаланиб қолмоқ	انْتَهَرَ 47
ўридан турмоқ, уйғонмоқ	نَهَضَ (a) 17 29 43 47
Ханграмоқ	نَحَقَ (a) 38
Тугамок, ниҳояланмоқ	انْتَهَى 29 17 20
Тугаш, ниҳоясига етиш	انْتِهَاءً 29 36
Ниҳоя	نِهَائَةً 36
Ўринбосар	نَائِبٌ 29 36
Офат, фалокат	نَائِبَةٌ (نَوَائِبٌ) 36
Олов, дўзах	نَارٌ 28 34 32
Маърифий	تَنْوِيرِيٌّ 23
Ёруғ	نَبِيْرٌ 23
Нав, тур	نَوْعٌ (أَنْوَاعٌ) 20 21
Турли	مُنْتَوِعٌ 20
Бермоқ	نَاوَلَ 30
Емоқ, тановул қилмоқ	تَنَاوَلَ 17 39 29 47
Тановул қилмоқ	تَنَاوُلٌ 32 39 20
Ухламоқ	نَامَ (a) 34
Ухловчи, уйқудаги, ухлаётган	نَائِمٌ 43
Уйқу	نَوْمٌ 29 46 17
Ният қилмоқ	نَوَى (и) 47
Ният	نِيَّةً عَلَى 47
هـ	
Мана	ها 26 36

Хакозо, хуллас	32 29 مَكَاذَا
Бақирмоқ, хайқирмоқ	39 هَتَفَ (y)
Телефон	30 39 هَاتِفٌ
Телефон орқали	47 هَاتِفِيٌّ
Аразлашмоқ, гаплашмаслик	44 هَجَرَ (y)
Ҳижрий	47 هِجْرِيٌّ
Мушук	10 46 هِرٌّ
Гапирмоқ	12 هِرَفَ (и)
Шошмоқ, югурмоқ	30 36 24 هَرَوَلَ إِلَى
Совға қилмоқ, олиб келмоқ (31)	31 47 هَدَى (и)
Ҳалокат, ўлим	34 هَلَاكٌ
Диққат, эътибор, қизиқиш	43 اِهْتِمَامٌ عَلَى
Муҳим	33 هَامٌ
Энг муҳим	30 اَهْمٌ
Аҳамият	41 اَهْمِيَّةٌ
Оворагарчилик, югур- югур	45 هَمٌّ (هُمُومٌ)
Ташвишли, жонсарак бўлган, хафа бўлган	45 مَهْمُومٌ
Шивирламоқ	30 هَمَسَ فِي (и)
Эътиборсиз бўлмоқ, ташлаб қўймоқ, унутиб юбормоқ	43 41 اَهْمَلَ
Табрикламоқ, қутламоқ	36 23 هَنَّا بِ
Табрик, қутлов	36 تَهْنِئَةٌ (تَهْنِئَاتٌ، تَهْنِئَةٌ) 36
Табрикловчи, қутловчи	36 مُهْنِئٌ
Ҳиндча	13 هِنْدِيٌّ
Инженер	7 23 36 44 6 8 20 مُهَنْدِسٌ
Геометрик	38 هَنْدَسِيٌّ
Ҳаво, об-ҳаво	36 هَوَاءٌ
Биз билан юр!	20 هَيَّا بِنَا
Савлатли, ҳайбатли	25 هَيِّبَةٌ
Ҳаяжонланган	36 مُهَيِّجٌ
Сарвқомат, келишган, бежирим	37 اَهْيَفٌ (هَيِّفَاءٌ)

و	
Боғламоқ	أَوْتَقَّ بِ 31
Зарур, вазифа(16 17)	وَاجِبٌ 17 16 26
Топмоқ, дуч келмоқ, бор бўлмоқ, мавжуд(38)	وَجَدَ (и) 45 38 36
Мавжуд	مَوْجُودٌ 20
Мавжудот	مَوْجُودَاتٌ 34
Оғримоқ	وَجَعَ (а) 39
Оғрик	وَجَعٌ فِي 30 39
Жўнамоқ, йўналмоқ	تَوَجَّهَ إِلَى 38
Жўнамоқ, йўналмоқ	أَتَجَّهَ إِلَى 47 17
Юз	وَجْهٌ 37
Бир	وَاحِدٌ 4 47 24 31 25 22 5 6
Битта холос, ягона	وَاحِدٌ 45
Бирлик	اِتِّحَادٌ 8
Бирлашган	مُتَّحِدٌ 31
Ваҳший, ёввойи	وَحْشِيٌّ 20
Хайрлашмоқ, кузатмоқ	وَدَّعَ 42
Қани	دَعْنَا 39
Ворис, меросхўр	وَارِثٌ (وَرِثَةٌ) 25 22
Мерос	مِيرَاثٌ 25 41
Атиргул	وَزْدٌ (وَزْدٌ) 3
Варақ, қоғоз	وَرَقٌ (أوراق) 36 42 45
Ғоз	وَزٌّ (إوز) 20
Термометр	مِيزَانُ الْحَرَارَةِ 39
Мувозанат	مُؤَاوَظَةٌ 24
Ўрта	وَسَطٌ 29
Ўрта	مُتَوَسِّطٌ 44
Ўрта	وَسْطَى 22
Қила олмоқ, кучи етмоқ	وَسَعَ (а) 45
Куч, имконият, қобилият	وُسْعٌ 33 34
Ҳажм, сиғим	سَعَةٌ 44 َ

Техник воситалари	وسائل التقنيّة 45
Транспорт воситалари	النقل 33
Ахборот воситалари	الإعلام 33
Тасвирламоқ	وصف (и) 41
Рецепт	وصفة 39
Етиб келмоқ	وصل (и) 32 30 1720
Давом эттирмоқ	واصل 43
ي	
Умидсизланмоқ	يس (a) 40
Етим	يسم (أيام) 42
Қўл	يد (أيدي) 4 5 20 46 45 25 31 39 32 41 6 15
Уйғотмоқ	أيقظ 47
Уйғонмоқ	استيقظ 39 46
Ишонч	يقين 33
Мандарин	يوسف 21
Кун, бир кун	يوم (أيام) 45 46 37 17 39 31 30 45 26 22 24
Бугун	اليوم 43 39 33 29 25 45 44 46 23 197 29 28 47 20
Кундалик	يومي 33 36

Ўзбекча-арабча луғат

А

Абдукомил 20	عَبْدُ الْكَامِلِ
Абдуносир 19	عَبْدُ النَّاصِرِ
Абдуҳалим 19	عَبْدُ الْحَلِيمِ
Аввал 36	مُنْزَرٌ، قَبْلُ
Август	أَغُسْطُسُ، آبُ
Автобусларга 31	باص (ات)، حافلة (ات)
Адабий 38	أَدَبِيٌّ
Азиза 20	عَزِيزَةٌ
Азизларим 17	أَعَزَّائِي
Ал-Азхар 46	الْأَزْهَرُ
Айвон 44	شُرْفَةٌ
Айтмоқ	قَالَ
Ака 26,39,	أَخٌ، الْأَخُ (إِخْوَانٌ، إِخْوَةٌ)
Актёр 6	مُمْتَلٍ
Актриса 6,18	مُمْتَلَةٌ
Алик олмоқ 17	رَدَّ عَلَى
Аллома 47	عَلَامَةٌ
Аллоҳ	اللَّهُ
Амаки 19	عَمٌّ
Амма 19	عَمَّةٌ
Аммо 16,19,39	... فَ ... لَكِنَّ، أَمَّا
Амударё 39	جَيْخُونُ
Андижон 25	أَنْدِيجَانُ
Анжир 39	تَيْنٌ
Анжуман 47	مُؤْتَمَّرٌ (كَا ت)
Илмий анжуман 38	مُؤْتَمَّرٌ عِلْمِيٌّ، بَرُوءَةٌ
Анор 39	رَمَانٌ
Апельсин 12,39	بُرْتُقَالٌ
Апрель	أَبْرِيْلُ، نِسَانُ

Араб 7,45	عَرَبِيٌّ، عَرَبِيَّةٌ
Араб тили 26,29	اللُّغَةُ الْعَرَبِيَّةُ
Арабча 16,19,25,26,33	بِالْعَرَبِيَّةِ
Артист 40	مُمْتَلٍ
Асал 17	عَسَلٌ
Асло 41	أَبَدًا
Асосий 14	أَسَاسِيٌّ
Атрофида 11	حَوْلَ
Афғонистон 39	أَفْغَانِسْتَانُ
Аччиқ 7,12	مُرٌّ
Аччиқланган 37	زَعْلَانٌ، زَعْلَى
Ашула 43	أُغْنِيَّةٌ، (أَغَانٍ)
Аъзо	فَرْدٌ، (أَفْرَادٌ)
Аэропорт 41	مَطَارٌ، (مَات)
Ақлли 8	عَاقِلٌ (عُقَالَاءٌ) ذَكِيٌّ (أَذْكِيَاءٌ)
Аҳвол 42	حَالٌ (أَحْوَالٌ)
Аҳмад 7	أَحْمَدٌ
Аҳоли 45	نَسْمَةٌ
Аҳолиси 39,45	سُكَّانٌ، أَهْلٌ (أَهَالٍ)
Б	
Бадий 33	أَدْبِيٌّ
Бажармоқ 17	أَدَى
Бажариш 38	تَنْفِيْرٌ
Байрам 23	عِيْدٌ
Байрут 40	بَيْرُوتٌ
Баланд 21	شَامِخٌ، مُرْتَفِعٌ، عَالٍ، طَوِيْلٌ
Баланд бўйли 21	طَوِيْلًا الْقَامَةِ
Балки 37,29,40	بَلَنٌ، قَدٌ، لَعَلَّ
Банан 39	مَوْزٌ
Банд 24	مَشْغُولٌ

Билан банд (қопланган)44	تَغَطَّى بِ... ، تَلَفَّعَ بِ...
Барча 37	كُلٌّ، حَمِيعٌ
Баъзи 47	بَعْضٌ
Бақлажон 18	بَادِئُجَانٍ، بَاتِنُجَانٍ
Бақувват 21	قَوِيٌّ (أَقْوِيَاءُ)
Баҳор 26	رَبِيعٌ
Бемор 29	مَرِيضٌ
Бермоқ 23	أَعْطَى (يُعْطِي)
Беш 44	خَمْسٌ
Билмоқ 36	عَرَفَ (И)
Бино 36,31	بِنَاءٌ، عِمَارَةٌ، مَبْنِيٌّ
Биринчи 17	أَوَّلٌ
Бироз 26	قَلِيلًا
Бироқ 40	لَكِنَّ
Бир қанча 47	مُخْتَلِفَةً، عَدِيدٌ
Битирган 36,46	مُتَخَرِّجٌ (مِنْ)
Битирди 29	نَخَّرَجَ مَا (مِنْ)
Битириш 29	تَخْرُجُ
Бичиш 33	تَفْصِيلٌ
Бобо	جَدٌّ (أَجْدَادٌ)
Бодринг 7,12,18	خِيَارٌ
Бозор 12,17	سُوقٌ (أَسْوَاقٌ)
Боку 19	بَاكُو
Бола 43	وَلَدٌ (أَوْلَادٌ)
Кўп болали 21	كَثِيرَةُ الْأَطْفَالِ
Бормоқ 41	ذَهَبَ (a)
Бош 34	رَأْسٌ
Бошланмоқ 47	بَدَأَ، اِبْتَدَأَ
Бошланғич 39	اِبْتِدَائِيَّةٌ
Бошқа 31,33,45	أُخْرَى، (أُخْرَى)
Боғ 12	حَدِيقَةٌ (حَدَائِقُ)، بُسْتَانٌ (بَسَاتِينُ)، جُنَيْنَةٌ، جَنَّةٌ (جَنَّاتٌ)

Бу 18,7,22,14,19,26,20,14	هَذَا، هَذِهِ، هَؤُلَاءِ، هَآئِانَ
Бугун 40,39,23,23,29,37,19,26	الْيَوْمَ
Бу ерда 11,19,18,33	هُنَا
Бу ёкка 33	إِلَى هُنَا
Бутун 40	كُلٌّ، جَمِيعٌ
Бухоро 19,25,47	بُخَارَى
Бухорий 47	الْبُخَارِي
Бўй 21	قَامَةٌ
Бўйи 29	سَاحِلٌ، ضِفَّةٌ، شَاطِئِي
Бўлмоқ 41,36,29	بَقِي، أَصْبَحَ (И) كَانَ
Бўлинмоқ 45	انْقَسَمَ
В	
Вазифа 16	وَاجِبٌ (وَاجِبَاتٌ)
Уй вазифаси 16	وَاجِبُ الْبَيْتِ
Вакил 45	مُعْتَبِقٌ
Вафодор 40	وَفِيٌّ
Вафот этмоқ 47	تُوفِي، مَاتَ
Вақтли 31	بَاكِرًا
Воқеийлик 38	وَاقِعِيَّةٌ
Г	
Газета 25,11,19	جَرِيدَةٌ، (جَرَائِدٌ)، صَحِيفَةٌ (صُحُفٌ)
Гап 21,29	كَلَامٌ
Гапириб бермоқ 25	تَحَدَّثَ
Гаплашмоқ 43	تَكَلَّمَ
Гармдори 7,12	فَلْفَلٌ، فَلْفِلٌ
Гилос 7	كَرَّرَ
Гул 44,12	زَهْرٌ (زُهُورٌ)، زَهْرَةٌ (زَهْرَاتٌ، زُهُورٌ)، أَزْهَارٌ
Гурух 39	مَجْمُوعَةٌ
Гўё 40	كَأَنَّ
Гўзал 25,37	جَمِيلَةٌ، حُسْنِي، جَمِيلٌ
Гўшт 17	حَمٌّ (حُومٌ)
Д	

Давлат	دَوْلَةٌ (دَوْل)
Давом эттириши 41	وَاصَلَ
Дамашқ 46	دِمَشْقُ
Дам олмоқ 29	اسْتَرَاحَ
Дангаса 37,6	كَسَلَانٌ (كَسَلَى)، كَسَالَى، كَسَلِيَانِ
Дарахт 34,44,39	شَجَرَةٌ، (أَشْجَارٌ)
Дарё 39,45	نَهْرٌ (أَنْهَرٌ، أَنْهَارٌ، نُهُورٌ)
Нил дарёси 45	نَهْرُ النَّيْلِ
Дарс 17	دَرْسٌ (دُرُوسٌ)
Дарс бермоқ 46	دَرَسَ
Дастурхон 31	سُفْرَةٌ
Дастурхонга 17	إِلَى الْمَائِدَةِ
Дафтар 45,23	دَفْتَرٌ (دَفَاتِرٌ)
Даха 46	حَيٌّ (أَحْيَاءٌ)
Девор	حَائِطٌ (حِيطَانٌ)
Демок 34,25,36	قَالَ
Декабрь	دَيْسَمْبُرٌ، كَانُونُ الْأَوَّلِ
Декан 18,11	عَمِيدٌ (عُمَدَاءُ)
Демак 44	إِذَنْ
Демоқчиман 41	أُرِيدُ أَنْ أَقُولَ
Денгизчи 8	مَلَّاحٌ (مَلَّاحُونَ)
Дераза 20,11,6	نَافِذَةٌ (نَوَافِذٌ)، شُبَّانٌ (شَبَابِيكٌ)
Дехқон 6	فَلَّاحٌ
Диний 47	دِينِيٌّ
Дин 45	دِينٌ (أَدْيَانٌ)
Дугона 40	صَدِيقَةٌ، صُوجِيَّةٌ
Дунё 45	عَالَمٌ (عَالَمُونَ)
Душанба	يَوْمَ الْإِثْنَيْنِ
Дўкон 22	مَحْزَنٌ (مَحَازِنٌ)، مَحَلٌّ (مَحَلَّاتٌ)، مَكْتَبَةٌ
Дўст 41	زَمِيلٌ (زُمَلَاءٌ)، صَدِيقٌ (أَوَّادِقَاءُ)
Е	

Емоқ 19	مَا أَكَل
Етмоқ 45	بَلَغَ
Етиб борганида 30	عِنْدَ مَا --- وَصَلَ (И)
Ё	
Ё 7	أُم
Ёввойи 20	وَحْشِيٍّ ٍ، بَرِيٍّ
Ёддан билган 47	حَفِظَ
Ёзмоқ 37	كَتَبَ
Ёзиш 16,33	كِتَابَةٌ
Ёзувчи 36	كَاتِبٍ (كُتَّابٍ)
Ёмон бўлмоқ 42	(سَاءَ)، تَرَدَّدَ
Энг ёмон 39	شَرُّ
Ёмғир 42	مَطَرٌ (أَمْطَارٌ)
Ёнида 12,11	حَنْبٍ، بِحَانِبٍ
Ёпмоқ 43	أَغْلَقَ، أَقْفَلَ
Ёпиқ 6.20	مُقْفَلٌ، مُغْلَقٌ، مَقْفُولٌ
Ёрдам бермоқ 42	سَاعَدَ
Ёруғ 40	سَاطِعٌ (نَوَّرَ)
Ётмоқ 17	رَقَدَتْ
Ёш 21	سِنَّ
Ёқмоқ 33	أَعْجَبَ
Ёғмоқ 42	أَمْطَرَ
Ж	
Жануб 45	جَنُوبٌ
Жасур 37	جَسُورٌ
Жилмайиб турмоқ 36	إِنتَسَمَ
Жим бўлмоқ 43	سَكَتَ صَمَتَ
Жисмонан 21	جِسْمٌ
Жоҳил	جَاهِلٌ (جَهَّالٌ)
Жуда 40,19,37	شَدِيدٌ، جَدًّا
Жума 29	يَوْمَ الْجُمُعَةِ
Журнал 36,36,7,11,38	مَجَلَّةٌ

3	
Завод 20	مَصْنَعٌ (مصانع)
Зайд 11	زَيْدٌ
Зайнаб 11,17,5	زَيْنَبُ
Зал 12,11	قَاعَةٌ
Зиёрат қилмоқ 29	زَارَ
Зукко 37	ذَكِيٌّ (أدكياء)
Зулм қилмоқ 42	ظَلَمَ (И)
И	
Иборат 44	عِبَارَةٌ عَن
Иброҳим 19	إِبْرَاهِيمُ
Идора 47	إِدَارَةٌ
Иккита 44	إِثْنَانِ
Иккинчи 30	ثَانٍ
Илгари 20	مِن قَبْلُ، سَابِقًا
Илмий 33,47	عِلْمِيٌّ
Илм 47	عِلْمٌ (عُلُومٌ)
Илон 34	حَيَّةٌ
Имом 47	إِمَامٌ (أئمة)
Имтиҳон 26	امْتِحَانٌ اَت
Инглиз 41	إِنْجِلِيزِيٌّ
Инглизча 19	إِنْجِلِيزِيَّةٌ
Ин 34	وَكَثْرٌ
Ироқлик 14	عِرَاقِيٌّ
Ислом 47	إِسْلَامٌ
Ислом университети 14	الْجَامِعَةُ الْإِسْلَامِيَّةُ
Иссиқ 17	سَاخِنٌ
Энг иссиқ 39	أَشَدُّ حَرَارَةً، أَكْثَرُ جُنُوبِيَّةً
Истиқомат қилмоқ 46	سَكَنَ، عَاشَ
Ичмоқ 19	شَرِبَ (a)
Ишламоқ 46,23	عَمِلَ (a)
Ишонч ҳосил қилмоқ 40	قَنَّعَ

Ишчи 8,20	عَامِلٌ (عَمَّالٌ)
Ихтиёрида 11	لَدَى
Июль	يُولِيوْا، تَمُوْزُ
Июнь	يُوْنِيُو، حَزِيْرَانُ
Иқтисодиёт 38	اِقْتِصَادٌ
Иқтисодчи 38	اِقْتِصَادِيٌّ
Й	
Йигит 21,6,14	شَابٌ، فَتَى (شَبَابٌ، شُبَّانٌ)
Йил 44,29,36,46,47	سَنَةٌ (سَنَوَاتٌ)، عَامٌ (أَعْوَامٌ)
Энг йирик 45	أَكْبَرُ
Йиғилмоқ 46	اجْتَمَعَ
Йиғламоқ 42	بَغَى (И)
Йўл олмоқ 17	اِتَّجَبَ
Йўқ 18,18,8,5	لَيْسَ، لَا
Йўқ эди 19,20	مَا كَانَ
К	
Каби 40,25	مِثْلٌ، كـ ---
Кам 21	قَلِيْلٌ
Кам бўлмоқ 44	قَلَّ عَن، مِنْ
Кар 37	أَطْرَشَ، طُرَشَى (طُرَشٌ)
Карима 7	كَرِيْمَةٌ
Картошка 17,18	بَطَاطِسٌ
Касал 19	مَرِيضٌ
Касалхона 29	مُسْتَشْفَى
Катта 25,19,23,12,24,39	كَبِيْرٌ، أَكْبَرُ
Ката ёшли 33	كِبَارُ السِّنِّ
Энг катта 45,46,39,39	أَكْبَرُ
Кашта тикиш 33	تَطْرِيْزٌ
Каштачи 39	رَزْكَشِيَّةٌ
Квадрат 44	مُرَبَّعٌ
Кейин 17,40,24,29,30,31,19,19,19	مُّمٌ، بَعْدَ
Ундан кейин 23	بَعْدَهُ، بَعْدَئِدٍ

Кел 36	تَعَالَ
Келажак 40	مُتَقَبِّلٌ، مُسْتَقْبَلٌ
Келәйтган 36	وَاصِلٌ، قَادِمٌ
Келаси, келгуси 2947	قَادِمٌ، مُقْبِلٌ
Келмоқ 26	حَلٌّ
Эсон–омон келганингизга худога шукр 29	الْحَمْدُ لِلَّهِ عَلَى السَّلَامَةِ
Кенг 22,25	عَرِيضٌ
Кенжа 46	صُغْرَى
Керак 41,41,41	يَجِبُ عَلَى
Кетмоқ 42	سَافِرٌ، تَوَجَّهَ ذَهَبَ
Кеч келмоқ 30	تَأَخَّرَ
Кеча 40,42,44,24,23,22,21,17,19,20,34	أَمْسٍ
Кечирасиз 41	عَفْوًا، أَرْجُو الْمَعْدِرَةَ
Кечикмоқ 26	تَأَخَّرَ إِلَى (عَنِ) ---
кечирмоқ 43	أَعْتَذَرَ، سَامِعَ
Мени кечиринг, узр 26	أَرْجُو مَعْدِرَةً، عَدَمُ الْمُؤَاخَذَةِ
Киймоқ 43	لَبَسَ (a)
Километр 45	كَيْلُومِترٌ
Ким 42	مَنْ
Кирмоқ 30,17	دَخَلَ
Кириш 33	دُخُولٌ
...га кирмоқ (университет)29	إِلْتِحَاقٌ بِ---
Китоб 7,47,26,23	كِتَابٌ (كُتِبَ)، مُصَنَّفَةٌ، مُؤَلَّفَةٌ
Кичик	صَغِيرٌ
Кичикроқ 39	أَصْغَرُ مِنْ
Энг кичик 39	صُغْرَى
Клуб 17	نَادٍ (نَوَادٍ)، نَادٍ رِيَاضِيٌّ
Кошки эди 40	لَيْتَ
Кроват 23	سَرِيرٌ (أَسِرَّةٌ)
Куб 44	مُكْعَبٌ

Кулмоқ 42	صَحَاكَ (a)
Кун	يَوْمٌ، أَيَّامٌ
Кузатиб қўймоқ 41	وَدَّعَ
Курашчи 39	مُصَارِعٌ
Курс 30	صَفٌّ
Кутиб олмоқ 36,29	اسْتَقْبَلَ
Кутубхона 26,14,17	مَكْتَبَةٌ (مَكَاتِبُ)
Кучли 14,8,6	قَوِيٌّ (أَقْوِيَاءُ)
Энг кучли 39	أَقْوَى
Кўккўз 37	أَشْهَلُ (شَهْلَاءُ)
Кўзлари қора 21	سَوْدَاءُ الْعَيْنَيْنِ
Кўл 29	بُحَيْرَةٌ
Кўп 43,22,21,7,12,19,25,36,20	كَثِيرٌ، عَدِيدٌ
Кўпроқ 39,39	أَكْثَرُ مِنْ
Кўрмоқ 22	رَأَى
Кўтарилмоқ 34	ارْتَفَعَ
Кўча 34	شَارِعٌ (شَوَارِعُ)
Л	
Лазокат 19	لَزَاكَةٌ
Лекин 40,41	لَكِنَّ
Лимон 18,39	لَيْمُونٌ
Лифт 46	مِصْعَدٌ (مِصَاعِدُ)
Лозим 41	يَنْبَغِي لـ ---
М	
Мавзу 38	مَوْضُوعٌ (مَوَاضِيْعُ)
Мадианага–чи? 25	الْمَدِينَةُ
Мажбурийлик 38	الزَّمِيَّةُ
Мажлис 47	اجْتِمَاعٌ (مَاتٌ)
Май	مَائُو، أَيَّارُ
Майдон 45,45	مِسَاحَةٌ
Маймун 34	قِرْدٌ (قُرُودٌ)
Макка 25,47	مَكَّةُ

Мактаб 29,39	مَدْرَسَةٌ (مَدَارِس)
Мамлакат 39	دَوْلَةٌ (دَوْل)
Манба 47	مَنْبَعٌ (مَنْابِعُ)، مَصْدَرٌ (مَصَادِرُ)
Ман этилмоқ 33	سَمَحَ، (a) مَنَعَ
Мандарин 39	يُوسُفِيُّ
Март	مَارْسُ، آزَارُ
Марта 44,34	مَرَّةٌ (مِرَارًا، مَرَّاتٍ)
Марказий 39	مَرْكَزِيٌّ
Марказий Осиё 25	أَسِيَا الْمَرْكَزِيَّةُ
Марҳамат 17	تَفَضَّلَ
Марям 7,18	مَرْيَمُ
Масала 38	مَسْأَلَةٌ (مَسَائِلُ)
Масжид 25,8	مَسْجِدٌ (مَسَاجِدُ)
Масофа 44	مَسَافَةٌ
Машина 11	سَيَّارَةٌ (سَات)
Машқ 43	تَمْرِينٌ (تَمَارِينُ)
Машғул 12	مَشْغُولٌ
Машхур 12,40	مَشْهُورٌ
Энг машхур 39	أَكْثَرُ اِشْتِهَارًا
Машхур бўлиш 47	اِشْتِهَارٌ
Маъруза 41	مُحَاضِرَةٌ (سَات)
Мақола 38,36	مَقَالَةٌ، مَقَالَاتٌ
Маҳмуднинг 20,22	مَحْمُودٌ
Марғиблик 38	مَغْرِبِيٌّ
Мағфират қилмоқ 41	عَفَرَ (H)
Маҳмуд 7,19	مَحْمُودٌ
Мевали 19,39	مَشْمُورَةٌ
Метр 45,44	مِتْرٌ (أَمْتَارٌ)
Меҳмон 19	ضَيْفٌ (ضَيْفُوفٌ)
Меҳмонхона 44	عُرْفَةُ الْإِسْتِقْبَالِ
Миллион 45	مِلْيُونٌ (مِلْيُونٌ)

Милодий 47	مِيلاَدِيّ
Минмоқ 17	رَكِبَ
Минтақа 39	مِنْطَقَةٌ (مَنَاطِقُ)
Миср 45	مِصْرُ
Мисрлик 24,12	مِصْرِيّ
Москва 46	مُوسْكُو
Моҳир 8	مَاهِرُونَ
Энг моҳири 39	أَشَدُّ مَهَارَةً، أَكْثَرُ مَهَارَةً
Муваффақият қозонмоқ 36	نَجَحَ (a)
Музей 29	مَتْحَفٌ (مَتَاحِفُ)
Тарих музейи 20	مَتْحَفُ التَّارِيخِ
Мумкин 33,41	يُمْكِنُ أَنْ، يَسْمَحُ
Мумкин эмас 33	مَمْنُوعٌ
Муносабати билан 47	مُنَاسَبَةٌ
Муомала қилмоқ 42	عَامَلٌ
Мусобақа 16	مِبَارَةٌ (مُبَارَاةٌ)، مَسَابَقَةٌ (مُسَابَقَةٌ)
Мусулмон 45	مُسْلِمٌ
Мутолаа қилиш 33	مُطَالَعَةٌ
Мухбир 36	مُرْسِلٌ
Мушук 23	هَرٌّ (هَرْرٌ)، قِطٌّ (قِطَطٌ)
Муҳаммад 7	مُحَمَّدٌ
Муҳандис 6,8,5,25	مُهَنْدِسٌ
Муҳокама қилиш 38	مُنَاقَشَةٌ
Муҳофаза 45	مُحَفَظَةٌ
Энг мўътабар 47	عَظِيمٌ، أَعْظَمُ
H	
Набил 11,7	نَبِيلٌ
Навой 20	نَوَائِي
Намоз 17,29	صَلَاةٌ
Нарса 44	شَيْءٌ
Насроний 45	نَصْرَانِيّ (نَصَارَى)، مَسِيحِيّ

Нашр этилмоқ 47	طَبَعَ، نَشَرَ
Нега 26,30,16	لِمَاذَا
Неча 44	كَمْ
Нима 7	مَا، مَاذَا
Нон 17	خُبْزٌ، رَغِيفٌ
Нонвойхона 20	مُخَبَّرٌ (مُخَبَّرٌ)
Нонушта 17	فُطُورٌ
Нонушта қилмоқ 43	أَفْطَرَ، تَنَاوَلَ الْفُطُورَ
Нордон 18,39,12	حَامِضٌ، مُحَمَّضٌ
Ноябрь	نُوفَمْبَرٌ، تَشْرِينُ الثَّانِي
Нурий 19	نُورِي
O	
Овқатланмоқ 17	تَغَدَّى
Овқатланиш хонаси 17	عُرْفَةُ الْأَحْلِ
Одамлар 42	نَاسٌ
Озгина 17	قَلِيلًا
Озиқ-овқат 22	مَوَادَّ عِدَائِيَّةٌ
Оила 34	أَسْرَةٌ
Ой 37	شَهْرٌ (أَشْهُرٌ)
Октябрь	أَكْتُوبَرٌ، تَشْرِينُ الْأَوَّلُ
Олам 42,40	عَالَمٌ
Олмоқ 24	أَخَذَ
Олдин 44	مُنْذُ، قَبْلَ
Олдида 11	عِنْدَ
Олиб бормоқ 34	جَرَّ
Олийжаноб 7	كَرِيمٌ
Олим 39,25	عَالِمٌ (عُلَمَاءُ)
Олма 19,39,44	تَفَّاحٌ
Олти 44	سِتٌّ
Она 40.17	أُمٌّ (أُمَّهَاتٌ)
Орасидаги 44	بَيْنَ

Ортиқ 47	أَكْثَرُ
Орқали 17	بِ
Орқада қолмаслик 41	تَخَلَّفَ عَنْ
Осилиб олмоқ 34	تَسَلَّقَ
Осиё 39	آسِيَا
От 20	حِصَانٌ (أَحْصِنَةٌ)، جَوَادٌ (جِيَادٌ)، خَيْلٌ (ХИЙӧЛ)
Ота 40	أَبٌ (آبَاءُ)
Отажон 26	أَبِي، أَبَتٌ، أَبَاهُ، أَبَاتَاهُ
Очиқ 8.20	مَفْتُوحٌ
Ошхона 17	مَطْعَمٌ
Оқ 12.6	أَبْيَضٌ (بَيْضَاءُ)
П	
Пайшанба	يَوْمَ الْاَحْمِيسِ
Парранда 20	دَوَاجِنُ
Пешин 17.29	ظَهْرٌ
Пештоқ 31	دِوَاقٌ
Пиёз 18	بَصَلٌ
Пишганроқ 39	أَكْثَرُ نَضْجًا
Пишлоқ 17	جِنَّةٌ
Пойтахт 45	عَاصِمَةٌ (عَوَاصِمٌ)
Помидор 12.7	طَمَاطِمٌ
Пушаймон бӱлмоқ 42	نَدَمٌ (a)
P	
Рангли 21	لَوْنٌ (الْوَانُ)
ранжимоқ 26	آخَذَ
Рашид 7	رَشِيدٌ
Катта раҳмат 26	شُكْرًا جَزِيلًا
Расм 12	رَسْمٌ (رُسُومٌ)، صُورَةٌ (صُورٌ)
Рассом 8	رَسَامٌ
Ректор 11	مُدِيرٌ، رَئِيسٌ (رُؤَسَاءُ)
Республика 45	جُمْهُورِيَّةٌ
Рухсат бермоқ 41	سَمَحَ لِ -----

С	
Сабаб бұлган 47	كَانَ مُسَبِّبًا، أَصْبَحَ مُسَبِّبًا، تَسَبَّبَ
Сабзи 18	جَزْرٌ
Сабр қилмоқ 43	صَبَرَ، إِصْطَبَرَ، تَحَمَّلَ
Жуда сабр–тоқатли 37	صَبُورٌ
Сайр қилмоқ 25	تَنَزَّرَهُ، تَفَرَّجَ فِي
Сайрамоқ 34	عَوَّدَ
Саккиз 44	ثَمَانٍ
Сакрамоқ 34	قَفَزَ
Салим	سَلِيمٌ
Салима 6,17,19	سَلِيمَةٌ
Салом бермоқ 43	سَلَّمَ عَلَى
Саломат 25	سَلِيمٌ
Самарқанд 19	سَمَرْقَنْدٌ
Самира 21,23	سَمِيرَةٌ
Самир 11	سَمِيرٌ
Самолёт 41	طَائِرَةٌ
Сарвқомат 37	أَهْيَفُ (هَيْفَاءُ)
Сарикроқ 39	أَكْسَرُ صُفْرَةً
Сафар қилмоқ 41	سَافَرَ
Сахий 7	كَرِيمٌ، سَخِيٌّ
Сақлаш 33	حَفِظَ
Сахн 44	مِسَاحَةٌ، سَاحَةٌ
Сабзор 46	سَبْزَارٌ
Севикли 37	حَيْبٌ
Севмоқ 30	أَحَبَّ
Сентябрь	أَبْلُولُ، سَبْتَمْبَرٌ
Серхаракат 21	جَمُّ الْحَرَكَةِ
Сешанба 47	يَوْمُ الثَّلَاثَاءِ
Сиёсатчи 38	سِيَّاسِيٌّ
Сиёсийлик 38	سِيَّاسِيَّةٌ

Синмоқ 16	انگسَر
Сирдарё 39	سِيحُونُ
Қўлини сикмоқ 36	صَافِحَ شَدَّ عَلَى يَدِ
Соат 17,31	سَاعَةٌ
Соат саккизда 31	فِي ثَمَامِ السَّاعَةِ الثَّامِنَةِ
Ярим соат 40	نِصْفُ سَاعَةٍ
Собит 14	ثَابِتٌ
Содиқ 41	وَفِيٍّ
Сотувчи 22	بَائِعٌ (بَاعَةٌ)
Соч 21	شَعْرٌ
Сочи узун 21	طَوِيلَةُ الشَّعْرِ
Соқов 37	أَبْكُمْ، (بِكَمَاءٍ)، بُكُمْ
Соғ-саломат 40	سَلِيمٌ
Соғлом бўлмоқ 39	تَصَحَّحَ
Спорт 17	رِيَاضَةٌ
Спортчи 19	رِيَاضِيٌّ
Стадион 18	مَلْعَبٌ (مَلْعَبٌ)
Стол 11,18	طَاوِلَةٌ (مَائِدَةٌ)
Студент 18	طُلَّابٌ
Стул 12	كُرْسِيٌّ (كُرْسِيٌّ)، مَقْعَدٌ (مَقَاعِدُ)
Сув19	مَاءٌ (مِيَاءٌ)
Судрамоқ 34	جَرٌّ
Судралиб кирмоқ 34	زَحَفَ
Сузиш 29	سِبَاحَةٌ
Султон 47	سُلْطَانٌ (سَلَاطِينُ)
Сумка 24	مُحْفِظَةٌ، حَقِيْبَةٌ (حَقَائِبُ)
Суннат 33	سُنَّةٌ
Сурия 39	سُوْرِيَّةٌ، سُوْرِيَا
Сухбатлашмоқ 36	تَسَامَرَ
Сўз (гап) 31	كَلَامٌ
Сўнгра 31	ثُمَّ

Сўрамоқ 17,44	سَأَلَ
T	
табиб 42	طَبِيبٌ (أَطِبَاءٌ)
Табрикламоқ 23	هَنَأَ (يُهَنِّئُ)
Тагида 23	تَحْتِ
Тақдимот қилмоқ 38	بَحَثَ (a)
Тайёрламоқ	أَدَّى، دَرَسَ (y)، حَضَرَ
Талаба 5	طَالِبٌ (طَالِبٌ، طَلَبَةٌ)
Танимоқ 40	عَرَفَ (и)
Тақилламоқ	دَقَّ (y)
Ташкил қилмоқ 45	سَاوَى
Ташхис қўймоқ 34	شَخَّصَ
Таътил 23	عَطَّلَهُ
Таом 31	طَعَامٌ (أَطْعَمَهُ)
Тарвуз 12.7	بَطِيخٌ أَحْمَرٌ
Тарелка 16	سُلْطَانِيَّةٌ، صَحْنٌ (صُحُونٌ)
Тарих 20	تَأْرِيخٌ
Таржимон 26.46	مُتْرَجِمٌ
Таржима қилинган 47	تُرْجِمَ
Тасниф этмоқ 47	أَلْفَ، صَنَّفَ
Театр 20.12.29.26	مَسْرَحٌ (مَسَارِحُ)
Текширмоқ 34	فَحَصَ ()
Телевизор 47	تِلْفِزِيُونٌ
Темур 21	تَيْمُورٌ
Тепасида 11	فَوْقَ
Термиз 25	تَرْمِذٌ
Тикиш 33.12	خِيَاطَةٌ
Тикувчи 7	خِيَّاطٌ
Тиловат 33	تِلَاوَةٌ
Тил 47	لُغَةٌ (لُغَاتٌ)
Тингламоқ 41	اسْتَمَعَ إِلَى

Тиришқоқ 6	مُجْتَهِدٌ
Кам тиришқоқ 38	أَقَلُّ إِجْتِهَادًا
Энг тиришқоқ 39	أَكْثَرُ إِجْتِهَادًا
Тиш 21	سِنٌّ (أَسْنَانٌ)
Тишлари оқ 21	أَبْيَضُ الْأَسْنَانِ
Товус 20	طَاوُوسٌ (طَوَاوِيسٌ)
Тозалик 33	نِظَافَةٌ
Томоша қилмоқ 34	شَاهَدَ تَفَرَّجَ عَلَيَّ
Топмоқ 42	وَجَدَ
Тошкент 20,46,22,14	طَشَقَنْدُ
Тоғ 19	جَبَلٌ (جِبَالٌ)
Тоға 19	خَالَ
Трактор 22	جَرَّارَةٌ
Троллейбус 17	تِرْوَلِيْبَاسٌ
Туман 46	نَاحِيَةٌ (نَوَاحٍ)
Турк 5	تُرْكِيٌّ
Турмоқ (уйқудан) 31	نَهَضَ
Турли 31,20,12,12	مُخْتَلِفٌ، مُتَنَوِّعٌ
Турмушга чиқмоқ 30	تَزَوَّجَ
Тушмоқ 17	فِي الظُّهْرِ
Тушлик 20	غَدَاءٌ
Тушлик қилмоқ 20	تَغَدَّى
Тушунмоқ 29	فَهِمَ
Туя 20	جَمَلٌ (جَمَالٌ)، نَاقَةٌ
Туғилиш 47	مِيْلَادٌ
Туғилган 47	وُلِدَ
Тўпламоқ 47	جَمَعَ
Тўрт 44	أَرْبَعٌ
Тўқувчилик 33	غَزْلٌ وَنَسِجٌ
Тўққиз 17	تِسْعَةٌ
Тўғри саҳиҳ 47	صَحِيحٌ

У ерда 24,24,11,17,29,18	هُنَاكَ
Уй 17	مَنْزِلٌ، بَيْتٌ (بُيُوتٌ)
Уйку 17	نَوْمٌ
Узоқ 34,23	بَعِيدٌ
Узун 19	طَوِيلٌ
Узунлик 45,44	طُولٌ (أَطْوَالٌ)
Улуғ 21	كَبِيرٌ
Умр 23	عُمُرٌ (أَعْمَارٌ)
Умумий 45	إِجْمَاعِيٌّ
Унвон 47	إِسْمٌ (أَسْمَاءٌ)، رُتْبَةٌ (رُتَبٌ)، لَقَبٌ عِلْمِيٌّ
Унда, демак 45,24,23,29	إِذَنْ
Университет 43,39,16,14,29	جَامِعَةٌ
Ислом университети 46	الْجَامِعَةُ الْإِسْلَامِيَّةُ
Устида 18	عَلِيٌّ
Устоз 26	أُسْتَاذٌ (أَسَاتِيدٌ، أَسَاتِيدُ)
Учиш 41	إِقْتِنَاعٌ
Учинчи 12	ثَالِثٌ
Учта 44	ثَلَاثٌ
Учрашмоқ 37	الْتِقَاؤُ
Учрашув 36	لِقَاءٌ، إِجْتِمَاعٌ
Учратмоқ 44	لَقِيَ، قَابَلَ
Шунинг учун 37	لِذَا، لِذَلِكَ
Φ	
Фабрика 20	مَعْمَلٌ (مَعَامِلٌ)
Факультет 20	كَلِيَّةٌ
Фарз 33	فَرِيضَةٌ
Фарз (амал) 47	فَرَضٌ
Фарғона 25	فَرْعَانَةٌ
Фаол 20,12,6,37	نَشِيطٌ (نَشِطَاءٌ)
Фаолроқ 39	أَنْشَطٌ مِنْ
Февраль	فَبْرَايِرُ، شَبَّاطُ

Фил 20	فَيْلٌ (أَفْيَالٌ)
Фойдали 12	مُفِيدٌ، نَافِعٌ
Фонтан 12	نَافُورَةٌ (نَوَافِيرٌ)
Фотима 11,17,24,22,18,6	فَاطِمَةٌ
Футбол 17	كُرَّةُ الْقَدَمِ
X	
Хавфсизлик 38	أَمْنٌ
Хайрли тонг 20,17	صَبَاحَ الْخَيْرِ! صَبَاحَ النُّورِ!
Хат 37,30,24	مَكْتُوبٌ (مَكَاتِيبٌ), رِسَالَةٌ (رِسَائِلٌ)
Хато заиф 47	غَيْرٌ صَحِيحٌ
Хафа бўлмоқ 43	زَعَلٌ ()
Хиёнат қилмоқ 41	خَانَ ()
Хизматчи 11	عَامِلٌ، مُوظَّفٌ، مُسْتَعْدِمٌ
Хил 20	نَوْعٌ (أَنْوَاعٌ)
Хола 19	خَالَةٌ
Холид 39,11	خَالِدٌ
Холида 17	خَالِدَةٌ
Хона 20,23,44	غُرْفَةٌ (غُرُفٌ)
Хонадон 43	شِقَّةٌ (شِقَقٌ)
Хотин 37	زَوْجَةٌ
Хохламоқ 41	أَرَادَ
Худо хоҳласа 19,29	إِنْ شَاءَ اللَّهُ
Худога шукр 20	الْحَمْدُ لِلَّهِ
Хурмо 39	بَلِّحٌ، تَمْرٌ
Хурсанд 40	فَرِحٌ، مَسْرُورٌ
Хуш келибсиз, марҳабо 31	أَهْلًا وَسَهْلًا
Ч	
Чарчаган 37	تَعَبَانٌ، تَعَبِيٌّ
Чекиш 33	تَدَخِينٌ
Чет 22	أَجْنَبِيٌّ
Чидамоқ 37	إِحْتِمَالٌ، صَبْرٌ
Чиройли 34,12	جَمِيلٌ

Чиқиб кетмоқ 43	خَرَجَ
Чиқиш 33,34	خُرُوجٌ
Чиқмоқ (чоп этилмоқ) 36	نَشَرَ ، أَصْدَرَ ، طَبَعَ
Чой 31,17,16	شَايٌ
Чоршанба	يَوْمُ الْأَرْبَعَاءِ
Чунки 40	لِأَنَّ
Чўкмоқ 29	عَرِقَ
Чўмилмоқ 29	سَبَحَ
III	
Шамоллаш 34	انْفُلُونِزًا، زُكَامٌ
Шанба	يَوْمُ السَّبْتِ
Шарбат 39	عَصِيرٌ (عَصَائِرُ)
Шариф 19	شَرِيفٌ
Шафтоли 16,7,44,19,39	خَوْخٌ
Шахмат 17	شَطْرَنْجٌ
Шаҳар 25,20,39,22	مَدِينَةٌ (مَدَنٌ)
Шер 26	شِعْرٌ (أَشْعَارٌ)
Шимол	شَمَالٌ
Ширин 7,12,18	لَدِيدٌ ، حُلْوٌ
Шифт 6	سَقْفٌ (سُقُوفٌ)
Шкаф 23,6,18	خِزَانَةٌ (خِزَائِنٌ، خِزَانَاتٌ)، دَوْلَابٌ (دَوَالِيْبٌ)
Шод 37	فَرِيحٌ
Шоир 8	شَاعِرٌ
Шоҳ 34	عُصْنٌ (أَغْصَانٌ)
Шошган 36	مُسْتَعْجِلٌ
Шошилмоқ 43	أَسْرَعَ، اسْتَعْجَلَ
Шояд 40	عَلَّ
Шу 24,21,29	هَذِهِ
Шу ерда 21,5,19	هُنَا
Шубха йўқ 38	لَا شَكَّ فِي ...
Э	
Эмоқ 19,30,21	كَانَ

Экмоқ 44	زَرَغ ، غَرَسَ
Эмас 39.18.37	لَيْسَ
Эни 45.44	عَرَضَ
Эртага 43.41.23.31.19.26.36	غَدًا
Эрталаб 16.17.30.20	فِي الصَّبَاحِ، صَبَاحًا
Эртароқ 42	مُقَدَّمًا، قَبْلًا
Эса 17.11.33	وَ، أَمَّا ... فَ...
Эшак 20.6.30.20	حِمَارٌ (حَمِيرٌ، حُمُرٌ)
Эшик 8	بَابٌ (أَبْوَابٌ)
Эшитмоқ 36	اسْتَمَعَ إِلَى
Эътибор бермоқ 44	تَنَبَّهَ، اِنْتَبَهَ
Ю	
Ювинмоқ 17	تَغَسَّلَ
Ювилмоқ	غَسَلَ ()
Юзаси 44	مِسَاحَةٌ
Юлдуз 40	نَجْمٌ (نُجُومٌ)
Юр 20	هَيَا
Юрт 26	بِلَادٌ
Я	
Якшанба	يَوْمَ الْأَحَدِ
Янги 23.22.43.5.7.12.12.8.29.25	جَدِيدٌ (جُدُدٌ)
Январь	يَنَابِرٌ، كَانُونُ الثَّانِي
Янглишмоқ 43	أَخْطَأَ
Ярашмоқ 43	سَالَمَ، صَالَحَ
Яхшилиқ қилмоқ 42	أَحْسَنَ، فَعَلَ الْخَيْرَ
Яхши кўрмоқ 41.38.20	أَحَبَّ
Энг яхши 39	أَحْسَنُ
Яхши билмоқ 46	أَجَادَ، أَحْسَنَ
Яшамоқ 45	سَكَنَ، قَطَنَ
Яшил 21.26	أَخْضَرَ (خَضْرَاءُ)
Яқин 45	حَوَالِي
Яқинида 12.11	قُرْبَ

Яқинда 20.36	قَرِيْبًا، اٰخِرًا
Яқин (тахминан) 47	قَرِيْب
Ў	
Ўзи 40	نَفْسُهُ
Ўзбекистон 22.25.47	اُوْرُبَكِيْسْتَان
Ўзбек 47,5	اُوْرُبَكِيْ، اُوْرُبَكِيْ
Ўйин 42	لَعْبٌ (اَلْعَابُ)
Ўйнамоқ 42	لَعِب
Ўн 17	عَشْرٌ
Ўртоқ 43	صَدِيْقٌ (اَصْدِقَاءُ)، زَمِيْلٌ (زُمَلَاءُ)، رَفِيْقٌ (رُفَقَاءُ)
Ўрик 16	مِشْمِشٌ
Ўрганмоқ 16.47	تَعَلَّمَ
Ўрганган 36	مُتَعَلِّمٌ
Ўрганиш 41	تَعَلُّمٌ
Ўргатмоқ	عَلَّمَ
Ўриндиқ 21	مَقْعَدٌ (مَقَاعِدُ)
Ўсмоқ 39	نَبَاتٌ
Ўтирмоқ 41	جَلَسَ
Ўтган 30	مَاضٍ
Ўтирмоқ (авт.) 31	رَكِبَ
Ўтказилмоқ 47	عَقَدَ، اٰجَرَى
Ўша ерда 12.20	هُنَاكَ
Ўша 30.20.20.14.	ذَلِكَ
Ўқимоқ 36	دَرَسَ
Ўқиш, ўрганиш 41	دِرَاسَةٌ
Ўқиш 16.33	قِرَاءَةٌ
Ўқитувчи 12.11	مُدَرِّسٌ، مُعَلِّمٌ
Ўқимоқ (намоз) 29	صَلَّى
Ўқитмоқ 30	دَرَّسَ
Ўқиш 26	دِرَاسَةٌ
Ўқимоқ 25	طَالَعَ قَرَأَ

Ўқувчи 6.39	تَلْمِيذٌ (تَلَامِيذٌ)
Ўғил 41	ابْنٌ (بَنُونَ، أَبْنَاءُ)
Қ	
Қават 12.46	طَابِقٌ (طَوَائِقُ)، طَبَقَةٌ، دَوْرٌ (أَدْوَارٌ)
Қадар 41	حَقٌّ
Қадимий 25	قَدِيمٌ، عَرِيقٌ
Энг қадимий 39	أَقْدَمٌ
Қаерда 24.5.29	أَيْنَ
Қайнотаси 22	حَمٌّ
Қайтмоқ 20	رَجَعَ ، عَادَ
Қайси 7	أَيُّ، آيَةٌ
Қалам 24.45	قَلَمٌ (أَقْلَامٌ)
Қалин 21	كَثِيفٌ
Қандил 11	ثُرَيَّا (ثُرَيَّاتٌ)، نَجْفَةٌ (نَجْفَاتٌ)
Қани 7	أَيْنَ
Қанча 7	كَمْ
Қарорни 38	قَرَارٌ
Қатнашдилар 38	إِشْتَرَكَ
Қаттиқ	صَلْبٌ
Қаттиқроқ 39	أَصْلَبُ، أَشَدُّ تَصَلُّبًا
Қаттиқ оғримок	إِسْتَدَّ الْوَجْعُ، وَجَعٌ وَجَعًا شَدِيدًا
Қачон 20.42.7	مَتَى
Қатъиян ман қилинмоқ 34	مَنْعَ مَنْعًا بَاتًا
Қахрамон 14	بَطْلٌ
Қибтий 45	قِبْطِيٌّ
Қидирмоқ 42	بَحَثَ ، طَلَبَ
Қиз 46.21	بِنْتُ (بَنَاتٌ)
Қийин 33	صَعْبٌ
Қийинчилик 37	صُعُوبَةٌ
Қилмадилар 42	فَعَلَ
Қишлоқ 47	قَرْيَةٌ (قُرَى)، رَيْفٌ (أَرْيَافٌ)

Қовун 7.12.19	شَمَامٌ، بِطِيخٍ أَصْفَرُ
Қовурилган 17	مَقْلِيٌّ
Қозон 18	قِدْرٌ (قُدُورٌ)
Қорамол 20	بَقْرَةٌ
Қора соч 37	أَسْوَدُ الشَّعْرِ
Қохира 45	الْقَاهِرَةُ
Қулупнай 12	فِرَاوِلَةٌ
Қунт 41	جَهْدٌ، عَزْمٌ
Қурилмоқ 31	بُنِيَ
Қурмоқ 36.36	بَنَى
Қуръон 47	الْقُرْآنُ الْكَرِيمُ
Қуръон ўқиш 36	تِلَاوَةُ الْقُرْآنِ
Қуш 20	طَيْرٌ (طُيُورٌ)
Қўй	كَبْشٌ (كُبُوشٌ)، خُرُوفٌ (خِرَافٌ، خِرْفَانٌ)
Қўйилмоқ 31	وَضَعَ
Қўл 31	يَدٌ (أَيْدٍ)
Қўрқоқ 37	خَوَافٌ
Қўшни 39	مُجَاوِرَةٌ
Қўшнимиз 21	جَارٌ (جِيرَانٌ)
F	
ғайратли 20	نَشِيطٌ (نَشِطَاءٌ)
X	
Ҳа 8.25.17.5	نَعَمٌ
Ҳадис 47	حَدِيثٌ (أَحَادِيثٌ)
Ҳадислар тўплаш 47	جَامِعُ الْأَحَادِيثِ
Ҳажм 44	سَعَةٌ
Ҳаж қилмоқ 47	حَجَّ
Ҳайвонлар 20	حَيَوَانٌ (حَيَوَانَاتٌ)
Ҳайвонот боғи 34.20	حَدِيثَةُ الْحَيَوَانَاتِ
Уй ҳайвонлари 20	حَيَوَانَاتٌ أَلْيَفَةٌ
Ҳайит 23	عِيدٌ (أَعْيَادٌ)
Ҳам 23.20.21.23.29.19.18	أَيْضًا

Ҳамма 19.43.20.40	جَمِيعٌ، كُلٌّ
Ҳаммом 17	حَمَامٌ
Ҳар 46	كُلٌّ
Ҳаргиз 41	لَنْ
Ҳар хил 20	مُخْتَلِفٌ، مُتَنَوِّعٌ، مُخْتَلِفُ الْأَنْوَاعِ
Ҳарорат 34	حَرَارَةٌ
Бир ҳафта 19	أُسْبُوعٌ (أَسَابِيعُ)
Ҳафталик 38	أُسْبُوعِيٌّ
Ҳақида 25	عَنْ
Ҳижрий 47,47	هِجْرِيٌّ
Ҳикоя 38	حِكَايَةٌ، قِصَّةٌ (قِصَصٌ)
Ҳиндистон 20	الْهُنْدُ
Ҳисоб 47	حِسَابٌ
Ҳисобланмоқ 47	إِعْتَبَرَ
Ҳовли 44	دَارٌ
Ҳозир 31.46	الآنَ
Ҳудуд 45	مِسَاحَةٌ، حُدُودٌ
Ҳузурида 24	عِنْدَ
Ҳурмат қилиш 33	تَوْقِيرٌ
Ҳурмат қилмоқ 40	إِحْتِرَامٌ، أَكْرَمٌ

МУНДАРИЖА

Сўз боши.....	2-4
Товушлар тизими ва ёзув	
1- §. Товушлар таснифи.....	5-6
2- §. Араб ёзуви	
хусусиятлари.....	7-8
3- §. «ب», «ت», «ث» ҳарфлари.....	9-10
4- §. Унлилар.....	10-12
5- §. «د» ва «ذ» ҳарфлари	13
6- §. «ر» ва «ز» ҳарфлари.....	13-14
7- §. “Шадда” белгиси.....	14
8- §. «س» ва «ش»	
ҳарфлари.....	15
9- §. Сўзлар	
таснифи.....	15-16
10- §. Танвинлар.....	16
11- §. «ن» ҳарфи.....	16-17
12- §. «ف» ҳарфи.....	17
13- §. «ق» ҳарфи.....	18-19
14- §. «ك» ҳарфи.....	19-20
15- §. Бўғин	20-21
16- §. «ل» ҳарфи.....	21
17- §. Лигатура.....	21
18- §. Урғу.....	22
19- §. «م» ҳарфи.....	22-23
20- §. «ع» ҳарфи.....	24-25
21- §. «غ» ҳарфи	25
22- §. «ح» ҳарфи.....	26-27
23- §. «خ» ҳарфи.....	27-28
24- §. «ه» ҳарфи.....	29-30
25- §. «ة» (та марбута) ҳарфи.....	30-31
26- §. «ج» ҳарфи	32-33
27- §. «و» ҳарфи.....	33
28- §. «ص» ҳарфи.....	34-35

29- §. «ض» ҳарфи.....	35-36
30- §. Сўз охиридаги ундошлар талаффузи	36
31- §. «ط» ҳарфи	37-38
32- §. «ظ» ҳарфи.....	38-39
33- §. Сўз охиридаги унлилар талаффузи.....	39-40
34- §. «-ҳамза» белгиси. Мадда белгиси	40-41
35- §. Ҳамза турлари.....	41-42
36- §. «Абжад» тартиби.....	43
37- §. Ассимиляция-идғом.....	43-44
38- §. Аниқлик ва ноаниқлик.....	44-45
39- §. «ال» артиклининг ҳамзаси.....	45-46
40- §. Шамсий ва қамарий ҳарфлар.....	46
ГРАММАТИКА النحو والصرف	
1- §. Ўзак ва негиз.....	47-49
2- §. Сўз вазнлари.....	49-50
3- §. Грамматик жинс.....	50-53
4- §. Иккилик сон.....	53-54
5- §. Кишилик олмошлари (الضمائر).....	55-56
6- §. Гап турлари.....	56-57
7- §. Сўроқ гаплар.....	57-60
8- §. Кўплик сон – الجَمْع	61-63
9- §. Келишиклар-الإعراب	63-64
10- §. Кўмакчилар-حُرُوفُ الجَرِّ	65-67
11- §. Кўмакчили сўзларнинг гапдаги вазифалари.....	67-68
12- §. Аниқловчи	68-70
13- §. Кўрсатиш олмошлари-أَسْمَاءُ الإِشَارَةِ	70-72
14- §. Ажратувчи олмош	73-74
15- §. Феъл	74-76
16- §. Феъл замонлари	76-78
17- §. Феъл-кесимли гаплар	78-80
18- §. «لَيْسَ» кўмакчи феъли	80-83
19- §. «كَانَ» кўмакчи феъли	83-84
20- §. Мослашмаган аниқловчи	84-87
21- §. Изофа бирикмасининг икки тури	88
22- §. Изофа занжири	89-90
23- §. Бирикма олмошлар	91-94

24- §. Бирикма олмошларнинг бирикиш хусусиятлари	94-96
25- §. Исмларнинг келишикларда турланиши ҳақида	97-99
26- §. Ундалма - المنادى	99-104
27- §. Феълларнинг ҳозирги-келаси замони الأفعال المضارعة	104-105
28- §. Феълларнинг ҳозирги-келаси замон шаклида тусланиши.....	105-107
29- §. Ҳозирги-келаси замон феълларининг хусусиятлари ...	107-110
30- §. « كَن » кўмакчи феълнинг бошқа феъллар билан ишлатилиши ...110-113	
31- §. Феълларнинг аниқ ва мажҳул даражалари	114-117
32- §. Масдар	117-120
33- §. Масдарларнинг ишлатилиши	120-122
34- §. Мафъул мутлақ	122-124
35- §. Сифатдошлар	125-127
36- §. Сифатдошларнинг ишлатилиши ҳақида	127-129
37 –§. Сифатларнинг хусусиятлари	129-131
38– §. Нисбий сифатлар	132-134
39- §. Сифат даражалари	134-137
40- §. Эгага таъсир қилувчи юкламалар	138-141
41- §. Эъроб – الإعراب . Насб ҳолати	141-145
42- §. Феълларнинг жазм ҳолати (шарт майли) حالة الجزم	145-150
43- §. Буйруқ майли – صيغة الأمر.....	150-153
44– §. Саноқ сонлар.....	154-158
45– §. Саноқ сонлар (давоми).....	158-162
46– §. Тартиб сонлар.....	162-164
47 – §. Вақтни ифодалаш.....	164-167
Иловалар	
Араб мамлакатлари.....	168-169
Араб мамлакатлари харитаси.....	170
Араб ёзувларидан намуналар.....	171
Жадваллар.....	172-186
Арабча ўзбекча луғат.....	187-226
Ўзбекча арабча луғат.....	227-242
Мундарижа.....	243-244